

Poštnina za kraljevino Jugoslavijo v gotovini plačana.

BOGOSLOVNI VESTNIK

IZDAJA

BOGOSLOVNA AKADEMIJA

LETO XVIII

ZVEZEK III

LJUBLJANA 1938

KAZALO.

(INDEX.)

I. Razprave (Dissertationes):

- Potočnik, Zgodovinski razvoj spovedi malih grehov (De confessione peccatorum venialium) . . . 121—178
- Kurent, Neopaženi rimski dokumenti v zgodovini, sv. Metoda, nadškofa moravskega (Documenta romana historiam, archiepiscopi Moravensis, spectantia) 179—196

II. Praktični del (Pars practica):

- Postopnik za ničnostne zakonske pravde (Al. Odar) 197—245
- Nedeljski blagoslov pred sveto mašo (Ciril Potočnik) 246—251

III. Slovestvo (Literatura):

- Wilpert, La fede della Chiesa nascente secondo i monumenti dell'arte funeraria antica 252 — Steidle, Patrologia 253 — Altaner, Patrologie 254 — Biehl, Das liturgische Gebet für Kaiser und Reich 255.

Zgodovinski razvoj spovedi malih grehov.

De confessione peccatorum venialium.

(Evolutio historica cum speciali respectu ad curam animarum.)

Dr. Ciril Potočnik.

S u m m a r i u m. 1. De peccatis eorumque divisione: capitalia, medio-ria, communia. De quotidianis seu venialibus, quae propter fragilitatem humanam vitari non possunt. Quid scriptores ecclesiastici primis saeculis de eorum remissione doceant. Confessio non memoratur. — 2. Monachi. Qui pneumatici charismatici. Eorum directio spiritualis. S. Basilius eiusque regulae de vita monastica. Quid de confessione, praesertim venialium, in eius monasteriis. — 3. Ulterior evolutio post Basilium usque ad Concilium Lugdunense II. (1274). — 4. Prima vestigia confessionis venialium in Occidente. Determinatio et concreta enumeratio venialium. S. Columbanus eiusque monasteria. In libris poenitentialibus iam inveniuntur poenae venialibus appositae. — 5. Confessio venialium laicis facta. Beda Venerabilis eiusque influxus in theologos posteriorum saeculorum. Enumerantur singuli theologi eorumque doctrina de hac re. Confessio laicis facta numquam sacramentalis habebatur. — 6. Scriptores praescholastici et scholastici usque ad Concilium Lateranense IV. (1215); eorum doctrina de confessione sacramentali venialium et de confessione venialium laicis facta. — 7. Concilium Lateranense. Explicatur canon: »Omnis utriusque sexus«. Quomodo obligentur praeecepto ecclesiastico de annua confessione, qui mortalia non habent. Doctrina s. Thomae Aqu. de venialibus eorumque remissione exponitur. — 8. Quid canonistae et scholastici et alii theologi post s. Thomam Aqu. de hac materia scripserint. Explicatur doctrina catholica de confessione peccatorum iam directe in sacramentali confessione remissorum. — 9. Exponuntur facta de receptione sacramentorum Eucharistiae et poenitentiae medio aevo. Explicantur causae. — 10. Tridentinum eiusque normae pro reformatione vitae christianae, praesertim pro frequenti usu sacramentorum. Novae societates religiosae. S. Ignatius de Loyola, s. Vincentius de Paulo, s. Franciscus Salesius, s. Carolus Borr. eorumque labores pro salute animarum. — 11. Normae CJC de confessione frequenti. — Conclusio.

Uvod.

Vprašanje spovedi malih grehov se je pričelo zlasti zadnja leta znova obravnavati. Praktične dušnopastirske kakor tudi znanstvene teološke revije so objavile precej člankov o tem vprašanju.¹ Vzrok

¹ Prim. n. pr. P. Karl Rahner S. J., Vom Sinn der häufigen Andachtsbeicht (Zeitschrift für Ascese und Mystik 1934, 323—336); praktična pastoralna revija Seelsorger je v 12. letniku (1935—36) to vprašanje večkrat obravnavala; P. Leo M. Post O. Pr., Heilige Kommunion — Heilige Beichte (232—245); P. Antonellus Engemann O. F. M., Heilige Kommunion — heilige Beicht (312—316); Alois Stiefvater, Mechanische oder organische Beichte (352—359). Liturgična znanstvena revija Liturgisches Leben, ki jo v Berlinu izdaja dr. Johannes Pinski, je v 2. letniku

za temeljito obravnavanje te vrste spovedi je dalo širjenje pogostnega sv. obhajila in z njim v zvezi pogostne spovedi pobožnih spovedancev. Na drugi strani pa je za dušne pastirje, posebno v večjih krajih, kjer ni dosti duhovnikov, vstalo važno vprašanje, kolikokrat in kako naj spovedujejo one, ki hodijo pogosto k sv. obhajilu, da jim bo v pomoč in oporo v njih stremljenju za krščansko popolnostjo, ne da bi pri tem zanemarjali druge, ki so zakramentalne odveze še bolj potrebni.²

Poglabljanje v misterij sv. maše in v milosti sv. obhajila, ki ga je prineslo s seboj zlasti liturgično gibanje, je drug razlog, da so se teologi in praktični dušni pastirji pričeli temeljito pečati z vprašanjem spovedi malih grehov.

Enostransko gledanje na sv. Evharistijo, ki je največji med zakramenti, je postavilo v senco milosti, ki jih daje zakrament sv. pokore. In tako se je zgodilo, da pisatelji člankov in razprav, ki enostransko poudarjajo zakramentalne milosti sv. Evharistije, cerkvi nekako očitajo, da pri nekaterih vernikih preveč urgira pogostno spoved, da se je sedanja spovedna praksa glede malih grehov preveč oddaljila od prakse prvih stoletij, ter da je razvoj pogostne spovedi šel v napačno smer.

Končno tudi ne smemo prezreti upravičene pritožbe zoper pogostno spoved, ki pa niso utemeljene v spovedi sami, ampak v mehaničnosti, ki so je krivi večkrat tako spovedanci kakor tudi spovedniki sami. Iz tega so nekateri sklepali, da bi bilo za svetost zakramenta in za plodonosno prejemanje zakramentalnih milosti bolj umestno, ako bi sedanja cerkvena praksa glede pogostne spovedi nekoliko popustila.

Zgodovinski razvoj pogostne spovedi je prav malo preiskan. P. Johannes Beumer S. J. pravi v razpravi »Die spekulative Durchdringung der Andachtsbeichte in der nachtridentinischen Scholastik« (Scholastik 1938, 85), da stojimo še prav v začetku preiskavanj. Pričujoča razprava naj bi opozorila na nekatera pastoralno važna zgo-

(1935) znanstveno obravnavala to vprašanje v tehle člankih: Johannes Pinski, Das zweite Brett nach dem Schiffbruch (61—79); P. Franz Hecht, Die Häufigkeit der Beichte im Kirchenrecht (259—266); Joseph Pieper, Thomistische Bemerkungen über den Sinn des Bußsakramentes (249—259). O mislih, ki so jih posamezni pisatelji zapisali, se je razvnela živahna debata. V naslednjem letniku je bila na str. 1—23 debata zaključena s člankom P. Franz Hecht, Die Beichte der läßlichen oder bereits vergessener Sünden, in s pripombami, ki sta jih napisala Joseph Pieper in Johannes Pinski. V zadnjem času je izšel o tem vprašanju stvaren članek v reviji Scholastik 1938; P. Johannes Beumer S. J., Die spekulative Durchdringung der Andachtsbeichte in der nachtridentinischen Scholastik (72—86). Izmed knjig omenjam le P. Ph. Scharsch O. M. J., Die Devotionsbeichte. Die Tilgung der läßlichen Sünden in der heiligen Beichte. 4. unveränderte Auflage (Leipzig 1922). Po tej izdaji je prirejen slovenski prevod, ki ga je oskrbel dr. Frančišek Jerš (Ljubljana 1926, ² 1930). — Dr. Franz Zimmermann, Läßliche Sünde und Andachtbeichte (Innsbruck 1935).

² Ze leta 1913 je p. M. Gatterer, S. J., dal v Theol.-prakt. Quartalschrift (Linz) glede tega trezne, praktične smernice. Razprava ima naslov: Wie oft sollen täglich Kommunizierende deichten? (str. 735—748).

dovinska dejstva, katera bodo morda dobrodošla onemu, ki bi hotel še podrobneje preiskati problem spovedi malih grehov. Kasneje pa bom opozoril na nekatere pastoralno važne točke, na katere bi moral pri teh spovedih paziti tako spovedniki kakor spovedanci.

1. Razlikovanje grehov. Mali grehi.

Že v prvih stoletjih najdemo razlikovanje med grehi. Spovedna disciplina je ločila najprej grehe, ki se je zanje nalagala javna huda pokora, in manjše grehe, ki zanje javna pokora ni bila določena. Nauk o malem grehu pa se je šele polagoma razvil do te preciznosti in jasnosti, ki jo imamo danes o njem.³ Mnogo časa je tudi trajalo, preden je splošno prišla v navado sedanja praksa glede pogostne spovedi pri onih, ki se obtožujejo le malih grehov.

Tertulian in Ciprian ločita *peccata capitalia*, *peccata ad mortem*, *peccata mediocria*, *minora seu communia* na eni strani,⁴ na drugi strani pa vsakdanje, po naše rečeno male grehe, brez katerih človeško življenje sploh ni mogoče. Podrobneje se je v literaturi menda prvi pečal s človeškimi napakami, nepopolnostmi, malimi grehi, Klement Aleksandrijski († pred 215). Ta svetuje, da je treba duhovnemu voditelju (κυβερνήτης) dušo popolnoma razkriti. Le potem jo more voditi, le potem ji more biti voditelj in krmilar.⁵

Tertulian obravnava grehe in njih zdravljenje. On je vnesel v literaturo primero, ki jo kasneje neštokrat dobimo pri cerkvenih pisateljih: dušnemu zdravniku je treba dušne rane in bolezni razkriti, le potem jih more zdraviti. So pa drugi grehi, ki zadajo duši smrt. — V spisu »De poenitentia«, ki ga je pisal, preden je postal montanist, pravi med drugim: »Plerosque tamen hoc opus, ut publicationem sui, aut suffugere aut de die in diem differe praesumo, pudoris magis memores quam salutis; velut illi, qui in partibus verencundioribus corporis contracta vexatione, conscientiam medentium vitant et ita cum erubescencia sua pereunt.«⁶ Sicer se to mesto nanaša direktno le na smrtne grehe, vendar si primero zapomnimo, ker jo cerkveni pisatelji kasnejših stoletij razvijajo in z njo pojasnjujejo tudi male grehe in njih zdravljenje. Naslonjena je na svetopisemsko besedilo pri sv. Janezu, ki piše: »Če kdo svojega brata opazi, da stori greh, ki ni za smrt... Je greh, ki je za smrt.«⁷

Sv. Ciprian († 258) opozarja, da nima nihče tako čiste vesti, da bi smel zanemarjati sredstva, ki se z njimi zdravijo dušne rane, ker po apostolovih besedah ni nihče brez greha. Kdor bi mislil, da

³ Prim. Jos. Ujčič, Biblični teksti o odpustnem grehu BV 1922, 116—130; 259—275.

⁴ Prim. n. pr. Tertullianus, De pudicitia c. l. (Migne Patrologia Latina = PL 2, 983). Cyprianus, De oratione dominica c. 22 (PL 4, 534).

⁵ Quis dives salvetur c. 41, 42 (Migne Patrologia Graeca = PG 9, 645—648).

⁶ PL 1, 1244/45.

⁷ 1 Jan 5, 16. — Kako so cerkveni pisatelji to mesto razlagali prim. Ujčič l. c. 5 sl.

je brez greha, je ali nespameten, ali pa napuhjen. Sredstva, ki naj jih krščeni človek rabi, so miloščina in dela ljubezni do bližnjega.⁸ Najmanjši, najnižji grehi so tisti, ki se jih človeška slabost sploh ne more izogniti. Ti se izbrisujejo z molitvijo.⁹

Tudi Origen († ok. 255) opozarja, kako je treba zdraviti večje in manjše dušne rane. Za nekatere rane zadošča mazilo in olje. Z manjšimi grešniki naj se postopa bolj milo. Veliki grešniki pa potrebujejo duha sodbe in kazni.¹⁰ Grešnike opozarja, naj previdno izbirajo, preden komu svojo dušo razkrijejo: »Proba prius medicum cui debeas causam languoris exponere, qui sciat infirmare cum infirmante, flere cum flente, qui condolendi et compatiendi noverit disciplinam: ut ita demum, si quid ille dixerit, qui se prius eruditum medicum ostenderit et misericordem, si quid consilii dederit, facias... Bonum est eum, qui deliquerit non esse securum, nec velut qui nihil deliquerit, nullam sollicitudinem gerere, nec cogitare quomodo possit suum delere peccatum.«¹¹ Tudi mesto sem omenil zaradi tega, da vidimo, kako je že Origen poudarjal individualno delo, ki ga opravlja spovednik kot dušni voditelj.

Nauk o malih grehah je polagoma dozoreval do jasnosti, ki jo imamo danes o njih. V 4. stoletju našteva n. pr. Makarij Egipčanski ali Starejši (u. l. 390. kot opat v sketski puščavi) v spisih, ki se njemu pripisujejo, posamezne male grehe: Arrogantia, temeritas, diffidentia, odium, invidia, fraus, hypocrisis unde sunt?¹² Vem, da morejo ti grehi biti tudi smrtni grehi, ali iz zveze, v kateri jih našteva, spoznamo, da misli na male grehe.

Za Ciprianom ponavlja sv. Avguštin († 430), da brez malih grehov sploh ni mogoče živeti. Mali grehi se odpuščajo — uči Avguštin — tako, da molimo očenaš, da dajemo miloščino in da se postimo.¹³ Spovedi malih grehov nikjer ne omenja. Zelo verjetno je tudi, kar radi omenjajo pisatelji, ki govore o tem, kako se mali grehi odpuščajo izven sv. spovedi, da Avguštin ni bil nikoli pri spovedi.¹⁴ Pač pa segajo početki tako imenovane samostanske »kulpe« (capitulum culparum) prav do njega. V redovnih družinah, ki jih je ustanovil sv. Avguštin, dobimo prve sledove.¹⁵ Danes razumemo pod tem ime-

⁸ Prim. F. Probst, Sakramente und Sakramentalien in den ersten drei Jahrhunderten (Tübingen 1872) 251.

⁹ Die oratione dominica l. c.

¹⁰ In Jerem. hom. 2 (PG 13, 279).

¹¹ Hom. 2 in ps. 37 (PG 12, 1386).

¹² Hom. 3 (PG 34, 469. 472). — Prim. Dionys Stiefenhofer, Des heiligen Makarius des Aegypters Schriften (Bibliothek der Kirchenväter 10, München 1913) V—XXIII.

¹³ Enchiridion sive de fide, spe et caritate c. 71 (PL 40, 265): »De quotidianis autem brevibus levibusque peccatis, sine quibus haec vita non ducitur, quotidiana fidelium oratio satisfacit.« — O očenašu piše: »Delet omnino haec oratio minima et quotidiana peccata.« — Prim. tudi Sermo de symbolo ad catechumenos c. 7 (PL 40, 635/36), kjer piše: »Peccata etiam immania dimittuntur in baptismo; et venialia in oratione dominica... quotidie abluimur oratione.«

¹⁴ Prim. n. pr. Scharsch-Jerè, Spoved malih grehov² 20.

¹⁵ Prim. Sermo 351, c. 3 (PL 39, 1541).

nom spokorno vajo, pri kateri se redovniki in redovnice pred zbrano komuniteto sami obtožijo z u n a n j i h pogreškov proti redovni disciplini, da prejmejo primerno pokoro. To je torej nekaka javna spoved pogreškov proti redovni disciplini.

Š p a n i j a je bila v tisti dobi literarno zelo pod vplivom Afrike. Tertulianove in Novatianove zmote so se v literaturi dolgo časa poznale. Ko se je v 4. stoletju mnogo razpravljalo o tem, kako daleč sega potestas clavium, je dvignil svoj glas tudi sveti in učeni P a c i a n (u. pred l. 392.), škof v Barceloni, ki je tudi sicer mnogo pisal proti novatianskim zmotam. V svojem spisu *Paraenesis ad poenitentiam* našteva vsakovrstne grehe — *silva delictorum*. Med njimi je tudi mnogo malih grehov, o katerih piše, da se izbrisujejo z dobrimi deli.¹⁶ Vendar ne napravi vtisa, kakor da bi zanje priporočal spoved. Jasno pa izpoveduje, da imajo apostoli oblast v s e razvezovati, veliko in malo, in da ni prav nič izvzeto. Po sodbi nekaterih je na tem mestu prvič poudarjeno, da morejo biti tudi mali grehi predmet zakramentalne spovedi.¹⁷

Sveti papež L e o n (440—461) vabi za post in za veliko noč k spovedi vse, ker nihče ni brez greha. Če se kdo še tako trudi — piše papež — da bi bil čist, se vendar vsaj s prahom zamaže. In za veliko noč ne sme biti nobena duša umazana. Treba je vzeti zrcalo, da opazimo tudi praške ter jih izbrisemo.¹⁸ Kako se to zgodi? Z miloščino, s tem, da odpuščamo krivico, in s postom. Drugje piše, da ima vsakdo dosti vzrokov, da moli: »Odpusti nam naše dolge, kakor tudi mi odpuščamo svojim dolžnikom.« Nihče ni tako pravičen in svet, da bi v življenju, ki je polno skušnjav, ne potreboval odpuščanja.¹⁹ Ne le škofje in duhovniki, ne le služabniki zakramentov, ampak vse telo sv. cerkve, vsi verniki morajo biti očiščeni, da bodo vredno praznovali veliko noč. Zlasti poudarja na tem mestu miloščino, s katero se mali madeži izbrisujejo: »Oratione... propitiatio Dei quaeritur, ieunio concupiscentia carnis exstinguitur, eleemosynis peccata redimuntur... In oratione permanet fides recta, in ieuniis innocens vita, in eleemosynis mens benigna.«²⁰ Da moremo ozdraveti od ran,

¹⁶ PL 13, 1084. Na tem mestu tudi našteva napakam nasprotne kreposti.

¹⁷ N. pr. Heinrich Bruders S. J., *Allmähliche Einführung läblicher Sünden in das Bekenntnis der Beicht* (Zeitschrift für katholische Theologie 1910, 533). Latinsko se to mesto glasi takole: »Quaecumque solveritis, inquit, omnino nihil excipit. Quaecumque, inquit: vel magna, vel modica. Attende, quod ad Petrum dicat inferius id quod peccatur in hominem septuagies septies relaxandum, ut ostendat alias vel semel posse.« Epist. 3 contra tractatus Novatianorum c. 12 (PL 13, 1071). — Emil Göllner pa sodi v spisu *Analekten zur Bußgeschichte des 4. Jahrhunderts* (Römische Quartalschrift — cit. RQu. — 1928, 249), da je Pacian v teh besedah rabil le Ciprianovo terminologijo za težke (graviora) in manj težke (leviora) grehe. Ni torej gotovo, ali naj pod modica razumemo male grehe.

¹⁸ Sermo 43, c. 3 (PL 54, 283): »Utatur ergo, dilectissimi, saluberrimi temporis venerabilibus institutis et sollicitiore cura cordis nostri specula tergamus.«

¹⁹ Sermo 50 (PL 54, 307).

²⁰ Sermo 12 (PL 54, 171/72).

ki jih je zadal nevidni sovražnik, je posebno uspešno sredstvo miloščina: »In eleemosynis enim virtus quaedam est instituta baptismatis, quia sicut aqua exstinguit ignem, sic eleemosyna peccatum.«²¹ Ko govori o tem, da se je treba obtožiti ne le velikih grehov, ki jih je kdo zagrešil v dejanju, ampak tudi manj težkih grehov (leviora), najbrž pod tem izrazom ne misli na venialia, minuta, na male grehe.²² Pač pa dobimo pri njem zelo natančno spraševanje vesti za one, ki imajo le manjše napake in grehe na vesti.²³

2. Meništvo na vzhodu. Sv. Bazilij in spoved malih grehov.

Prve početke spovedi malih grehov dobimo na vzhodu. Tam se je najprej razvilo meništvo, pri katerem tudi kaj kmalu opazimo, da so se spovedovali malih grehov. Možje, ki so hrepneli po krščanski popolnosti in se zanjo tudi resno trudili, so se pred svetom umaknili v samoto, da bi tam v strogem pokorjenju in v vsakovrstnem zatajevanju odmirali sebi in živeli le Bogu. Njih spokorno življenje pa ni moglo dolgo časa ostati prikrito. Ljudje so zanje izvedeli, šli so za njimi in jih iztaknili v še tako skritih bivališčih. Nanje so se obračali v najbolj važnih življenjskih vprašanjih, v zadevah vesti. Njim, ki so sami spokorno živeli, ki niso živeli med svetom, so vse zaupali. Tako so menihi, odmaknjeni svetu, pričeli prav živahno in vplivno dušnopastirsko delovanje. Postalí so svetovalci vsem, ki so bili težko preskušani, pa so hoteli ostati Bogu zvesti ali se k Bogu spreobrniti. Ljudje so jim zaupali tudi zaradi tega, ker so imeli διακρισιν τῶν πνευματικῶν, ker so poznali človeško srce. Zanesli so se, da bodo menihi njih dušne zadeve prav presodili ter jim dali v njih borbah prave navsote in navodila. Menihi so pogosto tudi imeli izredne darove (charismata). In prav to je dalo povod, da so igrali na vzhodu v verskem življenju veliko vlogo.²⁴

Kdor je postal menih, je bil s tem kakor na novo krščen, na novo rojen, prerojen. Torej samo temu, da je kdo dobil meniško

²¹ Sermo 21, 3 (PL 54, 190).

²² Prim. Emil Göller, Papsttum und Bußgewalt in spätrömischer und frühmittelalterlicher Zeit (RQu 1931, 132).

²³ V 41. govoru (PL 54, 272/73) piše med drugim: »Videat si in secreto cordis sui illam, quam Christus dat, invenit, pacem, si desiderium spiritus nulla concupiscentia carnis impugnata, si humilia non spernit, si alta non appetit, si iniquo non delectatur lucro, si immoderato rerum suarum non gaudet augmento, si denique aliena felicitate non uritur aut inimici miseria non laetatur. Et cum harum perturbationum nihil in se forte repererit, sincero disquirat examine, qualium cogitationum specie frequentetur; et utrum nullis vanitatum imaginibus acquiescat, vel quam cito animum ab iis, quae noxie blandiuntur, abducat. Nam nullis illecebris commoveri, nullis cupiditatibus titillari, non est istius vitae, quae tota tentatio est (Job 7, 1), et qua nimirum vincitur, qui vinci ab eadem non veretur.«

²⁴ »In den zahlreichen Erweisen des Geistes und der Kraft, die das griechische Christenvolk an seinen Mönchsheiligen bewunderte, finden wir eine Art Fortsetzung des urchristlichen Enthusiasmus in anderen Verhältnissen und Formen.« Joseph Hörmann, Untersuchungen zur griechischen Laienbeicht. Ein Beitrag zur allgemeinen Bußgeschichte (Donauwörth 1913) 7.

o bleko, so ljudje pripisovali izredne milosti.²⁵ Samo z meniško obleko so postali novi ljudje, posebno izvoljeno božje ljudstvo, vzvišeni nad druge ljudi, ki so živeli med svetom. Meniška obleka *σχήμα μοναχού, άγιον σχήμα* — imenovali so jo tudi angelsko, nebeško, apostolsko, celó božjo obleko — je podelila tistemu, ki jo je oblekel, neke vrste svetost, ki je po sodbi nekaterih bila enakovredna duhovniški oblasti.²⁶ Meniška obleka je bila nekak opus operatum, ki tistega, ki jo nosi, mehanično posvečuje, pravi Hörmann.²⁷ Tako so postali menihi vzvišeni tudi nad duhovnike. Sodba ljudi, da so menihi nekaka višja bitja, ki žive kot angeli, se je opirala na to konkretno dejstvo duhovnega prerojenja, ko so bili sprejeti med menihe.²⁸

V prvem poglavju naše razprave smo videli, da na podlagi spisov cerkvenih pisateljev ne moremo reči, da bi bila cerkev v prvih stoletjih za male grehe priporočala sv. spoved. Voditelji ljudstva so pač opozarjal na nevarnosti tudi majhne nezvestobe; hkrati so pa tudi nasvetovali sredstva, ki naj bi se jih ljudje posluževali, da jim bodo grehi izbrisani. Kar sta Klement Aleksandrijski in Origen nasvetovala tistim, ki hrepene po večji združitvi z Bogom, to so menihi izvedli v praksi. Odtegnili so se svetu, šli v samoto ne le zato, da bi se varovali greha, ampak tudi zato, da bi postali vedno bolj Bogu podobni. Da bi mogli laglje zatirati v sebi slaba nagnjenja, ki so po izvirnem grehu v vsakem človeku, so sami nad seboj strogo čuli in opazovali vse, kar se je v njih dušah godilo.

Pravzor meniškega življenja je sv. Anton Puščavnik, tudi pravzor harismatičnega, entuziastičnega meniha. Dvajset let se bori v samotni gorski razvalini s skušnjavami in s hudobnim duhom. »In medtem ko ga obkroža vihar skušnjavcev, pridejo nad stanovitnega tihe binkošti čudežnega posvečenja božjega, ki odslej v očeh vernikov izpremeni njegov asketični apostolat.«²⁹ Iz te borbe je izšel Anton ves poglobljen v božje skrivnosti in poln Boga.³⁰

Že sv. Anton je dal menihom nasvet, naj vodijo o svojem življenju dnevnik, da se bodo mogli osvoboditi skritih grešnih de-

²⁵ Ali ni že tukaj začetek one velike vere, ki se dobi tu in tam v literaturi in v samostanskih tradicijah, v moč redovnih obljub, ko nekateri pišejo in govore, da so obljube drugi krst, da se z obljubami izbrisejo vsi grehi prejšnjega življenja, da se z njimi vrne izgubljena nedolžnost in podobno?

²⁶ Prim. E. Vacandard, Confession v Dictionnaire de Théologie Catholique (cit. DThC) III/1, 865.

²⁷ O. c. 74.

²⁸ Prim. protestantsko delo Karl Holl, Enthusiasmus und Bußgewalt beim griechischen Mönchtum. Eine Studie zu Symeon dem neuen Theologen. (Leipzig 1898). — Prim. tudi ruske starce. Lepo opisuje starca Zosima F. M. Dostojevski, Bratje Karamazovi (Ljubljana 1929) 37: »K starcem našega samostana so se na primer zbirali tako ljudje iz preprostega ljudstva kakor največji imenitniki, da bi se vrgli pred njimi na tla, izpovedali se jim svojih dvomov, svojih grehov in svojega gorja ter si izprosili sveta in pouka«. To mesto sem dobesedno navedel le zaradi tega, ker je zapisal D. na tem kraju splošno ljudsko sodbo stare Rusije.

²⁹ Hörmann, o. c. 11.

³⁰ Vita Antonii (PG 26, 864).

janj.³¹ (Ali ni že to početek posebnega spraševanja vesti, stroge kontrole nad samim seboj, kar je v 16. stoletju tako zelo poudarjal sv. Ignacij in za njim vsa jezuitska šola?) To še ni bila spoved. Vendar je ta stroga kontrola, ki jo je sv. Anton naročil, nujno vodila k temu, da so se menihi pričeli o svojem duhovnem življenju med seboj ali s predstojnikom razgovarjati in posvetovati, če so hoteli, da bo spoznanje njih samih prineslo duši korist.

In res. Sv. Pahomij († 345) je zbral razkropljene menihe, puščavnike, organiziral etiopske naselbine in jim dal svoja pravila. Z vsakim menihom posebej se je pogovarjal o njegovem dušnem življenju in mu dajal navodila, kako naj se bori proti malim napakam in strastem. Njegov naslednik Theodor († 368) je nadaljeval delo, ki ga je Pahomij pričel.³²

Na tem mestu naj omenim tudi sv. diakona Efrema Sirskega († 373), ki je prvi razdelil grehe v osem poglavitnih. Torej ne Euagrius Ponticus in tudi ne Nilus, ampak Efram Sirski je prvi vpeljal to delitev grehov.³³ V cerkveni literaturi jo dolgo časa zasledujemo. Kasneje je imela podoben vpliv na zapadu ona delitev, ki jo je napisal Gregor Veliki.

Če o razgovorih, ki sta jih imela Pahomij in Theodor z menihi, ne moremo reči, da bi to bila spoved malih grehov — sv. Pahomij ni bil duhovnik — pa moremo o taki spovedi govoriti pri sv. Baziliju († 379). Njegovo načelo je bilo, naj se od skupnega življenja okoristijo vsi. Da se to doseže, pa ni druge možnosti kakor ta, da vsak razkrije svojo notranjost. V spisu *De iudicio Dei* zelo obžaluje, da so se njegovi predniki pečali le z velikimi grehi, za druge se pa niso menili. Tako ravnanje imenuje perverzno tradicijo.³⁴ Po njegovem mnenju je tvarina za spoved vsako prekršenje božje zapovedi.³⁵

Bazilij predpisuje menihom dve, oziroma tri vrste spovedi. Vsak menih naj že čez dan najprej posamezno razkrije starejšim in izkušenim bratom svoje misli, dobre in slabe, s tem namenom, da spozna dobra nagnjenja in se v njih utrdi ter da spozna slaba nagnjenja in se prične takoj v začetku proti njim boriti. Po naše bi rekli: Sv. Bazilij je poskrbel, da so bratje drug drugega opominjali in se o duhovnem življenju razgovarjali (*correctio fra-*

³¹ Prim. Holl, o. c. 138—155 passim.

³² Prim. Palladius, *Historia Lausiaca* c. 38 (PL 73, 1137); Sozomeni, *Historia ecclesiastica* lib. 3 (PG 67, 1073 sl.); Dionysius Exiguus, *Vita Pachomii* c. 21. 22 (PL 73, 242/43); Hieronim je Pahomijeva pravila l. 404. prevedel v latinščino (gl. PL 23, 62 sl.). Prim. tudi *Vita s. Pachomii abbatis* v *Acta Sanctorum* 14. maja 40^e 85 EF.

³³ Prim. Emil Göller, *Studien über das gallikanische Bußwesen zur Zeit Caesarius' von Arles und Gregorius' von Tours* (Archiv für katholisches Kirchenrecht 1929, 17. 18).

³⁴ »Profecto decepit nos pessima consuetudo: Profecto magnorum malorum nobis causa exstitit perversa hominum traditio, quae videlicet... aliqua... ne simplici quidem objurgatione digna iudicat, velut iram aut convicium aut temulentiam aut avaritiam et si qua sunt his similia«. *De iudicio Dei* (PG 31, 669).

³⁵ Prim. *De iudicio Dei* (PG 31, 669).

terna, conversatio spiritualis). Potem naj pa še vsak menih zvečer pregleda življenje čez dan in izpraša svojo vest. Ako zapazi, da je imel kako nepravdo, prepovedano misel, ako je bil razmišljen v molitvi, površen v psaliranju, ali ako je imel želje po skupnem življenju, naj si napak ne prikriva, ampak naj jih prizna pred konventom, da bo skupna molitev ozdravila strasti in popravila škodo, ki jo je greh prizadel duši.³⁶

Od te spovedi je treba ločiti spoved grehov, ki so jo menihi opravljali ali pred predstojnikom samim ali pred tovarišem, ki je bil nalašč za to določen. Glede te spovedi Bazilij na več krajih zelo poudarja, da je treba priznati vsak *ἀμάρτημα* in da mora predstojnik vedeti za vse grehe, ki so jih menihi storili. Kako bi tudi drugače mogel biti odgovoren za duše drugih, kako bi jih mogel voditi po pravi poti, ako bi njih padcev ne poznal?³⁷

Vendar ni bil vedno le predstojnik, ki je spovedoval, ampak včasih tudi kdo drug, ki se imenuje *οἱ πιστευμένοι τὴν οἰκονομίαν τῶν μυστηρίων τοῦ θεοῦ*.³⁸ Kdo so bili ti? Ali duhovniki ali tudi neduhovniki? Holl o. c. 64 meni, da to niso bili duhovniki, ker se pri teh spovednikih nikoli ne omenja, da bi se zahtevalo zanje mašniško posvečenje, čeprav je izraz *οἰκονομία τῶν μυστηρίων τοῦ θεοῦ* vzet iz 1 Kor 4, 1. Pod to besedo je treba razumeti — meni Holl — izkušene menihe, harismatike. V najnovejšem času pa so ugledni katoliški teologi z močnimi argumenti podprli trditev, da so bili ti *προσβύτεροι* duhovniki. Zgodovinsko je dokazano, da je bil hegumenos, samostanski predstojnik, po ideji Bazilija Velikega in Theodora iz Studiona sam po sebi duhovni oče vseh prebivalcev istega samostana. In na splošno je bil duhovnik. Ena najvažnejših hegumenovih dolžnosti je bila ta, da je on sam spovedoval vse menihe v samostanu. Tako je opat v samostanu Studionu spovedoval vsako jutro po matutinu. Menihov je bilo krog tisoč in navadno so se tedensko spovedovali. Dalj kot na štirinajst dni pa s spovedjo niso smeli odlašati.

E. Marin, ki je to vprašanje temeljito obdelal v knjigi *Les Moines de Constantinople* (Paris 1897) našteva nekaj zanimivih primerov. Na neki sinodi, ki je bila leta 536. proti monofizitom, se je podpisalo 73 raznih samostanskih predstojnikov; in vsi so bili duhovniki. Drug primer: Na cerkvenem zboru, ki je bil za časa

³⁶ Prim. Regula brev. tract. interrog. 227, 229, 288 (PG 31, 1235. 1284). — Prim. tudi spoved otrok Reg. fus. tract. interrog. 15 (PG 31, 953); spoved tistih, ki se vračajo prav tam, interrog. 44 (PG 31, 1029. 1031). — Prim. še Laun, Die beiden Regeln des Basilius, ihre Echtheit und Entstehung (Zeitschrift für Kirchengeschichte 1925, 1—61).

³⁷ Reg. brev. tract. interrog. 229 (PG 31, 1235).

³⁸ Reg. brev. tract. interrog. 288 se glasi: »Peccata iis confiteri necesse est, quibus mysteriorum Dei concedita dispensatio est. Sic enim et qui olim poenitentiam egerunt, coram sanctis fecisse comperiuntur. Scriptum est enim, in Evangelio quidem, quod peccata sua Joanni Baptistae confitebantur; in Actis vero apostolis ipsis.« (PG 31, 1283 sl.).

patriarha Mena (536—552) v Carigradu, je bilo 22 menihov. Med njimi je bil le en predstojnik, pri katerem ni zapisano, da bi bil duhovnik. Treba je pa tudi pripomniti, da je naziv duhovnik pri podpisu včasih dostavljen, včasih ne.

Spoved, ki o njej govorimo, ni bila namenjena le duhovnemu vodstvu, ampak je imela zakramentalni značaj. Res je, da so včasih spovedovali svoje redovnike tudi taki opati, ki niso bili duhovniki; celo opatinje so si tu in tam prilasčale to pravico. Toda njih početje so koncili pogosto grajali. Na splošno moremo mirno trditi, da so bili vsaj v Carigradu hegumeni duhovniki.

Za druge samostane nimamo tako trdnih dokazov. Ker so pa imeli grški samostani isto Bazilijevo pravilo, smemo sklepati, da so tudi po drugih grških samostanih bili predstojniki duhovniki. Vendar pa Marin sam priznava, da so bile tu in tam tudi izjeme.³⁹

Za gotovo tudi vemo, da so bili za ženske samostane določeni duhovniki, ki so opravljali liturgične funkcije. Tako nam poroča sv. Gregorij, škof v Nisi, da je sv. Bazilij ordiniral svojega brata Petra za samostan, v katerem je živela njegova sestra Makrina. In pred duhovnikom, ki je opravljal liturgične funkcije, so se sestre tudi spovedovale.⁴⁰ Sicer nam sv. Bazilij v 110. reguli poroča, da se je spoved vršila vpricho predstojnice, toda to stvari nič ne spremeni.⁴¹

Glede onega prvega načina spovedovanja pred izkušenimi brati in pred komuniteto, ki sem ga najprej omenil, je stvar drugačna. Tam je res šlo le za obtožbo in za duhovno vodstvo.⁴²

Na podlagi tega menim, da po pravici trdim, da so duhovni voditelji, ki so bili duhovniki, pri spovedi vsaj včasih spovedancem in spovedankam dajali odvezo. Ob drugih prilikah, ko so se menihi ali tudi drugi ljudje spovedovali harismatikom — neduhovnikom, seveda ni bilo za kramentalne odveze. Spovedanci so se zanesli, da so jim grehi odpuščeni, ako so se tem harismatikom spovedali ter so jim le-ti za grehe naložili pokoro.⁴³ Toda malih grehov niso več skrivali v svoji notranjosti, ampak so se jih obtoževali, spovedovali.

³⁹ Hörmann, o. c. 233 sl. — Prim. tudi: Pierre Humbert-
claude, La doctrine ascétique de saint Basile de Césarée (Paris 1932),
zlasti 146—152. — G. Bardy, Basile v Dictionnaire de Spiritualité, ascé-
tique et mystique I, 1280. — Tudi E. Vacandard v članku Confession
(DThC III/1, 863) spretno dokazuje, da so bili ti posebni dušni voditelji
menihi-duhovniki.

⁴⁰ Greg. Nyss., De vita s. Macrinae (PG 46, 773).
⁴¹ Prim. Reg. brev. interrog. 110 (PG 31, 1157). — Prim. tudi P. Gal-
tier, Pénitence v Dictionnaire Apologétique de la Foi Catholique III, 1844/45.
— P. Humbertclaude o. c. 148 pripominja: »La confession se fera
avec plus d'honnêteté et de prudence en présence de la presbytera.«

⁴² Prim. Bardy l. c.

⁴³ Prim. Holl o. c. 266. — Vendar je treba poleg osebne svetosti in
entuziazma vzeti pri menihih v pošteev tudi to, o čemer govori J. Stigl-
mayr, Ein interessanter Brief aus dem kirchlichen Altertum (Zeitschrift
für katholische Theologie 1900, 658): »Bekanntlich spielten die nach Tau-
senden zählenden Laienmönche von Palästina, Syrien und Ägypten in den
Kämpfen des Nestorianismus und Monophysitismus eine sehr wirksame
Rolle. Sowohl auf Seiten der Orthodoxen wie der Häretiker repräsentieren

3. Po Baziliju do II. lyonskega koncila (1274).

S tem so bili postavljeni začetki nadaljnemu razvoju. Verjetno, da je bila te vrste spoved v navadi že v dobi sv. Pahomija po njegovih samostanih, vendar tega dokazati ne moremo.⁴⁴

Ko se je spoved malih grehov med menihi že udomačila, ni mogla dolgo ostati omejena le na redovne komunitete. Polagoma se je začela uvajati tudi med ljudstvom. Asterios, škof v Amasei v Pontu († ok. l. 410.) opominja vernike, naj se obtožujejo tudi malih, lažjih grehov.⁴⁵ Sicer pa v tej dobi še ne dobimo dosti pisateljev, ki bi vernikom priporočali, naj se spovedujejo manjših, nekanoničnih grehov.

Iz naslednjih stoletij naj omenim le par prič o spovedi malih grehov. Najprej je taka priča sv. Janez Klimaků's († okrog l. 649.). S šestnajstimi leti je postal menih na gori Sinaju, leta 639. pa ravno tam samostanski predstojnik. Ta sveti mož obširno razlaga koristi pogostne spovedi in jo vneto priporoča menihom, kateri hočejo postati sveti.⁴⁶ Sveti Janez Klimak imenuje spoved izvrstno sredstvo za posvečenje. Opravi naj se na skrivnem pred izkušenim sodnikom. V izjemnih primerih, ki jih je odobril samostanski predstojnik, so se krivci tudi javno obtoževali pred vso komuniteto. Potrebno je, da je obtožba grehov iskrena, ponižna, združena s kesanjem, potem spovedanec dobi za grehe odpuščanje. Nikoli se ne sme dati zapeljati sramu ali zbežanosti.⁴⁷

Ta svetnik ne govori le o odpuščanju, ki ga dá zakramentalna spoved, ampak tudi o tem, da spovedanec prejme milost za prihodnje, da se more grehov varovati. Spovednik mora biti zelo dober, piše svetnik dalje. Spovednik je oče. Kmalu so pričeli spovednika imenovati duhovnega očeta. Tudi to poudarja, da mora biti obtožba skesana, združena s sklepom, da se hoče v prihodnje napak varovati. Sv. Janez Klimak postavi na peto mesto svoje mistične lestvice pokoro, po kateri se grehi izbrisujejo.⁴⁸

Za Janezom Klimakom dobimo v poučnih, homiletičnih spisih sv. Anastazija Sinajskega (u. po letu 700.) izjavo, v kateri priporoča spoved tudi malih grehov. Gotovo je, da na tem mestu

sie eine gewaltige Hilfsmacht; was ihnen an theologischer Wissenschaft und Schulung abging, ersetzte der orientalisches aufflammende Eifer mit Stöcken und Fäusten.«

⁴⁴ Hörmann o. c. 173 piše, ko govori o tem, da je Bazilij sprejel v svoja pravila spoved za male grehe takole: »Basilius hat hierdurch lediglich dafür gesorgt, daß eine Mönchsgewohnheit Mönchsgesetz wurde.«

⁴⁵ Prim. hom. 13 adhort. ad poenitentiam (PG 40, 369).

⁴⁶ Scala Paradisi, gradus 4 (PG 88, 681, 684); gradus 5 (PG 88, 777). — »Illud autem imprimis ipsi curae erat, ut quidquid ageret, vel mente versaret, Patri suo aperiret, satis gnarus humilitatis opus esse vel maximum arcana animi detegere.« Vita s. Theodori Studitae n. 8 (PG 99, 124). Prim. še S. Theodori Studitae Poenae monasteriales. 25: »Si quis aliquid inconfessum retineret, vel etiam cuiquam praeter destinatos confiteatur, separetur uno die.« — 26: »Si quis elapsis duabus hebdomadis non confiteatur praesidi, separetur uno die.« (PG 99, 1735).

⁴⁷ Gradus 4 (PG 88, 708/09).

⁴⁸ Gradus 5 (PG 88, 764—781). — Prim. tudi L. Pourrat, La Spiritualité chrétienne I (Paris 1931) 152. 457 sl.

sveti opat ne misli smrtnih grehov, ki naj bi se jih obtoževali. Drugače ne bi mogel, če upoštevamo tedanjo prakso, reči, da se grešnik, ki se je grehov spovedal, more udeležiti svetih skrivnosti, in tudi ne bi mogel govoriti o grehih v prihodnosti kot o gotovem dejstvu, ki se mu ni mogoče izogniti, ko pravi: »Confiteor Deo per sacerdotem peccata tua . . . Pete misericordiam, pete veniam, pete remissionem praeteritorum, et liberationem a futuris (λύτρωσιν τῶν μελλόντων), ut digne tanta mysteria accedas«. ⁴⁹ Spoved malih grehov pred duhovnikom priporoča vernikom, da bi s čim čistejšim srcem prejemali evhariščne skrivnosti. ⁵⁰

Še eno mesto lahko spomnimo iz njegovih spisov. Res je, da moramo biti pri tovrstni literaturi previdni, ker je pač razumljivo, da so menihi pisali predvsem za menihe. Na tem mestu pa, ki sedaj o njem govorimo, je pisatelj gotovo imel pred očmi širše kroge. Anastazij vprašuje, ali je dobro, da se spovedujejo pnevmatikom. In odgovarja: Dobro je in zelo koristno. ⁵¹ Iz tega opravičeno sklepamo, da je bila spoved malih grehov tedaj že precej v navadi; drugače bi je pisatelj ne priporočal s takimi besedami. Ostane pa še neka nejasnost, ali so bili ti πνευματικοὶ ἄνδρες v e d n o tudi ἱερομόναχοι ali ne. Daje jim sicer razne nazive, nikjer pa ne spomni, da bi imeli duhovniško oblast.

Že iz tega, kar smo doslej slišali, vidimo, da so se za spoved malih grehov zavzemali le m e n i h i in da so jo tudi le menihi širili med ljudstvom, ker so bili le-ti njih dušni voditelji. Ugledu svetnih duhovnikov je nedvomno mnogo škodovalo, ker je cerkveni zbor v Niceji odklonil celibat. Prav celibat, ki so ga menihi držali, je visoko dvignil njih ugled nad svetne duhovnike. Ljudstvo je po celibatu sodilo, da je menihom svet ves evangelij, ki ga ljudem oznanjajo in priporočajo. Pri menihih so videli realizirane vse evangelijske svete. Vse to je pripomoglo, da so se ljudje bolj in bolj oklepali menihov in oddaljevali od svetnih duhovnikov. ⁵²

Duhovniki, ki so bili poročeni, po ljudski sodbi niso mogli biti patres spirituales. Seveda je nastala večkrat med menihi in svetnimi duhovniki neplemenita tekma. Dokaz za to rivalstvo je n. pr. pismo na t e r a p e u t a (meniha) D e m o f i l a. ⁵³ Za pismo, ki ga je pisal škof Dionizij, je dal povod ta-le dogodek: Škof Dionizij je posvetil Demofila za terapeuta; torej ni bil duhovnik. Nekega dne opazi, da pride v cerkev človek ἀσεβῆ καὶ ἀμαρτωλὸν πρὸς ἰατρῆαν κακῶν. ⁵⁴ V prez-

⁴⁹ Oratio de s. Synaxi (PG 89, 833).

⁵⁰ Prim. tudi H o l l o. c. 309.

⁵¹ Qu.: καλὸν ἔστιν ἄρα τὸ ἐξολογοῦσθαι τὰ ἀμαρτήματα ἡμῶν πνευματικῶς ἀνδράσιν. Resp.: τοῦτο καλὸν ἔστιν καὶ πάνυ ὠφέλιμον. Quaestiones et responsa c. 6 (PG 89, 369).

⁵² H o l l o. c. 311, 323. — Tudi katoliški teolog E. V a c a n d a r d meni, da je grški kler napravil veliko napako, ker na koncilu v Niceji ni sprejel celibata. Zaupanje vernikov, ki je v veliki meri navezано na celibat, je prešlo na menihe. Verniki so prišli do prepričanja, da imajo menihi oblast odpustiati grehe zato, ker so menihi. Ali so bili duhovniki ali ne, to jim ni delalo težav. E. V a c a n d a r d, Confession v DThC III/1, 864.

⁵³ PG 3, 1084—1100.

⁵⁴ PG 3, 1088.

biteriju se ponižno vrže pred duhovnika in obtoži svojih grehov. Toda še preden dobi absolucijo, se vmeša med oba Demofil in spovedanica porine v stran. Ponižne penitentove besede, ljubeznivo duhovnikovo obrambo zavrne s tem, da spovednika in spovedanica zapodi iz svetišča. Pri tem misli, da je s svojim ravnanjem zabranil nevreden prejem zakramenta in to tudi samozavestno sporoči škofu Dioniziju. Čeprav je primer izmišljen, je vanj vendarle odeta resnica, da so menihi večkrat tudi na nedovoljen način skušali izpodriniti duhovništvo. V našem primeru škof odgovori strogo in jasno: *Therapeut je pod diakonom, nad diakonom je duhovnik in nad duhovnikom škof.*⁵⁵

Ker je ugled menihov tako rastel, si prav lahko mislimo, da niso ostali samo pri duhovnem vodstvu, ki bi ga bili lahko tudi kot laiki vršili. Oblast dajati v duhovnih stvareh nasvete in navodila, oblast blagoslavljanja, pa tudi razvezovati in zavezovati je posegala druga v drugo. Odvezovali so tako, da so poslušali spoved, molili za grešnika, mu svetovali, vzeli nase del pokore in z molitvijo izprosili odpuščanje pri Bogu ter dali zagotovilo, da so grehi odpuščeni. Ljudje so bili mnenja, da menihova molitev zadostuje za odpuščanje grehov. Včasih so bili ti duhovni razgovori dolgi, včasih je menih izpregovoril komaj kakšno besedo. Spočetka je bil tak *πνευματικός πατήρ* harismatiki, kasneje so isto službo opravljali tudi neharismatiki. Zgodilo se je tudi, da so svojo zaupno službo zlorabljali.⁵⁶

Za 11. stoletje je kar splošno veljalo načelo: »Škofje, duhovniki in učitelji so za to, da ljudi poučé; menihi pa zato, da oznanjajo pokoro in spovedujejo.«⁵⁷

J a n e z, patriarh v Antiohiji, asketični pisatelj v začetku 12. stoletja,⁵⁸ piše, da je Kristus v času boja za podobe pod Konštantinom Kopronimom (741—775) posebej izročil menihom pravico spovedovati in dal oblast vernikom grehe odpuščati.⁵⁹

V začetku 13. stoletja se je latinski cesar v Carigradu, Balduin, pritožil pri papežu Inocenciju III., da je oblast zavezovati in razvezovati pri Grkih prešla izključno na menihe: »*Monachi penes quos, sacerdotibus spretis, tota ligandi atque solvendi consistebat auctoritas.*«⁶⁰

⁵⁵ Prim. J. Stiglmayr, *Die Lehre von den Sakramenten und der Kirche nach Ps. Dionysius* (Zeitschrift für katholische Theologie, 1898, 300, op. 1).

⁵⁶ Prim., kar piše Nilus Sinaita, *Tractatus de monastica exercitatione* c. 22 (PG 79, 749).

⁵⁷ Prim. *Joannis Jejunatoris, Constantinopolitani archiepiscopi, Sermo ad eos, qui peccatorum confessionem Patri suo spirituali edituri sunt* (PG 88, 1920). — Ta spis se večkrat po krivici pripisuje Johannes Nestevtu, ki je umrl l. 595. ter bil znan kot strogi ascet. Spis je nastal šele krog l. 1100 in ga je spisal kapadoški menih istega imena. Prim. Lippel, *Johannes IV. der Faste* (Lexikon für Theologie und Kirche V., 49).

⁵⁸ L. Petit, *Jean d'Antioche* v *DThC VIII/1*, 751 sl.

⁵⁹ *De pessimo usu monasteria laicis tradendi* (PG 132, 1128).

⁶⁰ PL 215, 452. — Prim. *Hist. rel. c. l.* (PG 82, 1297). — *Vita Joannis Hesychastae* v *Acta Sanctorum* 3. maj dodatek str. 18 A. — *Joannis Moschi, Pratum spirituale* c. 78; PG 87, 2932/33. — Katoliški teologi, med njimi Rauschen, Vacandard, Teetaert, so Hollova raziskovanja preskusili in potrdili. Rauschen pravi, da je bil temu vzrok moralni propad

Iz tega pa vidimo, kako so bili menihi delavni, kako so tudi pridno spovedovali ne le menihe, ampak tudi svetne ljudi. Njih skrbna spovedna praksa je poleg notranjih razlogov imeli velik vpliv na splošno cerkveno življenje tudi zaradi tega, ker so škofje po večini izšli iz samostanov. Pa tudi asketično literaturo so v prvi vrsti gojili menihi. Tako se je tudi spoved malih grehov na vzhodu razširila med ljudstvom po njih zaslugi.

Ne trdimo, da bi tisti, ki so se obtoževali menihom, bili vedno dobili tudi zakramentalno odvezo. Ako menihi-harismatiki niso bili duhovniki, je ostalo le pri duhovnem vodstvu. Menihi-duhovniki pa pri spovedi in duhovnem vodstvu in pri tedanji praksi v samostanih pač niso pustili ob strani oblasti, ki jim je bila dana s polaganjem škofovih rok pri mašniškem posvečenju.

4. Početek spovedi malih grehov na zapadu.

V zapadni cerkvi se je meništvo pričelo kasneje razvijati kakor na vzhodu. A t a n a z i j († 373) je seznanil zapad z vzhodnim puščavniškim življenjem za časa svojega pregnanstva (340—346). R u f i n u s iz Akvileje († 410) je v mladih letih v Rimu spoznal sv. Hieronima. Leta 371. je šel s starejšo Melanijo v Egiptet ter se tam seznanil z egiptovskimi puščavniki, nato pa dolga leta bival kot menih na Oljski gori pri Jeruzalemu. Na prošnjo U r s a , opata v Italiji, se je lotil Bazilijevih pravil, zlił daljša in krajša pravila v eno in v latinščini presadil na zapad.⁶¹ Brez dvoma je to vplivalo na spoved malih grehov najprej po samostanih, posredno pa tudi med laiki. Hieronim sam pa je dal na razpolago redovnemu življenju svojega samostana leta 404. Pahomijevo pravilo.

Avguštin se je seznanil z meniškimi življenjem v Milanu in Rimu ter je l. 388. uredil svojo domačo hišo v Tagastu v Numidiji za nekaj samostan, kjer je živel s tovariši istega mišljenja (Alypius, Evodius) skupno življenje. Kasneje je v isti namen preuredil svoje škofovsko stanovanje v Hiponu za klerike.

V 4. stoletju, po Konstantinovi zmagi, se je začelo za katoliško cerkev bolj mirno življenje. To je vplivalo tudi na razvoj asketičnega življenja, zlasti ko je pričela ponehavati borba proti Tertulianovemu rigorizmu in proti Novatianovim zmotam. Dobili so se pa tedaj, ko so se nehala krvava preganjanja in je cerkev dobila svobodo, mlačni kristjani, ki so govorili: Javne pokore nismo zaslužili, za druge grehe pa opravimo sami z Bogom, torej ni treba hoditi k spovedi. Proti temu nauku sta vstala zlasti Avguštin⁶² in Pacian⁶³, ki ne naštevata le grehov, ki je zanje določena javna pokora, ampak tudi druge smrtne grehe. Končno je papež Inocencij I. (401—417) uradno izjavil, da so predmet spovedne obtožbe ne le težji grehi (peccata

grškega duhovništva. Prim. B. B a r t m a n n, Lehrbuch der Dogmatik II⁷ (Fueiburg i. Br. 1929) 410 sl.

⁶¹ Prim. Regulae s. Basilii Cappadociae ad monachos (PL 103, 483 sl.; posebno 509, 546, 552).

⁶² Sermo 392 (PL 39, 1711).

⁶³ Paraenesis ad poenitentiam (PL 13, 1084).

graviora), ampak tudi lažji — najbrž — smrtni grehi (peccata leviora).⁶⁴ Pričela se je poudarjati privatna spoved, prav tako tudi spovedna molčečnost (prim. na pr. iz 5. stoletja dekretalno pismo Leona I. iz leta 459⁶⁵), in vse to je na spoved malih grehov ugodno vplivalo.

Janez Cassianus († 435) je kakor Efrem Sirski pričel deliti grehe v peccata capitalia in minuta, delitev, ki se je posebno v Galiji zelo razširila. Brez malih grehov, tako uči, tudi pravični niso.⁶⁶ Kasian je prinesel z vzhoda ideal asketičnega meniha in ta ideal je vcepil galskim samostanom. Menihi so tudi na zapadu resno stremeli po popolnosti. Trudili so se, da bi iz duše odstranili greh, in se v ta namen borili vse življenje. V 5. knjigi svojega dela »De institutis coenobiorum et de octo principalium vitiorum remediis« izkušeni dušni voditelj psihološko opisuje posamezne grehe in obenem nasvetuje primerna sredstva, da se jih duša iznebi. Sredstva, ki grehe izbrisujejo, so po njegovi sodbi: najprej pokora, kakršno je oznanjal Janez Krstnik; potem ljubezen, ki pokrije mnogo grehov; miloščina, priznanje grehov, duhovno in telesno zatajevanje, predvsem pa zboljšanje življenja. Spovedi naravnost ne omenja. Celo takole pravi: »Quodsi verecundia retrahente revelare ea coram hominibus erubescis, illi, quem latere non possunt, confiteri ea iugi supplicatione non desinas... qui et absque ullius verecundiae publicatione curae et sine improprio peccata donare consuevit.«⁶⁷ Seveda si moramo to le tako razlagati, da je s temi besedami opominjal svoje učence, ki so se že bili spreobrnil, ako so sploh potrebovali spreobrnenja. Pri njih je šlo le za male grehe (peccata quotidiana), proti katerim pa se je treba z vso resnobo boriti.

Drugod pa zelo priporoča vprav priznanje grehov pred predstojnikom. Vsako slabo misel, pravi, je treba takoj kakor hitro se je porodila, odkriti predstojniku (seniori).^{67a} Omenja nam tudi zanimiv

⁶⁴ Epist. ad Decentium Egubinum episcopum, sub titulis VII. c. 7 (PL 56, 517): »De poenitentibus autem, qui sive ex gravioribus commissis, sive ex levioribus poenitentiam gerunt, si nulla interveniat aegritudo, quinta feria ante Pascha eis remittendum Romanae ecclesiae consuetudo demonstrat. Caeterum de aestimando pondere delictorum sacerdotis est judicare, ut attendat ad confessionem poenitentis et ad fletus atque lacrimas corrigentis; ac tum jubere dimitti, cum viderit congruam satisfactionem.«

⁶⁵ PL 54, 1210.

⁶⁶ »Aut enim per ignorantiam aut per oblivionem aut per cogitationem aut per sermonem aut per obreptionem aut per necessitatem aut per fragilitatem carnis singulis diebus vel inviti vel volentes frequenter currimus.« Collatio 20, c. 11, in 22, c. 13 (PL 49, 1168 sl. in 1236 sl.). — Prim. tudi Basiliius, De iudicio Dei (PG 31, 669); Regulae brevius tractatae (PG 31, 1288). — Gennadii Massiliensis, De scriptoribus eccles., c. 11 Euagrius monachus (PL 58, 1066) in Socratis, Historia ecclesiastica IV, 23 (PG 67, 516). Kasneje Johannes Climacus, Scala paradisi grad. 22 (PG 88, 948).

⁶⁷ Collatio 20, c. 8 (PL 49, 1163 sl.). — Prim. tudi Bernhard Poschmann, Die abendländische Kirchenbuße im Ausgang des Mittelalters (München 1928) 74.

^{67a} De institutis coenobiorum IV c. 9 (PL 49, 161).

zglede, iz katerega vidimo, kakšno veljavo in moč so polagali v spoved, samo priznanje greha brez zakramentalne odveze. Opat Mojzes pripoveduje, kako je kot mlad učenec opata Tesna dalj časa pri obedu jemal paxamantium (majhen kruh), ga skrtil in ga zvečer pojedel. Vest mu je tatvino zelo očitala, ali vendar te navade ni opustil. Nekoč pa so prišli tuji bratje na obisk in se razgovarjali o pregrehi požrešnosti (gastrimargia). Razgovor ga je zelo pretresel. Vzel je kruh, ki ga je bil skrtil, in »prostratus in terram cum veniae postulatione confessus sum... ut absolutionem dirissimae captivitatatis a Domino poscerent, imploravi. Tum senex: Confide, ait, o puer. Absolvit te ab hac captivitate etiam me tacente confessio tua. Victorem namque adversarium tuum hodie triumphasti, validius eum tua confessione prosternens quam ipse fueras ab eo tua taciturnitate deiectus.«⁶⁸ Spoved sama ga je torej osvobodila greha in grešne navade.

Ko se je sredi petega stoletja nekako dovršila ločitev dveh glavnih jezikov, latinskega in grškega na zapadu in vzhodu, tako da na zapadu niso več razumeli grško in na vzhodu ne več latinsko, se je spovedna praksa glede malih grehov povsod vedno bolj samostojno razvijala. Vpliv, ki ga je imel vzhod na zapad, ni bil več tako velik.

Za naše vprašanje je dalje važen Cezarij, nadškof v Arlatu (Arles, † 542). Njegov učitelj je bil duhovnik Julianus Pomerius (u. po l. 498.), ki se je odlikoval po učenosti in pobožnosti. Doma je bil iz Afrike, pa se je naselil v Arlu in kmalu zaslovel kot učitelj retorike. Na Pomerija je imel velik vpliv sv. Avguštin. Za naše vprašanje prihaja v poštev Pomerijevo delo *De vita contemplativa*, kjer našteva, kako se mali grehi odpuščajo.⁶⁹

Njegov učenec Cezarij loči grehe v *peccata capitalia* in *venialia* (*minuta*), podobno kot Kasijan. Z Avguštinom poudarja, da so grehi, brez katerih tudi pravični biti ne more: »minuta peccata, sine quibus esse non possumus.«⁶⁹ Za naše vprašanje je najvažnejši 104. govor. V njem našteva dolgo vrsto malih grehov. O njih izjavlja, da v dušo sicer ne prinesejo smrti, da pa so za dušo kakor grde gobe (*horrenda scabies*).⁷⁰

⁶⁸ Collat. 2, 11 (PL 49, 538—540).

^{68a} PL 59, 411—520; prim. zlasti lib. I, 7, 12.

⁶⁹ PL 39, 1771. — V PL so Cezarijevi govori objavljeni pod Augustinovým imenom v dodatku (Appendix). Prim. glede tega P. Lejay, *Césaire d'Arles* v DThC II/2, 2170.

⁷⁰ Sermo 104 (PL 39, 1946 sl.): »Quoties aliquis aut in cibo aut in potu plus accipit, quam necesse sit;

quoties plus loquitur quam oportet aut plus tacet quam expedit;

quoties pauperem importune petentem exasperat;

quoties cum corpore sit sanus, aliis ieiunantibus prandere voluerit; aut somno deditus tardius ad ecclesiam surgit;

quoties excepto desiderio filiorum uxorem suam cognoverit;

quoties in carcere clausus et in vinculis positus tardius requisierit;

quoties infirmos tardius visitaverit;

si discordes ad concordiam revocare neglexerit;

si plus aut proximum aut uxorem aut filium aut servum exasperaverit quam oportet;

si amplius fuerit blanditus quam expedit;

Razen tega ima v 257. govoru še eno listo malih grehov.⁷¹ Male grehe dobro označuje, ko svari pred njih nevarnostmi: »Noli despiciere peccata tua, quia parva sunt; sed time, quia plura sunt. Nam et pluiarum guttae minutae sunt, sed flumina implent.«⁷² Primero o ranah v 351. govoru je povzel po Avguštinu. Ko našteva razne vrste grehov, velike in male, končava z besedami: »Quicumque de his supradictis commisit, cito emendet; confessionem donet, veram poenitentiam agat, et remittentur ei peccata sua.«⁷³

Kako pa se po njegovem nauku mali grehi izbrisujejo? S krepostmi, ki so grehom nasprotne in z dobrimi deli.⁷⁴ Z dobrimi deli jih je tako treba izbrisati, da ne bo nič ostalo za ogenj v vicah: »Illa parva vel quotidiana peccata bonis operibus redimere non desistant«.

V 104. govoru piše, da se mali grehi izbrisujejo tudi z molitvijo, s postom, miloščino, tako da odpuščamo žalitve, da potrpežljivo prenašamo trpljenje, ki ga nam Bog pošilja, da obiskujemo bolnike in jetnike, da gostom umivamo noge itd.⁷⁵

V govoru 256. izraža isto misel z besedami: »Capitalia crimina non admittere, minuta peccata, sine quibus esse non possumus, per indulgentiam inimicorum et eleemosynam pauperum indesinenter redimere.«⁷⁶

Kot posebno uspešno sredstvo, da v spokornosti ne omagamo in hrepenimo po vedno večji popolnosti, priporoča vsak dan je izpraševanje vesti. »Unusquisque conscientiam suam ante conspectum interioris hominis constituat... Videamus, si hanc diem sine peccato, sine invidia, sine obtreptatione, sine murmuratione transigi; videamus, si hodie, quod ad profectum animae pertinet, operatus sum. Puto, quod hodie mentitus sum, per iram vel concupiscentiam victus sum.«⁷⁷ To so nekaka redna sredstva, da se mali grehi izbrisujejo.

si cuicumque maiori personae aut ex voluntate aut ex necessitate adulari voluerit;

si pauperibus esurientibus cibum non dederit aut nimium deliciosa aut sumptuosa sibi convivia praeparaverit;

si se in ecclesia aut extra ecclesiam fabulis otiosis, de quibus in die iudicii ratio reddenda est, occupaverit;

si, dum incaute iuramus et cum hoc per aliquam necessitatem implere non poterimus, utique periuramus;

et cum omni facilitate vel temeritate maledicimus, cum scriptum sit: „Neque maledici regnum Dei possidebunt“ (1 Cor 6, 10);

et cum aliquid suspicamur temere, quod tamen plerumque non ita, ut credimus, comprobatur, sine ulla dubitatione delinquimus.«

⁷¹ PL 39, 2220.

⁷² Sermo 192 (PL 39, 2299).

⁷³ Sermo 144 (PL 39, 2195/96).

⁷⁴ Sermo 144 (PL 39, 2195).

⁷⁵ Sermo 104 (PL 39, 1948). Podobno kot na tem mestu piše v 230 govoru: »Nos vero... etiamsi nobis aliqua, ut solet fieri, peccata subrepunt, quantum possumus, cum Dei adiutorio laboremus ieiuniis, vigiliis, orationibus, eleemosynis mundare sordida, lapsa construere, templum Dei vivi reaedificare, ut veniens Dominus in nobis nihil inveniat quod oculos suae majestatis offendat.« (PL 39, 2169.)

⁷⁶ Sermo 257 (PL 39, 2219).

⁷⁷ Sermo 110, 3 (PL 39, 1964).

Vendar pa tudi nakazuje, da morejo biti mali grehi predmet zakramentalne pokore. Kolikor več je malih grehov in kolikor bolj so nevarni, toliko bolj primerno sredstvo je zanje zakramentalna pokora. Ko Cezarij našteva dolgo vrsto vsakdanjih grehov, končava: »Haec ergo et his similia, quae vix sciri vel numerari possunt, si... in unum cumulum colligantur, etiamsi capitalia crimina non addantur, quantis et qualibus bonorum operum copiis redimi poterunt, nisi... per humilem et compunctam poenitentiam... Dei severitas vel iustitia fuerit mitigata.«⁷⁸ In res je v galski cerkvi bila splošna navada, da so vsaj v smrtni nevarnosti opravili zakramentalno spoved tudi oni, ki niso imeli na vesti težjega greha. Cezarij jih opominja, naj s to pokoro ne odlašajo do konca.⁷⁹

Če pregledamo celotni njegov nauk o odpuščanju malih grehov, vidimo, da uči isto, kar so učili njegovi sodobniki. Zelo pogosto poudarja dela usmiljenja, Zakramentalno spoved malih grehov pa tudi nekako nakazuje; vsaj toliko moremo razbrati iz njegovih spisov, da so prostovoljno mogli tako spoved opraviti.

Ne smemo pozabiti papeža Gregorija I. Velikega (590—604). O njem piše Bardenhewer:⁸⁰ »Teško, da bi bil kdo bolje razumel ranjeno človeško srce, njegove slabosti in potrebe točneje razčlenil, jasneje in bolj v živo pokazal na prava zdravilna sredstva.« Kakor že pred njim Cezarij iz Arelata, tako tudi on svari pred malim grehom. Rabi iste primere kakor Cezarij: Male pa brezštevilne deževne kaplje napolnijo tudi globoke struge, Majhne (minuta) so rane, ki nastanejo pri gobah na udih; toda če jih je na telesu brez števila, človeku ravno tako ugrabijo življenje, kakor huda rana, ki zija na prsih.⁸¹ S tem sveti papež noče reči, da več malih grehov tvori en smrtni greh. Le to hoče poudariti, da se duša, malih grehov navajena, tudi smrtnih ne prestraši. Tudi zaradi velikega greha si ne bo delala posebnih skrbi, ker se je privadila z malimi grehi brez sramu žaliti Boga.

Zelo pomenljiva in še danes prav tako aktualna kakor takrat so spovedna navodila, ki jih daje »pastirju«, kako naj se vede do onih, ki mu razkrijejo svojo notranjost. Po njem so le duhovniki dušni voditelji. Zelo poudarja individualno vodstvo v zakramentu sv. pokore. O tem predmetu govori posebno Regula pastoralis.⁸² Ne morem pa reči, da bi govoril o zakramentalni spovedi malih grehov.

⁷⁸ Sermo 257, 2 (PL 39, 2220). — Prim. tudi sermo 22: *medicamenta eleemosynae vel poenitentiae* (PL 39, 1788). Podobno govor 29 (PL 39, 1803). Tako sodi tudi B. Poschmann o. c. 85. Göller, Studien 47, se sodbe nekako zdrži in se sklicuje na Poschmanna.

⁷⁹ »Cum enim omnes homines poenitentiam velint in finem vitae suae accipere et vix paucos videamus eam, secundum quod desiderant, promereri.« Sermo 256, 4 (PL 39, 2219). — Prim. Poschmann o. c. 303.

⁸⁰ O. Bardenhewer, Patrologie³ (Friburg i. B. 1910) 564.

⁸¹ Regula pastoralis III, c. 33 (PL 77, 116).

⁸² Regula pastoralis II, c. 1—6 (PL 77, 26—38). — Prim. E. Göller, Das Sündenbekenntnis bei Gregor dem Großen. Separatabdruck aus dem Oberheinischen Pastoralblatt 1928, zv. 4 in 5.

S v. K o l u m b a n , opat v Luxeuilu in kasneje v Bobbiu (umrl l. 615.) in njegovi učenci so bili v Galiji apostoli privatne spovedi tako kakor na vzhodu sv. Bazilij in njegovi menihi. Da bi sv. Kolumban olajšal spovednikom njih odgovorno delo, je sestavil *penitencialisno knjigo*, v kateri so bili naštetih razni grehi in pri grehah je tudi označena pokora, ki naj se penitentu naloži.⁸³ V teh knjigah je bila določena kazen v razmerju z grehi, in sicer ne le za peccata capitalia, tudi ne samo za mortalia, ampak tudi za male grehe. Penitencialne knjige torej naštevajo kazni tudi za male grehe, notranje in zunanje, in pri samostanski disciplini tudi kazen za pogoške proti pravilom. Menihi so se izpovedovali, preden so šli k sv. obhajilu. Sv. Kolumban naroča menihom, naj gredo prej k spovedi, preden gredo k oltarju, s temile besedami: »Confessiones autem dari diligentius praecipitur, maxime de commotionibus animi, antequam ad missam eatur, ne forte quis accedat indignus ad altare, id est si cor mundum non habuerit... ita etiam ab incertioribus vitiis et morbis languentis animae abstinendum est ac abstergendum ante verae pacis conjunctionem et aeternae salutis compaginem.«⁸⁴ Vendar pa ni gotovo, ali je bilo prav tako besedilo že v prvotni Kolumbanovi penitencialni knjigi.

Kolumbanovo strogo redovno pravilo je kasneje izpodrinilo v Franciji in tudi drugod vsa redovna pravila za toliko časa, dokler se ni umaknilo milejšemu duhu sv. Benedikta.

Isto navodilo je zelo poudarjal kasneje sv. P i r m i n (Pirminus, Pirminius, u. najbrž l. 753.), pa le za smrtne grehe.⁸⁵ Pač pa so se po Kolumbanovem pravilu redovnice navadno obtoževale po trikrat na dan: pred mašo so opravile zakramentalno spoved pred duhovnikom, popoldan in zvečer pa pač pred opatinjo, kjer so priznale svoje pogoške.^{85a} Pod vplivom sv. Kolumbana in njegovih menihov se je pričela širiti pogostna spoved najprej po britskih otokih, kjer niso poznali kanonične pokore, kasneje pa v Galiji.

Iz tega vidimo, da se je pogostna spoved na zapadu prav tako širila kakor na vzhodu. Začetek je bil v samostanih. In šele počasi, mnogo bolj počasi kot na vzhodu, je ta navada prodrla med ljudi med svetom.

Ker že govorim o penitencialnih knjigah, naj spomnim še tako imenovani *Poenitentiale Valecellanum* III., ki je seveda iz kasnejše dobe (13. stol.). Tam stoji tudi tole: »Non solum autem ille qui mortale aliquid commisit, sed etiam omnis homo, quicumque

⁸³ Prim. P. Pourrat, *La spiritualité chrétienne I* (Paris 1931) 408.

⁸⁴ Prim. Herm. Jos. Schmitz, *Die Bußbücher und die Bußdisciplin in der Kirche* (Mainz 1883) 601 sl. — Prim. tudi S. Columbani epistola ad Gregorium Papam c. 4 (PL 80, 262).

⁸⁵ De singulis libris canonicis Scarapsus PL 89, 1043 sl. — Prim. P. Amédee Teetaert, *Ord. Cap., La Confession aux laïques dans l'Eglise latine depuis le VIIIe jusqu'au XIVe siècle* (Paris 1926) 16 sl.

^{85a} Regula s. Columbani PL 80, 209—224. — O. Seebass, *Ein Beitrag zur Rekonstruktion der Regel Columbas des Jüngeren* (Zeitschrift für Kirchengeschichte 1922, 132—137). Isti, *Über die sogen. Regula coenobialis Columbani und die mit dem Pönitential Columbas verbundenen kleineren Zusätze* (Zeitschrift für Kirchengeschichte 1898, 58—76)

se recognoscit immaculatam Christi tunicam, quam in baptismo accepit, peccati macula polluisse, ad proprium sacerdotem festinet venire, ut cum puritate mentis omnes transgressiones omniaque peccata, quibus Dei offensam se incurrisse meminit, humiliter confiteatur et quidquid a sacerdote fuit injunctum ac si ab omnipotentis Dei ore eset probatum intendat et cautissime observet.⁸⁶ Še novejša je tale določba v splošnih pripombah k penitencialu »*Canones poenitenciales Astesani*«: »*Poenitentia pro venialibus peccatis est, dicitur Pater noster*«. ⁸⁷

Sinoda v Chalonu (Chalon-sur-Saône, Cabillonum), ki je zborovala krog leta 650., je potrdila nauk Kolumbana in Pirmina ter podarila, da je pokora, ki jo je kdo dobil pri spovedi, zveličavna stvar, koristna vsem ljudem, torej tudi onim, ki so se spovedali le malih grehov.⁸⁸

S v. Eligij († 659) je tako ravnal, kakor je koncil določil, še preden je koncil zboroval. Ko je Eligij prišel v moško dobo, je hotel popolnoma očistiti svojo vest. Zato je poiskal duhovnika, kateremu se je izpovedal vseh svojih prejšnjih grehov: »*Metuens ne aliqua suum delicta frustrarent, omnia adolescentiae suae coram sacerdote confessus est acta*«. ⁸⁹ Med njimi so bili pač tudi mali grehi. Iz tega sklepa, da so tudi mali grehi bili predmet zakramentalne spovedi.

Nekateri se radi sklicujejo na s v. Izidorja, nadškofa v Seville († 636), ko skušajo dokazati potrebo spovedi malih grehov. Res je, da ta cerkveni učenik večkrat govori o »*peccata graviora*« in »*leviora*«; spominja tudi razne pogrške, male grehe »*peccata levia, quae ab incipientibus quotidiana satisfactione purgantur, quae tamen a perfectis viris, velut magna crimina evitantur*«. ⁹⁰ Tudi teh se je treba izogibati. Drugače se lahko zgodi, da iz mnogo malih grehov nastane velik greh: »*Multa enim levia unum grande efficiunt, sicut solent de parvis et minutis guttis immensa flumina crescere*.«

Za naše vprašanje pa je še važnejše to-le mesto: »*Cuius remedii egere se cuncti agnoscere debent pro quotidianis humanae fragilitatis excessibus, sine quibus in hac vita esse non possumus, horum duntaxat dignitate servata, ita ut a sacerdotibus et levitis, Dei tantum teste, fiat; a caeteris vero antestante coram Deo solemniter sacerdote, ut hoc tegat fructuosa confessio, quod temerarius appetitus aut ignorantiae notatur contraxisse*«-neglectus. Ut sicut in baptismo omnes iniquitates

⁸⁶ Schmitz, o. c. 775.

⁸⁷ Schmitz, o. c. 808.

⁸⁸ »*De poenitentia vero peccatorum, quae est medela animae, utilem omnibus hominibus esse censemus, et ut poenitentibus a sacerdotibus data confessione indicetur poenitentibus universitas sacerdotum noscitur consentire*«. — Ch. Hefele - Leclercq, *Histoire des Conciles d'après les documents originaux* III/1 (Paris 1909) 283. — Citira P. Hinschius, *System des katholischen Kirchenrechts* IV (Berlin 1893, 826, n. 2).

⁸⁹ *Vita S. Eligii*, l. I, c. 7 (PL 87, 484). — Prim. P. Browe, *Die Kommunionvorbereitung im Mittelalter* (Zeitschrift f. kathol. Theologie 1932, 401).

⁹⁰ *Sententiarum* l. II, c. 18 (PL 83, 621).

remitti, vel per martyrium nulli peccata credimus imputari, ita per poenitentiae compunctionem fructuosam universa fateamur deleri peccata.«⁹¹ Kaj hoče Izidor s temi besedami povedati, ni popolnoma jasno. Ali zahteva spoved tudi malih grehov? Toda mali grehi se morejo izbrisati z miloščino, z molitvijo itd. In če zahteva spoved malih grehov, čemu potem razlika med duhovniki in laiki? Nekateri menijo, da je tekst na tem mestu pokvarjen.⁹² Sprejemljiva se mi zdi razlaga — suponiramo, da tekst ni pokvarjen — ki jo zagovarja Poschmann in jo v neki meri pojasnjuje tudi smrt sv. Izidora. Tudi mali grehi so predmet zakramentalne obtožbe. Za klerike pa je na tem mestu poudarjena še stara praksa, po kateri so ti delali pokoro le pred Bogom. Njih stan je zahteval izjemo od splošne postave.⁹³

Kako to mesto pojasnjuje smrt sv. Izidora? Klerik Redemtus nam v spisu De obitu Isidori⁹⁴ pripoveduje, da je svetnik sam nazadnje opravil javno pokoro. Ko je sveti škof čutil, da se mu bliža smrt, je prosil, da so ga nesli v cerkev sv. mučenca Vincencija. Tako ravnanje v onem času ni bilo nič izrednega. Tam so ga položili sredi kora, da bi pred vso krščansko občino sprejel pokoro. Dali so mu spokorno obleko in ga posuli s pepelom. Potem je priznal pred vsem ljudstvom, pred kleriki in pred dvema škofoma, ki jih je poklical predse, svojo krivdo. Spovedal se je le splošno: »Peccavi super numerum arenae maris, . . . peccare numquam finivi, sed ut prave agerem, laboravi, . . . non sum dignus aspicere prae multitudine peccatorum, . . . bibi iniquitates quasi aquas et sumpsi claustra peccati.« S to spovedjo je združil prošnjo k Bogu, naj mu priznane in odpusti. Potem je prejel sv. obhajilo. Ni se spovedal bolj podrobno in tudi ni govora o odvezi.

To bi se ujemale z načeli, ki sem jih omenil zgoraj. Za klerike ni bilo potrebno duhovnikovo posredovanje pri pokori; sam po sebi klerik po stari praksi ni potreboval cerkvene pokore. Odkar je pa kar splošno prišlo v navado, da so vsi, čeprav so imeli le male grehe, pred smrtjo sprejeli javno pokoro, ta »spoved iz pobožnosti« tudi za laika ni imela več takih posledic zaradi dobrega imena, kakršne je imela cerkvena pokora, ki se ji je kdo podvrgel zaradi hudih pregreh. S tem je pa tudi odpadel vzrok, ki je bil v starem cerkvenem pravu, da so klerikom odrekli pokoro.⁹⁵ Pri Izidorju bi torej ta njegova javna izpoved ob koncu življenja potrjevala dvoje: a) Kakor sem omenil že pri Cezariju iz Arelata, so za zadnjo uro vsi opravili spoved, čeprav niso imeli smrtnih grehov. Tudi sv. škof Izidor ni hotel napraviti izjeme. b) Ker je bil pa duhovnik, poročilo ne pripoveduje, da bi mu bil kdo dal zakramentalno odvezo. To je popolnoma v skladu s tem, kar je sam zapisal zgoraj o malih grehih pri duhov-

⁹¹ De ecclesiasticis officiis liber II, c. 17 (PL 83, 802 sl.).

⁹² Prim. Emil Göller, Das spanisch-westgotische Bußwesen vom 6. bis 8. Jahrhundert (RQu 1929, 259 in 268).

⁹³ Prim. Poschmann, o. c. 286.

⁹⁴ PL 81, 30 sl.

⁹⁵ Poschmann o. c. 298.

nikih in levitih. Iz ponižnosti in po tedanji navadi se jih je obtožil na splošno, odveze pa zanje ni dobil.

Nauk, ki ga je izpovedal koncil v Chalonu je potrdil tudi papež Gregor II. (715—731): »Ut poenitentiae remediis nemo se egere putet pro quotidianis humanae fragilitatis excessibus, sine quibus in hac vita esse non possumus.«⁹⁶ Če je papež zapisal tak stavek, spoved za male grehe v tej dobi ni bila več neznan. Prav v 8. stoletju so se mnogo trudili, da bi uvedli pogostno spoved, a uspehi so bili majhni. Kot nekaj posebnega se omenja iz te dobe, da je imel Karol Martel († 741) svojega spovednika, meniha iz Corbija: »Martinus autem mortuus est. Fuit autem monachus in Corbeia, vir vitae continentissimae et adprime eruditus, quem Karolus dux in summa veneratione habuit et peccata sua ei confitebatur.«⁹⁷

Chrodegang (Godegrand), škof v Séezu (umrl l. 768. ali 770.), je leta 760. zahteval od vernikov, naj gredo k spovedi trikrat na leto, menihi pa vsako soboto. Obenem pa dostavlja: kdor več stori, stori bolje.⁹⁸

Seveda, kakor rečeno, je navada spovedovati se malih grehov le počasi prihajala med ljudstvo. Benediktinec Teodulf, nadškof v Orleansu (umrl l. 821.) je dal okoli l. 800. svojim duhovnikom pastoralno navodilo, v katerem se zdi, suponira, da so se ljudje spovedovali tudi malih grehov.⁹⁹ Sicer pa se je o spovedi v tej dobi mnogo pisalo. Alkuin († 804) je z bibličnimi teksti dokazoval potrebo spovedi. Krog leta 800. je bila spoved v Galiji splošno v navadi pred velikonočnim obhajilom. Ta spoved malih grehov, ki je bila priprava na velikonočno sv. obhajilo, je bila pred duhovnikom, torej pač zakramentalna. To po pravici sklepamo iz penitencialnih knjig, ki so določale pokoro ne le za smrtne, ampak tudi za male grehe. Mali grehi so veljali že kot zadostna tvarina za spoved. Pod Alkuinom so

⁹⁶ Capitulare pro Bajoariae ablegatis c. 12 (PL 89, 534).

⁹⁷ Annales Petaviani ad a. 726 cit. P. Peter Browe S. J., Die Pflichtbeicht im Mittelalter (Zeitschrift f. kath. Theologie 1933, 337).

⁹⁸ Regula canonicorum c. 32 (PL 89, 1072): »... in unoquoque anno tribus vicibus, id est in tribus quadragesimis, populus fidelis suam confessionem suo sacerdoti faciat, et qui plus fecerit, melius facit. Monachi in unoquoque sabbato confessionem faciant.« Po sodbi nekaterih je to pravilo interpolirano in datira iz 2. polovice 9. stoletja. Prim. Peter Browe S. J., Die Pflichtbeicht im Mittelalter (Zeitschrift für katholische Theologie 1933, 340). Spovednikom daje tole navodilo: »Cavendum est utique, ne hi qui in gravibus peccatis incidunt, et hi qui in levioribus quidam delinquant, aequaliter judicentur, sed secundum morbum adhibenda est medicina.« (PL 89, 1073). — Prim. tudi spise Teodulfa iz Orleansa (788—822): Capitula c. 36 (PL 105, 203); Capitulare (PL 105, 218). — Podobno določbo je v začetku 12. stoletja izdala sinoda v Strigonu (Synodus Strigoniensis c. 4). Glasi se: »Ut omnis populus in Pascha et Pentecoste et Natali Domini poenitentiam agat et communicet; clerici vero in omnibus majoribus festis communicent.« Mansi, Collectio Conciliorum XXI, 100.

⁹⁹ »Confessiones dandae sunt de omnibus peccatis, quae sive in opere sive in cogitatione perpetrantur. Octo sunt principalia vitia, sine quibus vix ullus inveniri potest... Debet ei etiam iniungi, ut de octo principalibus vitiis faciat suam confessionem et nominatim ei debet sacerdos unumquodque vitium dicere et suam de eo confessionem accipere.« (PL 105, 201).

že otroke navajali k spovedi.¹⁰⁰ Kasneje so o spovedi pisali R a b a n u s M a u r u s († 858), W a l l a f r i d S t r a b o († 849), nadškof v Reimsu († 882), in drugi.

Ko govorimo o spovedi malih grehov, ne smemo prezreti, da je bila spočetka taka spoved za penitenta mnogo težja kakor danes. Kdor je šel vpricho drugih k spovedi, o njem se je mislilo, da je s m r t n o grešil. Čim bolj pa je ginila očitna spoved, čim bolj je prihajala v navado privatna spoved za smrtne grehe, tudi za očitne smrtne grehe, tem lažje je bilo za penitenta, ki je imel le male grehe, obtožiti se jih spovedniku. Že od 7. stoletja je pričela polagoma zginjati javna spoved in se je privatna spoved vedno bolj širila.

Za naše vprašanje je važna tudi r i m s k a s i n o d a, ki jo je imel 826. leta papež E v g e n II. Kanone te rimske sinode je nekaj let kasneje na koncilu v Rimu papež L e o n IV. povzel in nekatere točke dopolnil.¹⁰¹ V tem dokumentu papež prvokrat slovesno poudarja razliko med zakramentalno spovedjo, združeno z duhovnikovo odvezo, in med priznanjem napak (culpa) po samostanih. S tem je bila zakramentalna spoved tudi po samostanih zelo poudarjena. V kan. 27. se namreč zahteva, da morajo biti opati duhovniki, da morejo brzdati grehe bratov in jih odpuščati.¹⁰²

Zakramentalni značaj spovedi malih grehov, ki smo jih do sedaj omenili, se vidi odtod, ker je bila spoved malih grehov v tesni zvezi s pokoro in ker so jo opravljali pred duhovnikom. Zadoščenje je bilo še vedno bistven del spokorne discipline. Poleg te zakramentalne obtožbe velikih in malih grehov, poleg te spovedi je bila v samostanih v navadi še druga spoved, pri kateri so se pred zbrano komuniteto obtožili nepopolnosti, kršitev pravil in podobno, da bi po skupni molitvi dobili od njih odpuščanje. To potrjujejo in naročajo vsi redovni ustanovitelji v grški in rimski cerkvi: Bazilij, Kasian, Benedikt, Chrodegang, Kolumban, ki je zahteval od menihov te vrste obtožbo pri primi in v kompletoriju.

Zakramentalna spoved za male grehe i z v e n s a m o s t a n o v je bila tja do 13. stoletja bolj redka. Navadno se je začela širiti v bližini samostanov ali v tistih krajih, kjer so delovali redovniki, ki so sami po svojih pravilih hodili k spovedi tudi za male grehe. Iz 11. stoletja imamo zgled matere benediktinskega opata G u i b e r t a († ok. l. 1124.), opata v Bogent-sous-Coucy (S. Mariae de Novigento). Ta si je vsak dan strogo izpraševala svojo vest in se spovedovala grehov duhovniku ali bolje Bogu samemu: »Confessio igitur veterum peccatorum, quoniam ipsam didicerat initium bonorum suorum actu-

¹⁰⁰ Epistola de confessione peccatorum ad pueros s. Martini (PL 101, 649 sl.).

¹⁰¹ M a n s i XIV, 997 sl.

¹⁰² »Ut peccantium sibi subiectionum fratrum valeant omnimodis refranare et amputare commissa, et ita observent, ut statuta regularum per omnia non inveniant deliqui.« Leon IV. še dostavlja: »Quatenus Domini pro cunctis possint clementiam exorare; ut scelerum abluti squalore, piaque conversatione muniti, sanctorum mereantur consortio sociari.« M a n s i o. c. 1012. — Prim. Emil Göllner, Papsttum und Bußgewalt in spätrömischer und frühmittelalterlicher Zeit (RQu 1932, 290).

um versabatur, quid virgo ineunte sub aevo, quid virita, quid vidua studio jam possibilior peregerit, cogitaverit, dixerit, semper rationis examinare thronum, et ad sacerdotis immo ad Dei per ipsum cognitionem examinata deducere.¹⁰³ Pa tudi pri tej pobožni vdovi je treba pripomniti, da je živela prav blizu samostana skoraj kot redovnica ter je pač bila pod vplivom samostanskih navad.

5. Spoved malih grehov laikom.

Beda Častitljivi in njegov vpliv v naslednjih stoletjih.

Nekaj smo o spovedi laikom že slišali. Verniki so se obtoževali svojih grehov grškimi menihom harismatikom s tem namenom, da bi jim bili grehi odpuščeni in da bi le-ti mogli njih duše prav voditi. Niso mnogo gledali na to, ali so bili menihi duhovniki ali ne. Prepričani so bili, da bo pobožna molitev menihov izbrisala njih dušne madeže. Omenil sem tudi iz zapadne cerkve Jona († 843), škofa v Orleansu, ki govori o spovedi malih grehov laikom.

V tem poglavju se omejim le na spoved malih grehov; vsa druga dogmatična in pastoralna vprašanja, ki se tičejo smrtnih grehov, pustim ob strani. Omenil sem že tudi neke vrste javno spoved pred samostansko komuniteto, tako imenovano kulpo, pri kateri so se obtoževali pogrškov zlasti proti samostanski disciplini. Ko so dobili redovniki več zveze s svetom, ko so pričeli dušnopastirsko delovati, je umljivo, da so skušali nekaj samostanskega duha prenesti tudi med svet. Tudi nekaj redovnih predpisov. Zdi se, da je treba v tej zvezi iskati početka spovedi laikom.¹⁰⁴

Prvi je priporočal spoved malih grehov laikom benediktinec Beda Častitljivi (673—735). K temu ga je privedlo Jakobovo pismo 5, 15. 16, kjer takole beremo: »Verna molitev bo bolnika rešila in Gospod mu bo polajšal, in če je v grehah, mu bo odpuščeno. Priznavajte torej drug drugemu grehe in molite drug za drugega, da ozdravite.« Ko Beda komentira Jakobovo pismo, pravi: Ako se bolnik spove svojih grehov duhovniku, so mu odpuščeni, če se potruji, da se od njih odtrga in zanje zadosti. Nihče ne more dobiti odpuščanja brez spovedi, ki je znamenje poboljšanja. Zato opozarja sv. Jakob, da se spovedujmo drug drugemu svojih grehov. Na tem mestu apostol sam pravi, tako razlaga Beda, da se moremo malih vsakdanjih grehov drug drugemu spovedovati, in po vsakdanji molitvi bodo ti grehi odpuščeni. Smrtnih grehov pa se je treba spovedati po postavi duhovniku, ki edini more določiti velikost pokore in njeno trajanje, ki se zahteva v zadoščenje za grehe.¹⁰⁵

¹⁰³ De vita sua, I, I, c. 14 (PL 156, 864).

¹⁰⁴ Za to vprašanje primeri zlasti Teetaert o. c., kjer je zbranega veliko gradiva o tem vprašanju.

¹⁰⁵ »Si... infirmi in peccatis sint et haec prebyteris ecclesiae confessi fuerint, ac perfecto corde ea relinquere atque emendare satagerint, dimittentur eis. Neque enim sine confessione emendationis peccata queunt dimitti. Unde recte subiungitur: Confitemini alterutrum peccata vestra etc.' In hac autem sententia, illa debet esse discretio, ut quotidiana levia-

Razlogi, ki jih Beda navaja, za potrebo spovedi, niso notranji, ampak zunanji. In sicer: spoved malih grehov laiku je koristna za to, da bodo tisti, ki se jim grešnik razodene, zanj molili. Pri smrt-nih grehah pa je potrebna spoved pred duhovnikom za to, da more duhovnik naložiti pokoro, spokorna dela, ki jih ne more naložiti, ako grehov ne pozna.

Začetek in povod spovedi malih grehov laikom moramo iskati — kot že omenjeno — v samostanih, kjer so se redovniki in redovnice večkrat na dan obtoževali drug drugemu svojih napak. In ti grehi in napake so se izbrisovali po skupni molitvi samostanske družine. Da Beda te samostanske prakse ne omenja točneje, bo ta razlog, ker menihi niso živeli več sami zase, ampak sredi ljudstva, ki so mu oznanjali evangelij, in torej tudi ta praksa ljudstvu ni bila neznana. Drugače pa je bilo v 12. stoletju. Tedanjim teologom se je zdelo potrebno, da so to prakso podrobneje razlagali.

Vendar pa Beda spovedi malih grehov laikom ni naravnost zapovedal, ampak le priporočal. Tako moramo razumeti gornje besede. Na drugem mestu namreč jasno pravi, ko govori o odpuščenju malih grehov, da zanje zadošča obtožba pred Bogom samim.¹⁰⁶

Vpliv Beda Častiljivega na poznejše teologe je bil zelo velik, kot bomo videli iz poteka razprave. Mnogo uglednih teologov, tudi sholastikov, je šlo za njim in zagovarjalo spoved laikom. Sto let kasneje je Jonas, škof v Orleansu (umrl l. 843), v svojem delu *De institutione laicali*, naslovljenem na grofa Malfreda iz Orleansa, sporočil, da je skoraj izključno le pri menihih v navadi, da bi se drug drugemu obtoževali svojih grehov, pri laikih je to le izjema. S citati iz sv. pisma skuša utemeljiti potrebo in dolžnost take medsebojne spovedi; sklicuje se na stari zakon in na cerkvene očete, med drugimi tudi na Beda, in sklene takole: »Kakor vsak dan v mnogih stvareh žalimo Boga, tako se moramo tudi vsak dan spovedovati drug drugemu svojih grehov in zanje zadoščati z molitvijo, z miloščino, s ponižanjem, s kesanjem srca in telesa.«¹⁰⁷

Jonas se torej v glavnem strinja z Bedom, le da gre še dalje, ko pravi: »*confessionem alterutrum facere... debemus.*« Kakor

que peccata alterutrum coequalibus confiteamur, eorumque quotidiana credamus oratione salvari. Porro gravioris leprae immundiciam iuxta legem sacerdoti pandamus, atque ad eius arbitrium qualiter et quanto tempore iusserit purificare curemus.« *Expositio super epistolam catholicam D. Jacobi c. 5 (PL 93, 39/40).*

¹⁰⁶ »*Quidquid quotidiana fragilitate... commisimus, eiusdem nostri Redemptoris nobis gratia dimittit; maxime cum inter opera lucis, quae facimus, humiliter quotidie nostros illi errores confitemur, cum sanguinis illius sacramenta percipimus, cum dimittentes debitoribus nostris nobis debita dimitti precamur.*« In primam epist. Joannis 1 (PL 93, 87). — Prim. Teetaert o. c. 29; H. Weisweiler S. J., recenzija Teetaertove knjige v Scholastik 1928, 574—580. Na tem mestu, ko govori T. o Bedu, kakor da bi bil zahteval spoved malih grehov laikom, gotovo gre predaleč.

¹⁰⁷ »*His documentis colligi potest quod sicut quotidie in multis offendimus, ita quotidie de admissis confessionem alterutrum facere, et orationibus, et elemosynis, et humilitate, et contritione cordis et corporis ea debemus purgare.*« Lib. I, c. 16 (PL 106, 154; prim. tudi 152).

Beda tudi on trdi, da se je treba smrtnih grehov spovedati duhovniku, kakor je v cerkvi navada. Za male grehe pa pravi, da naj bi se jih spovedovali drug drugemu. Poleg dokazov iz sv. pisma navaja tudi teološki razlog: Ne le molitev vernikov, ampak tudi ponižanje, skrušenje srca in telesa, ki ga vzbudi ali poveča taka spoved, povzroči, da se grehi odpuste. Od njega tudi izvemo, da so se menihi vsak dan spovedovali drug drugemu; med svetom pa, da je bilo še prav malo takih, ki bi to delali.

Se bolj je obrnil pozornost na notranje razloge spovedi Alkuin († 804). Vsaka spoved, pravi, je sacrificium. Bog bo odpustil grehe zaradi osramočenja, ki je s spovedjo združeno.¹⁰⁸

Sv. Benedikt († 821) iz Aniana, benediktinski opat in reformator benediktinskega reda, je glede spovedi šel popolnoma za Bedom. V svojem *Codex Regularum*, ki vsebuje razna pravila vzhodnih in zapadnih menihov, je njegov nauk na kratko takole povzet: Da kdo dobi odpuščanje grehov, je potrebna spoved. Malih grehov se je treba obtožiti bližnjim; njih goreča molitev nas bo rešila. Pri smrtnih grehih pa se poleg kesanja zahteva tudi spoved duhovniku, ki mora določiti velikost in trajanje pokore.¹⁰⁹ Razlog, da se grehi odpuste, je torej kot pri Bedu zgolj zunanji, to se pravi, molitev tistega, komur se kdo grehov spove. Lahko omenimo še drugega benediktinskega opata, Smaragda (umrl med 820. in 830.) ustanovitelja samostana sv. Mihaela ob Meusi, ki se je prav tako popolnoma oklenil nauka angleškega benediktinca. Dobesedno je prepisal njegov tekst in ni dodal nič novega.¹¹⁰

Wallahfrid Strabo († 849), opat v Reichenau, ki je spisal »Glossa ordinaria« k sv. pismu, niti ne prepíše Bedove razlage za Jakobovo pismo 5, 16, ampak se samo nanj sklicuje.¹¹¹ Pa tudi več drugih anonimnih komentarjev in avktorjev glos k Jakobovemu pismu ima Bedovo razlago glede spovedovanja malih grehov.¹¹² Nekateri poudarjajo potrebo spovedi, drugi zopet pravijo, da se je malih grehov mogoče spovedati ali duhovniku ali pa drug drugemu.

Rabanus Maurus († 856), škof v Mainzu, zagovarja glede spovedi malih grehov bližnjemu isto misel kakor Beda.¹¹³ Ko pa dokazuje potrebo spovedi, ne ponavlja le tega, kar so pred njim drugi pisali, ampak navaja razlog iz spovedi same. Brez spovedi dušni zdravnik ne more zdraviti ne velikih ne malih dušnih ran. Poleg tega je spoved potrebna zato, da nam Bog greh odpusti. Ker se

¹⁰⁸ »Dic per confessionem peccata, antequam iudicis iracundiam sentias. Crede mihi, totum veniale erit quod peccasti, si confiteri non erubescas: et per poenitentiam purgare curaberis.« *Opusculum 7, De confessione peccatorum ad pueros sancti Martini* (PL 101, 651).

¹⁰⁹ Dobesedno Bedovo besedilo. *Prim. Concordia regularum § 37* (PL 103, 1029 sl.)

¹¹⁰ *Prim. Collectiones in epistolas et evangelia. In Litanía maiori* (PL 102, 303). — *Prim. tudi Diadema monachorum c. 16* (PL 102, 613). Na obeh mestih je prepisan Bedov tekst.

¹¹¹ *Glossa ordinaria. Epist. S. Jacobi c. 5* (PL 114, 680).

¹¹² *Prim. Teetaert o. c. 33 sl. Citati v opazkah.*

¹¹³ *Prim. In Litanía maiore* (PL 110, 223). Navaja Bedovo besedilo.

grešnik poniža in greh prizna, to nagne Boga, da greh odpusti.¹¹⁴ Po njegovem nauku motiv za odpuščanje grehov torej ni ni več molitev vernikov, ampak ponižanje in osramočenje, ki je s spovedjo združeno. Razvoj v poudarjanju spovedi je šel v naslednjih stoletjih še dalje, tako da se je težišče od pokore preneslo na spoved.

Iz druge polovice 9. stoletja naj omenim še Hinkmarja, nadškofa v Reimsu († 882). Nauk o spovedi je razložil v pismu Hildeboldu, škofu v Soissonu, ki je bil bolan in je zato pismeno sporočil svoje grehe in prosil odveze. V tem Hinkmarjevem pismu je tudi mesto, ki govori o malih grehih. Vernikom svetuje, naj bi se malih grehov drug drugemu spovedovali. Pri tem se sklicuje na znane Jakobove besede. Spovedovali naj bi se za to, da jim bodo po molitvi in dobrih delih bližnjih grehi odpuščeni.¹¹⁵ Tudi Hinkmarjev nauk se krije z Bedovim, le da Hinkmar še bolj jasno pove, da je spoved malih grehov bližnjemu le svet.

To bi bili glavni teologi, ki so v karolinski dobi pisali o spovedi malih grehov laikom. Poudariti pa moramo že na tem mestu, da te vrste spovedi nikoli niso smatrali za zakramentalno. Noben teolog ni pripisoval laiku oblasti, da bi mogel v božjem imenu grehe razvezovati in zadrževati.¹¹⁶

Omenil sem že, da je do tega nauka prišlo predvsem pod vplivom samostanskega življenja. Razen tega bi pa omenil še drug razlog. Pokora za grehe je postajala vedno lažja. In kolikor bolj se je manjšala pokora, toliko bolj so začeli poudarjati potrebo spovedi, potrebo obtožbe. Ker so pa še vedno živeli pod vplivom prejšnjih stoletij, da se pri spovedi obtožujejo le velikih reči, smrtnih grehov, in se je spoved za male grehe le polagoma vpeljevala pri ljudstvu, so se pričeli malih grehov po tolmačenju Jakobovega pisma spovedovati drug drugemu. Morda je tudi pomanjkanje spovednikov pripomoglo k temu, da se je spoved malih grehov laikom v teoriji in praksi vedno bolj širila.

Brez dvoma so tudi v karolinski dobi dobro poznali nauk starih teologov, da se mali grehi odpuščajo z molitvijo in z raznovrstnimi dobrimi deli.

¹¹⁴ »Hortatur itaque nos saepius sacra Scriptura ad medicamenta fugere confessionis... Quomodo potest medicus vulnus sanare quod aegrotus ostendere erubescit? Deus enim confessionem nostram desiderat, ut iustam habeat causam ignoscendi. Qui peccata sua occultat et erubescit salubriter confiteri, Deum, quem testem habet, iterum habebit eum ultorem.« Homiliae in festis praecipuis, hom. 55 (PL 110, 102/03).

¹¹⁵ »Quotidiana autem leviaeque peccata secundum Jacobi Apostoli (cap. 5, 16) hortamentum, alterutrum coaequalibus quotidie confitenda sunt. Quae quotidiana eorum oratione cum quotidianis piis actibus credenda sunt mundari, si cum benignitate mentis in oratione Dominica veraciter dicitur: Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.« Epistola 26 ad Hildeboldum, episcopum Suessionensem (PL 126, 174).

¹¹⁶ Prim. Beda, Expositio super D. Jacobi epistolam c. 5 (PL 93, 39 sl.); Alcuin, De confessione peccatorum ad pueros s. Martini, opusc. 7 (PL 101, 652); Wallafried Strabo, Glossa ordinaria. Epistola s. Jacobi c. 5 (PL 114, 679); Rabanus Maurus, De clericorum institutione lib. II, c. 30 (PL 107, 343); Hinkmar iz Reimsa, Epistola 26 ad Hildeboldum (PL 126, 174).

Toda več ko molitev posameznika je vredna skupna molitev. Tudi za odpuščanje malih grehov so se pričeli zanašati na skupno molitev, na skupna spokorna dela. Zato so ustanovitelji redov uvedli po samostanskih družinah prakso, da so se javno obtoževali drug drugemu malih grehov pred komuniteto. Menihi so pa isto navado nekoliko spremenjeno pričeli uvajati med ljudstvom. Teologi so skušali potrebo te spovedi utemeljiti z dokazi iz sv. pisma, s tradicijo in tudi ex ratione. Teološki razlog je bil spočetka ta: Molitev vernikov, ki spoved poslušajo, izprosi od Boga odpuščanje malih grehov. Jonas iz Orleansa, Rabanus Maurus in Hinkmar iz Reimsa pa navedajo še drug razlog: Spoved pomnoži ponižnost in skrušenost duha in telesa ter tako izprosi od Boga odpuščanje grehov.

Pripomniti pa moramo, da so ljudje v tej dobi sploh le poredko hodili k spovedi. Znan je kanon iz Agde (506), ki je z grožnjo izobčenja zapovedal, naj verniki vsaj trikrat na leto, o božiču, o Veliki noči in o binkoštih gredo k sv. obhajilu.¹¹⁷ Ta dekret so sprejeli v 10. stoletju v svoje zbirke zakonov tudi Regino iz Prüma, Burchard iz Wormsa in Ivo Chartreski, možje, ki jih bom kmalu omenil. Tudi trikratnega obhajila na leto niso mogli izpeljati. Sicer splošne cerkvene zapovedi v tem času še ni bilo, a od 9. stoletja dalje imamo mnogo partikularnih dekretov, ki so urgirali trikratno obhajilo. Seveda so poudarjali, kakor smo videli na več mestih, da se morajo smrtnih grehov obtožiti duhovniki o m. Pa se je pogosto dogajalo, da so verniki šli kar brez spovedi k obhajilu, in da so duhovniki bili brez moči ter so morali to razvado trpeti.¹¹⁸ Ker so pa spoved tolikokrat poudarjali in tudi pokora, ki so jo za grehe nalagali, ni bila več tako huda kot v prejšnjih stoletjih, se je polagoma uvedla navada, da so se obtoževali vseh smrtnih grehov. Vendar pa je nekako od 10. stoletja dalje nekaj čas bila tako tesna zveza med spovedjo in obhajilom, da so ljudje le takrat šli k spovedi, kadar so šli k obhajilu. K spovedi za male grehe so pa hodili le izjemoma.¹¹⁹

Omenili smo že parkrat penitencialne knjige. Te niso upoštevale penitentove individualnosti. V njih so bile kar splošno za te in te grehe določene take in take kazni. Regino († 915), benediktinski opat v Prümu, samostanu, ki so ga razdejali Normani, in Burchard, škof v Wormsu († 1025) pa dajeta spovednikom navsote, naj presodijo sami teže grehov in potem naj določijo pokoro.¹²⁰

¹¹⁷ Can. 18: »Saeculares, qui natale Domini, pascha et pentecostes non communicaverint, catholici non credantur nec inter catholicos habeantur.« Mansi VIII, 327. Prim. P. Browe, *Pflichtbeicht im Mittelalter* (Zeitschrift f. kath. Theologie 1933, 342).

¹¹⁸ Prim. Halitgarius, *De vitiis et virtutibus, praefatio* (PL 105, 655).

¹¹⁹ Prim. P. Browe, l. c.

¹²⁰ Prim. PL 132, n. pr. 244; PL 140, n. pr. *Decretorum liber 19 passim* (PL 140, 943—1014). — Regino vabi vernike za pepelnično sredo k spovedi s temile besedami: »Non solum autem ille qui mortale aliquid commisit, sed etiam omnis homo, quicumque se recognoscit immaculatam Christi tunicam, quam in baptismo accepit, peccati macula polluisse, ad proprium sacerdotem venire festinet, et cum purificatione mentis omnes transgressiones omniaque peccata... humiliter confiteatur.« *De eccl. discipl. liber 1.,*

Treba je upoštevati dejstvo, da že spoved sama odpušča grehe. V zbirki kanonov *Canones sub Edgardo Rege* (959—975) beremo: »Non erubescat confiteri scelera... quia inde venit indulgentia, ... confessio justificat.«¹²¹ Brez spovedi, tako so pričeli učiti, sploh ni odpuščanja. In tako si moremo razlagati, da se niso obtoževali drug drugemu le malih grehov, ampak v izjemnih primerih tudi smrtnih grehov.

Posebno znano je utemeljevanje *Pseudo-Avguština*, anonimnega avtorja iz srede 11. stoletja. Naj navedem njegov nauk, ki je imel velik vpliv na kasnejšo dobo, tudi na sholastike: »Tantaque vis confessionis est, ut si deest sacerdos, confiteatur proximo. Saepe enim contingit, quod poenitens non potest verecundari coram sacerdote, quem desideranti nec locus nec tempus offert. Et si ille, cui confitebitur, potestatem solvendi non habet, fit tamen dignus venia, ex desiderio sacerdotis, qui socio confitebitur turpitudine criminis. Mundati enim sunt leprosi, dum ibant ostendere ora sacerdotibus, antequam ad eos pervenirent. Unde patet Deum ad cor respicere, dum ex necessitate prohibentur ad sacerdotes pervenire.«¹²² S tem delom je bila spoved laikom nekako upostavljena. Seveda v nobenem primeru ni šlo za zakramentalno spoved, zakramentalno odvezo. V karolinški dobi so se laikom obtoževali le malih grehov, v tej predsholastični dobi pa v izjemnih primerih tudi smrtnih grehov. Toliko bolj seveda malih grehov.

6. Zgodnja sholastična doba do IV. lateranskega koncila (1215).

V 11. stoletju je bila javna pokora vedno bolj redka, dokler v 12. in 13. stoletju ni popolnoma izginila. V zvezi s *kesanjem*, ki so nanje polagali vedno večjo važnost, pa so obravnavali tudi druga vprašanja: vprašanje, čemu absolucija pri spovedi, kako je z obtožbo v ekonomiji opravičenja in podobno.¹²³

Spoved laikom je bila v 11. in 12. stoletju bolj v navadi ko takrat, ko je njeno koristnost pričel zagovarjati Beda. Za naše vprašanje prihaja najprej v poštev *Anzelm iz Laona* (*Anselmus Ludunensis*, † 1117). O spovedi malih grehov laikom govori v svojem delu: *Glossa interlinearis in universum Testamentum*. V več rokopisih vatikanske knjižnice naletimo na sledeči tekst: »Confitemini alterutrum peccata vestra.) Ergo coequalibus cotidiana et levia, gravioris lepre immundiciam sacerdoti pandamus et quanto iusserit tempore purgare curemus.« Druga glosa se glasi: »Coequalibus... confitemini peccata vestra et orate pro invicem.«¹²⁴ Za naše vprašanje je važno to, da se v obeh omenja spoved malih grehov laikom.

n. 288 (PL 132, 245). — Spoved je torej Regino zahteval le pred velikonočnim obhajilom.

¹²¹ *Mansi* XVII, 518.

¹²² *De vera et falsa poenitentia* (PL 40, 1122). Take zglede našteva n. pr. *Teetaert* o. c. 44—50.

¹²³ *Prim. A. Vacant*, *Absolution* v *DThC* I/1, 170.

¹²⁴ *Cit. Teetaert* o. c. 105/06.

Drug teolog v začetku 12. stoletja, ki omenja spoved laikom, je *Geoffroy Babion*, doma iz Belgije, kasneje škof v Bathu v Angliji († 1135). Po Kristusovi zapovedi — piše — se je treba smrtnih grehov obtoževati duhovnikom, malih grehov pa bližnjemu: »Si tamen sunt levia peccata, quae quotidie facimus, illa coequalibus nostris invicem confiteri possumus, quia orationibus proximorum purgantur.«¹²⁵ Zagovarja torej isto prakso kakor več stoletij pred njim Beda in drugi in jo tudi na isti način utemeljuje. Pri njem in pri nekaterih kasnejših pisateljih opazimo, da so se pričeli sklicevati na spoved, kakršno opravljajo kleriki med seboj pri maši in pri brevirju ter na javno obtožbo, ki je bila v navadi po samostanih. Tako piše *Geoffroy Babion*: »Unde clerici quotidie inter se in ecclesia 'Confiteor' dicunt et facta confessione orationes pro se invicem impendunt.«¹²⁶

Alger iz Liège (Lüttich), teološki in kanonistični pisatelj († ok. l. 1132.), zastopa za male grehe prav isto stališče ko Beda. Tudi laikom se jih moremo obtožiti.¹²⁷ *Honorij Autunski* (*Augustodunensis*, † ok. l. 1150.) poroča o običaju, ki je bil v samostanih in v cerkvah, koder so skupno opravljali oficij, da so se drug drugemu pri primi in pri kompletoriju spovedovali napak, ki so jih zagrešili bodisi ponoči bodisi podnevi: »Ad completorium ideo confessionem agimus, ut quidquid in die commisimus, diluamus. Ad primam vero ideo agimus, ut quidquid in nocte peccavimus, puniamus.«¹²⁸

Pulleyn (*Pullus, Polenius*) *Robert* († krog l. 1150.), prvi angleški kardinal, tudi govori o spovedi malih grehov. Dovoljuje, da se jih obtožujemo bližnjemu: »Sed confessionem unam licet fieri coequalibus; altera, nisi extrema urget necessitas, debetur sacerdotibus. Si quotidianis, et his sine quibus non vivitur, urgeris, sufficit huiusmodi confiteri comparibus, immo nonnumquam et minoribus: quo modo presbyteri usitate et quotidie indifferenter circumstantibus confitentur.«¹²⁹

Peter Lombard (*Lombardus, Longobardus*, † najbrž l. 1160.) je vprašanje spovedovanja laikom temeljito obdelal. Glede spovedi malih grehov najprej navaja Bedov komentar. Potem dostavlja: »Venialia . . . etiam sacerdotum oblata copia, licet confiteri coequali, et sufficit, ut quibusdam placet, si tamen ex contemptu non praetermittatur sacerdos.«¹³⁰ Torej bi ne bilo prav, ako bi se kdo spovedal bližnjemu neduhovniku, ako bi to storil iz prezira do duhovnikov.

Prav isto kot Lombard uči njegov sovrstnik *Magister Bandin* iz 12. stoletja.¹³¹ Podobna Bandinovim sentencam je druga *Summa super sententias Magistri Petri*, ki jo je spisal okrog leta 1170. *Radulfus Ardens*. Poleg drugega je na

¹²⁵ Sermo 48 (PL 171, 578).

¹²⁶ Prav tam.

¹²⁷ Liber de misericordia et iustitia, pars 2, c. 37 (PL 180, 912).

¹²⁸ Gemma animae lib. 2, c. 64 (PL 172, 638).

¹²⁹ Sentent lib. 6, c. 51 (PL 186, 897).

¹³⁰ Petri Lombardi libri IV Sententiarum t. 2 (Quaracchi 1916) 855. Citira *Teetaert* o. c. 142, op. 5.

¹³¹ Sententiae libri 4. — De eccles. sacram. dist. 17 (PL 192, 1099).

podlagi nedeljskih evangelijev in beril spisal 200 homilij. Važna so poglavja, kjer obravnava zakrament sv. pokore. O malih grehov uči takole: »Confessio vero venialium alterutrum et cuilibet, etiam minori, potest fieri... Fit autem haec confessio, non quod possit a peccatis absolvere, sed quia propter propriam humiliationem et peccatorum nostrorum accusationem et fratris orationem mundamur a peccatis. Unde et non dicimus: Ego dimitto tibi peccata tua, sed dicimus orando: Misereatur tui omnipotens Deus... etc... Quando debet fieri confessio haec? Omni tempore quo nos peccasse cognoscimus. Sive enim domi sive in agro sive in via peccavero, debeo statim dicere fratri qui mecum est: peccavi, ora pro me. Qui si non aderit, debeo confiteri Deo dicens: Domine, peccavi, miserere mei.«¹³²

Petrus Cantor († 1197) nam potrjuje, kako zelo je bila proti koncu 12. stoletja razširjena navada, da so se malih grehov splošno obtoževali laikom. Mali grehi, pravi, se odpuščajo s sv. obhajilom, pa tudi s splošno obtožbo laikom. »Similiter oratio dominica et tunsio pectoris cum generali confessione quae fit coaequalibus de his levibus quae ex obreptione emergunt; nam de gravioribus confitendum est sacerdotibus et majoribus.«¹³³

Simon iz Tournaija († krog l. 1200.) je učil, da je možno malih grehov se spovedati tudi laiku. Vendar je bolje, ako se jih obtožimo duhovniku, ker ima samo on oblast grehe odpuščati.^{133a}

Proti koncu 12. stoletja je za naše vprašanje važen cistercijski teolog Alanus ab Insulis (Alain de Lille ali de Ryssel, † 1202). Pouči nas o dveh rečeh. Najprej nam pove, da je moral za veliko noč priti vsak vernik pred spovednika, čeprav mu ni vest ničesar očitata.¹³⁴ Drugič nam pa pove, kako se je v tistem času ločila splošna in posebna spoved (confessio generalis et specialis). Splošno spoved so opravljali za male in skrivne grehe pri jutranji daritvi in pri kompletoriju. Posebna spoved pa je bila za smrtne in očitne grehe. Opravljati so jo morali laiki trikrat letno, kleriki pa vsako soboto.¹³⁵

Slavni komentator Lombardovih sentenc je Praepositinus (Prévostin) iz Kremone († krog l. 1210.), kancelar pariške univerze. Zanimiva je njegova razlaga glede obtožbe grehov laikom. Bližnjemu

¹³² Homiliae in epistolis et evangelis dominicalibus. Homilia 64, In Litanis maioribus (PL 155, 1900).

¹³³ Cit. Teetaert o. c. 167, op. 4.

^{133a} H. Weisweiler S. J., Die Bußlehre Simons von Tournai (Zeitschrift f. kath. Theologie 1932, 211, op. 73).

¹³⁴ »Nullius peccati conscius, ad confessarium accedere debet in Paschate... Et quamvis in generali confessione occulta peccata remittantur, tamen consilium est, ut ad sacerdotem accedat ne regulam ecclesiasticae institutionis praetermittere videatur, dicens sacerdoti se nullius peccati conscius sibi esse.« Liber Poenitentialis (PL 210, 299).

¹³⁵ »Duplex est autem peccati confessio, quaedam generalis, quaedam specialis. Generalis, quae fit in dies, in sacrificio matutino et vespertino, id est in completorio, pro venialibus et occultis; specialis, quae fit pro mortalibus et manifestis: ad quam tenentur clerici singulis sabbatis, laici vero ter in anno tenentur specialiter confiteri: videlicet in Natali Domini, in Paschate et in Pentecoste.« Summa de arte praedicatoria (PL 210, 172 sl.). — Prim. tudi A. Villien, Histoire des Commendements de l'Eglise³ (Paris 1936) 145—180.

se smemo obtožiti grehov, ki jih je kdo zagrešil *ex infirmitate et ignorantia*; onih pa, ki jih je kdo storil premišljeno, se mora obtožiti duhovniku: »Potest peccatum ex infirmitate factum gravius esse aliquo peccato ex deliberatione facto, nam peccatum fornicationis, quod fit ex infirmitate, gravius est otioso verbo, quod quis dicit ex deliberatione. Ergo aliquod mortale peccatum debet quis confiteri socio et veniale sacerdoti.«¹³⁶

V ženskih samostanih se je — verjetno pod vplivom samostanske kulpe in nauka o spovedi malih grehov laikom — v nekaj stoletjih ponekod razvila graje vredna navada. Tukaj so naravno imele v rokah duhovno vodstvo samostanske predstojnice, opatinje, ali kakor so se že imenovala. Da so mogle predstojnice redovnice voditi, so jim morale le-te razkriti svojo vest. Ako bi bilo to dano na prosto voljo in bi se bilo to vršilo v pravih mejah, bi bilo prav. Saj je že v 7. stoletju s v. Donat, škof v Besançonu († po letu 656.) predpisal redovnicam iz Joussana, naj se večkrat na dan spovedo »duhovnim materam«, naj jim ne prikrivajo ne dejanj ne misli.¹³⁷ Kakšna naj bi bila ta spoved, je težko reči. Dejstvo je pa, da so samostanske predstojnice ponekod zelo prekoračile svoje pravice in naravnost spovedovale redovnice. Inocencij III. je leta 1210. pisal škofom v Valenciji in Burgosu in duhovniku de Morimondu strogo pismo, v katerem nastopa proti cistercijanskim opatinjam, ki so spovedovale svoje redovnice — *ipsarum confessiones criminalium audiunt*, — in tudi javno pridigovala. Papež dostavlja, da se temu zelo čudi. Strogo obsoja tako prakso kot neprikladno in nesmiselno ter daje navodila, kako jo je treba odpraviti. Sveta Devica, pravi, je bila višja kot apostoli, pa Gospod oblasti odpuščati grehe ni izročil njej, ampak apostolom.¹³⁸

Iz vsega, kar smo doslej slišali, vidimo, da je bila kakor v 11. tako tudi še v 12. in 13. stoletju v praksi spoved malih grehov laikom. Peter Lombard in za njim Summa super Sententias Petri in še nekateri drugi teologi so učili, da je dovoljeno obtožiti se malih grehov bližnjemu, čeprav je navzoč duhovnik, da le ne store tega iz zaničevanja do cerkvenega služabnika. Pulleyn trdi, da se morejo obtožiti malih grehov laikom, kakor se obtožijo duhovniki asistenci, ko molijo Confiteor. Vsi teologi, razen Praepositina, navajajo kot razlog, da se mali grehi odpuste, *molite v tovarišev*, katerim se je kdo spovedal. Praepositinus pa uči, da se grehi odpuste iz želje

¹³⁶ Citira po rokopisu vatic. knjižnice cod. vatic. lat. 1174, f. 60r'' Teetaert o. c. 188, op. 1.

¹³⁷ »Matri spirituali nihil occultetur, quia statutum est hoc a sanctis Patribus, ut detur confessio ante mensam, sive ante lectulum introitum, aut quancuncque fuerit facile quia confessio poenitentiae de morte liberat.« Regulae ad virgines c. 23 (PL 87, 282).

¹³⁸ Regestorum liber 13, epist. 187 (PL 216, 356). Gl. tudi Dom Martène, De antiquis Ecclesiae ritibus I (Antuerpiae 1776) 274, kjer pripoveduje o opatinjah, ki so spovedovale redovnice. Dostavlja, da so nekoliko prekoračile delokrog, »plusculum sibi tribuisse«. Seveda razvada ne daje pravic. Cerkev je vedno ostro nastopila, kadar je zvedela, da so hotele samostanske predstojnice prilastiti si pravico spovedovanja. Prim. Pic de Langogne, Abbeses v DThC 1/1, 19. 20.

po duhovniku. Način spovedovanja laikom je dvojen. Eni, n. pr. Pulleyn, Radulfus Ardens, Honorij Autunski sodijo, da se je treba le splošno obtožiti, kakor to delajo duhovniki pred ljudstvom in med seboj, ko molijo Confiteor. Drugi, kot Praepositinus, pa trdijo, da se je treba p o d r o b n o in t o č n o obtožiti. Iz vsega torej povzamemo na splošno, da vsi teologi in lahko rečemo tudi kanonisti 12. stoletja in prve četrtine 13. stoletja uče, da se morejo verniki v e d n o obtoževati malih grehov laikom, in ni treba zato poiskati duhovnika, ki bi dal zakramentalno odvezo. Če še bolj določno povemo: Minister pri spovedi za male grehe je bližnji, pa naj si bo duhovnik ali laik. Tudi vpricho duhovnika se malih grehov lahko spove laiku, da le tega ne stori iz prezira do cerkvenega služabnika. Le Praepositinus pravi, da se malih grehov more obtožiti laiku le v tem primeru, ako ni duhovnika. Izmed vseh doslej naštetih teologov je on najstrožji, ko gre za spoved laikom.

Kaj je tisti notranji razlog, da se odpuste penitentu grehi, ki se jih obtoži laiku? To skušajo na tri načine razložiti. Prvi, kot n. pr. Hugo a St. Victore, Robert Pulleyn, Radulfus Ardens menijo, da spoved kot taka ne odpušča, pač pa m o l i t e v tistega ali tistih, katerim se grehov spove. Drugi n. pr. Peter Lombard, Bandin, Summa super Sententias Petri pa se zdi, da menijo, da s p o v e d s a m a p o s e b i male grehe odpušča. Trdijo, da spoved malih grehov laiku zadošča celo v duhovnikovi navzočnosti, da se grehi odpuste. Ta krepost (katera je ta notranja krepost, točno ne povedo) je pred Bogom tako velika, da ga nagne k odpuščanju. Iz vsega je videti, da mislijo na o s r a m o č e n j e, ki je združeno s priznanjem grehov laiku; po njih sodbi mora to notranje osramočenje ne le odpustiti grehe, ampak tudi izbrisati mnogo časnih kazni in nadomestiti velik del zasluzjenja. Praepositinus pa uči, da je odpuščanje sad želje p o d u h o v n i k u, ki jo ima tisti, ki se za male grehe obrne na bližnjega, ko ni duhovnika. Kdor je storil mali greh, si je nakopal časne kazni. Če hoče biti rešen časnih kazni, ki si jih je nakopal z malim grehom, se mora obrniti na d u h o v n i k a, ker ima samo on pravico razvezovati in zavezovati. Ako pa duhovnika ni, dobi odpuščanje, ako se grehov obtoži bližnjemu, ker s tem izrazi željo, da bi se rad spovedal duhovniku, ako bi bil navzoč.

Iz tega vidimo, da v nobenem primeru ni šlo za z a k r a m e n t a l n o s p o v e d, da laik nikoli ni dajal odveze. Torej odpuščanje ni bilo nikoli sad zakramentalne spovedi.

Ta praksa, da so se malih grehov obtoževali drug drugemu, torej laikom, je popolnoma v skladu s penitencialno prakso tedanje dobe. Teologi splošno uče, da je le smrtni greh materia necessaria confessionis. Za odpuščanje malih grehov pa ni potrebno, da bi se jih obtoževali pri zakramentalni spovedi. Male grehe odpušča vsako dobro delo. Predvsem poudarjajo molitev in to, da se spovedujejo drug drugemu. Povod za to spoved je dal Beda z razlago 5. poglavja 16 Jakobovega pisma. Ponižna skrušenost, ki je s tako spovedjo združena, nagne Boga, da grehe odpusti.

7. IV. lateranski cerkveni zbor. Tomaž Akvinski.

Na IV. lateranskem cerkvenem zboru (1215) je bila med drugim izdana tudi zapoved, ki je vezala pod smrtnim grehom, da se morajo vsi kristjani, potem ko pridejo k pameti, obtožiti svojih grehov vsaj enkrat na leto svojemu lastnemu duhovniku.¹³⁹ Ta zapoved gotovo veže one, ki imajo na vesti smrtne grehe. Kaj pa tisti, ki imajo le male grehe? Spočetka so nekateri teologi, zlasti teologi novih redovnih družin, zagovarjali tezo, da so tudi taki, ki imajo le male grehe na vesti, dolžni enkrat na leto iti k spovedi. Tako uči n. pr. Aleksander Haleški († 1245), da morajo tudi taki enkrat na leto k spovedi zaradi tega, ker to zahteva cerkvena zapoved. Na ta način — piše dalje — bodo dobili odpuščanje malih grehov in odpuščanje kazni za greh.¹⁴⁰ Tudi sv. Bonaventura († 1274) prav nič ne dvomi, da so tudi taki, ki imajo na vesti le male grehe, enkrat na leto dolžni iti k spovedi zaradi cerkvene zapovedi.¹⁴¹

Sv. Tomaž pa ne zahteva brezpogojno spovedi, čeprav ga oni, ki zagovarjajo obvezno spoved enkrat na leto (med drugimi celo sv. Alfonz Ligorij) navajajo v svoj prilog. Sveti Tomaž je svojo sodbo najprej povedal v komentarju k sentencam Petra Lombarda:¹⁴² »Ad tertium dicendum, quod ex vi sacramenti non tenetur aliquis venialia confiteri, sed ex institutione ecclesiae, quando non habet alia, quae confiteatur«. Potem pa nadaljuje drugače kot sv. Bonaventura: »Vel potest dici secundum quosdam quod ex Decretali praedicta (Omnis utriusque) non obligantur nisi illi, qui habent peccata mortalia: patet ex hoc, quod dicit, quod debeat omnia peccata confiteri, quod de venialibus intelligi non potest; et secundum hoc etiam ille, qui non habet mortalia, non tenetur ad confessionem venialium, sed sufficit ad praeceptum Ecclesiae implendum, ut se sacerdoti repraesentet et se ostendat absque conscientia mortalis esse; et hoc ei pro confessione reputatur«. Prav isto beremo tudi v njegovi teološki sumi.¹⁴³ Spovedi torej ne zahteva,

¹³⁹ »Omnis utriusque sexus fidelis, postquam ad annos discretionis pervenerit, omnia sua solus peccata saltem semel in anno fideliter confiteatur proprio sacerdoti.« Denzinger, *Enchiridion Symbolorum*²¹⁻²³, n. 437.

¹⁴⁰ »Quandoque tenetur talia (venialia) confiteri, propter statutum Ecclesiae, quod est: quod omnis fidelis semel in anno tenetur confiteri, etiam quando non habet mortale in conscientia, neque in veritate: sed hoc non est propter genus peccati sed propter praeceptum.« *Summa theol.*, pars 4, quaest. 18, memb. 4, art. 2, § 5 (Venetiis 1575) 317. — Na drugem mestu piše: »Ad hoc, quod objicitur: si non peccet quis nisi venialiter: nihilominus tenetur semel confiteri in anno... Dicendum quod in casu proposito hoc est verum: sed magis praecepto ecclesiae, quam ex periculo venialium.« Prav tam 318.

¹⁴¹ »Propter ecclesiasticum statutum tenetur, quia omnis fidelis semel in anno tenetur confiteri, et ideo, si non habet nisi venialia, saltem illa semel in anno tenetur confiteri. Sed hoc non est propter venialis peccati morbum, sed propter praeceptum.« In IV. Sent., dist. 17, pars 3, art. 2, quaest. 1, in pars 2, art. 2, quaest. 1. *Opera omnia IV* (Quaracchi 1889) 458.

¹⁴² Dist. 17, quaest. 3, art. 1, solut. 3.

¹⁴³ Suppl. quaest. 6, art. 3, ad 3.

zahteva pa, da se tudi oni, ki ima le male grehe, za veliko noč predstavi duhovniku.

Enako piše tudi Duns Scotus: »Kdor ima na vesti le male grehe, naj pride k duhovniku in mu reče: Nimam smrtnega greha. Tako spolni cerkveno zapoved«. ¹⁴⁴

Končno je zmagala razlaga, da oni, ki imajo le male grehe, niso dolžni iti za veliko noč k spovedi.

Kaj pa spoved malih grehov laikom? Nauk, ki je bil toliko stoletij ukoreninjen med teologi, da namreč za odpuščanje zadošča, ako se malih grehov obtožijo drug drugemu, ni mogel kar naenkrat izginiti iz teološke literature. Zato vidimo, da na primer Viljem iz Auxerre († 1231) tudi sedaj še izrečno uči, da se malih grehov obtožujejo drug drugemu, kakor so to prakticirali v več cerkvah pri primi in kompletoriju. ¹⁴⁵ Splošno pa Viljem iz Auxerre svetuje, naj bi se malih grehov spovedovali duhovniku. Obenem pa tudi dostavlja, da se odpuščajo tudi z drugimi sredstvi. Za veliko noč pa meni, da smo dolžni k spovedi k duhovniku tudi v primeru, ako bi imeli le male grehe. ¹⁴⁶

Med teologi in pridigarji, ki so nam sporočili važne stvari o duhovnem, verskem življenju vernikov, je kardinal Jakob iz Vitryja († 1240). Za male grehe pravi, je bolj varno, ako se jih obtožimo duhovniku. Ako pa duhovnika ni, je dovoljeno spovedati se jih tovarišu. ¹⁴⁷ Jakob iz Vitryja sicer še priporoča spoved malih grehov laikom, pa ne več s tako trdno odločnostjo. Isto bolj umerjeno stališče zavzema pariški škof Viljem iz Auvergne († 1249): »In venialibus autem peccatis secundum quosdam absolvere possunt etiam laici in necessitate«. ¹⁴⁸ Ta »absolucija« pa ni bila drugega kakor prošnja za odpuščanje malih grehov. Torej so se mali grehi pri taki spovedi odpuščali ne ex opere operato, ampak ex opere operantis, kakor so se odpuščali z vsakim dobrim delom.

¹⁴⁴ Prim. Duns Scoti Reportata Parisiensia XI/1, liber 4, dist. 17, schol. 6, n. 30 (Lugduni 1679) str. 747.

¹⁴⁵ »Ad illud quod dicit glossa, coequalibus quotidiana et levia danda sunt, dicimus sicut dicebat Praepositinus: quod hoc observat ecclesia in quibusdam ecclesiis, quando fit generalis confessio in prima et completorio; facit enim confessionem in prima ut pure serviat Deo, in completorio ut postea quiescat in Deo; et in quibusdam ecclesiis duo et duo in illa hora confitentur ad invicem quotidiana et levia.« Summa aurea in quatuor libros sententiarum: a subtilissimo doctore Magistro Guillermo altissiodorensi edita. (Parisiis 1500) f. 271 d in 172 a. Navaja Jos. Strake, Die Sakramentenlehre des Wilhelm von Auxerre (Paderborn 1917) 171, op. 7.

¹⁴⁶ Prim. Strake o. c. 169.

¹⁴⁷ »Venialia autem peccata tutius est confiteri sacerdoti, si paratum illum habeamus. Sed quia frequenter peccamus venialiter, et huiusmodi peccata retinere memoriter diu non valemus, conceditur nobis ut et sociis confiteamur... Unde et Jacobus in hodierna epistola ad laetanas, id est, supplicationes nos admonens, ait: confitemini et orate pro invicem, ut salvemini. Alterutrum, id est, coequalibus peccata quotidiana et levia confiteri possumus, quae ex ignorantia vel infirmitate humana committuntur, quae facile dimittuntur.« Feria secunda in minori Laetania (Antuerpii 1575) 508. Citira Teetaert o. c. 288/89, op. 5, 1.

¹⁴⁸ De sacramentis. De sacramento poenitentiae (Venetiis 1591) 473. Cit. Teetaert 294, op. 1.

V to dobo spada tudi cistercijan Cezarij iz Heisterbacha († krog 1240). O spovedi mnogo piše in pogostno spoved toplo priporoča. Za laike zahteva — kot navadno v tisti dobi — spoved trikrat na leto, za redovnike pa vsako soboto.¹⁴⁹ Spoved je tudi za pravičnega koristna: »Poenitentia tamen a iustis spernenda non est, quia, si non reperit in eis peccata, quae purget, meritum tamen auget... in medicina sumendo multo ferventiores sint«. ¹⁵⁰ Zlasti za te ž je male grehe meni, da, če že ni potrebna, je pa spoved vsaj bolj varna pot za odpuščanje. Vendar pa za male grele zadošča tudi splošna spoved. Pod splošno spovedjo razume splošno priznanje grehov, kot se opravlja v primi in kompletoriju in kot jo moli tudi celebrant, sklonjen pred oltarjem, napravljen v sveta oblačila.¹⁵¹

Prvi veliki reprezentant frančiškanske šole, že omenjeni Aleksander Haleški († 1245), doctor irrefragabilis, theologorum monarcha imenovan, svetuje, da bi se včasih spovedovali malih grehov laikom. Koristno je, ako kdo to stori: »ut scilicet iuvetur ab eo vel oratione vel instructione, ut erubescat peccata sua et humilietur confessione tali et sic mereatur erubescencia et humiliatione... Utile est etiam aliquando confiteri non sacerdoti«. ¹⁵²

Glede spovedi pa dobro loči dvoje: zakramentalno spoved, ki jo je vedno treba opraviti pred duhovnikom, in drugo spoved, ki poteka iz kreposti spokornosti. In to drugo ni nujno, da bi jo opravili pred duhovnikom. Vendar nikoli ni dolžnosti, tudi ako bi ne bilo duhovnika, da bi spoved morali opraviti pred laikom.¹⁵³ Aleksander je prvi teolog, ki strogo loči med spovedjo pred duhovnikom — samo ta je zakramentalna — in drugo, ki jo kdo opravi pred laikom.

Sv. Bonaventura († 1274) zavzema prav isto stališče. Koristna je spoved malih grehov. Tudi on loči zakramentalno in nezakramentalno spoved. Nikoli ni dolžnosti, da bi jo opravili pred laikom.¹⁵⁴

Med dominikanskimi teologi zavzema odlično mesto Hugo a S. Caro (St. Cher, † 1264). Zagovarja tezo, da je dolžnost spovedati se duhovniku smrtnih grehov, ni pa dolžnost spovedovati

¹⁴⁹ »Monachus festinare debet ad ecclesiam sabbato, ut ante sacram communionem perceptam evomat peccatum« J. A. Coppenstein, Venerab. Caes. Heistreb. Sermones morales (Coloniae 1615). Hom. 1, 6. Cit. Michael Koeniger, Die Beicht nach Cäsarius von Heisterbach (München 1906) 56, op. 15.

¹⁵⁰ Prav tam hom. 4, 19. Cit. Koeniger o. c. 15, op. 4.

¹⁵¹ Prim. Koeniger o. c. 53.

¹⁵² Summa Theologiae, pars 4, quaest. 19, membr. 1, art. 1 (Venetiis 1575) 329.

¹⁵³ »Sed haec confessio (laicis facta) non est sacramentalis, licet sit opus virtutis: sed illa solum, quae ordinata est ad reconciliationem, quae fit per absolutionem et ligationem, quarum potestas est solis sacerdotibus tradita: unde confessio solis sacerdotibus est facienda.« Summa Theologiae, quaest. 19, membr. 1, art. 1 (Venetiis 1575), str. 329.

¹⁵⁴ In IV. Sentent., dist. 17, p. 3, art. 1, quaest. 1. Opera omnia IV (Quaracchi 1887) str. 458.

se malih grehov, čeprav je dobro, da se jih obtožimo.¹⁵⁵ Za male grehe je dovoljeno, da se jih obtožimo bližnjemu. Kako je treba umeti to medsebojno obtožbo grehov po samostanih in po cerkvah, nam Hugo razloži, ko pravi: »Et quod dicit glossa quod cotidiana et levia coaequalibus, gravia sacerdotibus sunt pandenda, intelligitur de generalis confessione quae fit in prima et in completorio, in prima ut serviamus Deo per diem, in completorio ut pure quiescamus in Deo. Unde et ecclesia cantat tunc: In pace in idipsum dormiat et requiescat. Et in quibusdam ecclesiis omnes confitentur sacerdoti; in quibusdam vero duo et duo confitentur servantes id quod dicit glossa scilicet cotidiana et levia coaequalibus pandemus.«¹⁵⁶

Tado vidimo, da spoved laikom vedno bolj stopa v ozadje in da teologi vedno bolj priporočajo zakramentalno spoved tudi za male grehe.

Albert Veliki († 1280), učitelj sv. Tomaža Akv., loči kakor že drugi pred njim splošno in privatno spoved. Splošna spoved za male grehe je ona, ki se opravlja v cerkvi pri primi in kompletoriju; tako spoved lahko opravimo pred vsakomer, čeprav je bolje, da se opravi pred duhovnikom.¹⁵⁷ Albert Veliki gre celo tako daleč, da prizna absolucijo, ki bi jo dal laik, ex unitate fidei et caritate in jo proglasi za zakramentalno.¹⁵⁸

Kaj pa sv. Tomaž Akvinski († 1274)? Prav nanj se v novejšem času sklicujejo tako tisti, ki pravijo, da je cerkvena praksa glede pogostne spovedi šla predaleč, kakor tudi drugi, ki iščejo v njegovih spisih dokazov za pogostno spoved malih grehov. Oglejmo si njegov nauk!

1. Spoved malih grehov ni potrebna. To najprej ugotovimo pri Tomažu. Samo kdor je smrtno grešil, mora k spovedi, da se mu grehi odpuste.¹⁵⁹ Ni pa dolžnost, da bi se spovedovali malih grehov.¹⁶⁰

¹⁵⁵ »Nemo tenetur confiteri venialia, quamvis bonum est tamen confiteri illa. Ad id quod primo objicitur dicimus quod auctoritas Jacobi quantum ad mortalia in praecepto est, quantum ad venialia consilium est.« Ugonis a S. Charo opera omnia in universum Vetus et Novum Testamentum VII (Coloniae 1621) 323. Citira Teetaert o. c. 307, op. 6.

¹⁵⁶ Po rokopisu vatic. knjižnice, cod. vatic. lat. 1174, fol. 91r, citira Teetaert o. c. 308, op. 1.

¹⁵⁷ »Est enim duplex confessio, scilicet generalis et privata. Generalis est quae fit in Prima et Completorio de venialibus; et quia illa non nisi in generali confiteri tenemur, haec omni tempore cuilibet fieri potest; licet melius sit, quod fiat sacerdoti quando haberi potest. Privata autem est, quae est de peccatis mortalibus.« Alberti Magni opera omnia ed. Borguet (Parisiis 1890—1900), t. 29. IV. Sent. Dist. 17, art. 39. Cit. Teetaert o. c. 311, op. 3.

¹⁵⁸ Sent. IV, dist. 17, quaest. 2, art. 58. Prim. Teetaert o. c. 312/13.

¹⁵⁹ »Poenitentia... ordinatur ad salutem hominis quasi per accidens, supposito quodam, scilicet ex suppositione peccati. Nisi enim homo peccaret actualiter, poenitentia non indigeret, indigeret tamen baptismo etc.« Summa theol. III, quaest. 84, art. 6 corp.

¹⁶⁰ »Non oportet quod venialia aliquis sacerdoti confiteatur.« IV. Sent. dist. 17, qu. 3, art. 3, sol. 3. Summa theol. III, quaest. 87, art. 2.

2. Mali grehi se odpuščajo pri sv. obhajilu, z molitvijo in z zakramentali.¹⁶¹

3. Za male grehe nimamo posebnega zakramenta, ki bi bil postavljen prav za to, da male grehe odpušča.¹⁶²

4. Dobro je, ako se malih grehov v zakramentalni spovedi obtožimo, da dobimo njih odpuščanje.¹⁶³

5. Spovedi malih grehov laikom ne zavrača, ampak dokazuje, da je taka spoved zakramental in se morejo z njo mali grehi odpustiti.¹⁶⁴

Iz tega vidimo, da sv. Tomaž o odpuščanju malih grehov uči isto, kar so učili drugi teologi v njegovi dobi. Spoved malih grehov priporoča le mimogrede kot zakramental.

8. Nadaljnji razvoj do tridentinskega koncila.

V dobi po IV. lateranskem koncilu so nastale tako imenovane *Summae confessorum*, nekaki priročniki, ki so bili v pomoč spovednikom pri njih odgovornem delu. Tako sumo je sestavil *Magister Paulus*, ki pa o njegovem življenju ni veliko znanega. O malih grehih uči, da se odpuščajo na razne načine: z molitvijo

¹⁶¹ »Triplici ratione aliqua causant remissionem venialium peccatorum: uno modo in quantum in eis infunditur gratia; quia per infusionem gratiae tolluntur venialia peccata. Et hoc modo per Eucharistiam et extremam unctionem et universaliter per omnia sacramenta novae legis, in quibus confertur gratia, peccata venialia remittuntur. Secundo in quantum sunt cum aliquo motu detestationis peccatorum; et hoc modo confessio generalis, tunsio pectoris et oratio dominica operatur ad remissionem venialium peccatorum; nam in oratione dominica petimus: 'Dimitte nobis debita nostra'. Tertio modo in quantum sunt cum aliquo motu reverentiae in Deum et ad res divinas; et hoc modo benedictio episcopalis, aspersio aquae benedictae, quaelibet sacramentalis unctio, oratio in ecclesia dedicata, et si aliqua alia sunt huiusmodi, operantur ad remissionem venialium peccatorum.« S. th. III, quaest. 87, art. 3, corp.

¹⁶² »Dicendum quod ad deletionem venialis peccati non requiritur infusio gratiae. Unde cum in quolibet sacramento novae legis gratia infundatur, nullum sacramentum novae legis instituitur directe contra veniale, quod tollitur per quaedam sacramentalia, puta per aquam benedictam et alia huiusmodi. Quidam tamen dicunt extremam unctionem contra veniale peccatum ordinari.« Summa theol. III, quaest. 65, art. 1, ad 8. »De peccatis autem venialibus est quidem poenitentia proprie, in quantum sunt nostra voluntate facta: non tamen contra haec principaliter est hoc sacramentum institutum.« S. th. III, quaest. 84, art. 2 ad 3.

¹⁶³ »Etiam sine confessione vel actu vel proposito existente possunt venialia remitti; tamen perfectionis est ea confiteri.« Sent. IV, dist. 16, quaest. 2, art. sol. e.

¹⁶⁴ »Per peccatum veniale homo nec a Deo nec a sacramentis ecclesiae separatur; et ideo non indiget novae gratiae collatione ad eius dimissionem, nec indiget reconciliatione ad Ecclesiam; et propter hoc non oportet quod venialia aliquis sacerdoti confiteatur: quia ipsa confessio laico facta, sacramentale quodam est, quamvis non sit sacramentum perfectum, et ex caritate procedens, et talibus natum est venialia remitti sicut per tunsionem pectoris et per aquam benedictam.« IV Sent. dist. 17, quaest. 3, art. 3, sol. 3. Prim. tudi Summa theol. III, quaest. 87, art. 3.

očenaša, s sv. obhajilom, z blagoslovljeno vodo, z duhovnikovim blagoslovom. Za redovnika ima še dva načina: splošna obtožba in kulpo v kapitlju.

S v. R a y m u n d u d e P e n n a f o r t († 1275) se pa zdi najbolj varno, da se tudi malih grehov obtožimo duhovniku: »Alii vero dicunt et credo tutius, quod utriusque generis peccata sacerdotibus sunt pandenda, quibus est concessa potestas ligandi et solvendi, si habeatur eorum copia«. ¹⁶⁵

Kaj pa k a n o n i s t i v tej dobi? Nekateri so videli v Jakobovih besedah striktno zapoved ne le za smrtne grehe, ampak tudi za male grehe. Tako pravi na pr. Glossa ordinaria: »Quae vero procedunt ex infirmitate vel ignorantia p r a c e p i t Jacobus alterutrum confiteri«. ¹⁶⁶ Tudi Inocencij IV. (1243—1254) uči isto: »Venialia si recolit confiteri debet saltem laico«. ¹⁶⁷

Iz vsega torej vidimo, da so tudi v tej dobi še vedno vzdrževali mnenje, da je spoved malih grehov laikom, če ne potrebna, pa vsaj koristna. Zakramentalna spoved se zahteva za smrtne grehe. Samo s smrtnim grehom je kristjan pretrgal živo zvezo s cerkvijo. Za male grehe zadošča, ako se jih obtoži laiku. V tej spovedi gledajo splošno nekak zakramental, kakor je pričel učiti sv. Tomaž. Torej dobiva svojo vrednost ne ex opere operato, ampak ex opere operantis. Nikoli pa se odpuščanje grehov ne pripisuje odvezi, ki bi jo dajali laiki.

V začetku 13. stoletja teologi povečini namigavajo na to, da se kleriki in verniki ne spovedujejo več v tako velikem številu drug drugemu, ampak splošno le duhovniku. Tudi omenjajo prakso v več cerkvah, da se pri asistenci dva in dva spovedujeta drug drugemu. Najbolj pogosto pri primi, kjer se izbrisujejo grehi noči, in pri kompleturiji, da se izbrisujejo grehi storjeni čez dan. Tako se je splošna obtožba malih grehov bolj in bolj bližala sedanji splošni obtožbi, kakor je n. pr. v Confiteor.

Kaj pa navajajo kot teološki razlog, da se pri spovedi malih grehov laikom grehi odpuste? Ako se kdo spove laiku, se mu grehi odpuste, zaradi notranje skrušenosti. Zato tako spoved uvrščajo med zakramentale, ki morejo male grehe odpuščati. Ni potrebno, da bi se jih morali obtoževati duhovniku. Zadošča, če se jih drug drugemu obtožijo.

Tudi po sv. Tomažu je nekaj časa vladala v cerkvi približno ista disciplina glede odpuščanja malih grehov kakor prej. Malih grehov so se obtoževali deloma duhovniku v zakramentalni spovedi,

¹⁶⁵ Summa S. R a y m u n d i, lib. 3, tit. 34, De poenitentis et remissionibus (Romae 1603), p. 454. Cit. Teetaert o. c. 356, op. 3. — Prim. tudi Dietterle Johannes, Die Summae confessorum sive de casibus conscientiae (Zeitschrift für Kirchengeschichte 1905, 59—61).

¹⁶⁶ Pars I, dist. 25, can. Unum Orarium, ad verb. criminis autem appellatio v. Decretum Gratiani (Romae 1582), col. 162. Cit. Teetaert o. c. 367, op. 3.

¹⁶⁷ Apparatus in quinque libros Decretalium, lib. 5, tit. 38, De Poenitentis et remissionibus, cap. 12 (Lyon 1578), p. 356^r. Citira Teetaert o. c. 367, op. 4.

deloma laikom. Tako na pr. piše še Petrus a Tarantasia, kasnejši papež Inocenc V. († 1276), sodobnik sv. Tomaža: »Venialia ... non requirunt absolutionem sacerdotalem de necessitate ... Ideo dicit Beda: minora coaequalibus ... pandamus.«¹⁶⁸

Posebej moramo spomniti Duns Scotia († 1308). Ko govori o malih grehih, tudi spomni znano Jakobovo pismo: Spovedujte se drug drugemu svojih grehov. S temi besedami — pravi — nikakor ni hotel dati zapovedi, ampak je le nasvetoval sredstvo za ponižnost, ako se spovemo bližnjemu.¹⁶⁹ Spovedi laikom ne obsodi absolutno, vendar pove, da za odpuščanje nima nobene vrednosti. More pa taka spoved v gotovih primerih tudi več škodovati kot koristiti, ker nimajo laiki potestatem clavium. Duns Scotus se je precej močno uprl spovedi laikom, ne le ker taka spoved nima zakramentalnega značaja, ampak tudi ker ni legitimna.¹⁷⁰

Za njim so drugi teologi še bolj jasno in dosledno obsodili to razvado, ki jo dolga stoletja zasledujemo v bogoslovni literaturi.

Znani liturgik Durantis, škof v Mendeu († 1296), poroča, na koliko načinov se morejo mali grehi odpuščati. Nazadnje tudi še imenuje spoved bližnjemu.¹⁷¹ Omenil sem že tako imenovane Summae Confessorum. Z Janezom iz Freiburga († 1314) so dosegle višek. Ta pravi, da je več sredstev, s katerimi se mali grehi odpuščajo. Med drugimi je tudi splošna obtožba vsak dan v cerkvi. Loči pa dve vrsti splošne obtožbe: ena je pred duhovnikom in ta je zakramentalna. Druga pa pri prvi in kompletoriju in v začetku maše in ta ni zakramentalna. Pri prvi se grehi odpuste po kesanju, ponižnosti, po duhovnikovi molitvi in po spovednikovi oblasti.¹⁷² Pri drugi isto, le da ni zraven potestas clavium.

¹⁶⁸ Cit. Teetaert o. c. 404, op. 3.

¹⁶⁹ »Dicendo enim: confitemini alterutrum non magis dicit confessionem faciendam esse sacerdoti quam alii... sed intellectus ejus est persuasio ad humilitatem ut scilicet generaliter nos confiteamur apud proximos peccatores.« Joannis Duns Scoti opera omnia t. 18 (Paris 1894) p. 518 sl.

¹⁷⁰ »Nihil pertinens ad sacramentum poenitentiae potest a laico dispensari... Confessio facta laico nihil valet virtute operis operati.« In IV Sent., l. 4, dist. 14, quaest. 4. IV (Lyon 1639) 82.

¹⁷¹ »Alia (venialia) de facili remittuntur, scilicet per orationem dominicam. Item per solam cordis contritionem. Item per aquam benedictam. Item per sumptionem corporis et sanguinis Christi. Item per sacrificium... Item per confessionem factam proximo.« Reparatorium aureum. Pogl. Aureum confessorium et Memoriale sacerdotum (Lyon 1672). 70. Citira Teetaert o. c. 439, op. 1.

¹⁷² »Utrum per confessionem generalem deleantur peccata venialia? ... Nota tamen quod duplex est confessio generalis: quarum quaedam sacramentalis quum scilicet aliquis in secreto confiteatur sacerdoti quaedam quorum meminit et alia venialia in generali. Et tunc illa generalis confessio ex quatuor habet quod ad remissionem valeat venialium quantum ad culpam et etiam quantum ad poenam vel in toto vel in parte, scilicet ex contritione confitentis, ex humilitate confessionis, ex oratione sacerdotis, in quantum est quaedam persona et ex vi clavium. Alia est confessio generalis non sacramentalis quae fit publice coram multis et cum multis in ecclesia ut in prima et completorio et ante missam; haec habet efficaciam ad dimissionem venialium ex tribus primis et non ex quarto scilicet ex vi clavium. Et propter hoc etiam non subiungitur in prima et completorio

Iz 15. stoletja spomnim velikega ascetičnega in mističnega pisatelja Dionizija Kartuzijana († 1471). O malih grehah piše, da se na razne načine odpuščajo. Kakor se jih človek težko izogne, tako se zanje lahko dobi odpuščanje. Odpuščajo se »oratione dominica, confessione mutua, correptione et correctione fraterna, poenitentia assidua, adpersione aquae benedictae, ingressu ecclesiae, peccatoris tunsione, caritatis fervore, remissione illatae injuriae, exercitatione operum misericordiae.«¹⁷³ Tudi v tej dobi spomin na spovedovanje malih grehov laikom še ni izginil. Po mnenju Dionizija je mogoče opraviti spoved malih grehov pred laikom, »quum non sit de necessitate salutis.« Tudi on se sklicuje na Beda in citira njegove besede. Vendar — piše — tega ni tako razumeti, kakor da bi se malih grehov ne obtoževali duhovnikom, ampak le, da ni tako potrebno, kakor je potrebno, da se smrtnih grehov spovemo duhovnikom.¹⁷⁴ Spoved pred laikom ni zakramentalna; zakramentalna je le spoved pred duhovnikom.¹⁷⁵

Ko je nastopil Luther, je tudi glede malih grehov zmotno učil. Papež Leon X. je v buli *Exsurge Domine* 15. julija 1520 med drugim obsodil tudi stavek: »Nullo modo praesumas confiteri peccata venialia.«¹⁷⁶

Kolikor bolj so se čistili pojmi o odpuščanju grehov, o zakramentalni odvezi, o spovedni oblasti itd., toliko bolj je zginjala spoved laikom. V orientu je bila v navadi nekako do leta 1300. Koncil v Lyonu 1274. l. je mnogo pripomogel, da se je tam ta razvada odpravila. Na zapadu pa je trajala še dalje, nekako do leta 1500. Takrat so katoliški teologi začeli posebno odločno proti njej nastopati zlasti zato, ker so protestanti tajili duhovniško spovedno oblast.

Če na kratko povzamemo rezultat razmišljanj o spovedi malih grehov laikom, pridemo do tegale zaključka:

Beda častitljivi je najprej pričel teoretično utemeljevati nauk, da se malih grehov ni treba obtoževati duhovniku, ampak zadošča, da se jih obtožimo laiku, drug drugemu. K temu ga je nagnilo Jakobovo pismo (5, 15, 16), kjer naroča, da se spovedujemo drug drugemu svojih grehov. Celih 800 let se je na zapadu širil ta nauk po teoloških knjigah, na razne načine razlagal in utemeljeval. Praktično se ni takoj pokazal med ljudmi, ampak šele po nekaj stoletjih. Razumljivo, da tudi ni takoj, ko so začeli teologi proti njemu nastopati, izginil, ampak se je le polagoma umikal. V dobi sholastike pa je šel razvoj spovedi malih grehov vedno bolj v tej smeri, v kakršno se je danes razvil.

absolutio nec satisfactionis iniunctio sed solum oratio »misereatur«. Summa confessorum reverendi patris Joannis de Friburgo (Lyon 1518), lib. 3, tit. 34, De poenitentiis et remissionibus quaest. 156, p. 202. — Cit. Teetaert o. c. 442, op. 5.

¹⁷³ Doctoris Exstatici Dionysii Cartusiani opera omnia. Enarr. in cap. 5, epist. 1. b. Joannis, art. 7, t. XIV (Monstrolii 1901), 54 C'. — Prim. tudi VII, 103 D; IV, 391 A.

¹⁷⁴ Dionysii Cartusiani o. c. XIII, 609 A.

¹⁷⁵ Dionysii Cartusiani o. c. XIII, 608 D'.

¹⁷⁶ Denzinger, Enchiridion Symbolorum 21—23 n. 748.

Ob zaključku tega poglavja naj še omenim spovedovanje grehov, ki so bili pri spovedi že odpuščeni: ni potrebno, da bi se jih obtoževali, vendar je to koristno. To prakso, da bi se spovedovali že odpuščenih malih grehov, priporoča n. pr. sv. Bonaventura ter jo utemeljuje s tem, da se pri spovedovanju teh grehov odpušča vedno več kazni za grehe.¹⁷⁷ V tem primeru torej odveza ne izbriše krivde, ki je že odpuščena, ampak le to, kar ostane, in to je kazen za grehe. Isto uči tudi sv. Tomaž: Toliko časa se moreš obtoževati že odpuščenih grehov, dokler ni izbrisana kazen.¹⁷⁸ Ta nauk je potrdil tudi papež Benedikt XI. 17. februarja 1304. l. v konstituciji »Inter cunctas sollicitudines,« kjer med drugim pravi: »Licet... de necessitate non sit, iterum eadem confiteri peccata, tamen, quia propter erubescendum, quae magna est poenitentiae pars, ut eorum peccatorum iteretur confessio, reputamus salubre.«¹⁷⁹ Benedikt XI. je izdal omenjeno konstitucijo tedaj, ko so redovniki (dominikanci, frančiškani) v pridigah opozarjali in spodbujali vernike, ki so pri njih opravili sv. spoved, naj se vsaj enkrat na leto obtožijo svojih grehov tudi svojim duhovnikom. Sicer pa ta nauk teologom nikoli ni delal težav.¹⁸⁰

9. Pogled nazaj. Razlaga počasnega napredovanja spovedi malih grehov.

V zadnjih treh poglavjih smo se bolj podrobno pečali s spovedjo malih grehov laikom in z naukom teologov, kako se mali grehi odpuščajo. Videli smo, da teologi od lateranskega koncila dalje vedno bolj priporočajo, da bi se tudi malih grehov spovedovali duhovnikom. Kakšno pa je bilo v srednjem veku na splošno prejemanje svetih zakramentov? Videli bomo, da so le redki bolj pogosto hodili k spovedi in sv. obhajilu. Kako si to razlagamo? Kje so vzroki, da je praksa pogostne spovedi le počasi prodirala med ljudstvo? Na ta dušnopastirsko važna vprašanja skušajmo odgovoriti.

Omenil sem že znani kanon iz Agde (506), ki je nalaгал vernikom dolžnost, da so hodili trikrat na leto in sicer za božič, veliko noč in binkošti k spovedi in sv. obhajilu. Zdelo se je potrebno, da so se sinode v kasnejših stoletjih pogosto sklicevale na ta kanon, ker je bilo vedno več mlačnih kristjanov, ki jim je bila ta dolžnost pretežka. Proti koncu dobe Merovingov govori neka bavarska sinoda (740—750) o mnogih, pri katerih mine leto, preden gredo k sv. obhajilu. Ne papež ne škofje ne sinode niso pozivale, da bi verniki več kot trikrat prejemale sv. zakramente. Bilo bi tudi pri navadah, ki so tedaj vladale, brezuspešno, ako bi bili to poskušali. Zato je bil v tem

¹⁷⁷ O. c. dist. 17, p. 2, dub. 8, p. 449.

¹⁷⁸ Unde toties posset aliquis confiteri quod ab omni poena liberaretur. Sent. dist. 17, quaest. 2, art. 3, n. 5 ad 4; art. 5, n. 2. — Confessio diminuit poenam ex ipsa natura actus confitentis, qui habet poenam erubescitiae annexam; et ideo quanto aliquis pluries de ipsis peccatis confitetur, tanto magis poena minuitur. Suppl. quaest. 10, art. 2, corp.

¹⁷⁹ Denzinger o. c. n. 470.

¹⁸⁰ Prim. P. Bernard, Confession v DThC III/1, 916.

času komaj kak laik, ki ni živel res strogo ascetično, pa bi bil hodil mesečno ali celo tedensko k sv. obhajilu. Ker se je v tem času vedno bolj vpeljevala navada, da so pred vsakim obhajilom šli tudi k spovedi, zato večkrat le iz bolj ali manj pogostnega prejemanja s v. o b h a j i l a moremo sklepati, kolikokrat so ljudje hodili k spovedi (Kommunionbeichte).

V tej dobi tudi sicer niso polagali tolike važnosti na pogostno prejemanje sv. zakramentov kakor kasneje. Zanimivo je, da o nobenem svetniku 10. in 11. stoletja ne vemo, kolikokrat je hodil k sv. obhajilu. Ako so torej laiki šli dvakrat, trikrat na leto k spovedi in sv. obhajilu, je to zanje bilo že znamenje velike pobožnosti; to je že veljalo za pogostno prejemanje svetih zakramentov.

A l a n u s iz L i l l e a († 1202) piše, da so laiki dolžni trikrat na leto iti k spovedi. Toda — pravi dalje — vpeljala se je navada, da laiki ali kleriki hodijo komaj enkrat na leto k spovedi. In če to store, se je bati, da pridejo bolj iz navade kot s spokornim srcem. Da ne pridejo, so vzroki različni: nekatere zadržuje malomarnost, druge sramežljivost, marsikatera razvade, spet drugih je strah pred pokoro in strah, da bi morali pričeti drugačno življenje.¹⁸¹

V začetku 11. stoletja imamo angleško sinodo v A e n h a m u (1009), ki je izdala dekret, v katerem poziva, naj bi se vsak kristjan privadil pogosto se spovedovati (frequenter assuescat se confessioni), pa ni nič izdalo.^{181a} Proti koncu 12. stoletja dobimo navodilo p a r i š k e sinode, ki določa: »Frequenter presbyteri moneant ad confessionem et praecipue ab initio quadragesimae instanter praecipiant venire generaliter ad confessionem.«¹⁸² Ti dve sinodi pozivata s a m o k spovedi; sv. obhajila ne omenjata. Iz takih in podobnih odlokov se je razvila v nekaj stoletjih navada, da so ljudje bolj pogosto pristopali k spovedi kakor k sv. obhajilu. Tako piše najstarejši biograf sv. Brigite († l. 1373), da se je od svojih otroških let naprej vsak petek spovedovala. Sv. obhajila ne omenja. Nekatere druge zglede bom takoj omenil.

Potem je prišel IV. lateranski koncil z znanim kanonom »Omnis utriusque sexus«, po katerem so bili vsi verniki, ki so prišli k pameti, dolžni vsaj enkrat na leto iti k spovedi. Ta kanon so kasneje neštokrat poudarjali na prižnicah in na sinodah in se na vso moč trudili, da bi ga izpeljali. Dobri kristjani so ga bili veseli in so tudi skrbno storili svojo dolžnost. Goreči duhovniki so pripravo na velikonočno spoved porabili v to, da so skušali prenoviti vso župnijo, ter da je čas velikonočne spovedi bil skoraj nekaj ljudski misijon. Treba pa je bilo mnogo truda, da so premagali ovire, ki jih tudi v tisti dobi ni bilo malo. Tudi takrat je bilo mnogo takih, ki se za cerkev in prejemanje sv. zakramentov niso menili. Njih nekrščansko življenje jih je zadrževalo, da niso šli k spovedi. Pogosto o tem tožijo

¹⁸¹ De arte praedicatoria c. 31 (PL 210, 173).

^{181a} Mansi XIX, 301.

¹⁸² Mansi XXII, 679; PL 212, 61. — Prim. tudi P. Browe, Die Kommunionvorbereitung im Mittelalter (Zeitschrift für kathol. Theologie 1932, 403).

teologi in pridigarji, škofje in sinode. Aleksander Haleški piše: »Nunc propter fragilitatem hominum vix possunt semel communicare in anno.«¹⁸³ Razumljivo, da je s pogostno spovedjo šlo le počasi naprej.

Naj omenim prejetanje svetih zakramentov pri svetniško živečih osebah v tem času. Anglež *Godrich* († 1170), ki je živel kot puščavnik v Finchaleu, je prvi dve leti šel le za veliko noč k sv. obhajilu. Kasneje je imel v svoji celici spravljen sv. Rešnje Telo. Skoraj vsako nedeljo je prišel k njemu cistercijanski duhovnik iz Durhama ter pri njem maševal, ga spovedal in obhajal. — *Bl. Janez Buoni* († 1249) je bil najprej clown in je hodil po italijanskih gozdovih ter zabaval gospodo. Pozneje je živel kot strog ascet in puščavnik v kraju Emilia. Vsak dan se je večkrat spovedoval in vsako nedeljo je hodil k obhajilu. To pogostno prejetanje sv. obhajila je vzbudilo pozornost ter se v kanonizacijskem procesu posebej omenja.

Pri sv. *Ludoviku iz Toulousea* (1274—1297), ki je bil sin neapeljskega kralja Karla II., se kot nekaj posebnega omenja, da je do 21. leta bil vsak dan pri sv. maši in hodil k sv. obhajilu ob glavnih praznikih. Kot duhovnik in škof je vsak dan maševal.

Peti general servitov sv. *Filip Benizzi* († 1285) je do 26. leta, ko je postal duhovnik, hodil tedensko k zakramentom. Izjemno se tudi v pravilih tega reda že v tej dobi priporoča pogosti prejem svetih zakramentov. — O sv. *Ludoviku*, francoskem kralju († 1270) vemo, da je hodil vsak petek k spovedi in k sv. obhajilu vsaj šestkrat na leto. To je tedaj veljalo kot pogostno prejetanje sv. obhajila.

Izjema je bil tudi *bl. Luchasio* († 1260). Najprej je živel kot kmet v neki toskanski vasi, potem pa je imel menjalnico in posojal denar na previsoke obresti. Ko se je s svojo ženo spreobrnil ter pridružil tretjemu redu sv. *Frančiška*, je živel le za molitev in pokoro. Da bi mogla bolj nemoteno služiti Bogu, sta izprosila, da je umrl njun otrok. *Bl. Luchasio* je hodil dvakrat na teden k spovedi in »pogosto« k sv. obhajilu.

Kolikrat so v samostanih prejemali sv. zakramente, je zaviselo od redovnih pravil. Za prvo polovico srednjega veka je večkrat težko reči, ali je šlo samo za spoved malih grehov laiku (tovarišu redovniku, ki ni bil duhovnik) ali za samo spoved brez odveze ali pa za spoved z zakramentalno odvezo. Gotovo gre za zakramentalno spoved v tako zvanih *Consuetudines cluniacenses*, kjer beremo: »Vicibus duabus in septimana veniunt ad confessionem, quam non recipit nisi domnus abbas vel prior maior vel ille, qui tenet ordinem; stando confitentur et si prior est recepturus, ipse ad eos venit ducitque et reducit, et uno confitente alter interim sedet.«¹⁸⁴ Od tega časa dalje pač ne bo redovnih pravil, ki bi ne priporočala pogostne spovedi. Nek učenec sv. *Bernarda* priporoča,

¹⁸³ *Summa theologiae*, pars 4, quaest. 11, membr. 2, art. 4 (Venetiis 1575), str. 222.

¹⁸⁴ *Udalrici Cluniacensis monachi, Consuet. cluniac. l. III, c. 8* (PL 149, 747).

da bi hodili dvakrat ali trikrat na teden k spovedi;¹⁸⁵ generalni kapitelj njegovega reda pa je l. 1232. predpisal enkratno tedensko spoved. V življenju kartuzijanskega škofa Hugona iz Lincolna († l. 1200) beremo, da je hodil k spovedi vsako nedeljo zvečer in zvesto držal tradicijo svojega reda. Novejši redovi, n. pr. frančiškani in dominikanci so zahtevali, da so njih redovniki hodili dvakrat ali trikrat na teden k spovedi; ako se kdo ni tolikokrat spovedal, je bil v nekaterih redovih za to kaznovan. V drugi polovici srednjega veka je bila prav sv. spoved, s katero so skušali pobožni menihi in po popolnosti hrepeneče redovnice svoj smoter doseči. Kaj pa sv. obhajilo? Cistercijanke, ki so bile odvisne od moškega reda cistercijanov, so po določbi generalnega kapitlja 1260. leta imele določenih sedem sv. obhajil na leto. Ako se je vizitatorju zdelo umestno, je mogel zvišati to število. Novinke so smele le trikrat na leto k sv. obhajilu. Ker pa je bilo moškemu redu že zgodaj dovoljeno, da so hodili vsako nedeljo k zakramentom, so tudi v več ženskih samostanih to prakticirali.

Po pogostnem prejemanju sv. zakramentov je znan samostan Helfta pri Eislebenu, kjer sta živeli sestri sv. Mechtilda († 1298) in sv. Gertruda († 1302). Ti dve sta hodili k sv. obhajilu vsako nedeljo in vsak praznik; druge redovnice manjkrat. Vendar je tako evharistično življenje za ono dobo veljalo kot nekaj izrednega.¹⁸⁶

Da bi ljudje med svetom hodili večkrat, to je trikrat na leto k sv. zakramentom, zato so se zelo trudili tretji redovi, zlasti tretji red sv. Frančiška. Seveda je bilo pri pospeševanju pogostnega prejemanja sv. zakramentov mnogo odvisno od duhovnikov, kakor bomo kmalu videli. Poleg neugodnih zunanjih razmer, je bilo tudi osebno življenje nekaterih dušnih pastirjev vse drugo kakor apostolsko. V tej dobi od 13.—15. stoletja so vedno bolj pogostne tožbe, da niti enkrat na leto ni mogoče spraviti ljudi k spovedi.

Sv. Brigita († 1373) slika razmere, ki jih je sama dobro poznala, takole: »Na eno osebo, ki gre k spovedi in sv. obhajilu (izvzeti so duhovniki, redovniki in nekatere ženske), pride pač sto takih, ki žive kot pravi pogani in ne gredo nikoli k spovedi in sv. obhajilu.«

Res je pa tudi, da cerkvena oblast pogostnega prejemanja sv. zakramentov ni kaj prida priporočala. Od 10. do 15. stoletja omenjam pismo, ki ga je izdal papež Urban IV. leta 1264. V njem papež daje laiški bratovščini (archiconfraternità del Gonfalone), ki jo je ustanovilo 1264. leta 12 plemičev z namenom, da bi uvedlo pri svojih članih trikratni prejem sv. zakramentov na leto, vsakokrat 100 dni odpustka.¹⁸⁷ To je poleg bule o prazniku sv. Rešnjega Telesa, v kateri papež Urban IV. leta 1264 poziva vernike za ta dan k

¹⁸⁵ Opusculum in verba: Ad quid venisti? (PL 184, 1194). — Prim. za ta odstavek tudi P. Browe, Die Kommunionvorbereitung im Mittelalter (Zeitschrift f. kath. Theologie 1932, 405).

¹⁸⁶ Prim. Peter Browe S. J., Die Kommunion der Heiligen im Mittelalter (Stimmen der Zeit 1929, 425—437).

¹⁸⁷ Pothast, Regesta Pontificum Romanorum II (Berlin 1875), št. 20204.)

sv. obhajilu, edini oficialni dokument, v katerem papež vabi ali pospešuje pogostni prejem sv. zakramentov.

Proti koncu 14. in v začetku 15. stoletja pa se je v tem pogledu pričelo obračati na bolje. Glavna pobuda je prišla od nekaterih čeških duhovnikov. Toda čas za tako delo še ni bil zrel. Sinoda v Pragi je l. 1388. določila, da laikov ni treba vzpodbujati k pogostnemu ali vsakdanjemu sv. obhajilu. Vendar je polagoma pravi duh zmagal.

Posebno je zaslovel sv. Vincencij Ferrer, ki je od leta 1399. do leta 1419. hodil po raznih deželah in ljudi navajal k pogostnemu prejetju svetih zakramentov. To je bilo zlasti potrebno za svetnikovo domovino Španijo, kjer je bilo zelo veliko takih, ki niti enkrat na leto niso šli k sv. zakramentom. — V Italiji je v tem oziru mnogo storil frančiškan sv. Bernardin Sienski († 1444). Tudi tam so bile kaj žalostne razmere. Skoraj vsi laiki so šli k spovedi šele s štiridesetimi ali petdesetimi leti, drugi pa šele ob koncu svojega življenja.¹⁸⁸ Po njegovem prizadevanju se je marsikaj izboljšalo.

V 15. stoletju in v začetku 16. stoletja so se verniki bolj pogosto spovedovali, kakor prejeli sv. obhajilo. Tudi v pridigah so zelo prigovarjali, da bi ljudje bolj pogosto hodili k spovedi. Isto tako sinode. Provincialni koncil v Florenci je leta 1517. in 1518. naročil pogostno spoved laikom, duhovniki naj hodijo tedensko, drugi kleriki vsaj trikrat na leto.¹⁸⁹ Skof Lage Urne v Roskildeu je takole določil: Kadarkoli duhovnik mašuje ali celo binira, naj gre prej k spovedi, ako ima priliko. Ko se je pripravljala v prvi polovici 15. stoletja križarska vojska proti Husitom, je nadškof Konrad iz Mainza predlagal na zborovanju v Frankfurtu, naj se vsak križar obveže, da bo šel vsak teden k spovedi. Torej so tedaj pogostne spovedi resno priporočali.¹⁹⁰

Seveda je marsikaj ostalo le pobožna želja, ali nekaj uspeha so vsa ta prizadevanja le obrodila. K spovedi so v tem času posebno vabili pred poroko, žene pred porodom, v smrtni bolezni in na božjih potih. Pogostno spoved so pospeševali tudi odpustki, ki jih je bilo od 11. stoletja dalje vedno več.

To so zgodovinska dejstva. Kje so pa tisti vzroki, ki so ovirali napredovanje pogostnega prejetja svetih zakramentov, torej tudi

¹⁸⁸ »Et omnia etiam sacramenta Ecclesiae erant quasi derelicta et vir iste ex vi divini amoris et fervore suae praedicationis in praesentiarum in magna frequentia esse facit... Etiam de sacramento poenitentiae, scilicet de confessione. Ante tempus suae praedicationis, quasi omnes homines diabolica caecitate percussi, alii usque ad quadagesimum, alii usque ad ultimum vitae suae annum illud respuentes manebant... Et ego scriptor testis sum quia per frequentationem praedicationis eius, dum essem octennis, coepi frequenter recipere s. communionem, praemissa diligenti confessione, aliaque officia divina usque ad meam conversionem ad religionem.« Vita auct. Fr. Min. coequali c. 26 v Analecta Bolandiana 25 (Bruxellis 1906) 325.

¹⁸⁹ Hefele-Hergenröther, Konziliengeschichte VIII (Freiburg i. Br. 1887) 749.

¹⁹⁰ Wilhelm Schmitz S. J., Der Empfang der heiligen Sakramente gegen Ende des Mittelalters (Stimmen aus Maria Laach 1890, 42—44).

spovedi malih grehov? Nekaj smo jih omenili že med razpravo. Lahko pa še enkrat podčrtamo malomarnost za verske reči sploh, vzrok, ki je prav tako večasih oviral, kakor tudi danes še vedno ovira vse dušnopastirsko delo.

Če pogledamo najprej v samostane, bomo rekli, da je bilo v zgodnjem srednjem veku pogosto težko dobiti duhovnika. Menihi po večini niso bili duhovniki; svetni duhovniki pa so imeli svoj določen delokrog in so bili dosti zaposleni. Cezarij iz Arlesa je pisal dolgo pismo ženskemu samostanu, v katerem je živela njegova sestra. Večkrat jim je govoril o čistosti, kjer našteva najrazličnejše pripomočke, da bodo živele čisto; pogostne spovedi in sv. obhajila niti od daleč ne priporoča. V pravilih, ki jih je sestavil za ta samostan, zahteva le to, da bodo poskrbele nekajkrat za sv. mašo.¹⁹¹

Tudi kasneje v srednjem veku je bil poleg drugih tudi ta vzrok. Tako beremo n. pr. v konstitucijah dominikank, naj gredo petnajstkrat na leto k sv. obhajilu, ako bodo dobile spovednika, ki jih bo pripravil. Ker je spovednikov primanjkovalo, je tudi dovolil nemški dominikanski provincial leta 1370. sestram drugega reda v Neunkirchu, da morejo pri vsakem »častitljivem in starejšem« dominikancu, ki k njim pride, opraviti sveto spoved in prejeti sv. obhajilo. Pogosto so tudi pravila sama ovirala večkratno prejemanje svetih zakramentov.

Kaj pa med laiki? a) Na prvem mestu omenim denarno vprašanje. V navado je namreč prišlo, da je dal penitent škofu ali duhovniku, ki mu je naložil pokoro, v času, ko je pokoro opravljal, nad njim čul, in ga spet spravil s cerkvijo, v znak hvaležnosti miloščina, ki jo je porabil zase ali za siromake. Spoved je tudi takrat zahtevala mnogo več truda in časa za spovednika kakor danes. Polagoma je prišlo do navade, da so to miloščino dajali ne le, kadar je šlo za javno pokoro, ampak tudi pri privatni spovedi. Tako zvmemo iz življenja sv. opata Riharija iz St. Riquiera († sredi 7. stol.), da je ta miloščina imela že posebno ime »confessiones«.¹⁹² Sredi 8. stoletja govori o njej sv. škof Chrodegang, kot o nečem, kar je splošno v navadi, in dovoli stolnim kanonikom, da jo smejo obdržati in porabiti.¹⁹³ Nekateri duhovniki pa so to priliko zlorabili ter to, kar je bila miloščina, v eni ali drugi obliki zahtevali, spremenili v nekako dolžnostno dajatev. Če že ne drugače, vsaj tako, da so bili hitreje pripravljeni, da penitentu postrežejo, ako so prič-

¹⁹¹ C. 23 Luc. Holstenius, Codex regularum monast. (Aug. Vindel. 1759), I, 359. Citira P. Browe S. J. Die öftere Kommunion der Laien im Mittelalter (Bonner Zeitschrift für Theologie und Seelsorge 1929, 8).

¹⁹² »Interim vero cernentes circa vicinia homines permanentes quod eius devotio non minima erat in Christo, coeperunt ei eleemosynas multas largire, tam eleemosynam quam confessiones pro culpas dare et poenitentiam ab ipso expetere.« Vita s. Richarii confessoris (Analecta Bollandiana 22 [Bruxelles 1903] 189).

¹⁹³ »De eleemosynis accipiendis ita constituimus ut si aliquis uni sacerdoti pro missa sua vel pro confessione... in eleemosyna dare voluerit, hoc sacerdos a tribuente accipiat et exinde quod voluerit faciat.« Regula canonicorum c. 32 (PL 89, 1116).

kovali večjo miloščino. Ali pa, da so nalagali manjšo pokoro onemu, ki jim je dal več miloščine. Ker se je vedno bolj poudarjalo, naj z vsakim penitentom individualno postopajo, je bila nevarnost za tako ravnanje še večja. K temu je prišla še lakomnost nekaterih duhovnikov.

Polagoma se je razvila navada, da so spovedanci pri vsaki spovedi nekaj darovali. Ljudje so bili tudi hitro pripravljene, da bodo darovali vedno večjo vsoto, ako se bodo s tem izognili hujši pokori. Že v 9. stoletju so škofje in sinode pričele nastopati proti takemu ravnanju. Tako provincialni koncil v Chalon-sur-Saône leta 813., in tako imenovana Homilia Leonis, ki je prepovedovala nevrednega spravit s cerkvijo iz kakršnegakoli vzroka.¹⁰⁴ Podoben dekret je izdal tudi Hinkmar iz Reimsa;¹⁰⁵ ta dekret je sprejel v svojo zbirko kanonov Regino iz Prüma, Burchard iz Wormsa in Ivo Chartreski. Takih in podobnih odlokov proti simonističnemu spovedovanju dobimo mnogo v srednjem veku.¹⁰⁶ Uspeh ni bil posebno velik.

Navade, ki so se ukoreninile v stoletjih, se niso dale zlepa odpraviti. Tako se je zgodilo, da so ljudje še do konca srednjega veka in čez morali nekaj plačati, ko so šli k spovedi in ko so šli k sv. obhajilu. In to pogostnega prejemanja zakramentov ni pospeševalo, zlasti pri siromašnejših slojih ne. Tu je tudi eden razlogov, da so se dušni pastirji tako zelo držali pravice, da sami spovedujejo svoje vernike, zlasti za veliko noč. Redovniki, ki so jim pa seveda penitenti ob taki priložnosti prav tako dajali miloščino, so le težko dobili dovoljenje, da so smeli spovedovati, tudi izven velikonočnega časa.

Kasneje so ta denar dovolili, le da morajo spovedniki spovedovati brez ozira na to miloščino in da ga penitenti dajo popravljene spovedi. Potrebno je bilo pa še vedno, od 12. do 16. stoletja, da so sinode in škofje vmes posegali ter poudarjali, da odveza ni od denarja odvisna. In še nekateri drugi finančni razlogi (neprimerna denarna pokora itd.) so spoved le obteževali. — Je pa zopet res, da tega ne smemo pretiravati, ker so bili ljudje že od nekdaj navajeni dajati ob raznih prilikah: pri krstu, pri poročnem blagoslovu, pri maši itd. Važnejši so bili drugi vzroki.

b) Slabo urejeno dušno pastirstvo. Po naših pojmih je bila v srednjem veku pastoracija slaba. Župnije so bile mnogo prevelike, da bi bili dušni pastirji mogli vse vernike zajeti in jih bolj pogosto spovedovati.¹⁰⁷ Ustanavljanje novih župnij je pa tudi že tedaj bilo jako težavno. Pogosto so se temu upirali škofje, župniki in laiki, največkrat zaradi finančnih posledic. Zgodilo se je, da so ljudje večkrat umirali brez zakramentov. Tako je bilo v mestih, pa tudi na de-

¹⁰⁴ »Nullus verum minus digne poenitentem cuiusquam rei causa ad reconciliationem adducat et testimonium reconciliationis ferat« (PL 96, 193).

¹⁰⁵ Capitula c. 13 (PL 125, 775).

¹⁰⁶ Prim. na pr. sinodo v Bourgesu (1031) Mansi XIX, 268, 504; Rouenu (1048) Mansi XIX, 753, in III. lateranski koncil (1179) Mansi XXII, 221.

¹⁰⁷ Zglede gl. Peter Browe S. J., Die Pflichtbeichte im Mittelalter (Zeitschrift f. kath. Theologie 1933, 363 sl.).

želi ni bilo bolje. Verniki so bili od cerkve preveč oddaljeni, da bi mogli prihajati bolj pogosto v cerkev.

Tudi število pravih dušnih pastirjev je bilo pogosto nezadostno. Drugi duhovniki — kot vikarji in beneficiati — pa deloma zaradi dela, deloma zavoljo izrecne prepovedi niso smeli redno pomagati pri spovedovanju. Nekateri — imenovali so jih altariste, komendiste — pa za spovedovanje sploh niso prihajali v poštev, ker niso bili zadosti izobraženi. Živelii so po mestih in bili nekak klerikalni proletariat.

Pogostno spoved so tudi ovirali mnogi rezervati. V srednjem veku je bilo škofu udržanih 20—40 grehov. Za njih odvezovanje so imeli pravico le malokateri višji duhovniki; navadni spovedniki te pravice niso dobili. Zato so penitenti morali v mesto, da so dobili odvezo takih rezervatov; za siromašnejše je bila to velika težava.

Pogostno spoved je dalje oviralo dejstvo, da so laiki smeli k spovedi le v župnih cerkvah, zlasti za veliko noč, kar je poudaril tudi IV. lateranski cerkveni zbor. Deloma je to bilo res v prid dušnemu pastirstvu, vsaj v principu. Ko so pričeli spovedovati redovniki, je bilo s tem ovirano enotno dušno pastirstvo. Zmanjšali so se pa tudi dohodki župnikov in cerkva. In finančno vprašanje je dalo ostrino boju, ki se je razvil med svetno in redovno duhovščino.

Seveda v tem boju ni šlo le za spovedovanje vernikov, ampak za splošno čim večjo emancipacijo oz. eksempcijo redovnikov.¹⁹⁸ Boj je postal posebno hud, ko so nastopili beraški in drugi apostolski redovi, ki so pričeli intenzivno dušnopastirsko delovati. Odlikovali so se po lepem življenju. Skoraj v vsakem mestu so postavili cerkev in ljudje so jih cenili zlasti kot spovednike. Hitreje so jim postregli, ker jih je bilo več, in v njih cerkvah so se čutili bolj domači. Po drugi strani pa so bili tudi pri redovnikih finančni vzroki, da so ljudi vabili v svoje cerkve ne le med letom, ampak tudi za veliko noč. Boj je trajal stoletja; končno so župniki v tej stvari podlegli.

Tudi ko bi bili pri župnijskih cerkvah vsi duhovniki dobri in goreči, bi praktično bilo nemogoče, da bi bili ljudi res pogosto spovedovali in vabili k pogostemu sv. obhajilu. Ker pa je bilo njih življenje večkrat neduhovniško, je tudi to oviralo pogostni prejem sv. zakramentov. Tako se je komaj kje zgodilo, da bi bil župnik vsako nedeljo ali vsaj vsak mesec enkrat spovedoval ali obhajal ob nedeljah, kaj šele ob delavnikih. Nekaj izjemnih primerov sem zgoraj omenil. Niti to se ni posrečilo, da bi bili ljudje trikrat na leto hodili k sv. zakramentom. Zadovoljni so bili, če so jih enkrat na leto spravili k sv. spovedi. Treba je bilo temeljite reforme klera in gorečega dušnopastirskega dela, da se je v tem pogledu obrnilo na bolje.¹⁹⁹

¹⁹⁸ Prim. A. O d a r, Škof in redovništvo (BV 1935, 217—263).

¹⁹⁹ Za to poglavje sem rabil zlasti razprave P. Petra Browe S. J.: Die Pflichtbeichte im Mittelalter (Zeitschrift f. kath. Theologie 1933, 335—383); Die Kommunion in der Pfarrkirche (prav tam 1929, 477—516); Die Kommunion der Heiligen im Mittelalter (Stimmen der Zeit 1929, 425—437); Die öftere Kommunion der Laien im Mittelalter (Bonner Zeitschrift für Theologie und Seelsorge 1929, 1—28).

10. Tridentški cerkveni zbor (1545—1563). Novo življenje.

Tridentški cerkveni zbor je kakor v drugih stvarih tako tudi glede spovedovanja malih grehov uvedel popolno jasnost. Takole pravi: »Venialia, quibus a gratia Dei non excludimur et in quae frequentius labimur, quamquam recte et utiliter citraque omnem praesumptionem in confessione dicantur, quod piorum hominum usus demonstrat: taceri tamen citra culpam multisque aliis remediis expiari possunt.«²⁰⁰ V kanonu o tem zakramentu je poudarjeno, da je dovoljeno malih grehov se obtožiti pri spovedi: »Si quis dixerit ... non licere confiteri peccata venialia, A. A.«²⁰¹

Isti cerkveni zbor je naglasil, kako koristno je sv. obhajilo vsem, ki ga pobožno prejemajo.²⁰² Rimski katekizem je to resnico še bolj jasno razložil in pogostno, tudi vsakdanje sv. obhajilo toplo priporočil. Župnike opozarja, naj vernike velikokrat spodbujajo, da bodo pogosto prihajali k obhajilni mizi.²⁰³ Tisti, ki so pogosto hodili k sv. obhajilu, so hodili pogosto tudi k spovedi. Omeniti moram v tej zvezi tudi reformatorične dekrete o duhovščini in o vzgoji klerikov. Dne 15. julija 1563 je trid. zbor zapovedal, naj se po vseh škofijah ustanove semenišča, kjer se bodo vzgajali mladeniči za duhovniški stan.²⁰⁴ — Tudi izvedba drugih reformnih dekretov tridentskega zbora je pomagala, da so ljudje pričeli bolj pogosto pristopati k sv. zakramentom.

Po tridentskem koncilu so teologi še odločneje zagovarjali tezo, da oni, ki nimajo na vesti smrtnih grehov, niso dolžni enkrat na leto iti k spovedi, jih torej ne veže zapoved lateranskega koncila. Že Fr. Suarez S. J. († 1617) je v svojem traktatu *De poenitentia* takole zapisal: »Solas illas personas obligari hoc praecepto, quae post baptismum mortaliter peccaverunt; itaque qui sola venialia committit, non obligatur. Quae est etiam communis sententia Theologorum.«²⁰⁵

Lugo S. J. († 1660) si je pa zastavil vprašanje, ali cerkev sploh more zapovedati spoved malih grehov, in potem, ali jo je de facto zapovedala. Takole pravi: »Multi affirmant ... Verior tamen sententia negat.«²⁰⁶ Popolnoma negativno stališče zavzemajo poleg sv. Alfonsa tudi Azor († 1603), Bonacina († 1631), Melchior Canus († 1560), Dicastilla († 1653), Fagundez († 1645), Holzmann († 1748), Reginaldus († 1623) in Salmaticenses v *Cursus Theol. Moralis*.²⁰⁷

²⁰⁰ Sess. 14, c. 5; Denzinger, *Enchiridion* n. 899.

²⁰¹ Can. 7 de sacr. poenit. Denzinger, *Enchiridion* n. 917.

²⁰² Sess. 13, cap. 8; Denzinger, *Enchiridion* n. 882.

²⁰³ Catechismus ex decreti Concilii Tridentini ad paroches. De euch. sacram. n. 60 (Taurini 1930) 224.

²⁰⁴ Sess. 23, de ref. cap. 18.

²⁰⁵ Disp. 35, sect. 2.

²⁰⁶ De poenitentia disp. 15, sect. 6, n. 131. 132.

²⁰⁷ Citate gl. v P. L. Gaudé, *Theologia Moralis* s. Alph. Lig. III (Romae 1909) 688. — Sv. Alfonz svojo trditev tudi utemeljuje: »Ratio, quia Ecclesia, praecipiendo confessionem annuam, tantum illam confessionem praecipit quae est dicta ex Christi institutione. Christus autem nullam aliam praecipit confessionem, nisi mortalium, ut explicat Tridentinum, ubi ait: Venialia ... taceri tamen citra culpam ... possunt.«

Previdnost božja je pa prav v tej dobi poklicala v življenje nove apostolske redove in nekatere druge svete goreče škofo, ki so se z navdušenjem oprijeli smernic tridentskega zbora in izvedli pravo reformo krščanskega življenja. Po njih neumornem prizadevanju se je pričelo v cerkvi novo življenje; ljudje so bolj pogosto pričeli hoditi k spovedi in sv. obhajilu. Tudi za razvoj spovedi malih grehov se prične nova doba.

Na prvem mestu naj omenim sv. Ignacija Lojolskega, ki je umrl leta 1556, torej preden je bil zaključen tridentski cerkveni zbor. V njegovi dobi so splošno bolj poredko spovedovali. Ko so začeli vpeljevati bolj pogostno spovedovanje, je to veljalo za novost. Vendar apostolskega moža to ni moglo zadržati, da bi se ne bil tudi tega dela lotil z vso vnemo. V konstitucijah je dal svoji družbi navodilo, naj vsi hodijo k spovedi vsakih osem dni, in ako so duhovniki, vsaj vsakih osem dni. Vsak naj ima stalnega spovednika, ki naj mu svojo dušo zaupa. Po njegovem naročilu so pisali patri praktična navodila za dobro spovedovanje. Tako je n. pr. leta 1554. izdal jezuit Jan. Polanco dobro navodilo z naslovom: *Breve directorium ad confessarii ac confitentis munus rite obeundum*. Vendar spovedovanja pobožnih oseb ni pretiraval. Ni bil zato, da bi se pobožne osebe spovedovale vsak dan; bolj primerna je bila po njegovem mnenju tedenska sv. spoved.

V zvezi s pogostno spovedjo je bilo tudi pogostno prejemanje sv. obhajila. Nekaj izrednega je bilo, ako je kdo prejemal sv. obhajilo vsako nedeljo. V Španiji je bil običaj, da so hodili enkrat na leto k sv. obhajilu tako razširjen, da je nasprotno veljalo skoraj za krivoversko ali vsaj ne dosti pravovernno. Nadškof v Toledi je prepovedal, da bi ljudje več kot enkrat na leto hodili k obhajilu.

Celo redovnice so le redko pristopale h Gospodovi mizi. V Avili je bila do leta 1551. splošna navada, da so hodile k sv. obhajilu le za veliko noč. V samostanu de la Encarnation, kjer je živela sv. Terezija s 150 sestrami, so redovnice hodile šestkrat na leto k obhajilu, le posamezne mesečno. Juan de Avila, spovednik in pomočnik pri reformnem delu sv. Terezije, je v kanonizacijskem procesu izpovedal, da se je pogostno prejemanje sv. obhajila pričelo šele potem, ko so tja doli prišli jezuiti. Sv. Ignacij sam je dal lep zgled. Hodil je vsako nedeljo k spovedi in sv. obhajilu in tega ni nikoli opustil.

Tudi drugod so jezuiti delali na to, da se vpelje pogostno prejemanje svetih zakramentov. Na Portugalskem so že leta 1540. v jezuitski cerkvi hodili k zakramentom mesečno in tedensko. Treba pa se je bilo zelo odločno boriti proti predsodkom, kakor da bi tisti, ki gre večkrat k spovedi, s tem pokazal, da je smrtno grešil. Tudi iz drugih krajev, n. pr. iz Valencie, Gandie, Salamanke, imamo poročila za leta 1540—1556. Prav tako za Saragosso in Louvain. Mirno lahko trdimo, da je bilo ob smrti sv. Ignacija leta 1556. pogostno prejemanje sv. zakramentov, torej tudi pogostna sv. spoved, vpeljana že v vseh tistih deželah, v katerih je delovala Družba Jezusova, to je, v Ita-

liji, Španiji, Portugalski, Franciji, Belgiji, Nemčiji, Avstriji. In s tem se je pričela nova evharistična pomlad.²⁰⁸

Poleg sv. Ignacija Lojolskega je treba spomniti drugega velikega svetega redovnega ustanovitelja, sv. Vincencija Pavelskega († 1660) in misijonsko družbo, ki jo je poklical v življenje. Prav misijonarji — lazaristi — so ne le spreobračali velike grešnike, ampak tudi pobožne utrjevali v krepostnem življenju, ne nazadnje s tem, da so jih navajali k pogostni spovedi in pogostnemu sv. obhajilu. Sv. Vincencij Pavelski pa je tudi znan kot velik reformator francoskega klera. In kot tak ima še prav posebne zasluge za pogostno prejetanje svetih zakramentov.²⁰⁹

Pri delu za pogostno spoved ne smemo izpustiti sv. Frančiška Saleškega († 1622). Nauki, ki jih je podal zlasti v Filoteji, so se hitro razširili med ljudstvom. Filoteja je prvič izšla leta 1609. v Lyonu, leta 1657. pa je bila prevedena že v 17 jezikov; do danes pa je brez dvoma izšlo že nad tisoč izdaj.²¹⁰ V Filoteji pogostno spoved takole priporoča: »Spoveduj se ponižno in pobožno vsak teden, in če je mogoče, vselej kadar greš k sv. obhajilu, četudi ti vest ne očita smrtnega greha. V zakramentu sv. pokore prejmeš ne samo odvezo odpustljivih grehov, ki se jih spoveš, ampak prejmeš tudi veliko moč, da se boš prav spoznala, in obilo milosti, da boš popravila vso škodo, ki so ti jo grehi naredili. Vadiš se v ponižnosti in pokorščini, v preprostosti in ljubezni. Skratka, v zakramentu sv. pokore vršiš več kreposti, kakor pri kateremkoli drugem dobrem delu.«²¹¹

Omeniti moram tudi sv. Karla Boromejskega († 1584), ki je skušal ljudi pridobiti za pravo krščansko življenje s tem, da je skrbel predvsem za pravo vzgojo duhovnikov. Za semenišča je izdal posebna pravila, v katerih zahteva od klerikov, da hodijo k spovedi vsako prvo in tretjo nedeljo; razen tega tudi na Gospodove praznike, Marijine praznike, praznik sv. Janeza Krstnika, praznike apostolov in sv. Ambroža ter vse nedelje v adventu in v postu. Tisti, ki so pa že »sacris Ordinibus initiati,« naj vedno hodijo vsak teden k spovedi.²¹² Poklical je v svojo škofijo jezuite in sam ustanovil red oblatov, ki so vsi delali na to, da so ljudje bolj pogosto pristopali k sv. zakramentu. V svojem pastoralnem spisu »Instruções Pastorum« opozarja spovednike, naj skušajo pridobiti penitente za pogostno spoved in pogostno sv. obhajilo.²¹³ Po neumornem prizadevanju

²⁰⁸ Prim. Anton Huonder S. J., Ignatius von Loyola. Beiträge zu seinem Charakterbild. Hersg. v. Balthasar Wilhelm S. J. (Köln 1932) 308—312.

²⁰⁹ Prim. Pierre Coste, Monsieur Vincent I—III (Paris 1931) passim.

²¹⁰ R. Pernin, François de Sales v DThC VI/1, 743.

²¹¹ S. François de Sales. Introduction à la vie dévote II, 19 (Oeuvres t. 3, Annency 1893) str. 112. — Slov. prevod Franc Ušeničnik, Pastoralno bogoslovje² (Ljubljana 1932) 190. — Prim. tudi F. Ehrenborg S. J., Franz von Sales als Vorbild und Lehrer (Paderborn 1937).

²¹² Institutiones ad universum Seminarium Regimen pertinentes a sancto Carolo confectae (Mediolani 1884) 105.

²¹³ »Admonet quoque eos de frequenti confessione et Communione et paulatim eos... in sanctam eam consuetudinem adducat, ut diebus Domi-

teh in mnogih drugih vodilnih dušnih pastirjev so pričeli ljudje hoditi bolj pogosto, mesečno, štirinajstdnevno, tudi tedensko k sv. spovedi in pogosto, tudi vsak dan k sv. obhajilu. Seveda je tudi sedaj šlo z reformo le počasi naprej in tudi sedaj ni zajela ljudskih množic. Vendar pa moremo reči, da se je pričela v tej dobi po tridentskem koncilu evharistična pomlad, in tisti, ki so pogosto hodili k sv. obhajilu, so tudi pogosto hodili k spovedi.

Toda prišel je mrzli janzenizem in jožefinizem, ki je zaustavil začeto delo in ljudi zopet odvrčal od spovednice in obhajilne mize.

Poglejmo še nekaj važnejših cerkvenih odredb, ki se nanašajo na naše vprašanje. Benedikt XIV. je pisal 26. junija 1749: »Škofje naj ob jubilejnih slovesnostih z največjo skrbjo navajajo tudi one vernike, ki mislijo, da niso dolžni, k temu, da se znova obtožijo v spovedi storjenih grehov in opravijo dolgo spoved. Čeprav ni potrebno, da bi se znova obtoževali prejšnjih grehov, vendar mislimo, da je to zveličavno zaradi osramočenja, ki je važen del pokore, da se teh grehov znova obtožijo. To so besede našega predhodnika Benedikta XI. v pismu *Inter cunctas*.«²¹⁴ V naslednjem Benedikt XIV. navaja izreke sv. Karla Boromeja in sv. Frančiška Saleškega, in pripominja, da je papež Urban VIII. zaradi tega večkrat pohvalil lazariste, ker so po njih prizadevanju ljudje pričeli bolj pogosto hoditi k spovedi in sv. obhajilu.

Se isto leto 3. decembra Benedikt XIV. v encikliki »*Inter praeteritos*« znova govori v 77. odst. o dolžnosti hoditi k sv. spovedi: »Po božji ustanovi obsega zapoved spovedi le smrtne grehe, ne pa malih. Vendar pa cerkev more zapovedati, da se je treba spovedovati tudi malih grehov. To je razvidno iz predpisa Klementa V. v klementinski zbirki, ki se začne: Ne in agro, de statu monachorum, kjer obvezuje menihe, da morajo hoditi k spovedi vsaj mesečno, čeprav je verjetno, da ima velik del menihov le male grehe. Gotovo je tudi, da se more predpisati spoved za male grehe za jubilejne odpustke, čeprav samo po sebi ni nihče dolžan obtoževati se malih grehov.«²¹⁵

Omeniti moram tudi Pija VI., ki je 28. avgusta 1794 s konstitucijo *Auctorem fidei* obsodil zmote sinode v Pistoji. Med drugim je pod št. 39 obsojena zmeta: »*Declaratio synodi de peccatorum venialium confessione, quam optare se ait non tantopere frequentari, ne nimium contemptibiles reddantur huiusmodi confessiones: temeraria, pernicioza, Sanctorum ac piorum praxi a sacro Concilio Tridentino probatae contraria*.«²¹⁶

Spomnim naj še odlok rimske kongregacije za zadeve škofov in redovnikov iz leta 1839.: »Sv. kongregacija je izvedela, da mnogo spovednikov ne drži naročila Inocencija XI. (*Fontes C. J. C.* 2848) ter brez vzroka in kljub dobri dispoziciji redovnicam odлага spoved...

niciis communicent.« *S. Caroli Boromei, Monitiones et Instructiones pars 2, cap. 22* (Labaci 1773) 244.

²¹⁴ Gasparri, *Fontes C. J. C. II* (Romae 1924) št. 400, § 16, str. 244/45.

²¹⁵ Gasparri, *Fontes C. J. C. II*, št. 404, str. 284.

²¹⁶ Denzinger, *Enchiridion n.* 1539.

Te spovednike je treba spomniti, da se onim, ki so prav pripravljeni, ne sme odlašati s spovedjo, posebno redno ne, da tako niso prikrajšani na zakramentalni milosti. To velja tudi, čeprav morebiti nimajo nobenega smrtnega ali novega greha, ampak se obtožijo ponovno že pri spovedi odpuščenih grehov. Kajti vsi verniki vedo, da za prejem spovedi zadoščajo že odpuščeni in mali grehi.²¹⁷

V 19. stoletju, zlasti v 2. polovici 19. stoletja, ko je pričel ponehavati vpliv janzenizma, so verniki zopet pričeli bolj pogosto prihajati k spovedi za male grehe. Novo življenje pa se je pričelo potem, ko je izšel odlok o pogostnem in vsakdanjem sv. obhajilu.²¹⁸ Ker je vprašanje spovedi malih grehov v zvezi s tem dekretom bilo že večkrat obdelano, zato se v podrobnejšo razlago ne spuščam.

11. Sedaj veljavne smernice.

K sklepu preglejmo še na kratko kanone sedanjega cerkvenega zakonika, kanone, ki bi prišli v poštev pri našem vprašanju.

1. Malih grehov se nismo dolžni obtoževati pri spovedi. Kan. 901. se glasi: »Qui post baptismum mortalia perpetravit, quae nondum per claves Ecclesiae directe remissa sunt, debet omnia quorum post diligentem sui discussionem conscientiam habeat, confiteri et circumstantias in confessione explicare, quae speciem peccati mutant.« O malih grehih kanon molči.

2. Z a d o s t n a tvarina za odvezo v zakramentalni spovedi so že direktno odpuščeni smrtni grehi kakor tudi mali grehi. Kan. 902. pravi: »Peccata post baptismum commissa, sive mortalia directe potestate clavium iam remissa, sive venialia, sunt materia sufficiens, sed non necessaria, sacramenti poenitentiae.« Tudi ako se kdo obtoži že odpuščenih grehov, prejme zakramentalno milost. Sicer zakrament grehov ne odpusti, ker so že odpuščeni, pač pa pomnoži posvečujočo milost, zmanjša časne kazni, utrdi dušo za boj proti prihodnjim napadom hudobnega duha, strasti in sveta. Učinki zakramentalne odveze so torej še vedno v zvezi z grehi.

3. V novem zakoniku je v kan. 906. obnovljena zapoved IV. lateranskega koncila s skoraj istimi besedami: »Omnis utriusque sexus fidelis, postquam ad annos discretionis, id est ad usum rationis, pervenerit, tenetur omnia peccata sua saltem semel in anno fideliter confiteri.« Besede proprio sacerdoti, ki so bile v kanonu lateranskega koncila, so tukaj izpuščene.

Tudi po novem zakoniku je nastalo vprašanje: Ali veže kan. 906. one, ki imajo le male grehe, ali ne? Nekateri juristi so spočetka trdili, da je s kan. 906. končno rešena stara kontroverza, ali je dolžan iti enkrat na leto k spovedi tudi vernik, ki nima na vesti smrtnega greha, rešena tako, da je d o l ž a n v s a k, torej tudi tisti, ki

²¹⁷ S. C. Ep. et Reg., Baiocen., 1. oct. 1839 v Gasparri, Fontes C. J. C. IV., (Romae 1926), št. 1925, str. 888. — Prim. Hecht, Die Beichte der läßlichen oder bereits vergebenen Sünden (Liturgisches Leben 1936, 1—3).

²¹⁸ Decr. Congreg. S. Concilii 20. dec. 1905 (Acta Sanctae Sedis 1905/06, 400 sl.).

ima le male grehe, za veliko noč k spovedi.²¹⁹ Tudi ugledni pastoralist p. Mihael Gatterer S. J., se nekako oprezno izraža, ko bi bilo treba reči, da tistih, ki nimajo smrtnih grehov, ne veže cerkvena zapoved. Spovedniku se mora ta — meni p. Gatterer — vsaj predstaviti, preden gre k sv. obhajilu.²²⁰

Toda njih stališče je ostalo osamljeno. Pretežna večina juristov, moralistov in pastoralistov zanika za te, ki imajo le male grehe, dolžnost letne spovedi na podlagi kan. 906. Mnogi se pri tem sklicujejo na kan. 901., po katerem so *materia necessaria* samo po sv. krstu storjeni smrtni grehi, ki še niso bili direktno odpuščeni, in na kan. 902, ki pravi, da so mali grehi pač zadostna, ne pa potrebna spovedna tvarina. Večinoma pa nasprotnega mnenja niti ne omenjajo.²²¹ Tudi to, da bi se moral tisti, ki ima le male grehe, za veliko noč predstaviti spovedniku, ne bo držalo; cerkveno pravo pozna samo en tak primer v kan. 521, § 1, ko govori o redovnicah in o izrednem spovedniku.

4. Splošno za vse vernike velja predpis o pogostni spovedi v z a d e v i o d p u s t k o v. Verniki, ki hodijo vsaj dvakrat na teden k spovedi, razen če so kdaj zadržani, morejo prejeti vse odpustke, tudi če se spoved zanje zahteva.²²² Le za odpustke rednega kakor tudi izrednega svetega leta ta določba ne velja.

5. Za klerike so v veljavi sledeči predpisi: a. Ordinariji naj skrbe, da bodo vsi kleriki pogosto hodili k spovedi.²²³ Pogostna spoved je, kakor vidimo iz besedila novega zakonika, zelo priporočena.

Ko je šlo za formulacijo pogostne spovedi v novem zakoniku, so bili nekateri strožjega mnenja. Nekateri so celo predlagali spovedne listke. Drugi, n. pr. bivši profesor na Gregoriani O j e t t i, so

²¹⁹ Perathoner n. pr. piše v knjigi: *Das kirchliche Gesetzbuch*² II (Brixen 1923) 263: »Jeder Gläubige ist verpflichtet... mindestens einmal im Jahre seine Sünden zu beichten. Damit dürfte die alte Kontroverse, ob auch der Gläubige, welcher sich keiner schweren Sünde bewußt ist, zur jährlichen Beicht verpflichtet sei, beseitigt sein. Der can. 906 schreibt einfach vor, daß jeder Gläubige... zur jährlichen Beichte aller Sünden verhalten ist. Zwischen schweren und läßlichen Sünden wird im can. 902 ausdrücklich betont, daß läßliche Sünden eine genügende (wenn auch nicht notwendige) Materie des Bußsakramentes bilden.«

²²⁰ »Wenn... ein Christ keine schwere Sünden begangen hat, so ist er auch nicht zum sakramentalen Bekenntnis verpflichtet. Ich sage zum sakramentalen Bekenntnis. Denn das im Kanon 'Omnis utriusque sexus' allen Christen ohne Einschränkung auferlegte Gebot der Jahresbeicht, scheint zu verlangen, daß sich der erwachsene Christ jedes Jahr dem Beichtvater vorstellt, bevor er die heilige Kommunion empfängt.« *Kinderseelsorge* (Innsbruck 1924) 64.

²²¹ Ti avtorji so n. pr.: Aertnys-Damen, Arregui, Ferreres, Göpfert-Staub, Leitner, Marc, Noldin, Prümmer, Vermeersch. Podrobnejša citacija gl. P. Franz Mair, C. Ss. R., *Jährliche Beichtpflicht bei nur läßlichen Sünden und Jubiläumsablässe* (Theol.-prakt.-Quartalschrift, Linz 1926, 800). — Prim. tudi Fr. Ušeničnik, *Pastoralno bogoslovje*² (Ljubljana 1922) 189. — Drag. Kniewald, *Pastirsko bogoslovje I* (Zagreb 1930) 104.

²²² Kan. 931, § 3.

²²³ Kan. 125, 1°: »Curent locorum Ordinarii, ut clerici omnes poenitentiae sacramento frequenter conscientiae maculas eluant.«

proti temu odločno nastopili. Že na vatikanskem koncilu je ermlandski škof (pozneje nadškof v Kölnu in kardinal) K r e m e n t z govoril za to, da bi duhovnike obvezali, da bi morali vsaka dva meseca hoditi k spovedi. Drugi provincialni koncil v Quitu je leta 1869. odločil, da se morajo duhovniki štirikrat na leto in sicer kvaterni teden spovedovati. Sedanji splošni zakonik ne določa nič podrobnejšega glede spovedi, ampak prepušča to pokrajinskim oz. škofijskim naredbam.²²⁴ Tako n. pr. velja za l j u b l j a n s k o škofijo, kar je bilo sklenjeno na sinodi l. 1924. Na str. 17 beremo: »Spovej se vsaj vsakih štirinajst dni, čez mesec nikar ne odlašaj.«²²⁵ Lansko leto so bili objavljeni sklepi b a š k e sinode. Zadovoljuje se z mesečno spovedjo duhovnikov.²²⁶ Sinoda v M ü n s t r u leta 1924. naroča duhovnikom, naj hodijo — če le mogoče — tedensko k sv. spovedi.²²⁷

b. Za s e m e n i š č n i k e prihaja v pošteve kan. 1367, 2°, ki takole določa: »Curent Episcopi ut alumni Seminarii... semel saltem in hebdomada ad sacramentum poenitentiae accedant.« Ta kanon pa govori o tedenski spovedi. Kako je treba to umeti? Ali so semeniščniki p o d g r e h o m obvezani, da hodijo tedensko k spovedi? Ali imajo ordinariji dolžnost, ki jih veže pod grehom, da kontrolirajo tedensko spoved klerikov? In če kanon ne veže pod grehom ne tega ne onega, kakšno moč ima cerkveni predpis?

Najprej moramo vedeti, da zakonik ne zahteva od semeniščnikov s a m i h tedenske spovedi, ampak nalaga o r d i n a r i j e m dolžnost, da naj skrbe, da bodo le-ti tedensko hodili k spovedi. Če torej ordinariji ne zahtevajo tedenske spovedi, ali če ta ni obvezna po hišnih pravilih, niso semeniščniki n e p o s r e d n o zanj obvezani. Tedenska spoved je v r o č a želja sv. cerkve. Škofje naj semeniščnikom nje pomen razložijo, večkrat priporočajo, razlagajo nje koristi. Zakon neposredno veže o r d i n a r i j e; ti so dolžni pod grehom poskrbeti, da bodo semeniščniki hodili tedensko k spovedi. Zato ne moremo reči, da bi klerik grešil, ako bi tedensko ne hodil k spovedi, ako ga k temu posebej ne vežejo š k o f i j s k e postave. Včasih bi morebiti spovednik, ki pozna klerikovo dušo, sodil, da je bolje, ako penitent hodi k spovedi bolj poredko. V kanonu je podana le splošna smernica; želja sv. cerkve je zelo p o u d a r j e n a. Več pa v kanonu samem ne moremo najti.

6. Tudi za r e d o v n i k e in r e d o v n i c e je cerkveni zakonik določil t e d e n s k o spoved. Kan. 595, § 1, 3° se glasi: »Curent superiores, ut omnes religiosi... ad poenitentiae sacramentum semel saltem in hebdomada accedant«. Tudi tukaj nalaga zakonik dolžnost skrbeti za tedensko spoved p r e d s t o j n i k o m, ne direktno posameznim redovnikom. Pripomniti moramo, da pred novim zako-

²²⁴ Prim. F. X. Hecht, Die Häufigkeit der Beicht im Kirchenrecht (Liturgisches Leben 1935, 259—266).

²²⁵ Potek in sklepi tretje sinode (Ljubljana 1924).

²²⁶ »... poenitentiae Sacramento, conscientiae maculas saltem per menses semel eluat.« Codex Baciensis (Suboticae 1937), procanon 17.

²²⁷ »... regelmäßige womöglich wöchentliche Beichte.« Diözesansynode des Bistums Münster 1924, Nr. 34, str. 60.

nikom v tej reči sploh ni bilo enotnih direktiv. Tridentški cerkveni zbor je določil mesečno spoved.²²⁸ Klemens V. je prav tako že prej leta 1311. določil mesečno spoved za benediktince. To je bila prva zapoved, po kateri so bili benediktinci obvezani hoditi večkrat k spovedi kakor drugi verniki. V novejših redovih in kongregacijah je bila vsaj od 17. stoletja dalje splošno priporočena ali celo zapovedana tedenska spoved in tedensko sv. obhajilo.

Ako torej pravila ali konstitucije direktno ne zapovedujejo tedenske spovedi, tedaj redovniki in redovnice niso neposredno vezani na tedensko spoved. Predstojniki pa so dolžni poskrbeti, da bodo redovniki in redovnice hodili k spovedi tedensko. Kako to store? Tako, da poskrbe vsak teden za primerne spovednika, da večkrat v konferencah to spominjajo, da govore o koristih tedenske spovedi, o pripravi nanjo in tedensko spoved priporočajo. Tudi tukaj bi mogel spovednik v izjemnih primerih razsoditi, da tedenska spoved za penitenta ni potrebna. Možno bi tudi bilo, da bi šlo in confessionali le za duhovno vodstvo brez zakramentalne odveze, ako bi ne bilo primerne dispozicije. Formalno siljenje od strani predstojnikov ali predstojnic ne bi dovedlo do tistih sadov, ki jih kanon namerava. Tudi ta kanon redovnikov in redovnic sam po sebi ne veže pod grehom. Zaradi tega je treba velike previdnosti, preden bi o kom izrekli sodbo: Grešil si samo zato, ker nisi šel ta teden k spovedi.²²⁹

Zaključek.

Kakor smo spoznali iz razprave, spoved malih grehov ni bila v navadi v prvih stoletjih. Teologi so za odpuščanje vsakdanjih grehov priporočali druga sredstva, ki se z njimi mali grehi odpuščajo. Spoved malih grehov se je pričela pri menihih, in sicer na vzhodu. Sveti Bazilij in njegovi samostani so prvi, pri katerih opazimo tako spovedovanje, ki je imelo za namen deloma dušno čiščenje, deloma duhovno vodstvo.

Z vzhoda se je prenesla na zapad. Tudi tukaj jo najprej opazimo v samostanih. Med laike je prodirala prav počasi, še bolj počasi kot na vzhodu. Pogosto je primanjkovalo za tako spovedovanje spovednikov, in še razni drugi vzroki, ki sem jih navedel v razpravi, so ovirali pogostno prejetanje svetih zakramentov.

Kakor moremo na vzhodu govoriti o spovedovanju laikom, namreč menihom harizmatikom, ki niso bili duhovniki, tako dobimo tudi na zapadu spovedovanje laikom, zlasti za male grehe. Na zapadu je to spovedovanje ostalo celih 800 let.

Malo pred tridentškim zborom se je na zapadu versko življenje pričelo obračati na bolje. Do novega krščanskega življenja in z njim do bolj pogostnega prejemanja sv. zakramentov je pa prišlo šele po tridentškem zboru. Previdnost božja je prav v tistih časih

²²⁸ Sess. 25 de regular. c. 10.

²²⁹ Prim. F. X. Hecht, o. c. 263—265. — Drugi kanoni, n. pr. 807, 856, 1033 govore le o smrtnih grehih.

priklicala v življenje nove apostolske redove, omenjam samo jezuite in lazariste, ter druge goreče dušne pastirje kot sv. Frančiška Saleškega, Karla Boromejskega, ki so se na vso moč trudili, da sklepe tridentskega zbora tudi ponesejo v življenje. Novo življenje, ki je obetalo najlepše sadove, je zaustavil mrzli janzenizem in z njim v zvezi jožefinizem, čigar zastrupljenje se je poznalo tudi po naših krajih prav do zadnjih časov.

Šele reformatorični odloki Pija X. o pogostnem in vsakdanjem sv. obhajilu so spet privabili ljudi k pogostni spovedi tudi malih grehov in k pogostnemu sv. obhajilu. Novi cerkveni zakonik pa je dal točne smernice zlasti za semenišča in redovne družine glede pogostne oziroma tedenske sv. spovedi.

Spoved malih grehov je za našo dobo velik blagoslov. Če ne prinaša vselej tistih sadov, ki bi jih po zamisli božjega Ustanovitelja in svete cerkve morala prinašati, ni krivda na zakramentu, ampak na penitentu in tudi na spovedniku, ki malomarno opravlja svojo sveto službo. Zato so tožbe proti pogostni spovedi s te strani neutemeljene in neupravičene. Isto tožbo, prav tako neutemeljeno in neupravičeno, bi mogli raztegniti na vse zakramente, posebno pa še na zakrament sv. Rešnjega Telesa, ko vidimo, da tudi vsakdanje sv. obhajilo ne prinaša duši tolike koristi, kakršno bi po pravici pričakovali. Pa zopet temu ni vzrok pogostno prejetanje tega zakramenta samo po sebi, ampak vzrok je na strani tistih, ki z nezadostno dispozicijo hodijo k sv. obhajilu.

Takih in podobnih vprašanj (sadovi pogostne spovedi, priprava, zahvala, trdni sklep, spovednikovo delo itd.) sem se v tej razpravi dotaknil le mimogrede. Nameravam pa jih kasneje obdelati, kolikor niso obdelana v knjigah, ki so v zadnjem času o tej tv-rini izšle.

Neopaženi rimski dokumenti v zgodovini sv. Metoda, nadškofa moravskega.

(Documenta romana historiam s. Methodii, archiepiscopi Moravensis, spectantia.)

P. dr. Tomaž Kurent, S. O. Cist., Stična.

Dissertationis conspectus. — 1. Ratio, qua fieri potuit, ut documenta Romana nonnihil negligenterentur, explicatur. — 2. Status quaestionis et ordo investigandi delineantur. — 3.—4. Textus epistolarum Joannis VIII. papae respectivarum historia exhibetur earumque valor criticus ostenditur. — 5. Quid ex epistolis Joannis VIII. papae circa criteria, in specie circa documenta a Methodio verbis et scriptis prolata, quibus orthodoxiae Methodii quaestio Romae instituebatur, discere possimus, evolvitur. 6.—7. Quid ex historia antiqua circa usum documentorum ex Libro diurno Romanorum pontificum in ordinandis, qui apostolicae sedis ordinationi suberant episcopis, desumptorum constet, ostenditur. — 8.—11. Historia textus et usus Libri diurni saec. IX.—XI. exponitur. — 12. Textus formularum Libri diurni, quibus »promissio fidei episcopi« et »indiculum episcopi« inscribitur, iuxta codices Vat., Claromont. et Ambros. recensetur.

1. — Kdor motri obširno znanstveno slovstvo, ki obravnava vprašanja iz življenja in učenja sv. Cirila in Metoda, opazi, da so posvečali raziskovalci v zadnji dobi posebno paznjo skoraj izključno le slovanskim virom hagiografskega značaja, Ta usmerjenost, metodično deloma upravičena, nam postane umljiva iz okoliščine, da so nekateri znanstveniki iz najrazličnejših razlogov slovanskim hagiografskim virom izpodbijali verodostojnost. Zategadelj so se zlasti slovanski učenjaki mnogo trudili, da bi slovanskim virom, dasi hagiografskim, zavarovali ugled. Treba je priznati, da se jim je to v glavnem tudi posrečilo, dasi je v podrobnostih ostalo še dosti nejasnosti in negotovosti.

Ne smemo se čuditi, da je slovanska usmerjenost raziskovalcev zgodovine sv. Cirila in Metoda v nekaterih primerih zašla v enostranost. Ob živahnem proučevanju prepornih slovanskih virov hagiografskega značaja je zanimanje za kritično zanesljivejše vire kar nehoté stopilo v ozadje. Zlasti velja ta upad zanimanja glede glavnega rimskega cerkvenega vira službenega značaja za zgodovino sv. Cirila in Metoda. Pod to oznako mislim predvsem na štiri pisma papeža Janeza VIII., v katerih je govor posebno o vprašanju Metodove pravovernosti. Sodim, da ne bo odveč, če poskusim osvetliti nekatera mesta v teh pismih na osnovi doslej še neopaženih dokumentov.

2. — V pismih papeža Janeza VIII. nahajamo nedvomne indicije, ki nam kažejo na neke dokumente, ki bi nam v primeru, da so se res ohranili, postavili vprašanje Metodove pravovernosti v docela novo luč. Ugotovil sem, da so se ti dokumenti ohranili v obrazcu škofove veroizpovedi obenem z nekaterimi drugimi v isto področje spadajočimi formularji v starodavni zbirki službenih obrazcev rimske apostolske stolice »Liber diurnus Romanorum pontificum«.

Kratko sem opozoril znanstveni svet na te dokumente v svojem predavanju na VII. velehradskem kongresu l. 1936.¹ in potem v svojih študijah o ekleziološki kontroverzi iz 9. stoletja.²

V pričujoči razpravi hočem vprašanje razviti v celoti ter dopolniti svoja dosedanja izvajanja z nekaterimi novimi opazovanji in ugotovitvami. Da postane dokazna moč razvidnejša, bom podal najprej kratek pregled zgodovinske kritike virov, v katerih so nam pisma papeža Janeza VIII. ohranjena. Iz zadevnih štirih pisem Janeza VIII. preiščem nato izjave o Metodovi pravovernosti in izluščim iz njih kriterije, po katerih so presojali v Rimu Metodovo pravovernost, med njimi zlasti indicije o veroizpovedi, ki jo je moral Metod ob svojem škofovskem posvečenju pismeno in ustno podati. Ker se je obrazec take veroizpovedi obenem z drugimi formularji, ki so se rabili ob enakih prilikah, ohranil v Liber diurnus Romanorum pontificum, je bilo treba najprej rešiti vprašanje, kaj nam poroča stara zgodovina o rabi teh formularjev, ter iz nje podatkov razbrati, kakšna je bila običajna praksa rimske cerkve, zatem pa dokazati rabo Libri diurni tudi v dobi sv. Metoda. Zato smo morali vsaj v glavnih obrisih prikazati zgodovino teksta te velevažne zbirke službenih formularjev papeške pisarne. Iz tekstne zgodovine Libri diurni moremo tudi razbrati, v katerih kodeksih se nam je po vsej priliki ohranila oblika, ki se je rabila v času, ko je bil sv. Metod posvečen za škofa.

3. — Pisma papeža Janeza VIII., v katerih je govor o vprašanju Metodove pravovernosti, so se nam razmeroma jako dobro ohranila. Sporočena so nam v celoti v kodeksu iz 11. stoletja, ki se imenuje »Registrum Johannis VIII. papae«. Kodeks je bil nekdanj v posesti samostanske knjižnice na Monte Cassinu, sedaj se pa čuva v Vatikanskem arhivu (Registra Vaticana t. I). Kodeks »Registrum Johannis VIII. papae« ni prvopis (autographum), marveč le prepis (apographum) prvotnega registra pisem papeža Janeza VIII., pa ne v celoti. Kodeks namreč obsega od treh, kakor se zdi, prvotnih zvezkov registra le zadnja dva zvezka registra, t. j., pisma od 1. septembra l. 876. do l. 882. Še sedaj je mogoče iz nekaterih indicijev ali posebnosti v načinu pisave, ki se očitujejo v apografu, razbrati, na katerem mestu avtografa se je končaval drugi zvezek, ki je sedaj prvi, in začenjal tretji, ki je sedaj drugi.³ Od pisem prvega dela celotnega Janezovega registra, t. j., iz dobe od VI. do IX. indikcije⁴ (leta

¹ Doctrina ss. Cyrilli et Methodii de primatu Romani pontificis; predavanje je izšlo v knjigi Acta VII. Conventus Velehradensis (Olomouc 1937) 64—73.

² Studia quaestionem de primatu ecclesiae saeculo IX. disputatam illustrantia; Liber I, caput I. Doctrina ss. Cyrilli et Methodii de primatu secundum documenta Romana, v Acta Academiae Velehradensis 13 (Olomouc 1937) 179—183; v posebni knjigi, str. 5—9.

³ Cf. E. CASPAR, Studien zum Register Johann VIII. v Neues Archiv der Gesellschaft für altddeutsche Geschichte 36 (1911) 79 sl.

⁴ Register Janeza VIII. je bil po zgledu starih papeških registrov razporejen po indikcijah.

872.—876.) so se nam ohranili le nekateri odlomki, po številu 61, v kanonskih zbirkah 11. in 12. stoletja.⁵

Iz navedenih dejstev je mogoče sklepati,⁶ da je samo prvi zvezek Janezovega registra, ki obsega indikcije VI—IX, ostal v Lateranu in bil tu še na razpolago prirediteljem kanonskih zbirk v 11. in 12. stoletju, pozneje pa se je obenem z drugimi papeškimi registri starejše dobe vred izgubil. Ostala dva zvezka Janezovega registra so pa po nekem naključju odnesli na Monte Cassino, kjer so v 11. stoletju napravili prepis, morda, kakor domneva E. CASPAR, vprav za vladanja papeža Viktorja III. (1086—1087), ki se je prej kot opat na Monte Cassinu zval Desiderius.⁷ Ta del Janezovega registra vsekakor ni bil znan prirediteljem kanonskih zbirk, ohranil pa se je le in je v dobi do 16. stoletja (dasi le v apogrfu 11. stol.) prišel nazaj v Rim, kjer je služil v novem prepisu, narejenem v 16. stol., kot osnova prvi tiskani izdaji pisem papeža Janeza VIII., ki jo je priredil kardinal A. CARAFA v *Epistolae decretales summorum pontificum t. III* (Romae 1591). Carafovo izdajo so ponovili vsi ostali izdajatelji Janezovih pisem tja do Mignea. Kritično izdajo Registra in fragmentov je priredil E. CASPAR v *Monumenta Germaniae historica, Epistolarum tomus VII, Epistolae Karolini aevi tomus V* (Berolini 1912—1928).

4. — Izmed štirih v Registru ohranjenih Janezovih pisem, ki govore o moravskem škotu Metodu, je dvoje naslovljenih na moravskega kneza Svetopolka, dvoje pa na Metoda samega.

Prvo pismo⁸ ima ohranjene v naslovu le besede: »Zvuentapu ... de Maravna«, začenja se z besedami: »Scire vos volumus, quia«, ob koncu pa nosi registratorjevo opazko: »Data ut supra«, ki je za nas dosti nedoločna. Ta registratorjeva opazka glede datuma se namreč ne nanaša, kakor je zmotno menil P a v e l EWALD, na tisto pismo, ki je zadnje izmed predidocih imelo res pripisan točno izražen

⁵ Za zgodovino sv. Metoda so ohranjeni važni drobci pisem Janeza VIII. v »Collectio canonum« kardinala Deusdedit (nastala v letih 1083.—1087.), katere kritično izdajo je priredil V i k t o r W O L F v o n G L A N V E L L, *Die Kanonessammlung des Kardinals Deusdedit*, I (Paderborn 1905), in zlasti v »Collectio Britannica« iz 12. stoletja, ki se hrani v Londonu v British Museum (Additional Mss. 8873). V prvi kolekciji nahajamo o Metodu fragmente iz pisma Janeza VIII. Karlmanu (maj 873), v drugi pa fragmente iz pisma salzburškemu nadškofu Adalvinu (maj 873), fragmente iz komonitorija ankonškemu škofu Pavlu (maj 873), pismo pasavskemu škofu Hermeriku (maj 873) in pismo brizinskemu škofu Anonu (pred sept. 873).

⁶ Prvi je raziskal vprašanje registra papeža Janeza VIII. A. LAPÖTRE v monografiji »Etudes d'histoire pontificale. Le pape Jean VIII«, ki je izšla v reviji *Études religieuses, philosophiques, historiques et littéraires* 52—53 (Paris 1891), in ponovno v knjigi »L'Europe et le Saint Siège à l'époque Carolingienne. Première partie: Le pape Jean VIII«; prvo poglavje: *L'histoire du Registre*. Dokončno je za Lapötrom to vprašanje obdelal E. CASPAR v že citirani razpravi »Studien zum Register Johann VIII.« v *Neues Archiv der Gesellschaft für altdeutsche Geschichte* 36 (1911), zlasti 99—108. Cf. tudi P. HEIGEL, *Zum Register Johann VIII. v Mitteilungen d. Inst. f. österreichische Geschichtsforschung* 32 (1911) 618 sl. in Casparjev odgovor *ibid.* 33 (1912) 385 sl.

⁷ Zanimivo je vsaj, da je tudi Deusdedit svojo kanonsko zbirko l. 1087. posvetil papežu Viktorju III.

⁸ MGH, *Epist.* VII 160.

datum, marveč le, kakor sodi E. CASPAR,⁹ na indikcijo ali mesec, ki je bil označen na vrhu strani. Ugotovljeno je dejstvo, da se je registrator pri navedbi datuma tudi večkrat zmotil, ker je pri prepisovanju osnutkov zamešal zapovrstni red. Zdi se, da smemo to pismo staviti v drugo polovico junija ali v julij 879.¹⁰

Drugo¹¹ pismo, ki je iz istega časa (»Data ut supra«) kakor prvo pismo Svetopolku in sledi neposredno za njim, je naslovljeno na Metoda: »Reverentissimo Methodio archiepiscopo Pannoniensis ecclesie« in se začenja z besedami: »Predicationis tuę doctrinis populum«.

Tretje¹² pismo z naslovom »Dilecto filio Sftentopolcho glorioso comiti« je datirano z oznako: »Data mense Iunio, indictione XIII«, t. j., junij 880, ter se začenja z besedami: »Industrię tuę notum esse volumus.«

Četrto¹³ pismo nos naslov: »Methodio archiepiscopo pro fide«, datum: »Data X. Kalendas Aprelis, indictione XIII«, t. j., 23. marca 881, ter se začenja z besedami: »Pastoralis sollicitudinis tuę curam.«

Verodostojnost teh pisem je neizpodbitno trdno zajamčena z okolnostjo, da so to sodobni službeni dokumenti sv. stolice. Pri pismu, naslovljenem na Svetopolka ob koncu junija ali v juliju 880, je treba upoštevati še dejstvo, da se nam v tem pismu sporoča glede Metodove pravovernosti rezultat službene preiskave in zasliševanja¹⁴.

5. — Izjave papeža Janeza VIII. v naštetih pismih iz ohranjenega dela njegovega registra jasno kažejo na neko posebno veroizpoved, ki jo je Metod sv. stolici ustno in pismeno podal. Da se bomo pomena tega dejstva prav zavedali, je potrebno, da si točno predočimo pomen te Metodove veroizpovedi v vsem njenem okviru, kakor ga nam podajajo pisma papeža Janeza VIII.

a) Gre za vprašanje Metodove pravovernosti na splošno ter njegove pravovernosti in vdanosti nasproti rimski apostolski stolici posebej.

Na vprašanje glede Metodove pravovernosti na splošno daje odgovor Janez VIII. v pismu Svetopolku »Industrię tuę« kot rezultat službenega zasliševanja: »Nos autem illum in omnibus ecclesiasticis doctrinis et utilitatibus orthodoxum et proficuum esse repperientes vobis iterum ad regendam commissam sibi ecclesiam Dei remisimus...«¹⁵

Enak odgovor je tudi papeževo priznanje v pismu »Pastoralis sollicitudinis tuę« škofu Metodu: »Pastoralis sollicitudinis tuę curam, quam in lucrandis animabus fidelium domino Deo nostro exhibes,

⁹ MGH, Epist. VII, str. XIII—XIV.

¹⁰ Razloge za ta datum navaja E. CASPAR v Neues Archiv 36, str. 128, op. 1.

¹¹ MGH, Epist. VII 161.

¹² MGH, Epist. VII 222—224.

¹³ MGH, Epist. VII 243—244.

¹⁴ MGH, Epist. VII 223: »Igitur hunc Methodium venerabilem archiepiscopum vestrum interrogavimus corampositis fratribus nostris episcopis...«

¹⁵ MGH, Epist. VII 223.

approbantes et orthodoxę fidei te cultorem strenuum existere contemplantes nimis in eodem Domino iocundamur...»¹⁶

Odgovor na vprašanje glede Metodove pravovernosti in vdanosti nasproti rimski apostolski stolici posebej se dá jasno razbrati iz uvodnih izvajanj v pismu »Industrię tuę«. Naravnost sicer papež hvali vero in vdanost Svetopolkovo ter moravskega ljudstva. Da pa je v tej pohvali vključeno tudi priznanje Metodu in njegovemu učenju, je jasno iz okoliščine, da je bil Metod pravi učitelj in pastir moravskega ljudstva, poslan od sv. stolice, ter da je Metod sam o veri in vdanosti moravskega ljudstva papežu, bržčas pri zaslíševanju, navdušeno poročal: »confratre nostro Methodio archiepiscopo sanctę eccliesię Marabensis una cum Semisisno fideli tuo ad limina sanctorum apostolorum Petri et Pauli nostramque pontificalem presentiam veniente atque sermone lucifluo referente didicimus tuę devotionis sinceritatem et totius populi tui desiderium, quod circa sedem apostolicam et nostram paternitatem habetis... Pro qua scilicet tanta fide ac devotione tua et populi tui apostolatui nostri ulnis extensis te quasi unicum filium amore ingenti amplectimur et cum omnibus fidelibus tuis paternitatis nostrę gremio veluti oves Domini nobis commissas recipimus vitęque pabulo clementer nutrire optamus...»¹⁷

b) »Toda«, bi utegnil kdo uęovarjati, »te izjave o Metodovi pravovernosti so le splošni in običajni službeno vljudni izrazi, ki se dajo na razne načine razumeti, nič nam pa ne povedo o Metodovem verskem nauku konkretnega.«

Da se ta težkoča popolnoma odpravi, je dovolj, če preiščemo vprašanje, po kakšnih kriterijih so prav za prav v Rimu presojali Metodovo pravovernost.

Kot odgovor na to temeljno vprašanje moremo razbrati iz pisem papeža Janeza VIII. za presojo Metodove pravovernosti dvojen kriterij. Prvega hočem nazvati občni kriterij, ki obsega trajno živo tradicijo ali učiteljstvo rimske cerkve, drugi kriterij pa zovem posebni kriterij, ki obsega konkretni izraz cerkvenega učiteljstva: symbolum, ki se poje pri slovesni sv. maši, in veroizpoved, ki jo je Metod sveti rimski cerkvi ustno in pismeno podal, ko je bil posvečen za škofa.

Na rimsko cerkveno tradicijo kot občni kriterij za presojo verskega učenja v posameznih cerkvah ali škofijah se nanašajo že izrazi v papeževem prvem pismu knezu Svetopolku: »Quod autem, sicut Johanne presbytero vestro, quem nobis misistis, referente didicimus, in recta fide dubitetis, monemus dilectionem vestram, ut sic teneatis sic credatis, sicut sancta Romana ecclesia ab ipso apostolorum principe didicit, tenuit et usque in finem sæculi tenebit atque per totum mundum cottidie sanctę fidei verba recteque predicationis semina mittit et sicut antecessores nostros, sanctos videlicet

¹⁶ MGH, Epist. VII 243.

¹⁷ MGH, Epist. VII 222—223.

sedis apostolicę pręsules, parentes vestros, ab initio docuisse cognoscitis.«¹⁸ Precej nedvomno namiguje papež neposredno za tem na škofa Metoda, ki so ga zatožili v Rimu, ter še enkrat poudarja tradicijo apostolske stolice: »Si autem aliquis vobis vel episcopus vester vel quilibet sacerdos aliter adnuntiare aut predicare presumpserit, zelo Dei accensi omnes uno animo unaque voluntate doctrinam falsam abicite stantes et tenentes traditionem sedis apostolicę.«¹⁹

Na isti občni kriterij se sklicuje papež Janez VIII., ko piše v sočasnem pismu Metodu, da je čul, da on ne uči tega, kar rimska cerkev, kakor bi moral: »Predicationis tuę doctrinis populum Domini tibi quasi spiritali pastori commissum salvare instruereque cum debeas, audivimus, quod non ea, quę sancta Romana ecclesia ab ipso apostolorum principe didicit et cotidie predicat, tu docendo doceas et ipsum populum in errorem mittas.«^{19a}

Ponovno se poudarja isti občni kriterij v priznalnem in tolažilnem pismu z dne 23. marca 881, ko papež Janez VIII. spominja Metoda na to, kako mu je, prišedšemu v Rim, naročal, da se drži nauka rimske cerkve: »quanta compassione tibi condoluerimus, ex hoc advertere poteris, in quo te coram nobis positum sanctę Romanę ecclesię doctrinam iuxta sanctorum patrum probabilem traditionem sequi debere monuimus...«²⁰ ter ga vzpodbuja, naj brez strahu oznanja evangeljski in apostolski in zato pravoverni nauk; »Deo cooperante, sicut evangelica et apostolica se habet doctrina, orthoxę fidei cultum fidelibus cunctis inculca...«²¹

c) Kot posebni kriterij, to je, konkretni izraz cerkvenega učiteljstva, za presbojo Metodovega učenja navaja papež Janez VIII. že takoj v prvem pismu, naslovljenem na kneza Svetopolka, veroizpoved, ki jo je Metod ob svoji ordinaciji ustno in pismeno predložil sv. stolici: »Quia vero audivimus, quia Methodius vester archiepiscopus ab antecessore nostro, Adriano scilicet papa, ordinatus vobisque directus aliter doceat, quam coram sede apostolica se credere verbis et litteris professus est, valde miramur.«²²

Se jasneje govori papež o tej veroizpovedi, na osnovi katere se je imelo vršiti tudi zasliševanje v Rimu, v istočasnem pismu, s katerim Metodu naroča, naj se nemudoma napoti v Rim: »Unde his apostolatus nostri litteris tibi iubemus, ut omni occasione postposita ad nos de presenti venire procures, ut ex ore tuo audiamus et veraciter cognoscamus doctrinam tuam, utrum sic teneas et sic predices, sicut verbis et litteris te sanctę Romanę ecclesię credere promisisti, aut non.«²³ Tu opozarjam na

¹⁸ MGH, Epist. VII 160.

¹⁹ MGH, Epist. VII 160, infra.

^{19a} MGH, Epist. VII 161.

²⁰ MGH, Epist. VII 244.

²¹ MGH, Epist. VII 244, infra.

²² MGH, Epist. VII 160.

²³ MGH, Epist. VII 161.

identične izraze v formuli škofove veroizpovedi (»promissio fidei episcopi«) v Liber diurnus Romanorum pontificum: »Promitto... vobis domino meo sanctissimo et ter beatissimo illi summo pontifici seu universali pape et per vos sanctae vestre catholicae ecclesiae et apostolicae sedis... quae pro firmamento sive rectitudine catholicae fidei et orthodoxe religioni conveniunt, me profiteri et ideo promitto atque spondeo vobis cui supra beatissimo domino meo papae et per vos beato Petro principi apostolorum eiusque sanctae ecclesiae illam fidem tenere predicare atque defendere quam ab apostolis traditam habemus et successores eorum custoditam...«²⁴

Analogno funkcijo kakor ta veroizpoved je kot posebni kriterij za presojo Metodove pravovernosti vršil tudi symbolum fidei, ki se je tedaj v rimski cerkvi pel med slovesno sv. mašo. To dejstvo je jasno razvidno iz papeževega pisma Industrije tuž Svetopolku: »Igitur hunc Methodium venerabilem archiepiscopum vestrum interrogavimus corampositis fratribus nostris episcopis, si orthodoxe fidei symbolum ita crederet et inter missarum sollempnia caneret, sicuti sanctam Romanam ecclesiam tenere et in sanctis sex universalibus synodis a sanctis patribus secundum evangelicam Christi Dei nostri auctoritatem promulgatum constat. Ille autem professus est se iuxta evangelicam et apostolicam doctrinam, sicuti sancta Romana ecclesia docet et a patribus traditum est, tenere et psalere.«²⁵

Na tem mestu pa morem ugotoviti dejstvo, da so tudi izrazi, s katerimi papež Janez VIII. označuje symbolum fidei, ekvivalentni z oznako symbola fidei v škofovi veroizpovedi Libri diurni. Ta škofova veroizpoved namreč takoj za zgoraj navedenimi besedami začenja govoriti o prvih šestih vesoljnih cerkvenih zborih in poudarja njih zasluge za opredelitev verskih resnic: »(illam fidem... successores eorum custoditam), reverendam Nicenam sinodum trecentorum decem et octo patrum, sancto spiritu sibi revelante, suscipiens rededit in symbolum. deinde tres aliae sanctae synodi, id est Constantinopolitanam centum quinquaginta patrum... et Efesam primam..., sed et Calcedonensem sexcentorum triginta patrum..., et prout diversarum heresum damnanda exigebat diversitas, eandem fidem uno eodemque sensu atque spiritu declarantes latius ediderunt. eos autem quicumque ab eisdem sanctis patribus in memoratis quattuor synodis vel quinte... diversis vicibus damnati leguntur, me meamque ecclesiam eorundem venerandam auctoritatem patrum sequentes insolubili damnatione procelimus... ad haec vero suscipio et amplector et venero definitionem quam, deo auspice, sancta universalis ac magna sexta synodus quae in regia Constantinopolitana urbe convenit...«²⁶

²⁴ Liber diurnus, ed. Th. E. ab SICKEL (Vindobonae 1889) str. 69—70.

²⁵ MGH, Epist. VII 223.

²⁶ Liber diurnus, ed. Th. E. ab SICKEL (Vindobonae 1889) str. 70—73.

Da sta pod oznakami za *symbolum fidei* in za omenjeno veroizpoved v pismih Janeza VIII. res mišljena dva različna dokumenta, je posebno jasno iz koordinacije, v kateri ju omenja papež Janez VIII. v pismu »*Pastoralis sollicitudinis tue*«, namenjenem Metodu: »in quo te coram nobis positum sanctę Romanę ecclesię doctrinam iuxta sanctorum patrum probabilem traditionem sequi debere monuimus et tam symbolum quam rectam fidem a te docendam et predicandam subdidimus nostrisque apostolicis litteris glorioso principi Sphentopulcho, quas ei asseris fuisse delatas, hoc ipsum significavimus...«²⁷

6. — Sedaj je treba preiskati vprašanje, ali se je Metodova veroizpoved, o kateri papež Janez VIII. v svojih pismih govori, res ohranila.

Pri odgovoru na to vprašanje moram zaradi jasnosti takoj pripomniti, da se nam sama listina Metodove veroizpovedi, izdana ob priliki škofovskega posvečenja, ni ohranila. Ohranila pa se nam je osnova (baza), po kateri je bila Metodova veroizpoved sestavljena in ki nam podaja nje točno besedilo; dà, še več, ohranili so se nam formularji tudi za dva druga dokumenta, ki jih je moral Metod ob isti priliki po običajni praksi rimske cerkve predložiti sv. stolici.

Liber diurnus Romanorum pontificum, ki ga je njegov prvi raziskovalec in izdajatelj Luka HOLSTE († 1661) po vsej pravici označil kot »*chiave per intendere le lettere Apostoliche dei pontefici antichi...* di grandissimo lume a tutto il governo Ecclesiastico di quei tempi tanto nelle cose sacre quanto economiche«,²⁸ nam med številnimi starodavnimi formularji papeške pisarne sporoča tudi formularje za tri listine, ki jih je moral že izza dobe pred Gregorijem Velikim dalje vsak novoizbrani škof, ki ga je imel papež posvetiti, izdati in izpolniti. Ti dokumenti se zovejo: »*promissio fidei episcopi*«, »*cautio episcopi*«, »*indiculum episcopi*«. Sv. stolica je vedno skrbno pazila, da so se predložile te listine v kolikor mogoče brezhibni obliki. Kot čuvarji prave vere so papeži zlasti strogo gledali, da je bila pravilno sestavljena *promissio fidei episcopi*, s katero se je novi škof moral zavezati, da bo oznanjal čisti, pravoverni nauk. Enako važnost so polagali tudi na drugo listino, v kateri se je škof obvezal, da bo čuval cerkveno disciplino, in na tretjo, v kateri je izrazil svojo pokorščino nasproti sv. stolici.

Da so ti formularji, ohranjeni v *Liber diurnus*, služili za osnovo tudi dokumentom škofa Metoda, na to nam kaže za *promissio fidei episcopi* že primerjava oznak škofove veroizpovedi in symbola fidei v pismih papeža Janeza VIII. in v *Liber diurnus*. Ta dokaz poizkusimo dopolniti s tem, kar nam poročajo zgodovinski viri o rabi zadevnih formul za dobo pred sv. Metodom, in z ugotovitvami zgodovine teksta *Libri diurni* za dobo sv. Metoda in poslej.

²⁷ MGH, Epist. VII 244; cf. op. 25.

²⁸ Pismo kard. Franc. Barberiniju, Rim 1. sept. 1647, ed. Mons. Achille RATTI v *Rendiconti del Reale Istituto Lombardo di scienze e lettere* 46 (Pavia 1913) 246.

7. — Zgodovinski viri nam sporočajo o več analognih primerih v stari zgodovini, iz katerih se dá jasno razbrati, da je bila praksa, po kateri so morali škofje, ki jih je papež ordiniral, pismeno predložiti sv. stolici zadevne, na osnovi stereotipnih formul sestavljene dokumente, v rimski cerkvi že v dobi pred sv. Metodom stalna in strogo obvezna. Oglejmo si nekaj takih primerov natančneje!

Iz dobe pontifikata papeža Konstantina (708—715) poroča Liber pontificalis²⁹ o zadevi ravenskega nadškofa Feliksa. Le-ta, ko ga je papež Konstantin ordiniral, ni hotel izdati stereotipnih listin (»cautiones«) po zgledu svojih prednikov, katerih dokumenti so še hranili v arhivu, marveč je opiraje se na svetno gosposko sv. stolici predložil le svojevoljno sestavljeno listino. Ko je papež dejal to listino na grob sv. apostola Petra, je po nekaj dneh listino počrnela, kakor da bi jo bil ogenj sežgal.³⁰ Pa še druga kazen je zadela upornega Feliksa in njegove pristaše. Cesar Justinian je namreč poslal patricija Theodora z brodovjem, ki je zavzel Raveno, ošabnega nadškofa in vse upornike pa uklenjene v okove in verige odvedel na ladji v Carigrad. »Dei autem iudicio et apostolorum principis Petri sententia«, kakor se izraža Liber pontificalis, je nepokorneže, ki so se uprli apostolski stolici, zadela bridka smrt, nadškofa Feliksa pa so za kazen oslepili in poslali v Pontus v izgnanstvo.³¹ Pozneje je bil Feliks poklican nazaj iz izgnanstva in je skesan, dasi slep, zopet zasedel svoj nadškofovski prestol. Tedaj pa je rad izpolnil običajne listine »indricula et fidei expositiones« ter tako dosegel odvezo in spravo pri apostolski stolici.³²

Izrazi »secundum priorum suorum solitas in scrinio noluit facere cautiones« in »solita quae ab universis in scrinio episcoporum fient indicula et fidei expositiones« nam z vso zaželeno jasnostjo spričujejo, da je bil v rimski cerkvi stalen običaj, da so morali vsi škofje, ki jih je papež ordiniral, predložiti sv. stolici na osnovi stereotipnih formul sestavljene dokumente, pa naj se že zovejo »cautiones« vobče ali »indricula« in »fidei expositiones« posebej. Samovoljnost pri sestavi teh dokumentov smatra avktor poročila o papežu Konstantinu v Liber pontificalis za dejanje, ki zasluži, da ga zadene čudežna kazen božja, in zdi se, da celo tudi za upor zoper apostolsko stolico.

O drugem dogodku, iz katerega moremo razbrati, kako veliko važnost so polagali papeži na listine, ki so jih škofje ob svojem po-

²⁹ Citiram izdajo Th. MOMMSENA, Libri pontificalis pars prior v MGH, Gestorum pontificum Romanorum I (Berolini 1898). O papežu Konstantinu glej na str. 222—226.

³⁰ »Hic (sc. Constantinus) ordinavit Felicem archiepiscopum Ravennatem, qui secundum priorum suorum solitas in scrinio noluit facere cautiones, sed per potentiam iudicium exposuit, ut maluit. Cuius cautio a pontifice in sacratissima confessione beati Petri apostoli posita post non multos dies tetra et quasi igni combusta reperta est.« O. c. 222.

³¹ Liber pontificalis, ibid.

³² »Eodem tempore Felix archiepiscopus Ravenna ab exilio reductus, penitentia motus, licet oculorum lumine privatus, tamen ad proprium rediit thronum; et solita quae ab universis in scrinio episcoporum fient indicula et fidei expositiones et hic confessus est, si que reconciliationis promeruit absolutionem.« O. c. 225.

svečenju izdajali sv. stolici, izvemo iz pisma papeža Gregorija III. (731—741) etrurskim škofom pod Langobardi, z dne 15. oktobra 740. Papež Gregorij III. spominja vse etrurske škofove, ki so bili pod oblastjo Langobardov, na listino in prisego, s katero so ob škofovskem posvečenju obljubili zvestobo in pomoč sv. Petru, ter jih z njegovo avtoriteto poziva, da gredo s poslancema, ki bosta prinesla papeževotno pismo, k langobardskima kraljema Liutprandu in Hilprandu ter ju prosijo, da vrneta sv. prvakoma Petru in Pavlu leto poprej zavzete štiri postojanke.³³

Da še izraz »chirographi et sacramenti vinculum« v Gregorijevem pismu nanaša prav na dokumente, kakršni so nam ohranjeni v formulah Libri diurni, je še posebno jasno iz okolnosti, da nahajamo v Liber diurnus, poleg občnega formularja za vse škofove, za langobardske škofove še poseben formular »indiculum episcopi de Langobardia«, ki je razen malenkostnih, malone samoposebi umevnih sprememb, popolnoma enak občnemu.³⁴

Iz dejstev, da so zadevne listine novoposvečenih škofov v Rimu skrbno hranili v arhivu in se ob potrebi nanje sklicevali, nam postane še posebno umljivo, da so že zelo zgodaj formularje za te listine sprejeli v zbirko Liber diurnus. Iz pisem papeža Gregorija Velikega moremo sklepati, da so imeli za te dokumente stalne formularje že v dobi pred njim.³⁵

Iz navedenih zgodovinskih prič je tudi razvidno, da zadevni trije formularji v Liber diurnus Romanorum pontificum niso bili morda v rabi samo pri posvečevanju škofov suburbikarnih cerkva (v ožjem pomenu), marveč sploh za vse škofove ali nadškofe, ki jih je iz katerega

³³ »Gregorius omnibus episcopis in Tuscia Langobardorum. Meminit fraterna sanctitas vestra, tempore ordinationis per chirographi et sacramenti vinculum beato Petro principi apostolorum spondisse, ut in emergentibus utilitatibus sanctae eius ecclesiae totis viribus elaboraretis... .ecce', dilectissimi fratres, tempus acceptabile', ut iuxta cyrographum vestrum, boni operis fructum beato Petro afferatis. Cuius auctoritate vos hortamur in Domino, ut ad eosdem... properetis, ut a Deo inspirati protectoribus eorum beatis principibus Petro et Paulo eadem castra restituantur.« MGH, Epist. III (Berolini 1892), ed. W. GUNDLACH, 708 in 478, op. 2. Cf. MSL 89, 585—586.

³⁴ Liber diurnus, ed. Th. E. a b SICKEL (Vindobonae 1889) str. 80/1.

³⁵ Glej zlasti pismo Gregorija Velikega milanskemu škofu Konstanciju (sept. 593): »Dilectissimus filius meus Bonifatius diaconus quaedam mihi ex scripto fraternitatis tuae secreto nuntiavit, quod exquisita occasione potius quam inventa tres scilicet episcopi a fraternitatis vestrae communione separaverint, dicentes vos in damnatione trium capitulorum consensisse atque cautionem fecisse. Et si quid de tribus capitulis in quocumque vel verbo vel scripto nominatum est bene fraternitas tua reminiscitur, quamvis decessor fraternitatis tuae Laurentius districtissimam cautionem sedi apostolicae emisit, in qua viri nobilissimi et legitimo numero subscripserunt. Inter quos ego quoque tunc urbanam praetoriam gerens pariter subscripsi, quia postquam talis scissura pro nulla re facta est iustum fuit, ut sedes apostolica curam gereret quatenus unitatem in universalis ecclesiae sacerdotum mentibus per omnia custodiret.« MGH, Epist. I (Berolini 1891), ed. P. EWALD, 233/4. Prim. v zbirki pisem Gregorija Velikega tudi pismo nekega škofa (febr. 602), ki se je odpovedal hereziji in vrnil k edinosti rimske cerkve, MGH, Epist. II (Berolini 1899), ed. L. M. HARTMANN, 353/4.

koli razloga moral papež posvetiti.³⁶ Da je sv. Metoda ordiniral za škofa papež Hadrijan II., smo že videli.³⁷

8. — Zgoraj omenjeni zgledi ra rabo zadevnih formul Libri diurni v stari zgodovini so nas privedli v razdaljo dobrega stoletja do časa sv. Metoda. Treba pa je rešiti še vprašanje, ali so bile formule Libri diurni v rabi tudi v času, ko je bil sv. Metod posvečen za škofa, in če so bile res v rabi, ali so nam ohranjene tudi v obliki, v kateri so služile za osnovo Metodovim listinam.

Glede na prvo vprašanje ugotavlja literarna zgodovina³⁸ na splošno, da je že pred letom 900. jela slovstvena izobrazba v papeški kuriji pešati, o čemer čujemo često pritožbe tudi v dobi Gregorija VII. Čim manj so bili notarji papeške pisarne usposobljeni za izvrševanje svojih poslov, s tem večjo skrbjo in marljivostjo so posnemali predložene formule. V starejši dobi se je ves slovniški in pisarniški pouk vršil na ta način, da so se novinci besed in raznih formularjev na pamet učili. Izobraženim notarjem pri sestavljanju listin ni bilo treba vedno gledati učne knjige za novince, marveč so po spominu znali rabiti običajne uradne izraze. V poznejši dobi pa je zaradi propada izobrazbe Liber diurnus, ki je bil prvotno le učbenik, spisana za šolsko uporabo, postal pravi pisarniški priročnik. Zato se pogostokrat listine iz 10. in 11. stoletja (do papeža Gregorija VII.) dosti tesneje naslanjajo na besedilo formularjev kakor poprej. Zaradi pogostne in dolgotrajne rabe je Liber diurnus dobival vedno večjo veljavo, ki je preprečila, da bi se bil pozneje dosti spreminjal ali večal.

Na obe zgoraj stavljene vprašanji pa nam podrobneje odgovarja zgodovina teksta.³⁹

³⁶ Primeri opombo d h cap. III, tit. VI, v izdaji J. GARNIERJA, S. J., Liber diurnus Romanorum pontificum, ponatisnjeni pri Migneu: »E p i s c o p i. Non quarumcumque regionum, sed illarum, quarum episcopi sedis apostolicae ordinationi subessent: suberant vero, qui nulli alteri Metropolitae subjacebant, cuiusmodi Latini, Brutii, Lucani, Apuli, Siculi, etc.« MSL 105, 64. Iz te opombe in opombe d h cap. III, tit. VII (»Hoc praeceptum dixi impositum fuisse Episcopis, qui sedis Apostolicae ordinationi subjacebant, id est, qui a summo Pontifice ordinari debebant: debebant vero qui suburbicariis Ecclesiis praeerant. Suburbicarias intelligo Ruffini more: nulli enim tunc temporis Primates, praeter Romanum Antistitem, Ecclesiarum ejusmodi Praesulibus praeerant.« MSL 105, 70) razberemo, da umeva J. GARNIER izraz »suburbicarius« po zgledu Rufinovem v širšem pomenu. — Cf. T h. v o n SICKEL, Prolegomena zum Liber diurnus, I (Sitzungsberichte der Akademie der Wiss. Philos.-hist. Kl. 117, 7 [Wien 1888]) 61—65 ter njegovo Praefatio v izdaji Liber diurnus Romanorum pontificum ex unico codice Vaticano (Vindobonae 1889) str. XIX—XX.

³⁷ Glej op. 22.

³⁸ Cf. T h. E. a b SICKEL, Liber diurnus (Vindobonae 1889), Praefatio, str. XLVI—XLVIII.

³⁹ Glej iz obširnega slovstva zlasti:

T h. v o n SICKEL, Prolegomena zum Liber diurnus, I (Sitzungsberichte der k. Akademie der Wissenschaften, Philos.-hist. Kl., 117, 7 [Wien 1888]), II (117, 13 [1889]);

Il Codice Ambrosiano del Liber diurnus Romanorum Pontificum. Pubblicato auspice il nuovo arcivescovo di Milano Card. A c h i l l e RATTI per cura dei Dottori L. GRAMATICA e G. GALBIATI (Analecta Ambrosiana, 7 [Milano-Roma 1921]): Introduzione;

Rokopisno tradicijo Libri diurni v celoti so nam sporočili trije kodeksi: Vaticanus, Claromontanus in Ambrosianus.

Kodeks Vaticanus, ki se hrani danes v Vatikanskem arhivu, je bil po mnenju Th. SICKELA pisan okoli l. 800. Izdajatelji »New Paleographical Society«⁴⁰ so se sicer odločili za domnevo, da je bil vatikanski rokopis pisan v drugi polovici 9. stoletja. Toda mnenje, ki stavi ta rokopis, če že ne na konec 8. stoletja, pa vsaj na začetek 9., se zdi posebej iz paleografskih razlogov L. GRAMATICU in G. GALBIATIJU krepkeje podprto.⁴¹

Rokopis je sredi 17. stoletja odkril prefekt Vatikanske knjižnice konvertit (bivši protestant) Luka HOLSTE (Holstenius) v Bibliotheca Sessoriana, to je v knjižnici cistercijskega samostana Santa Croce di Gerusalemme v Rimu. HOLSTE je tudi prvi priredil izdajo, ki pa je ni mogel sam spraviti na svetlo, ker je prej umrl.⁴² V Vatikan je prišel ta kodeks bržčas v burnih zadnjih letih 18. stoletja. V posest knjižnice samostana Santa Croce di Gerusalemme pa je prišel rokopis v dobi opata Hilariona Rancatija skoraj gotovo iz samostana sv. Silvestra v Nonantoli. V bližini tega samostana sv. Silvestra je umrl papež Hadrian III. (avg. 885), kakor nam poročajo Annales Fuldeneses; papeža Hadriana III. so v samostanu sv. Silvestra v Nonantoli tudi pokopali. V nekem nonantolskem rokopisu iz 11. stoletja, ki vsebuje dva življenjepisa Hadriana I. (ki se je zdel samostancem ime nitnejši, pa so zato rajši papeža Hadriana III. zamenjali zanj), nahajamo v prvem življenjepisu, ki je sestavljen po večini iz raznih dokumentov, kar cele štiri formule iz Liber diurnus, ki zadevajo pa-

Mons. Achille RATTI, La fine d'una leggenda ed altre spigolature intorno al Liber diurnus Romanorum pontificum (Rendiconti del Reale Istituto Lombardo di scienze e lettere 46 [Pavia 1913] 238—252);

Wilhelm M. PEITZ, S. J., Liber diurnus. Beiträge zur Kenntnis der ältesten päpstlichen Kanzlei vor Gregor dem Großen. I. Überlieferung des Kanzleibuches und sein vorgregorianischer Ursprung (Sitzungsberichte der k. Akademie der Wissenschaften, Philos.-hist. Kl. 185, 4 [Wien 1918]).

Prim. tudi H. LECLERCQ, O. S. B., Liber diurnus Romanorum pontificum, v Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie, 9, 1 (Paris 1930), zlasti col. 270—301 in 313—331;

C. SILVA-TAROUCA, S. J., La storia di un libro. A proposito dell'edizione Ambrosiana del »Liber diurnus« (La Civiltà cattolica, 73, 3 [Roma 1922] 408—420).

⁴⁰ New P. S., Series II, Pars I (1913). LIEBAERT, kakor se zdi, se v paleografskem članku na tab. 13 omenjene New P. S. oklepa hipoteze MABILLONA in PITRA, ki se pri določanju starosti Vatikanskega kodeksa bolj nagibata k drugi polovici 9. stoletja.

⁴¹ Analecta Ambrosiana 7, Introduzione, str. 43—45. Mnenja Sickelovega sta tudi J. GIORGI, Storia esterna del Codice Vaticano del Diurnus Romanorum Pontificum (Archivio della Società Romana di storia patria romana 11 [Roma 1888] 631 sl. ter paleograf V. FEDERICI v Archivio Paleografico Italiano, 1908, fasc. 29, tav. 37—39. Prim. H. STEINACKER, Zum Liber diurnus und zur Frage nach dem Ursprung der Frühminuskel (Miscellanea Fr. Ehrle IV [Roma 1924] 165—175).

⁴² Legendo, da je Holste ta rokopis ukradel cistercijskemu opatu Hilarionu Rancatiju in da je njegovo izdajo zaplenila cerkvena oblast, so za zmeraj razpršila Holstejeva pisma kardinalu Franc. Barberiniju, ki jih je našel in priobčil v že omenjenem članku »La fine d'una leggenda...« msgr A hil RATTI.

peževo izvolitev in ordinacijo: »decretum«, »indiculum« in 2 veroizpovedi. Izvestno je, da je imel kompilator tega življenjepisa v 10. ali 11. stoletju pred seboj neki Liber diurnus, iz katerega je zadevne dokumente kratko in malo prepisal. Primerjava teh dokumentov z ohranjenimi rokopisi Libri diurni kaže, da mu je služil za podlago rokopis z inačicami, ki so najbližje inačicam vatikanskega rokopisa, če ne bržčas kodeks Vaticanus sam. Kakor se zdi, je prišel Vaticanus v posest nonantolskega samostana ob smrti papeža Hadriana III. naravnost iz zasebne papeževe knjižnice. Nekateri ohranjeni akti papeža Hadriana III. nam jasno pričajo, da je on rabil formule Libri diurni po vatikanskem rokopisu.⁴³

Mojstrsko, najboljšo izdajo Libri diurni po vatikanskem rokopisu je priredil Th. E. ab SICKEL.⁴⁴

9. — Kodeks Claromontanus, ki se je nekoč hranil v knjižnici znamenitega jezuitskega kolegija v Clermontu v Parizu, se zdi, da je danes za vedno izgubljen. V drugi polovici 18. stoletja so ga bili po izgonu jezuitov prodali na dražbi Holandcu Gerardu Meermanu za 15.000 liver, potem pa je izginila za rokopisom vsaka sled. Ohranil se je le njegov prepis v izdaji J. GARNIERJA, S. J.⁴⁵

Izgubljeni rokopis je moral biti, kakor sodi Th. SICKEL⁴⁶, mlajši od vatikanskega (nekateri deli so bili morda pisani še za Leona III.), Dom CLÉMENT, O. S. B.⁴⁷ je menil, da je bil rokopis pisan v 9. stoletju: »Codex membranaceus in quarto complectens folia XXX, saeculo IX. exaratus et in fine mutilus.« J. GARNIER sam je pripisoval rokopis 8. stoletju, LABBEUS pa 10. stoletju.

Zal, da ni J. GARNIER v svoji izdaji podal točno niti pravopisa niti slovniških oblik rokopisa, marveč je rokopis celo v sintaktičnem pogledu prikrojil po svoje. Zato je Garnierjeva izdaja za filologa neporabna. V vsebinskem pogledu pa se dajo značilne posebnosti izgubljenega rokopisa iz Garnierjeve izdaje kljub omenjenim spremembam še dosti dobro spoznati.

10. — Kodeks Ambrosianus, ki ga danes hrani Biblioteca Ambrosiana v Milanu, je med tremi zgoraj navedenimi rokopisi bržkone najmlajši. Po sestavi in zapovrstnem redu formularjev pripada Ambrosianus oni redakciji, iz katere je izšel tudi Claromontanus, dà, ta rokopis je najboljši predstavitelj te redakcije v spopolnjeni obliki. Njegov postanek stavijo znanstveniki po večini v drugo

⁴³ Glej Th. v. SICKEL, Die Vita Hadriani Nonantulana und die Diurnus-Handschrift V (Neues Archiv der Gesellschaft für altdeutsche Geschichte 18 [1893] 107 sl.); H. Leclercq, o. c. col. 318—322.

⁴⁴ Liber diurnus Romanorum pontificum ex unico codice Vaticano, Vindobonae 1883.

⁴⁵ Liber diurnus Romanorum pontificum, ex antiquissimo codice manuscripto nunc primum in lucem editus opera et studio J. Garnerii, S. J., qui notas dissertationeique addidit (Parisiis 1680). Ponatisnjena je ta izdaja obenem z dopolnili in opazkami Mabillonovimi v MSL 105, 9—188.

⁴⁶ Prolegomena zum Liber diurnus, II, 18 sl.; 35—38; 45 sl.

⁴⁷ Catalogus manuscriptorum codicum collegii Claromontani, quem excepit Catalogus manuscriptorum domus profesae Parisiensis (Parisiis 1764); cit. Th. E. ab Sickel, Liber diurnus (Vindobonae 1889), Praefatio, str. XIV.

polovico 9. stoletja. A. CERIANI⁴⁸ je pripisoval tip minuskule tega rokopisa, ki sicer sliči v mnogočem pisavi vatikanskega, le da je večji in jasnejši, drugi polovici 9. stoletja. A. RATTI se je izrekel za 9. stoletje, enako O. SEEBASS.⁴⁹ Harry BRESSLAU⁵⁰ pripušča sicer isti datum, vendar se nagiba bolj k drugi polovici 9. stoletja, ne da bi izključil pri tem možnost, da je rokopis nastal šele v začetku 10. stoletja. E. A. LOWE,⁵¹ profesor paleografije v Oxfordu, je opiraje se izključno na paleografske posebnosti rokopisa izrazil mnenje, da spada ambrozijanski kodeks v dobo med koncem 9. in začetkom 10. stoletja, nagibajoč se vendar bolj h koncu 9. stoletja.

Glede provenience ambrozijanskega kodeksa isti E. A. LOWE z vso opreznostjo izraža domnevo, da je bil rokopis pisan ali v Rimu ali v severni Italiji, morda v Bobbiu, ker očituje neke francoske posebnosti v pisavi, ki ga približujejo šoli v Toursu. Velika podobnost pisave z vatikanskim kodeksom pa govori za to, da je bržčas tudi ambrozijanski kodeks izšel iz kakega »scriptorium« v Rimu. Izvestno pa je dejstvo, da je bil ta rokopis že od 10. ali 11. stoletja dalje v posesti samostana v Bobbio. V nekem katalogu iz 10. stoletja namreč, ki ga je izdal MURATORI, nahajamo seznam rokopisov v Bobbio in med temi rokopisi se omenja tudi: »Diurnum Sancti Gregorii liber.« Ambrozijanski rokopis sam je bil že v 9. ali 10. stoletju okrnjen in ker niso več vedeli za njegov naslov, so napisali nanj: »Liber sancti Columbani de Bobbio.« L. 1606 je rokopis iz Bobbia prišel v novoustanovljeno ambrozijansko knjižnico v Milanu. Ko je Th. SICKEL izdal Liber diurnus Romanorum pontificum ex unico (sic) codice Vaticano, je učeni vodja Ambrozijanske knjižnice A. CERIANI opozoril znanstveni svet tudi na ambrozijanski rokopis.

Kritično izdajo ambrozijanskega rokopisa je dolga leta skrbno pripravljala Cerianijev naslednik msgr. A. RATTI, pa mu ni bilo dano samemu dovršiti započeto delo, ker mu je božja Previdnost med tem določila drugo poslanstvo.⁵² L. 1921. je izšel ambrozijanski kodeks v faksimilirani izdaji obenem s prepisom in temeljitim uvodom, pri kateri izdaji sta prireditelja L. GRAMATICA in G. GALBIATI uporabila tudi delo A. RATTIJA.

Iz zgodovine rokopisov Libri diurni smemo posneti precej splošno sprejete zaključke, da predstavljajo Vaticanus, Claromontanus in Ambrosianus tri zaporedne razvojne faze. Najstarejši rokopis je vatikanski, pisan okoli l. 800. Claromontanus je mlajši in

⁴⁸ Notizia di un antico manoscritto ambrosiano del 'Liber diurnus Romanorum Pontificum' (Rendiconti del Reale Istituto Lombardo, ser. II, vol. 22 [1890] 367).

⁴⁹ Handschriften von Bobbio in der Vatikanischen und Ambrosianischen Bibliothek, II (Centralblatt für Bibliothekswesen 13 [1896] 74 sl.).

⁵⁰ Handbuch der Urkundenlehre II, 1² (1915) 241.

⁵¹ Cf. Analecta Ambrosiana 7, str. 42.

⁵² »Colui, che tanti studi e fatiche aveva consacrato all'edizione del codice Ambrosiano del Formulario degli antichi Papi, dalla Providenza non era destinato a pubblicare le formole delle Lettere Apostoliche, bensì a dettare cotali lettere egli stesso, come successore di quei medesimi Papi.« (C. Silva-Tarouca, S. J., o. c. 409.)

spada v prvo polovico 9. stoletja. Ambrosianus, najboljši predstavnik popolne redakcije, pa je nastal ob koncu 9. ali v začetku 10. stoletja.

Zgodovina teh rokopisov nam dovolj jasno spričuje, da je bil Liber diurnus prav v dobi, ko je bil sv. Metod posvečen v škofa, zelo v rabi. Zgodovina teksta pa nam tudi kaže, da je bila oblika formularjev, ki so služili kot osnova Metodovim dokumentom, bistveno enaka obliki, sporočeni v navedenih treh rokopisih. Zadevni formularji se namreč v navedenih treh rokopisih med seboj razlikujejo le v nebistvenih stvareh.

11. — Samostojen tip teksta Libri diurni Romanorum pontificum predstavljajo njegovi fragmenti v kanonski zbirki kardinala Deusededit iz konca 11. stoletja.

Spremembe na formulah, ki nam jih je ohranila kolekcija kardinala Deusededit, kažejo na to, da se je vršil razvoj formularjev v 10. in 11. stoletju polagoma dalje, da so se torej formularji Libri diurni tudi po 9. stoletju rabili. Posebej velja ta ugotovitev glede formul raznih veroizpovedi,⁵³ med njimi tudi znane veroizpovedi, ki jo je moral predložiti vsak novoizbrani škof, ki ga je imel papež posvetiti. Formular »promissio fidei episcopi«, kakor ga nam sporočajo rokopisi Vaticanus, Claromontanus in Ambrosianus, govori samo o prvih šest vesoljnih cerkvenih zborih. Enako veroizpoved za novoizvoljenega papeža (»indiculum pontificis«). Kolekcija kardinala Deusededit⁵⁴ pa navaja obe formuli že v obliki, ki govori o sedem vesoljnih cerkvenih zborih: »sancta quoque VII universalis concilia immutilata servare... Sancta quoque VII universalis concilia, idest Nicenum, Constantinopolitanum, Ephesinum primum, Chalcedonense, V. quoque et VI. item Constantinopolitanum et VII. item Nicenum usque ad unum apicem immutilata servare...«

Ker govori tudi papež Janez VIII., kakor smo zgoraj videli,⁵⁵ v zvezi s formulo »promissio fidei episcopi« v Liber diurnus le o šest vesoljnih cerkvenih zborih, je zaključek, da so se rabili ob času škofovskega posvečenja sv. Metoda zadevni formularji Libri diurni v bistveno enaki obliki, kakor nam je sporočena v rokopisih Vatic., Claromont. in Ambros., znova potrjen.

12. — Zaradi velike važnosti, ki jo imata zlasti »promissio fidei episcopi« in »indiculum episcopi« za poznavanje Metodovega učenja ter umevanje Metodovega razmerja do apostolske stolice, in za lažjo kontrolo naj sledi kot sklep gornjim izvajanjem besedilo obeh formul v obliki, ki so nam jo sporočili rokopisi Libri diurni Romanorum pontificum V (= Vaticanus), C (= Claromontanus) in A (= Ambrosianus). Tekst navajam nad črto v celoti iz vatikanskega kodeksa po Th. E. SICKELU, v variantnem aparatu pod črto pa dostavljam inačice iz izdaje G (= J. GARNIERJA) za Claromontanus ter iz faksimilirane izdaje L. GRAMATICA in G. GALBIATIJA za Ambrosianus.

⁵³ Cf. W. M. PEITZ, S. J., o. c. 119 sl.

⁵⁴ Collectio canonum, ed. V. WOLF v. GLANVELL, str. 235—239.

⁵⁵ Op. 25.

PROMISSIO FIDEI EPISCOPI.*

In nomine domini et cetera. — Promitto¹ illi² ego² tal² episcopus sanctae ecclesiae illi³ vobis³ domino meo sanctissimo et ter beatissimo illi⁴ summo⁴ pontifici seu universali pape et per vos sanctae vestre catholicae ecclesiae et apostolicae sedis⁵ devota mentis integritate et pura conscientia⁶ oportet proposito, quae⁷ pro firmamento sive rectitudine catholicae fidei et orthodoxae religioni⁸ conveniunt⁹, me profiteri. et ideo promitto atque spondeo vobis cui¹⁰ supra¹⁰ beatissimo domino meo papae et per vos beato Petro principi apostolorum eiusque sanctae ecclesiae illam fidem tenere predicare atque defendere quam ab apostolis traditam habemus et¹¹ successores eorum custoditam, reverendam¹² Nicenam¹² synodum¹³ trecentorum decem et octo patrum, sancto spiritu sibi revelante, suscipiens redegit¹³ in symbolum. deinde tres aliae sanctae synodi¹⁴, id est Constantinopolitanam¹⁵ centum quinquaginta patrum sub pia memoriae Theodosio seniore principe facta et Efesanam¹⁶ primam¹⁶ cui beatae memoriae pape¹⁷ Celestinus¹⁸ apostolicae sedis pontifex et beatus Cyrillus Alexandrinus episcopus presederunt, sed et Calcedonensem¹⁹ sexcentorum triginta patrum quae sub pia memoriae Marciano imperatore convenit cuique sanctae recordationis papa Leo per legatos suos vicariosque presedit, et²⁰ prout diversarum heresum damnanda exigebat diversitas, eandem fidem uno eodemque sensu atque spiritu declarantes latius ediderunt. eos autem quicumque ab eisdem sanctis patribus in memoratis quattuor synodis vel quinque²¹ sub pia memoriae Iustiniano confectae²² diversis²³ vicibus damnati leguntur, me²⁴ meamque²⁴ ecclesiam²⁴ eorundem venerandam auctoritatem²⁵ patrum²⁵ sequentes insolubili damnatione procellimus, nec non et omnes quos beate recordationis Romane²⁶ urbis pontifices propter diversos errores vel hereses²⁷ damnaverunt, damnamus. illud etiam, spiritali²⁸ suffragante gratia, profitemur, nos sanctae et beate²⁹ recordationis Leonis apostolice sedis antistitis epistolam^{29a} ad Flavianum Constantinopolitanum episcopum datam qui³⁰ et tomus appellatur, sed et omnes eius epistolas de fidei firmitate prescriptas³¹ per omnia et in omnibus inviolabiliter custodire et semper libere sicut predicatis predicare. in quibus inter cetera evidenterissime continetur, unum eundemque deum dominum et salvatorem nostrum Iesum Christum filium dei eundemque hominis filium ex duabus et in duabus naturis, hoc est divinum³² et humanam³³, in unam personam atque substantiam³⁴ concurrentibus et in sua proprietate differentiaeque manentibus, esse predicanda,³⁵ non in duas personas atque in duos filios³⁶ partitum sed, ut dictum est, unum eundemque filium dei deum et dominum nostrum Iesum Christum, quem credimus in utero³⁷ virginis sanctae Mariae genetricis suae de eadem sancta semper virgine Maria sumpsisse veram carnem animatam anima rationali ac sibi unisse, et ita ex utero dei³⁸ virginis³⁸ genetricis³⁸ Mariae natum eundem deum verbum³⁹ carne, eundem passum carne, crucifixum⁴⁰, mortuum carne, resurrexisse eundem⁴¹ secundum carnem, ascendisse idem⁴² in⁴² celis⁴² in⁴² eadem⁴² carne⁴², unde nunquam divinitate discessit, et ita in eadem carne venturum iudicare vivos et mortuos, et sic semper in eadem carne venturum⁴³. et quamvis ad orthodoxae fidei sinceritatem abunde superius dicta sufficiant, tamen quia hoc a⁴⁴ nobis⁴⁴ specialiter⁴⁴ profitendum, sicut concedet, voluistis, detestamur etiam eos et abominamur atque damnamus quicumque in domino deo et salvatore nostro Iesu Christo ante adunationem duas naturas et post adunationem unam delirando⁴⁵ dicere vel credere presumpserunt presumpserunt⁴⁶ atque⁴⁶ presumpserint⁴⁶. profitemur etiam cuncta decreta pontificum apostolice sedis, id est sanctae recordationis Severini, Iohannis, Theodori atque Martini, custodire quae⁴⁷ adversus novas questiones⁴⁸ in urbe regia exorte⁴⁹ sunt⁴⁹, et per⁵⁰ proprias⁵⁰ doctrinas⁵⁰ cuncta zizaniorum scandala amputasse noscuntur, profitentes iuxta duarum naturarum modum⁵¹

ita⁵² et duas naturales voluntates⁵³ atque⁵³ duas⁵³ naturales⁵³ operationes; et queque⁵⁴ damnaverunt, sub anathemate damnamus, queque susceperunt, suscipimus et tota fidei integritate veneramus.⁵⁵ ad haec vero suscipio et amplector et venero⁵⁶ definitionem quam, deo auspice, sancta universalis ac magna sexta synodus quae in regia^{56a} Constantinopolitana^{56a} urbe^{56a} convenit, in⁵⁷ qua⁵⁷ et⁵⁷ apostolicae sedis⁵⁸ legati⁵⁸ domni⁵⁸ Agathonis⁵⁸ pape⁵⁸ presidere⁵⁹ manifestum est, qui⁶⁰ et per decreto⁶¹ Christianissimi ac piissimi et a deo coronati Constantini magni principis congregata est; et queque⁶² susceperunt, suscipimus et quos vel quae abiecerunt, abicimus similiter et quos anathematizaverunt atque⁶³ damnaverunt, anathematizamus ac damnamus. profitemur etiam numquam nos aliquid novi quod dumtaxat⁶⁴ contra catholicam fidem et orthodoxam religionem esse claruerit, suscepturos. inter⁶⁵ ea⁶⁵ promitto numquam me⁶⁶ parochia⁶⁷ aut iura alterius cuiuscumque ecclesiae pertinentia sub⁶⁸ iura⁶⁸ et⁶⁸ ditione⁶⁸ episcopatus mei pertinere⁶⁹. et ut nostrae fidei vestro apostolatu sanctaeque⁷⁰ catholicae ecclesiae⁷¹ integritas ac puritas monstraretur, presentis professionis⁷² nostrae paginam per illum notarium scribendam dictavimus et in⁷³ sacro scrinio⁷⁴ sanctae apostolicae sedis beatitudini⁷⁵ vestre contradimus. — SUBSCRIPTIO⁷⁶ EPISCOPI. Ill' indignus episcopus sanctae ecclesiae ill' huic promissioni sponsonique orthodoxae fidei fideliter a me facta⁷⁷ et⁷⁷ omnia relegens quae superius tenentur⁷⁸ consentiens⁷⁹ subscripsi. — SUBSCRIPTIO⁸⁰ SACERDOTUM EIUSDEM ECCLESIE, Ill' talis⁸¹ indignus presbiter sanctae ecclesiae⁸² ill' huic promissioni sponsonique orthodoxae fidei facta⁸³ ab ill' sanctissimo⁸⁴ episcopo meo ad⁸⁵ omnia quae superius professa sunt relegens consentiensque subscripsi.

* V. LXXIII, f. 51'—55'. — C. LXXVIII. (— Garn. III. tit. 6.) — A. LXII, f. 93'—99.

¹ Promitto *om. A* ² ill' ego tal'] ego ill' *GA* ³ vobis *om. GA* ⁴ summo *om. A* ⁵ sedi *G* ⁶ conscientia] *add. ut oportet G* ⁷ quae] ea quae *G* ⁸ religionis *G* ⁹ adveniunt *A* ¹⁰ cui supra] *c̄s V*, sanctissimo et *G* ¹¹ et] *add. quam per G* ¹² veneranda Nicaena synodus *G* ¹³ redigit *A* ¹⁴ synodi *V* ¹⁵ Constantinopolitana *G* ¹⁶ Ephesina prima *G*, Ephesenam primam *A* ¹⁷ papa *G* ¹⁸ Caelestinus *A* ¹⁹ Chalcedonensis *G*, Chalcedonensem *A* ²⁰ et *om. G* ²¹ quinta *G*, quinque *A* ²² confecta *G* ²³ *erased in* diversis *V* ²⁴ ego meaque ecclesia *G* ²⁵ patrum auctoritatem *G* ²⁶ Romanae *A* ²⁷ haereses *A* ²⁸ speciales *A* ²⁹ beatae *A* ^{29a} epistolam *corr. ex epistolam V* ³⁰ quae *G* ³¹ perscriptas *G* ³² *erased* divinam *V*, divina *G* ³³ humana *G* ³⁴ subsistentiam *GA* ³⁵ predicandum *G* ³⁶ filios *V*, filios *A* ³⁷ utero *G* ³⁸ virginis dei genitricis *G* ³⁹ verum *G* ⁴⁰ crucifixum] *add. et G* ⁴¹ eundem] eum *G* ⁴² eundem in eadem in caelos *G* ⁴³ mansurum *G* ⁴⁴ specialiter a nobis *G* ⁴⁵ delirando [*v. delyrus et delirum in form. V LXXXIV*] scripsit *Sickel cum G*, deliberando *V A* ⁴⁶ presumunt atque presumpserint *om. G* ⁴⁷ quae] qui *G* ⁴⁸ quaestiones *G* ⁴⁹ exorte sunt] exortas *G* ⁵⁰ pro propria doctrina *G* ⁵¹ motum *G* ⁵² *erased* ita *V* ⁵³ voluntates atque duas naturales *om. G* ⁵⁴ queque] quaecumque *G* ⁵⁵ veneramur *G* ⁵⁶ veneror *G* ^{56a} regiam Constantinopolitanam urbem ⁵⁷ in qua et] et in qua *G* ⁵⁸ sedis domni Agathonis legatos *G* ⁵⁹ presidere *corr. m. pr. ex prer. . V* ⁶⁰ qui] quae *G* ⁶¹ decretum *GA* ⁶² queque] quaecumque *G* ⁶³ atque] et *A* ⁶⁴ dumtaxat *om. G* ⁶⁵ inter ea] praeterea *G* ⁶⁶ me] meae *A* ⁶⁷ parochia] parochiam *G*, parochiae *A* ⁶⁸ sub iurisdictione *G* ⁶⁹ pertinere] usurpare *GA* ⁷⁰ sanctaeque] *add. eius G* ⁷¹ ecclē *super lineam add. m. alt. V* ⁷² promissionis *G* ⁷³ in *om. G* ⁷⁴ scripsit *V* ⁷⁵ beatitudinis *G* ⁷⁶ et subscriptio *G* ⁷⁷ facta et] factae (*om. et*) *G* ⁷⁸ continentur *G* ⁷⁹ consentiensque *G* ⁸⁰ et subscriptio *G* ⁸¹ talis] *om. G* ⁸² ecclesiae ill'] il' *add. m. pr. V* ⁸³ factae *G* ⁸⁴ sanctissimo] *sc̄ss V* ⁸⁵ ad *om. G*.

INDICULUM EPISCOPI.

In nomine domini, imperante¹ et cetera. — Promitto ego ill' episcopus sanctae² ecclesiae ill' vobis beato Petro apostolorum principi vicarioque tuo beatissimo papae domno ill' successoribusque eius per patrem et filium et spiritum sanctum, trinitatem inseparabilem et hoc sacratissimum corpus tuum, me omnem fidem et puritatem sanctae fidei catholicae exhibere et (in)³ unitatem³ eiusdem fidei, deo operante, persistere in qua omnis Christianorum salus esse sine⁴ dubio⁴ conprobatur, et nullo⁵ modo contra unitatem communis et universalis ecclesiae suadenti quippiam⁶ consentire, sed ut dixi, fidem et puritatem meam atque⁷ concursum⁷ tibi⁷ utilitatibusque⁷ ecclesie tue cui a domino deo potestas ligandi solvendique data est⁸, et predicto vicario tuo atque successoribus eius per omnia exhibere. promittens⁹ pariter quia¹⁰, si quid contra rempublicam vel piissimum principem nostrum quodlibet¹¹ agi cognovero, minime consentire, sed in quantum virtus suffragaverit, obviare et vicario tuo domino meo apostolico modis quibus potuero nuntiabo¹² et id agere facerevel¹³, quatenus fidem meam in omnibus sincerissimam exhibeam. quodsi, quod absit, contra huius promissionis meae seriem aliquod¹⁴ facere quodlibet¹⁵ modo seu ingenio vel occasione temptavero¹⁶, reus inveniar in aeterno iudicio et¹⁷ ultionem Annanij¹⁸ et Saphire incurram, qui etiam tibi beato Petro (de)¹⁹ rebus¹⁹ propriis fraudem facere et falsum dicere presumpserunt. hoc autem indiculum sacramenti ego ill' episcopus manu propria subscripsi atque positum²⁰ supra²⁰ sacratissimum corpus tuum²¹, sicut superius legitur, deo teste et iudice, prestiti sacramentum quod et servare promitto.

* V. LXXV, f. 59—60'. — C. LXXX. (— Garn. III. tit. 8^a.) — A. LXIV, f. 104'—106'.

¹ imp̄ V ² sec̄d̄ errore ut videtur scriptoris V, om. G A ³ (in) unitatem, uti legitur in formula sequenti »indiculum episcopi de Langobardia«, scripsit Sickel, in unitate G, in unitatem A ⁴ sine dubio om. G nullo corr. m. pr. ex nullu V ⁶ cuipiam G ⁷ atque c. t. utilitatibusque] quae G ⁸ est om. G ⁹ promitto G ¹⁰ quod G ¹¹ a quolibet G, quolibet A ¹² nuntiare G ¹³ vel facere G ¹⁴ aliquid G ¹⁵ quolibet G A ¹⁶ tentavero G ¹⁷ et] vel G, om. A ¹⁸ Annanij] ni corr. m. pr. ex m V ¹⁹ (de) rebus, uti legitur in formula sequenti, scripsit Sickel cum G, de om. V A ²⁰ posui super G ²¹ tuum] add. ac G.

Praktični del.

POSTOPNIK ZA NIČNOSTNE ZAKONSKE PRAVDE.

(Nadaljevanje.)

II. del.

9. V prvem delu smo si ogledali vire formalnega zakonskega prava. Končali smo z instrukcijo kongregacije za zakramente z dne 15. avgusta 1936. Ta instrukcija, ki velja za škofijska sodišča, vsebuje obširen postopnik v 16 naslovih in z 240 členov. Splošni značaj tega postopnika, ki se imenuje *normae (= pravilnik)*,³² smo že očrtali. Sedaj si oglejmo v kratkem pregledu vsebino določb v tem pravilniku. Pri tem se držimo naslovov (tituli), kakor so v pravilniku.³³

Pregled postopka.

Zaradi lažjega pregleda pa si najprej shematično očrtajmo celotni postopek; posamezni akti si slede takole:^{33a}

1. Stranka vloži obtožnico (*exhibitio libelli litis introductorii*) (čl. 55 pr. in nsl.).
2. Oficial priskrbi dokaze o identiteti tožitelja (*instructio de identitate actoris*) (čl. 58 pr.).
3. Škof ali oficial določi sodni senat (*designatio iudicum*) (čl. 14 pr.).
4. Senat sprejme tožbo, ko preizkusi obtožnico in ugotovi svojo pristojnost (*admissio libelli*) (čl. 61 pr. in nsl.).
5. Konstituiranje sodnega senata (*constitutio senatus*) (čl. 22 pr. in nsl.).
6. Stranki se pozoveta k ugotovitvi pravnega spora (*citatio partium*) (čl. 74 pr. in nsl.).
7. Ugotovitev pravnega spora (*litis contestatio*) (čl. 87 pr. in nsl.).
8. Zaslišanje strank (*interrogatio partium*) (čl. 110 pr. in nsl.).
9. Predlaganje prič (*inductio testium*) (čl. 123 pr. in nsl.).
10. Izmenjava imen prič (*notificatio testium*) (čl. 126 pr.).
11. Priče se pozovejo (*citatio testium*) (čl. 127 pr.).
12. Priče se zaslišijo (*interrogatio testium*) (čl. 128 pr. in nsl.).

³² Pravilnik citiram s pr.: *articuli* s čl.

³³ Za razlago prim. Bernardijeve opombe k posameznim členom, priobčene v *Apollinaris* 1936, 521—585; Ciprotti, *Le nuove norme per i processi di nullità di matrimonio presso i tribunali dioecesani*, Rim, *Rassegna di morale e diritto* 1937; Koeniger, *Die Eheprozessordnung für die Diözesengerichte*. Tekst mit Übersetzung u. Erläuterungen (Kan. Studien hrgg. von dr. Albert M. Koeniger, Bd. 11) Bonn 1937; Belić, *Zbirka kanonskih propisa o braku* 1937; Triebs, *Lose Blätter zum kanonischen Prozeß*, *Theologisch-praktische Quartalschrift* 1936, 691—709; 1937, 72—84. Prim. tudi Roberti, *De processibus*, 2 vol. 1926; Wernz-Vidal, *De processibus* 1928; Curinaldi, *Priručnik parbenog postupnika kod crkvenih ženidbenih sudova* 1930.

^{33a} Prim. Haring, *Der kirchliche Eheprozeß* 1929, 3/4.

13. Izvedenci se določijo (*designatio peritorum*) (čl. 141 pr.).
14. Zaprisega izvedencev (*iusiurandum peritorum*) (čl. 146 pr.).
15. Zaslišanje izvedencev (*interrogatio peritorum*) (čl. 152 pr.).
16. Prišežni pomočniki (*testes septimae manus*) se predložijo, pozovejo in zaslišijo (čl. 137 pr.).
17. Dokaz z listinami (*probatio per instrumenta*) (čl. 155—169 pr.).
18. Strankama se sporoče izpovedi prič (*testimoniorum evulgatio*) (čl. 134 pr.).
19. Spisi se objavijo (*processus publicatio*) (čl. 175—176 pr.).
20. Postopek se zaključi (*conclusio in causa*) (čl. 177—178 pr.).
21. Sklepna razprava (*causae discussio*) (čl. 179 pr. in nsl.).
22. Branitev (*defensio*) (čl. 179 pr. in nsl.).
23. Sodba se izreče (*sententiae pronuntiatio*) (čl. 196 pr. in nsl.).
24. Sodba se proglasi (*sententiae promulgatio*) (čl. 204 pr.).
25. Pravna sredstva proti sodbi (*iuris remedia contra sententiam*) (čl. 207—223 pr.).
26. Izvršitev sodbe (čl. 224—225 pr.).

Izpremembe, ki so pri tej razvrstitvi aktov možne, bomo pozneje omenili, prav tako, kaj vse posamezni akt obsega.

I z o r g a n i z a c i j e c e r k v e n e g a s o d s t v a.

O organizaciji cerkvenega sodstva naj iz ustreznega oddelka v kodeksu (kan. 1569—1607) omenim tole:

Papež je zaradi svojega primata redni sodnik za vso Cerkev. V vsakem stadiju pravde more zadevo pozvati pred svoj forum. Vendar je ta ugotovitev bolj dogmatičnega kot praktičnega pomena. Vzpostavljeno s papežem ima sodno oblast vsak ordinarij za svojo škofijo. Škof mora imenovati oficijala, ki je predsednik škofijskega sodišča. Oficijal ima trojno nalogo: sodi kot sodnik poedinec, predseduje sodnemu senatu in vodi sodišče. Poleg oficijala mora biti v škofiji več sodnikov, ki jih ordinarij predlaga na sinodi (*iudices synodales*) ali jih imenuje izven sinode *audito capitulo* (*iudices prosynodales*).

Poleg oficijala in sodnikov imajo cerkvena sodišča še te organe: preiskovalnega sodnika, branilca vezi (zakona in sv. reda), cerkvenega tožilca (*promotor iustitiae*), zapisnikarje (notarje) in sle (sodni prinašalec in sodni izvršilec).

Redna sodna hierarhija ima več stopenj. Prvostopno sodišče je škofijsko sodišče. Drugostopno sodišče je metropolitansko sodišče, oziroma kako za to določeno škofijsko sodišče. Tako je za ljubljansko škofijsko sodišče prizivno sodišče lavantinsko škofijsko sodišče (dekret konzistorialne kongregacije z dne 6. novembra 1926, št. 768/26, ljub. škof. arh. št. 4552/26.) in za lavantinsko škofijsko sodišče pa ljubljansko škofijsko sodišče (dekret konzist. kongr. z dne 25. avg. 1925, št. 966/25, ljub. šk. arh. št. 4575/25). Vzpostavljeno s prvostopnim prizivnim sodiščem (metropolitanskim, oziroma določenim škofijskim) posluje kot ista stopnja tudi Rimska rota. Apelant proti sodbi škofijskega sodišča si torej izbere za svoj priziv ali redno prvostopno sodišče ali Rimsko roto.

V cerkvenem sodstvu se redno dopuščajo prizivi, dokler se o sporu ne izrečeta dve soglasni sodbi. Zato je možno, da se spor razpravlja še v tretji, četrti stopnji in tudi še v nadaljnjih stopnjah, ki so vse pri Rimski roti. Pri roti sodijo namreč senati, ki se vrste po posebni določeni krožni vrsti. Proti sodbi enega senata se more vložiti priziv na drug senat, ki je na poseben način določen (prim. BV 1935, 79). Zadnja stopnja pri Rimski roti je plenum sodnikov (»videntibus omnibus«).

Apostolska signatura pride pri zakonskih pravnah v poštev za ničnostne pritožbe proti sodbam rote, dalje za rekurze proti rotinim sodbam, kadar rota ne dopusti nove preiskave, in za reševanje prigovorov sumljivosti proti sodnikom Rimske rote. Rešuje tudi kompetenčne spore med nižjimi sodišči.

Cerkvena sodišča ne poznajo nadrejenosti v polnem pomenu besede, ker sodstvo od uprave ni popolnoma ločeno. V upravnem pogledu je odvisno prvostopno sodišče od svojega škofa, ne od prizivnega sodišča. Cerkvena sodišča uživajo veliko avtonomije. Proti mnogim njihovim odlokom sploh ni pravnega sredstva.

Glavni znaki sodnega postopanja posebej v vinkularnih pravnah so:

1. **O f i c i a l n a m a k s i m a.** Zakonske pravde niso privatnega značaja, zato more nastopati sodnik tudi *ex offio* (po službeni dolžnosti). Drugače obvladuje cerkveni nekazenski proces razpravna maksima.

2. **P i s m e n o s t.** Sodba se mora opreti na dejstva, ki jih je zapisnikar zapisal. Ustnih razprav ni. Vse poslovanje se vrši pismeno.

3. **J a v n o s t j e i z k l j u č e n a.** Tretje osebe so od sodnega razpravljanja absolutno izključene. Tudi sicer je poskrbljeno za tajnost (prisega *de secreto servando*).

4. **I n d i r e k t n a k o m u n i k a c i j a.** Med sodnikom in stranko, zlasti pa med stranko in direktnega občevanja. Stranka, priča, branilec vezi in cerkveni tožilec ne morejo staviti drugi stranki vprašanj naravnost, marveč le po sodniku. Obrambo izdelava stranka pismeno in jo odda v pisarni. Tudi za odloke in sodbe zvedo stranke redno po indirektni poti.

5. **K a n o n s k i p r o c e s j e n a v z l i c p i s m e n o s t i z e l o g i b l j i v.** Dokazno postopanje se sicer loči od končne razprave, vendar je mogoče zlasti v pravnah *de statu personarum* predlagati in izvajati dokaze do sodbe. Po svoji naravi je kanonski proces nerazdeljen, ne pozna torej preiskovalnega stadija in glavne razprave.^{33b}

^{33b} Proces v srbski pravoslavni cerkvi pa je javen, razdeljen v preiskovalni stadij in stadij glavne razprave, ustmen in pozna direktno komunikacijo. — Izdan je bil »postupak za sodove u srpskoj pravoslavni crkvi« (Pcs) 12. junija 1933., objavljen v »Glasniku«, službenem listu srbske pravoslavne patriarhije 8. decembra 1933, str. 705—745. Velja za eparhijska (škofijska) sodišča in za veliko cerkveno sodišče. Proces je enoten; posebnosti za kazenske in zakonske pravde so podane v postopniku na pristojnem mestu. Pcs šteje 316 paragrafov in se deli na šest delov, namreč: I. uvodne določbe (§§ 1—8); II. cerkvena sodišča (§§ 9—38); III. stranke (§§ 39—64); IV. poslovanje sodišča in strank (§§ 65—121); V. sodni postopek (§§ 122 do 311) in VI. prehodne naredbe (§§ 312—316).

5. Pristojno sodišče

(de foro competenti).

(čl. 1—12 pr.; kan. 1960—1965).

10. Določbe pod gornjim naslovom urejajo stvarno in krajevno pristojnost sodišč za zakonske spore.

Stvarna pristojnost. Za zakonske spore kristjanov je po kan. 1960, ki ga do besede ponavlja čl. 1, § 1 pr., pristojno samo cerkveno sodišče; v drugem odstavku se v pravilniku dostavlja, da velja isto, če je le eden zakonec kristjan.³⁴ Po kan. 1961, ki ga zopet do besede izpisuje čl. 1, § 2 pr., spadajo spori o zgolj civilnih učinkih zakona pred civilna (državna) sodišča, ako so ti učinki glavni predmet spora (si principaliter agantur); ako pa se pridružijo sporu, ki spada pred cerkvenega sodnika, more tudi ta o njih izdati odločbo.³⁵

Spori, ki se tičejo zakonske vezi, se ne morejo rešiti s poravnavo³⁶ ali s pogodbo na razsodnike³⁷ ali z dogovorjeno prisego,³⁸ marveč le s sodbo pristojnega sodnika oziroma v izjemnih primerih³⁹ ordinarija (čl. 1, § 3 pr.). Drugi sodniki so za zakonske spore absolutno nepristojni⁴⁰ (čl. 1, § 3, odst. 2 pr.).

³⁴ Naj si bo katoličan, ali ne. — Prim. § 122 bračnih pravil srbske pravoslavne cerkve iz l. 1933, ki določa, da so za vprašanja o veljavnosti, anuliranju in razvodu mešanih zakonov pristojna izključno le pravoslavna cerkvena sodišča in da njih odločbe vežejo oba zakonca. — O protestu protestantskih krogov, da cerkev sodi tudi o zakonih protestantov, prim. O d a r, Sodbe Rimske rote v zakonskih pravnih 1934, 9/10. — O razvoju cerkvene podsnodnosti zakonskih zadev glej G. H. J o y c e, Die christliche Ehe 1934 (prevod iz angleškega), str. 198—243, in E s m e i n, Le Mariage en Droit Canonique² 1929.

³⁵ Tožba na povrnitev škode zaradi zaroke po kan. 1017, § 3, je mixti fori, kakor je odločila interpretacijska komisija 2./3. junija 1918. — Zakonski spori (causae matrimoniales) je širši pojem kot spori o zakonski vezi (vinkularne pravde); med prve spadajo tudi spori o nujnih in neločljivih učinkih zakona (effectus inseparabiles v nasprotju z effectus separabiles, h katerim spadajo effectus mere civiles), dalje spori o ločitvi od mize in postelje. Pravilnik se bavi le z vinkularnimi pravnimi. — Tožbe v zakonskih stvareh so te: 1. na proglasitev neveljavnosti zakona; 2. za razvezo neizvršenega zakona; 3. na izpolnitev zakonske dolžnosti; 4. na upostavitev skupnega življenja; 5. na ločitev od mize in postelje; 6. za proglas mrtvim (enega zakonca); 7. na odškodnino zaradi zaroke. — Vinkularne pravde so le one pod 1. in 2.

³⁶ Poravnavo imenuje kodeks *transactio*; ureja jo v kan. 1925—1928. Poravnava naj se vrši po državnih predpisih, v kolikor ne nasprotujejo božjemu ali cerkvenemu pravu in ni lastnih cerkvenih določb (kan. 1926). O poravnavi glej §§ 282—284 cpp (civilni pravdni postopnik).

³⁷ Pogodba na razsodnike (§§ 672—695 cpp) je po kodeksu *compromissum in arbitros* (kan. 1929—1932). V prejšnji opombi navedeni kan. 1926 velja tudi o pogodbi na razsodnike. Prim. J u l i e n, *Evolutio historica compromissi in arbitros in iure canonico*, *Apollinaris* 1937, 187—232.

³⁸ Dogovorjena prisega (§ 283 cpp) je *iusiurandum litis decisorium* (kan. 1834 do 1836).

³⁹ O njih glej kan. 1990—1992 in čl. 226—231 pr.; o tem pozneje.

⁴⁰ Besedilo (in *hisce causis aliorum iudicium incompetentia est absoluta*) je nekoliko nejasno. Bernardini dobro pripominja, da krajevna nepristojnost navzlic temu besedilu ostaja le relativna, kar sledi iz čl. 28 pr. Besedilo hoče reči, da so absolutno nepristojni: a) necerkveni sodniki; b) cerkveni upravni organi; c) redovniški sodniki.

Čl. 2 pr. v štirih paragrafih ponavlja določbe o pristojnosti papeža za sojenje v zakonskih sporih⁴¹ in o pristojnosti kongregacije za zakramente za reševanje zakonskih vprašanj.⁴²

Pravde, ki se tičejo vezi zakona, kjer ena stranka ni katoliške vere, gredo redno sodno pot; če pa se predlože sv. stolici, je za nje pristojna kongregacija sv. oficija. Tako je kan. 247, § 3 pojasnila kongregacija sv. oficija 27. januarja 1928. (čl. 12 pr.).

Pomniti je, da pomeni izraz ordinarij, kadar gre za sodne akte, škofa ne pa tudi generalnega vikarja ali redovniške ordinarije (kan. 1573, § 2; čl. 3, 2 pr. (čl. 12 pr.).

Redno prvostopno sodišče za zakonske spore je škofijsko sodišče.

11. **Krajevna pristojnost.** Za zakonske spore pride v poštev forum contractus (sodišče kraja, kjer se je zakon sklenil) in forum domicilii ali quasidomicilii. Glede prvega, forum contractus, ni nobene omejitve ali težave. Forum domicilii in forum quasidomicilii nista popolnoma prirejena. Ako se vloži tožba pri sodišču nepravega domovališča, mora sodišče upoštevati določbe, ki jih vsebuje instrukcija kongregacije za zakramente z dne 23. decembra 1929, dodana v dodatku k instrukciji z dne 15. avgusta 1936⁴³ (čl. 5 pr.).

Forum domicilii oziroma quasidomicilii se določa, ako sta oba zakonca katoliške vere, po pravem ali nepravem domovališču tožene stranke; če pa je le eden zakonec katoličan, po njegovem pravem ali nepravem domovališču (kan. 1964, ki ga ponavlja čl. 3, § 1 pr.). Pravo in nepravo domovališče se določa po kan. 92—95.

⁴¹ Papež sodi: a) zakonske spore dejanskih državnih poglavarjev, njihovih sinov in hčera ter zakonske spore prestolonaslednikov; b) zakonske spore, ki si jih pridrži (kan. 1557, § 1, n. 1 in § 3 in kan. 1962). Te zakonske spore sodi tista kongregacija ali sodišče ali komisija, ki jo papež za to pooblasti (kan. 1962).

⁴² Kan. 249, § 3, določa o tem: ... ad eam (kongregacija za zakramente) deferri possunt questiones de validitate matrimonii quas tamen, si accuratorem disquisitionem aut investigationem etigant, ad tribunal competens remittat».

⁴³ Določbe so te: Oficial sodišča nepravega domovališča mora z branilec vezi, zlasti če je stranka tuje narodnosti, preiskati: 1. ali je nepravo domovališče kanonično pridobljeno; 2. iz katerih razlogov so si stranke izbrale sodišče nepravega domovališča; 3. iz katerih razlogov se izpodbija veljavnost zakona; 4. katera dokazila so laže dostopna tu, kot v kraju pravega domovališča ali v kraju, kjer je bil zakon sklenjen; 5. informacije o verodostojnosti prošnje in o razlogih za sprejem tožbe pri tem sodišču. Te informacije se zahtevajo od ordinarija kraja pravega domovališča in ordinarija kraja, kjer se je zakon sklenil. — Dokler ni ta preiskava dokončana, se tožba ne sme sprejeti. Pri tej preiskavi, ki naj se izvrši po skrajšanem postopku, ima branilec vezi enako vlogo kot pri zakonskih pravadah sploh. Po dokončani preiskavi izda oficial dekret, s katerem dodeli tožbo ali svojemu sodišču ali sodišču pravega domovališča ali sodišču kraja, kjer se je zakon sklenil. Če je odlok določil sodišče nepravega domovališča, more proti odloku branilec vezi izročiti oficialu svoje pripombe. Tudi stranke morejo proti odloku izročiti oficialu svoje pripombe. Oficial more svoj odlok popraviti ali preklicati. Ako branilec vezi kljub temu vztraja, da naj se tožba izroči sodišču pravega domovališča ali sodišču kraja, kjer se je zakon sklenil, naj rekurira na kongregacijo za zakramente. Isto morejo storiti stranke.

Določbe v čl. 6 in 7 pr. vsebujejo nekatera pojasnila h gornji obči določbi o določanju sodišča pravega ali nepravega domovališča:

a) Žena mora vložiti tožbo ali pri škofijskem sodišču kraja, kjer se je zakon sklenil, ali kraja, kjer ima mož pravo ali nepravo domovališče, čeprav jo je mož zlobno zapustil (čl. 6, § 1 pr.).⁴⁴

b) Ako je žena zakonito⁴⁵ ločena od moža, naj si bo trajno ali začasno, mora mož vložiti tožbo pri škofijskem sodišču kraja, kjer se je zakon sklenil, ali pa pri škofijskem sodišču kraja, kjer ima žena pravo ali nepravo domovališče^{46a} (čl. 6, § 2 pr.).

c) Žena katoličanka more tožiti moža, če ni katoličan, ali pri sodišču lastnega pravega ali nepravega domovališča ali pri sodišču moževega pravega domovališča⁴⁶ (čl. 6, § 3 pr.).

č) Ženo, ki ni od moža zakonito ločena, pa ima lastno nepravo domovališče, je dovoljeno tožiti tudi pri sodišču moževega pravega domovališča; pri sodišču moževega nepravega domovališča pa le tedaj, če mož nima pravega domovališča⁴⁷ (čl. 7 pr.).

12. Druge določbe o pristojnosti. Sprememba pravega ali nepravega domovališča med pravdo ne vpliva na pristoj-

⁴⁴ Tako je določila interpretacijska komisija 14. julija 1922 ad I. h kan. 1964.

⁴⁵ Izraz zakonito (legitime) ločena je v tekstu določen, namreč »i. e. per sententiam iudicalem competentis tribunalis ecclesiastici, vel etiam civilis a S. Sede, vi concordati, recognitam, aut per Ordinarii decretum«. V kan. 1130 je izraz legitime širši: »Coniux innocens, si iudicis sententia sive propria auctoritate legitime discesserit.« Žena torej, ki je propria auctoritate legitime odšla od moža, še ni legitime separata v smislu tega pravnega postopnika. V odgovoru kardinalske interpretacijske komisije z dne 14. julija 1922 ad I. izraz legitime separata še ni tako pojasnjen.

^{46a} V italijanskem konkordatu iz l. 1929, čl. 34, al. 7 so ločitveni spori prepuščeni državnemu sodstvu (»Quanto alle cause di separazione personale, la Santa Sede consente che siano giudicate dall' autorità giudiziaria civile«); enako v avstrijskem konkordatu iz l. 1934, dost. k čl. 7, odst. 2: »Der Heilige Stuhl willigt ein, daß das Verfahren bezüglich der Trennung der Ehe von Tisch und Bett den staatlichen Gerichten zusteht.«

⁴⁶ Kardinalski interpretacijski komisiji je bilo predloženo tole vprašanje: »Utrum actrix catholica, a viro non legitime separata, quae proprium ac distinctum quasidomicilium habet, virum acatholicum in causa matrimoniali, ad normam canonis 1964, convenire possit tantum coram Ordinario proprii ac distincti quasi domicilii; an vero etiam coram Ordinario domicilii viri.« Odgovor z dne 14. julija 1922 ad II. se je glasil: »Cum uxor in casu habeat proprium ac distinctum quasi-domicilium, et sequatur domicilium viri, potest virum convenire coram alterutro Ordinario.« Nekateri so ta odgovor tako tolmačili, da more žena nekatoliškega moža le zato tožiti pri sodišču njegovega domovališča, ker je to domovališče tudi njeno legalno domovališče. Takšna interpretacija pa je sedaj v pravilniku zavržena, ker je dostavljeno, da more žena, etsi a viro non legitime separata, tožiti moža pri sodišču njegovega domovališča, torej v vsakem primeru, če je zakonito ločena ali ne (Bernardini v Apollinaris 1936, 526).

⁴⁷ Domicilium legale se torej more upoštevati. Apostolska signatura je l. 1933 odločila nasprotno; odločbo je priobčil tajnik apostolske signature Friderik Cattani-Amadori v celoti v Apollinaris 1933, 102—105. Odločba se je sklicevala na to, da je treba kan. 1559, § 3, v zvezi s kan. 1964 in z odgovorom interpretacijske komisije z dne 14. julija 1922 h kan. 1964 striktno interpretirati. Ta odločba je nasprotovala dotedanji praksi in teoriji. Prodreti ni mogla in je sedaj zavržena.

nost sodišča⁴⁸ (čl. 8 pr.). — Spor med sodišči, katero da je pristojno, se rešuje po kan. 1612⁴⁹ (čl. 10 pr.). — Prigovor o pristojnosti sodišča rešuje sodišče samo⁵⁰ (čl. 9 pr.). — Če je več sodišč pristojnih, obvelja prevencija; pristojno bo tisto sodišče, ki bo toženo stranko prvo pozvalo (čl. 11 pr.).

6. Sestava sodišča

(de tribunalis constituendo)

(čl. 13—33 pr.; kan. 1966—1969).

13. Kodeks podaja v navedenih kánonih pod naslovom de tribunalis constituendo le določbe o branilcu vezi; izjema je le kan. 1966, ki pa velja le za postopanje za razvezo neizvršenega zakona. Pravilnik prinaša pod istim naslovom določbe o postavljanju sodnega osebja (čl. 13—26) in o prigovorih nepristojnosti ter sumljivosti (čl. 27—33); glede prvih mu ustrezajo kan. 1572—1593 z naslovom »de tribunalis ordinario primae instantiae«, glede drugih pa kan. 1608 in nsl. v poglavju »de officio iudicum et tribunalis ministrorum«.

S o d n o o s e b j e. Zakonske pravde, ki se tičejo zakonske vezi, spadajo pred senat vsaj treh sodnikov.⁵¹ Vsak nasproten običaj ali privilegij je odpravljen.⁵² Sodba, ki bi jo izdal nepopolno zaseden senat, je nepopravljivo nična.⁵³ Za misijonska ozemlja pa veljajo posebne instrukcije kompetentne kongregacije⁵⁴ (čl. 13 pr.). Senatu, ki mora odločati collegialiter in z večino glasov, predseduje oficial ali viceoficial; oba imenuje škof. Škof sam naj ne predseduje, razen če so posebni razlogi. Ostala dva člana senata more določiti oficial, toda po krožni vrsti izmed sinodalnih sodnikov. Škof pa more za posamezne primere odrediti drugače.⁵⁵ (čl. 14 pr.).

Pri zakonskih pravnah mora sodelovati branilec zakonske vezi, ki ga nastavi škof za stalno ali za posamezne pravde (čl. 15, § 1). Drugi paragraf čl. 15 ponavlja kan. 1587, v kolikor se nanaša na bra-

⁴⁸ Med pravdo, to je potem, ko so izdana vabila.

⁴⁹ Kan. 1612 določa v prvem paragrafu, da rešuje te spore neposredno višje sodišče. V drugem paragrafu pa se določa, da rešuje v primeru, ko skupnega neposredno višjega sodišča ni, višje sodišče onega sodišča, pri katerem se je tožba najprej pokrenila. Če tudi takega višjega sodišča ni, rešuje spor apostolska nunciatura ali delegatura ali pa apostolska signatura.

⁵⁰ Točnejše določbe o tem v čl. 27—29 pr.

⁵¹ Senat more torej imeti več članov kot tri; iz kan. 1576, § 1, n. 1 to ni bilo razvidno.

⁵² Tako je določil že kan. 1576, § 1.

⁵³ Sententia vitio insanabilis, prim. kan. 1892, n. 1.

⁵⁴ Za Kitajsko gl. odlok kongr. de propaganda z dne 18. febr. 1929; splošno pa odlok kongregacije za zakramente z dne 1. jul. 1932.

⁵⁵ Tako čl. 14, § 1 pr., ki ponavlja do besede kan. 1577, § 1.

Interpretacijski komisiji je bilo predloženo vprašanje: »An Officialis, cum potestate ordinaria iudicandi et absque ulla causarum reservatione ad normam canonis 1573, § 1 et 2 electus, constituere possit tribunal collegiale, vocando per turnum iudices synodales iuxta canonem 1574 nominatos.« Odgovor z dne 28. julija 1932 se je glasil: »Affirmative, nisi Episcopus aliter in singulis casibus statuat.«

nilca vezi; govori pa o tem, kako je z veljavnostjo aktov, pri katerih ni bil navzoč branilec vezi.⁵⁶

Cerkveni tožilec (promotor iustitiae) sodeluje pri zakonskih pravnih v dveh primerih; prvič, kadar sam toži, kdaj se to zgodi, določajo čl. 34—41 pr., o katerih bomo še govorili. Drugič pa, kadar mora ščititi formalni zakon: ubi de lege processuali tutanda agitur⁵⁷ (čl. 16, § 1 pr.). V tem drugem primeru ga pozove k sodelovanju škof ali sodni senat bodisi po službeni dolžnosti ali pa na zahtevo njega samega ali branilca zakonske vezi ali strank. Cerkvenega tožilca imenuje škof podobno kot branilca vezi. O njegovi navzočnosti, kadar se ta zahteva, velja isto kot o navzočnosti branilca vezi (čl. 16 pr.).

Pri vsaki pravdi mora sodelovati notar, ki ga pred početkom postopanja izbere predsednik izmed škofijskih notarjev, ako ni za poseben primer ordinarij koga drugega izbral (čl. 17 pr.).

Čl. 18 pr. v treh paragrafih izpisuje tri kanone (kan. 1591—1593), ki vsebujejo določbe o sluh, to so prinašalci in sodni izvršilci (cursores et apparitores).⁵⁸

Škof more imenovati z dekretom namestnike sodnikom, cerkvenemu tožilcu, branilcu zakonske vezi, notarju in slom. Oficial ali predsednik senata teh namestnikov ne moreta imenovati. Predsednik senata more imenovati le pomočnika notarju. Dekrete o teh imenovanjih je treba zaznamovati v sodnih spisih. Pri substituiranju je treba paziti, da bo isti sodnik, ki bo zadevo preiskoval, tudi sodil⁵⁹ (čl. 19 pr.). Razen škofa mora vse sodno osebje priseči, preden sodeluje pri sodnih poslih. Za stalno nastavljeni organi prisežejo enkrat (pred prevzemom službe), oni, ki so imenovani le za posamezen primer, prisežejo pač takrat⁶⁰ (čl. 20 pr.). Čl. 21 pr. opozarja škofo, naj graviter onerata conscientia izberejo za sodne organe duhovnike, ki res dobro poznajo pravo.⁶¹

Predsednik senata mora enega izmed članov senata določiti za sodnika poročevalca (iudex ponens seu relator);⁶² iz važnega razloga ga more nadomestiti z drugim. Poročevalec poroča v senatu in izdelava pismeno sodbo. Tako določa kan. 1584, ki ga ponavlja čl. 22, § 1 pr., samo da dostavlja, da mora biti sodba izdelana v latinskem jeziku.

⁵⁶ Akti, pri katerih se zahteva navzočnost branilca vezi, so nični, ako branilec vezi ni bil povabljen, razen če je bil kljub temu prisoten. Če pa je bil povabljen, a ni bil navzoč, so akti sicer veljavni, toda pozneje jih mora pregledati.

⁵⁷ Besedilo je precej splošno. Vendar ne gre za kakršno koli kršitev formalnega zakona; Bernardini sodi, da so mišljeni le primeri, kateri zadevajo »ordinem publicum, v. g. de validitate sententiae, incompetencia absoluta etc., vel saltem applicationem legis inderogabilis secumferant v. g. incapacitatis testis« (Apollinaris 1936, 528).

⁵⁸ Cursores donajajo sodne akte, ako se ti ne razpošiljajo na kak drug zakonit način. Apparitores opravijo izvršitev sodbe in sodnih odlokov. Ista oseba more biti sodni prinašalec in izvršilec. Redno naj bo laik. Glede imenovanja in odstavitve veljajo določbe, ki jih vsebuje kan. 373 o notarjih. Potrdila sodnih prinašalcev in izvršilcev uživajo javno zaupanje.

⁵⁹ Tako tudi čl. 17 pravilnika Rimske rote.

⁶⁰ Tako tudi kan. 1621, § 1.

⁶¹ Podobno tudi uvod (decretum) instrukcije z dne 15. avgusta 1936.

⁶² Po pravilniku Rimske rote (čl. 19) je ponens predsednik senata.

Funkcijo sodnika poročevalca more prevzeti s pristankom senata tudi predsednik⁶³ (čl. 22, § 2 pr.).

Čl. 23 do 25 pr. vsebujejo določbe o preiskovalnih sodnikih (iudices auditores).⁶⁴ Škof more imenovati stalnega preiskovalnega sodnika ali pa le za določeno pravdo. Oficial more imenovati preiskovalnega sodnika le za določeno pravdo pod pogojem, ako ga že ni škof določil. Preiskovalni sodniki naj se po možnosti izbero izmed sinodalnih sodnikov. Čl. 24 in 25 pr. ponavljata do besede kan. 1582 in kan. 1583. Prvi določa, da je naloga preiskovalnega sodnika zaslišati priče in opraviti po naročilu druge sodne posle,⁶⁵ ne more pa izreči definitivne sodbe. Kan. 1583 pa določa, da more tisti, ki je preiskovalnega sodnika imenoval, tega tudi odstavi, toda iz upravičnega razloga in ne na škodo strank.

Imena vsega sodelujočega sodnega osebja kakor tudi morebitnih namestnikov je treba takoj naznaniti strankam, da morejo vložiti prigovore (čl. 26 pr.). Ta določba je nova.

14. Prigovori nepristojnosti⁶⁶ in sumnjivosti. Prigovor relativne nepristojnosti se mora vložiti in rešiti pred ugotovitvijo pravnega spora.⁶⁷ Prigovor absolutne nepristojnosti se more vedno uveljavljati.⁶⁸ Ako sodišče prigovor relativne nepristojnosti zavrne in se proglasi za pristojno, proti njegovi odločbi ni pritožbe. Ako pa se sodišče proglasi za nepristojno, more stranka, ki se čuti prizadeto, vložiti proti odločbi v desetih dneh priziv na apelacijsko sodišče.⁶⁹ Proti odločbi sodišča, s katero sprejme ali zavrne

⁶³ V literaturi je bilo to sporno. Kan. 1584 je določal le, da predsednik senata določi enega izmed sodnikov za ponens-a. Noval (De iudiciis 1920, 75), Vermeersch-Creusen (Epitome iuris canonici III³ [1928], 19) so trdili, da predsednik ne more sebi pridržati funkcije sodnika poročevalca; indirektno je isto trdil Vidal (Wernz-Vidal, De processibus I [1928], 91). Nasprotno pa je učil Roberti (De processibus I [1926] 176), da more predsednik sebe določiti za predsednika. Zakonodavec je izbral srednjo pot. Predsednik more sebe določiti za poročevalca s pristankom senata.

⁶⁴ Preiskovalnega sodnika je treba dobro ločiti od sodnika poročevalca. Vprašanje pa je, ali more isti sodnik obenem opravljati funkcijo preiskovalnega sodnika in sodnika poročevalca. Haring trdi, da je to odprto vprašanje (o. c. 11). Koenigerju se zdi samo po sebi razumljivo, da v današnjem postopku ti funkciji nista združljivi (o. c. 156). Roberti pa piše ravno nasprotno: »Nihil tamen vetat quominus officia in eadem persona cumulentur« (o. c. I, 183). Pri ljubljanskem škofijskem sodišču opravi sodnik poročevalec posle preiskovalnega sodnika.

⁶⁵ Te posle, ki jih more opraviti preiskovalni sodnik, našteva Roberti, o. c. I. 180.

⁶⁶ Nepristojnost je ali absolutna (kan. 1558) ali relativna (kan. 1559, § 2). Sodba, ki bi jo izrekel absolutno nepristojni sodnik, je nepopravljivo nična (kan. 1892, n. 1). Absolutno nepristojni za vinkularne zakonske pravde so: a) necerkveni sodniki; b) cerkveni upravni organi; c) redovniški sodniki; č) nezadostno zaseden senat; d) sodniki glede zadev, ki so po kan. 1557 pridržane papežu. Sodišče, ki je krajevno nepristojno, je relativno nepristojno. O značaju prigovorov gl. Roberti, o. c. I.

⁶⁷ Ugotovitev pravnega spora = litis contestatio.

⁶⁸ Prim. kan. 1628, §§ 1, 2.

⁶⁹ Prim. kan. 1610, §§ 2, 3.

prigovor absolutne nepristojnosti, je mogoče vložiti v desetih dneh priziv na apelacijsko sodišče (čl. 27—29 pr.).

Prigovor sumnjivosti je treba uveljaviti in rešiti pred ugotovitvijo pravnega spora; po njej le, če je šele tedaj nastal ali če stranka pod prisego izpove, da ji je šele sedaj postal znan (čl. 27, § 3 pr.). Čl. 30—33 pr. ponavljajo določbe iz kan. 1613—1616, ki govore o sumnjivosti in njenih prigovorih; besedilo nekaterih kánonov je ponovljeno brez spremembe, besedilo drugih pa je toliko spremenjeno, kolikor to zahtevajo vinkularne zakonske pravde, za katere je pristojno zborna sodišče. Vsebina gornjih določb je ta: Sodniki, branilec zakonske vezi in cerkveni tožilec se morajo odreči poslovanju v pravdi, ako so s kako stranko v sorodstvu v ravni črti ali v prvem kolenu stranske črte oziroma v svaštvu, nadalje če so s stranko v varuškem razmerju ali so s stranko v posebnem prijateljskem razmerju oziroma v velikem sovraštvu, ali so na izidu procesa gmotno interesirani, ali so poslovali v istem procesu poprej kot odvetniki oziroma zastopniki. Prigovor sumnjivosti, ki ga uveljavlja stranka proti oficialu, rešuje škof; če se prigovor uveljavlja proti celemu senatu, ga rešuje tisti, ki je senat določil; če se uveljavlja proti posameznemu članu v senatu, četudi je ta predsednik, ga rešujejo ostali sodniki v senatu; če se uveljavlja proti preiskovalnemu sodniku, ga rešuje tisti, ki je preiskovalnega sodnika določil; če se uveljavlja proti branilcu zakonske vezi, proti cerkvenemu tožilcu in ostalim sodnim nastavljenecem, ga rešuje predsednik senata. Če se prigovor sumnjivosti uveljavlja proti škofu, naj ta ne sodi ali pa naj prigovor rešuje apelacijsko sodišče. Osebe, ki so bile proglašene za sumnjive, mora ordinarij, izmenjati; zadeva pa ostane pri istem sodišču, če tudi bi bil ves senat proglašen za sumnjiv. Če je škof proglašen za sumnjivega, naj osebe izmenja apelacijsko sodišče. Prigovor sumnjivosti se mora hitro rešiti, ko se zaslišita stranki, cerkveni tožilec, če je navzoč in ni proti njemu vložen prigovor, in branilec zakonske vezi, če ni proti njemu vložen prigovor. Proti rešitvi prigovora sumnjivosti ni priziva.⁷⁰

7. Pravica tožiti na neveljavnost zakona

(de iure accusandi matrimonium)

(čl. 34—42 pr.; kan. 1970—1973).

15. Čl. 34 pr. ponavlja kan. 1970, ki določa, da sodišče ne more soditi ali rešiti nóbenega zakonskega spora brez redne tožbe ali predpisane prošnje. Nadaljnji členi vsebujejo določbe o aktivni tožbeni legitimaciji v zakonskih pravnah. Aktivna legitimacija za te pravde je v primeri s tisto za ostale pravde precej omejena. Členi določajo, kdo je aktivno legitimiran, kdaj sta zakonca, kdaj cerkveni tožilec, kdo sme naznaniti neveljavnost zakona in kdaj mora na podlagi te naznanitve cerkveni tožilec vložiti tožbo in kdaj se sploh naznanitev upošteva.

⁷⁰ Ta rešitev se izvrši z interlokulorno sodbo; priziv proti njej je izključen po kan. 1880, n. 7, ker gre za stvar, o kateri določa zakon (kan. 1616), da se mora »expeditissime« rešiti.

Legitimirani so:

1. zakonca, ako nista vzrok zadržka;
2. cerkveni tožilec brez prejšnje naznanitve, kadar je zadržek po svoji naravi javen;
3. cerkveni tožilec na osnovi prejšnje naznanitve.

Vse ostale osebe, tudi sorodniki kakor tudi zakonca, kadar sta vzrok zadržka, imajo pravico naznaniti ordinariju ali cerkvenemu tožilcu, da je zakon neveljaven. Aktivno legitimirani niso nekatoličani, pa naj so krščeni ali ne; ako govore posebni razlogi za to, da bi se jim priznala aktivna legitimacija, se je za vsak primer posebej obrniti na kongregacijo sv. oficija⁷¹ (čl. 35).

Zakonca sta torej aktivno legitimirana, ako nista sama vzrok zadržka. Tako je določil že kan. 1971, § 1, n. 1. Izraz »nisi ipsi fuerint impedimenti causa« pa je bil nejasen. Kardinalska interpretacijska komisija je o njem izdala pet pojasnil, ki so povzeta v čl. 37 pr. Izraz impedimentum na tem mestu ne pomeni le razdiralnih zakonskih zadržkov, temveč tudi hibe v privolitvi in obliki sklepanja.⁷² Aktivno legitimiran ni samo zakonec, ki je bil impedimenti causa culpabilis;⁷³ če je »causa honesta et licita«, je torej aktivna legitimacija ostala.⁷⁴ Prav tako je aktivno legitimiran zakonec, ki je sklenil zakon pod vplivom strahu.^{75 76}

⁷¹ Sv. oficiju je bilo predloženo vprašanje: »Utrum in causis matrimonialibus acatholicus, sive baptizatus sive non baptizatus, actoris partes agere possit.« Odgovor z dne 27. januarja 1928 se je glasil: Negative, seu standum Codici I. C., praesertim canonis 87. Si quidem autem speciales occurrant rationes ad admittendos acatholicos ut actores in huiusmodi causis, recurrendum ad S. S. Congregationem S. Officii in singulis casibus« (AAS 1928, 75). Prim. o tem BV, 1937, 274. Odgovor sv. oficija je sprejet zgoraj v čl. 35, § 3 pr. Izraz »recurrendum in singulis casibus« pa ne izključuje trajnih fakultet sv. stolice. Tako je dobil djakovski škof z reskriptom sv. oficija z dne 19. aprila 1936 nr. Protoc. 175 sledečo zanimivo fakulteto (gl. Glasnik biskupije bosanske i srijemske št. 22 iz 1936): »Attentis ac perdurantibus peculiaribus loci circumstantiis, benigne conceditur Ordinario Bosnien. et Sirmien. ut acatholicos tamquam actores in suo Tribunali dioecetano admittere valeat in omnibus causis circa matrimonia mixta in facie Ecclesiae inita. In causis tamen nullitatis, a sententia ab isto Tribunali in prima instantia prolata, appellatio interponenda erit penes Sanctum Officium. Quoad matrimonia extra Ecclesiam inita, recurrendum in singulis casibus nisi agatur de causis in quibus procedendum sit ad normam canonum 1990—1992.«

⁷² Interpretacijska komisija z dne 12. marca 1929 h kan. 1971, § 1, n. 1.

⁷³ Interpretacijska komisija z dne 17. julija 1933 ad II. h kan. 1971, § 1, n. 1.

⁷⁴ Interpretacijska komisija z dne 17. julija 1933 ad III. h kan. 1971, § 1, n. 1.

⁷⁵ Interpretacijska komisija z dne 17. julija 1933 ad I. h kan. 1971, § 1, n. 1.

⁷⁶ Zakonec izgubi aktivno legitimacijo v dveh primerih: 1. Če je po njegovi krivdi nastal dejanski stan, zaradi katerega je bil zakon neveljaven. Ali je zakonec vedel za zadržek oziroma za neveljavnost zakona, je v tem primeru neupoštevno. 2. Če je zakonec vedel za dejanski stan, ki povzroči neveljavnost zakona, pa je kljub temu skušal skleniti zakon. V tem primeru zadošča, da je vedel za dejanski stan, ni treba, da bi moral tak dejanski stan nastati po njegovi krivdi. — Zgled za primer pod 1. je zadržek zločina

Cerkveni tožilec mora po službeni dolžnosti tožiti na neveljavnost zakona, kadar je ta natura sua javna, to je izhajajoča iz dejstva, ki je samo na sebi javno,⁷⁷ v drugih primerih pa le na podlagi prejšnje naznanitve neveljavnosti zakona. Pri teh tožbah na osnovi prejšnje naznanitve mora cerkveni tožilec upoštevati tole:⁷⁸

Ce naznanitev navaja, da je zakon neveljaven po kan. 1086, § 2,⁷⁹ ali kan. 1092, § 2,⁸⁰ naj cerkveni tožilec ne vloži tožbe, marveč naj opomni po možnosti enega ali oba zakonca, naj zadevo zaradi vesti uredita in odstranita, če je mogoče, vzrok neveljavnosti zakona.⁸¹ Vložiti pa mora cerkveni tožilec v tem primeru tožbo pod temile pogoji: a) če je govorica o neveljavnosti zakona postala že javna; b) če je nastalo pravo pohujšanje; c) če se stranka, ki je neveljavnost zakona naznanila, po ordinarijevi sodbi v resnici kesa, da je zakrivila neveljaven zakon; č) če se trditev, da je zakon neveljaven, opira na tako izvestne in trdne dokaze, da je res verjetno, da je zakon neveljaven (čl. 38 pr.). Vsi štirje pogoji morajo biti obenem podani.

Ce en zakonec ali oba naznanita, ko je po njuni krivdi zakon neveljaven, pa ne iz razlogov, naštetih v kan. 1086, § 2, in kan. 1092,

(impedimentum criminis). Dejanski stan (n. pr. prešuštvo z obljubo, skleniti zakon) je nastal po krivdi zakonca. Ali je zakonec vedel, da iz takega dejanskega stana, nastane razdiralni zadržek, se ne upošteva. — Zgled za primer pod 2. pa je zadržek prirojene spolne nezmožnosti. Dejanski stan je nastal brez krivde zakonca. V tem primeru zakonec ni aktivno legitimiran, če je pred sklenitvijo zakona vedel za zadržek (prim. Bernardini v Apollinaris 1936, 532/3).

⁷⁷ Ni torej zadosti, če je zadržek samo de facto javen. — Cerkevni tožilec ni dolžan v vsakem primeru tožiti, ker utegnejo obstajati razlogi, ki branijo iz razlogov javne blaginje tožiti v določenem primeru.

⁷⁸ *Trieb's, De Promotore iustitiae in causis nullitatis matrimonii ac praesertim de eius iure accusandi* (Apollinaris 1937, 395—407).

⁷⁹ Tekst: »At si alterutra vel utraque pars positivo voluntatis actu excludat matrimonium ipsum, aut omne ius ad coniugalem actum, vel essentialtem aliquam matrimonii proprietatem, invalide contrahit.«

⁸⁰ Tekst: »Conditio semel apposita et non revocata: ... Si de futuro contra matrimonii substantiam, illud reddit invalidum.«

⁸¹ V teh primerih, ki razodevajo pokvarjenost kontrahentov, je torej možnost tožiti, da se proglasi zakon za neveljaven, precej omejena. Ako bi te omejitve ne bilo, bi nastale velike zlorabe. Po kan. 1971, § 1, n. 1 in zgoraj navedenih odgovorih interpretacijske komisije k temu kanonu bi stranki sicer ne imeli tožbene pravice, toda po odgovoru interpretacijske komisije k istemu kanonu z dne 17. februarja 1930 bi imeli pravico naznaniti neveljavnost zakona in bi cerkveni tožilec vložil tožbo. Če ne bi sedaj zakon določal gornjih omejitev, bi bila odprta vrata pravim razvodnim pravam, ko bi brezvestne stranke pred sklenitvijo zakona poskrbele za možnost dokaza, da je zakon neveljaven sklenjen bodisi po kan. 1086, § 2 ali kan. 1092, § 2. Cerkev po eni strani ne sme dopustiti, da bi verniki živeli v grešnem razmerju, po drugi strani pa zopet ne more dopustiti, da bi javna blaginja trpela škodo zaradi ničnostnih pravn. po kan. 1086, § 2 in 1092, § 2. Zato je izbrala srednjo pot. Možnost tožbe je dana, a le pod določenimi pogoji. — Prim. *Bartocetti, Circa inhabilitatem coniugum accusandi matrimonium*; *Apollinaris 1938*; 201—214; *Trieb's, De Promotore iustitiae in causis nullitatis matrimonii ac praesertim de eius iure accusandi*, *Apollinaris 1937*, 395—407; *Haring, De promotoris iure accusandi matrimonium*, *Apollinaris 1938*, 296—298; *Roberti, De competentia in causis matrimonialibus initis a promotore iustitiae*, *Apollinaris 1938*, 293—296.

§ 2, sme cerkveni tožilec vložiti tožbo le pod temi pogoji: a) če je neveljavnost zakona postala javna in je trditev o neveljavnosti podprta s tehtnimi razlogi, ki ne dopuščajo resnega dvoma; b) če javna blaginja, namreč odstranitev pohujšanja, po ordinarijevi sodbi zahteva, da se proglasi zakon za neveljaven; c) če ni mogoče, da bi se zakon poveljavil (čl. 39 pr.).⁸²

16. Ordinarij sam ne sme vložiti tožbe na neveljavnost zakona, čeprav se je neveljavnost njemu naznanila; izročiti mora zadevo cerkvenemu tožilcu svojega sodišča (čl. 40 pr.).

Ako naznanijo neveljavnost zakona pismeno take osebe, ki se osebno ne morejo zaslišati, zadošča taka naznanitev le v izrednih okoliščinah. Sodba o tem gre ordinariju po prejšnjih primernih pozvedbah. Nepodpisane naznanitve se upoštevajo le, če vsebuje važne in pozitivne dokaze. Ne upoštevajo se podpisane naznanitve, kadar sta zakonca aktivno legitimirana in ne gre za zadržke, ki so po svoji naravi javni. Kadar naznanijo neveljavnost zakona druge osebe⁸³, ne zakonca, in vsebuje naznanitev dokaze, da je neveljavnost verjetna, naj ordinarij ali cerkveni tožilec preišče, ko tajno in previdno zasliši onega, ki je neveljavnost naznanil, ali naj se vloži tožba po službeni dolžnosti ali pa se podeli spregled, da se bo mogel zakon poveljaviti (čl. 41, §§ 1, 2).

Cerkveni tožilec, ki je vložil tožbo na neveljavnost zakona, more pozneje od nje odstopiti, ako spozna, da se ne da vzdržati⁸⁴ (čl. 41, § 4).

Cl. 42 pr. ponavlja kan. 1972, ki se glasi: Zakon, proti kateremu se za življenja obeh zakoncev ni vložila tožba, se po smrti enega ali obeh zakoncev tako domneva, da je bil veljaven, da se proti tej domnevi ne pripušča dokaz, razen če nastane incidenčno vprašanje (vmesni spor).⁸⁵

⁸² Cerkevni zakonodavec uporablja za tožbo v ničnostnih zakonskih pravadah izraz »accusare matrimonium«. Izraz je vzet iz Gratianovega dekreta (c. 1, C. 35, qu. 6) in je prešel iz kazenskega procesa v civilni proces, najbrž po analogiji rimskega prava, ki je poznalo frazo *accusare inofficiosum testamentum* (prim. *Triebbs*, o. c. 395).

Za naznanitev neveljavnega zakona se uporablja izraz *denuntiatio*. Ta *denuntiatio* je nesoden akt, medtem ko je *accusatio* soden akt. Je pa *denuntiatio* praven akt. *Triebbs* naznanitev takole opiše: »*Denuntiatio in eo consistit, quod fidelis in Ecclesia iuris capax, seu personam habeus, competentem Superiorem ecclesiasticum, de facto certiore reddidit, quo bonum publicum Ecclesiae tangitur, ita ut Superioris intersit tum in rei notitiis pervenire, tum remedia idonea adhibere, quibus bonum publicum tueatur*« (*Lose Blätter* 398).

⁸³ Naznaniti morejo katoličani in nekatoliški kristjani, ne pa nekristjani.

⁸⁴ Kadar cerkveni tožilec vloži tožbo po službeni dolžnosti ali na podlagi naznanitve, je on v pravdi tožeča stranka; ohrani pa vedno svoje predpravice (prim. čl. 71, § 2 pr.).

⁸⁵ Sodba Rimske rote Licien, *coram Heard* z dne 22. junija 1936 pojasnjuje, da vsebuje navedeni kanon troje (navajam po Bernardiniju v *Apollinaris* 1936, 535): a) »*matrimonium censetur accusatum non ex sola libelli exhibitione sed ex citatione rite intimata*; b) *quaestio incidens oriri debet in ordine ad iudicium principale apud ecclesiasticum tribunal pendens*; c) *accusatio matrimonii utroque vel alterutro coniuge defuncto, ut*

8. Zastopniki in odvetniki
(de procuratoribus et advocatis)
(čl. 43—54; kan. 1655—1666).

17. **Zastopnik** (procurator) more biti različen od odvetnikov. Zastopnik je oseba, ki ji dá stranka v pravdi polnomočje, da jo pred sodiščem zastopa. Po čl. 44, § 2 pr., je zastopnikova naloga, da stranko zastopa in da vlaga pri sodišču tožbe in razne pritožbe; obramba sama pa je pridržana odvetniku.⁸⁶ Stranka ni dolžna določiti zastopnika. Če si ga določi, se mora vendar sama odzvati, kadar zahteva zakon ali sodnik (čl. 45). Stranka si more izbrati le enega zastopnika. Iz upravičenega razloga in s pristankom predsednika⁸⁷ si more izbrati več zastopnikov. V tem primeru morajo biti zastopniki tako postavljeni, da obstoji med njimi red prvenstva (čl. 47, § 2 pr.). Zastopnik brez izrecnega pooblastila ne more postaviti namestnika⁸⁸ (čl. 47, § 1). Stanovati mora v bližini sodišča (čl. 47, § 4).

Zastopnik mora biti katoličan, nekatoličan se pripusti le v izjemi in sili; dalje mora biti polnoleten, na dobrem glasu v nravnem in verskem oziru; imeti mora vsaj prve izpite iz kanonskega prava in eno leto vaje;⁸⁹ dobiti mora škofovo odobrenje, ki je lahko splošno ali pa le za posamezno pravdo⁹⁰ (čl. 48 pr.). Škof mora objaviti seznam oseb, ki se pripuščajo kot zastopniki pri njegovem sodišču⁹¹ (čl. 53, § 1).

admittatur, finem habeat oportet favendi proli ex attentato matrimonio enatae, reiicitur autem si in odium mulieris vel prolis, haereditatis vel cognominis ipsis auferendi causa, exercetur.«

⁸⁶ V kodeksu ni bilo povedano, kaj je zastopnikova naloga; kan. 1662 je določal, kaj ne sme storiti zastopnik brez posebnega pooblastila. — Prim. Ciprotti, *De advocatis et procuratoribus in causis de nullitate matrimonii*, Apollinaris 1938, 467—469.

⁸⁷ V kan. 1656, § 2, se ni zahteval predsednikov pristanek.

⁸⁸ Čl. 47, § 1, do besede ponavlja kan. 1656, § 1.

⁸⁹ Vaja (pripravnništvo) = tirocinium. »Per annum tirocinium laudabiliter exercuerit; quod valde optandum est ut fecerit apud Tribunal S. R. Rotae«; čl. 48, § 3 v zvezi s § 2 čl. 48 pr. Ta »tirocinium« ureja odlok Rimske rote z dne 21. decembra 1911. Tekst v Apollinaris 1936, 537/8. Čl. I določa: »Tirocinium fieri potest: a) apud Rev. mos Dominos Auditores; b) apud S. R. Rotae Studium; c) apud iustitiae Promotorem et Defensorem Vinculi; d) apud Dominos Advocatos Rotaes.« »Studium S. R. Rotae« vodi cerkveni tožilec pri Roti. »Studium« traja tri leta. Po treh letih dobe udeleženci, ko izpolnijo določene pogoje, naslov odvetnika rote (AAS 1923, 567). Onim, ki hočejo opraviti tirocinium pri Rimski roti, se izročajo sodni akti, da izdelujejo mnenja (vota). Določeno je, da mora vsak prijavljenec vsaj sedem mnenj na leto izdelati. (Prim. Apollinaris 1936, 538).

⁹⁰ Kan. 1658, § 1, pa je izrecno določal, da se za zastopnika ne zahteva odobritev ordinarija, taka odobritev se je po kan. 1658, § 2, zahtevala le za odvetnika. — Pogoji za zastopnike in odvetnike so precej trdi. Nastane vprašanje, kaj tedaj, če v škofiji ni takih oseb, ki bi imele te pogoje. Ciprotti odgovarja po našem mnenju pravilno, da sme v takem primeru škof pripustiti tudi druge osebe, da imajo le pogoje, naštete v kan. 1657 do 1658 (Apollinaris 1938, 467). Za naše kraje, kjer so študije drugače urejene kot v Rimu, bo treba na drug način poskrbeti za izobrazbo zastopnikov in odvetnikov. Škof. ordinariat naj bi ustanovil poseben tečaj za juriste in teologe, ki bi se zanimali za te posle. V tečaju bi se obravnavalo teoretično in praktično cerkveno postopkovno pravo in zakonsko pravo.

⁹¹ »Episcopi est publici iuris facere indicem seu album, in quo ad-

Predsednik ne sme zastopnika pripustiti, dokler ni predložil pooblastila za pravdo. Pooblastilo mora biti pismeno, podpisano od pooblastitelja in datirano (kraj, dan, mesec, leto). Podpis mora overoviti župnik ali škofijska kurija⁹² (čl. 49, § 1 pr.). Če pooblastitelj ne zna pisati, mora biti to v pooblastilni listini omenjeno; pooblastilo pa podpiše župnik ali škof, notar ali pa dve priči, katerih podpis overovi župnik ali škofijska kurija⁹³ (čl. 49, § 2 pr.). Pooblastilo se mora hraniti v sodnih spisih (čl. 49, § 3, in kan. 1660).

Zastopnik potrebuje posebno pooblastilo za odstop od tožbe ali od nadaljnega sodnega postopanja in sodnih dejanj ter sploh za vse posle, kjer se zahteva posebno pooblastilo (čl. 50 pr.).

Sodišče more zastopnika odkloniti z odlokom po službeni dolžnosti ali na zahtevo stranke, toda le iz upravičenega in važnega razloga;⁹⁴ proti odloku je dovoljena pritožba na škofa (čl. 51 pr.). Stranka sama more zastopnika odkloniti; obvezana pa mu je izplačati dolžni honorar. Odklonitev dobi pravni učinek, ko se zastopniku sporoči, in če se je ugotovitev pravnega spora že izvršila, tudi nasprotni stranki in predsedniku. Pooblastilo ugasne z definitivno sodbo; ostane pa zastopniku pravica in dolžnost, da prijavi v desetih dneh priziv, ako se pooblastitelj temu ne protivi⁹⁵ (čl. 52 pr.).

Zastopniku je prepovedano pogoditi se o prevelikem honorarju; če se pogodi, je pogodba neveljavna in sodnik ali ordinarij ga more kaznovati z globo. Dalje mu je prepovedano med pravdo se odpovedati pooblastilu brez upravičenega razloga, ki ga mora odobriti predsednik.^{95a} Končno mu je prepovedano zaradi darov, obljub ali iz kakšnega drugega razloga se izneveriti svoji službi. Ako to stori, se mora zavriniti od zastopstva, povrniti mora škodo, naložiti se mu mora globa in druge primerne kazni⁹⁶ (čl. 54 pr.).

18. O d v e t n i k v zakonskih pravnih ni ukazani; prav pa je (ex-pedit), ako ima stranka odvetnika, bodisi da si ga je sama izbrala ali ga ji je določil predsednik. Predsednik more, ko zasliši mnenje sodnikov, določiti drugega odvetnika, ako takó kaže, n. pr. kadar je odvetnik, ki si ga je stranka izbrala, brezbrizen⁹⁷ (čl. 43, §§ 1, 2). Ako oba zakonca tožita na proglasitev neveljavnosti zakona, zadošča en odvetnik, ako ne želita imeti vsak svojega, ali če ne smatra predsednik za potrebno, da imata vsak zakonec svojega odvetnika. Tožena stranka (torej ta, ki se protivi, da bi se zakon proglasil za neveljaven), si more vzeti odvetnika, čeprav se za veljavnost zakona bori

notentur... procuratores apud suum tribunal admissi« (čl. 53, § 1 pr.). Po kodeksu se to ni zahtevalo. — Pravilnik je torej določbe o zastopnikih precej postrožil.

⁹² Zahteva o overovitvi je nova.

⁹³ Zahteva o overovitvi podpisov prič je nova (prim. kan. 1659, § 2).

⁹⁴ Da mora biti razlog važen (gravis), je novost; po kan. 1663 je zadoščala iusta causa, sedaj iusta et gravis.

⁹⁵ Tako kan. 1664.

^{95a} Zahteva, da mora razlog odobriti predsednik, je novost.

⁹⁶ Tako kan. 1665—1666.

⁹⁷ Kan. 1665, § 2, se je mogel takó tolmačiti, kakor da je advokat v zakonskih pravnih potreben. V praksi pa pri škofijskih sodiščih mnogokje niso poznali odvetnikov.

tudi branilec vezi. Če vloži tožbo cerkveni tožilec,⁹⁸ si zakonec, ki nima aktivne legitimacije, more vzeti odvetnika; toda če se cerkveni tožilec tožbi ali prizivu odreče, premine tudi služba odvetnika (čl. 43, §§ 3, 4; čl. 46 pr.).

Odvetnik mora imeti iste pogoje, ki smo jih omenili za zastopnika; vrh tega mora biti doktor vsaj kanonskega prava in imeti tri leta vaje.⁹⁹ Konzistorialni odvetniki¹⁰⁰ in odvetniki, ki so v seznamu Rimske rote,¹⁰¹ ne potrebujejo škofove odobritve. Iz važnega razloga pa jih more škof zavrniti od svojega sodišča; mora pa o tem obvestiti kongregacijo za zakramente¹⁰² (čl. 48, 49 pr.). Škof mora objaviti seznam odvetnikov, ki so pripuščeni pri njegovem sodišču; v tem seznamu mora biti omenjena gornja pravica konzistorialnih odvetnikov kakor tudi odvetnikov Rimske rote (čl. 53, § 1 pr.). Odvetniki, ki so vpisani v seznamu, morajo na predsednikovo naročilo brezplačno zastopati tiste stranke ali jim svetovati, katerim je to dobroto naklonilo sodišče (čl. 53, § 2 pr.).

Določbe, ki smo jih omenili, o pooblastilu za zastopnika, o odklonitvi zastopnika in o tem, kar je zastopniku prepovedano (čl. 49, 51, 52, 54 pr.), veljajo tudi za odvetnike.

9. Tožba

(de libello causae introductorio)

(čl. 55—60 pr.; kan. 1706—1708).

19. Tožbo more vložiti le, kdor je za njo legitimiran. Vloži se redno pismeno. Kdor ne zna pisati ali je zakonito oviran, more vložiti tožbo ustno. Oficial naroči v takem primeru notarju, da tožbo zapiše; nato se prebere stranki, ki jo podkriža. Znamenje notar overovi¹⁰³ (čl. 55—56 pr.). Tožba oziroma obtožnica (libellus) mora biti po čl. 57 pr. takole sestavljena:¹⁰⁴

a) Omeniti se mora sodišče, pri katerem naj se pravda začne, n. pr. pri rednem cerkvenem sodišču škofije N.

b) Navesti se mora zahtevek, da naj se namreč zakon proglasi za neveljaven in sicer zaradi tega ali onega vzroka, n. pr. zaradi spolne nezmožnosti; zaradi strahu itd.; če je razlogov več, se morajo navesti.

⁹⁸ Po čl. 35, § 1, n. 2 in 38—39 pr.

⁹⁹ Tirocinium; prim. op. 89.

¹⁰⁰ Konzistorialni odvetniki sestavljajo poseben kolegij v rimski kuriji (prim. BV 1935, 315).

¹⁰¹ Advocati a S. R. Rota approbati; prim. op. 89.

¹⁰² Apostolska signatura je in causa Romana, iurium dne 15. decembra 1923 odločila, da potrebujejo tudi konzistorialni odvetniki in odvetniki Rimske rote škofove odobritve, da morejo nastopati pri njegovem sodišču (AAS 1924, 105 in nsl.). Čl. 53 pr. je to odločbo spremenil.

¹⁰³ V primeri s kan. 1707 so te določbe bolj podrobne, zlasti glede podkrižavanja (apponere signum crucis); v kan. 1707, § 3 stoji le »actus (ab actore) probandus«. — Podpis oziroma znamenje mora biti lastnoročno napravljen. Tekst tožbe more biti odtipkan na stroju.

¹⁰⁴ Ako primerjamo te določbe z onimi v kan. 1708, se pokaže, da so veliko bolj podrobne kot zadnje.

c) Razložiti se mora vsaj v glavnem, na kaj se po pravici sklicuje tožilec za dokaz tega, kar se navaja in trdi. Ni treba in tudi ni primerno, da bi se na široko in natančno razlagali dokazi. Zadošča toliko, da se vidi, da je zahtevek utemeljen.

č) Navesti se morajo podatki o pravem ali nepravem domovanišču obeh strank ter kraju njihovega aktualnega bivanja.

d) Obtožnico mora tožeča stranka ali njen zastopnik podpisati, datirati in navesti kraj bivanja, kamor naj se mu dostavljajo spisi.

Ako se navajajo kot dokazna sredstva listine, naj se izroče sodišču obenem z obtožnico; ako se uporablja dokaz po pričah, naj se navedò njih naslovi in bivališče; ako se sklicuje na domneve, se morajo navesti dejstva in indiciji. More pa stranka navesti nove dokaze še v teku postopanja (čl. 59 pr.). Obtožnici se mora dodati poročni list. Ako ima stranka zastopnika ali odvetnika, mora priložiti pooblastilo oziroma nalog, ki ju jima je dala, ako tega že ni prej predložila (čl. 60 pr.). Oficial se mora po navodilih instrukcije kongregacije za zakramente z dne 27. marca 1929¹⁰⁵ prepričati o identiteti tožilca (čl. 58 pr.).

10. Pripustitev ali zavrnitev tožbe

(de libelli admissione vel reiectione)

(čl. 61—67 pr.; kan. 1709—1710).

20. Čl. 61 pr. ponavlja kan. 1708, § 1, ki določa, da mora sodišče, potem ko je dognalo, da je pristojno in da je tožilec za pravdo legitimiran,^{105a} čim hitreje obtožnico sprejeti ali zavrniti; če jo zavrne, mora navesti razloge. Tožbo zavrne senat, ne oficial sam tudi v primeru, če ima pomanjkljivosti, ki se dajo popraviti; tudi popravljeno obtožnico sprejme ali zavrne senat (prim. čl. 62 pr.). Tožba se pripusti ali zavrne z odlokom.

Če se tožba sprejme, mora sodišče na zahtevo cerkvenega tožilca ali po službeni dolžnosti odrediti ločitev zakoncev od mize in postelje, ako še skupaj živita in je veliko pohujšanje, o čemer pa sodi ordinarij¹⁰⁶ (čl. 63 pr.).

Tožba se zavrne iz dveh razlogov, ali iz pravnega (ratio iuris)

¹⁰⁵ Ta instrukcija je dodana instrukciji z dne 15. avgusta 1936 kot prvi izmed dokumentov. Prvotno je veljala le za postopanje pri razvezi neizvršene zakona. Čl. 58 pr. pa je njeno veljavo raztegnil na vinkularne pravde sploh. — Za ugotovitev identitete mora oficial zahtevati od tožitelja listino, izdano od cerkvene ali državne oblasti, ki more v ta namen služiti, n. pr. potni list, razne legitimacije. Ako listina že ne obsega natančnih podatkov o osebi (fotografije!), naj vsebuje vsaj to, da se more oseba po njej razlikovati od osebe, ki se enako imenuje. — Ako take legitimacijske listine ni, naj se dožene identiteta z drugimi listinami ali po pričah.

^{105a} Ugotoviti je torej treba: a) pristojnost sodišča; b) sposobnost tožilca, nastopiti pri sodišču; c) sposobnost tožilca, da sam nastopi pri sodišču; č) stvarno legitimacijo (ali more s tem zahtevkom nastopiti); d) ali se ne da spor rešiti brez pravde.

¹⁰⁶ Zopet nov primer, ko gre sodba o pohujšanju ordinariju. V tem pravilniku je več takih primerov.

ali iz dejanskega (ratio facti).¹⁰⁷ Iz pravnega razloga se zavrne takrat, kadar se opira le na taka dejstva, ki ne morejo povzročiti neveljavnosti zakona. Iz dejanskega razloga se pa zavrne, kadar se opira sicer na dejstva, ki bi povzročila neveljavnost zakona, toda je evidentno, da so dejstva neresnična. Tožbo zavrne senat z dekretom (čl. 64 pr.). Proti temu odloku se more stranka v desetih dneh pritožiti na višje sodišče, ki mora zaslišati stranke in branilca vezi ter nato kar najhitreje spor rešiti; proti tej rešitvi ni priziva. Če višje sodišče tožbo pripusti, se zadeva vrne nazaj sodišču, ki je tožbo zavrnilo (čl. 66 pr.). To sodišče je seveda vezano na odlok apelacijskega sodišča, da mora tožbo sprejeti.

Če sodišče ves mesec tožbe ne sprejme ali ne zavrne, ga more stranka opozoriti na njegovo dolžnost. Če v petih dneh po opozorilu ni odgovora, se more stranka pritožiti pri ordinariju ali če je ordinarij sam sodnik, pri višjem sodišču. V pritožbi stranka zahteva, naj se sodniki prisilijo, ali pa nadomeste z drugimi (čl. 67 pr.).¹⁰⁸

Če je vzrok neveljavnosti zakona takšen, da ga moreta zakonca sama odpraviti, hoče cerkveni zakonodavec, da se najprej poskusi stranki pregovoriti, da zakon poveljavita. In le, če se to ne posreči, naj se prestopi k sodnemu reševanju spora. To zakonodavčevo zahtevno smo srečali že v čl. 38 pr. Ponovi se zopet v čl. 65 pr., ki določa: Če je vzrok neveljavnosti, ki se v obtožnici navaja, takšen, da se da odpraviti s privolitvijo strank, naj oficial zadevo sporoči ordinariju. Ordinarij mora po svoji vesti, upoštevajoč krajevne in osebne okoliščine, naročiti župniku ali kakemu drugemu duhovniku, naj primerno vpliva na zakonca, da odstopita od tožbe in zakon poveljavita. Če stranka na to pristane, naj ordinarij podeli spregled, ki je morda potreben, ali pa naj doseže od sv. stolice, da se bo zakon na tihem in brez z gledovanja poveljavil.

11. Dolžnosti sodnih organov, potem ko je bila pravda s pripustitvijo tožbe pravilno uvedena

(de officio iudicum et tribunalis ministrorum post causam per libelli acceptionem rite introductam)

(čl. 68—73 pr.; kan. 1608 in nsl.).

21. Pravilnik našteva v tem odstavku dolžnosti in pravice predsednika senata (čl. 68—69 pr.), branilca vezi (čl. 70—72 pr.) in dopisnikarja (čl. 73 pr.).

Dolžnosti predsednika so dvojne; prve so take, ki jih ima vedno; druge pa take, ki si jih more pridržati tudi senat.¹⁰⁹ Prve so našteje v čl. 68, § 1; so pa te:

¹⁰⁷ To so stvarni razlogi; tožba pa se more zavrni tudi iz formalnih razlogov (n. pr. zaradi nepristojnosti sodišča; ker ni pravilno sestavljena).

¹⁰⁸ Tako tudi v kan. 1710.

¹⁰⁹ Pravilnik, ki hoče čim bolj olajšati spoznavanje postopnika, našteje tu na enem mestu glavne dolžnosti predsednika. Nabrane so iz raznih kanonov procesnega prava; vplival pa je tudi pravilnik Rimske rote (čl. 19) in pravilnik pri postopanju za razvezo neizvršenega zakona (odst. 20/21).

1. voditi postopek in odločati, kaj je v pravdi potrebno, da se more deliti pravica;
2. odrediti sodnika poročevalca;
3. reševati prigovore sumljivosti proti sodnim uslužbencem;
4. odrediti, da se v določenih primerih obramba natisne obenem z glavnimi listinami;
5. omejiti pretiran obseg obrambe, razen če je o tem v sodnem poslovniku kaj drugače določeno;
6. določiti dan in uro, kdaj naj se sestanejo sodniki, da se posvetujejo o sodbi;
7. voditi posvetovanje senata o sodbi;
8. pozvati k dolžnosti vse, ki so navzoči pri razpravljanju, pa se zelo nespoštljivo obnašajo nasproti sodišču in se mu ne pokore.

V primeru, da si senat ni česa pridržal, more predsednik po čl. 68, § 2 tudi tole:

1. ugotoviti pravdni spor;
2. določiti roke, v katerih je treba predložiti dokaze in podati obrambo;
3. nastopiti proti nepokornim pričam in jih po okoliščinah tudi kaznovati;
4. dopustiti izvajanje dokazov tudi pred ugotovitvijo pravnega spora v primerih, ki jih omenja kan. 1730;¹¹⁰
5. odrediti odškodnino in stroške pričam;
6. izbrati izvedence, sprejeti njih prisego, določiti njih stroške in nagrade;
7. naložiti, da se predlože listine;
8. odrediti ex offo odvetnika;
9. izjaviti, da je pravdni spor ugotovljen, da je postopek zaključen, ustavljen ali da so se mu stranke odrekle.

Predsednik more opraviti vse, kar se tiče preiskovanja spornega predmeta, ako ni bil določen poseben preiskovalni sodnik (čl. 68, § 3 pr.). More pa seveda opraviti ta ali oni posel, ki ga sicer opravi preiskovalni sodnik.

Proti odredbam predsednika ali preiskovalnega sodnika je dopustna pritožba na senat, ki mora izdati o tem odlok ali pa vmesno sodbo, ko poprej zasliši branilca vezi in tudi cerkvenega tožilca, če sodeluje (čl. 69 pr.).

22. O branilcu vezi ponavljajo čl. 70—72 pr. predvsem dobesedno določbe v kan. 1968 in 1969;¹¹¹ dodajajo pa še nekatera podrobna navodila.

¹¹⁰ Pred ugotovitvijo pravnega spora se sme pričati zaslišati le v primeru strankine nepokornosti ali če se predvidi, da se pričati zaradi verjetne smrti ali zaradi odhoda v drug kraj ali iz kakega drugega upravičenega razloga ne bo mogla zaslišati ali vsaj brez težav ne.

¹¹¹ Prim. tudi odst. 28 in 29 v pravilniku za postopanje pri razvezi neizvršenega zakona. — Prim. Heck, Der Eheverteidiger im kanonischen Eheprozeß (Kan. Studien hrsg. von Albert Koeniger Bd 12) Bonn 1937.

Branilec vezi ima te dolžnosti:

1. Prisostvuje zaslišavanju strank, prič in izvedencev.
2. Sestavlja vprašanja, ki jih sodnik tem stavlja. Paziti mora, da so ta vprašanja pravilno sestavljena. Vprašanja, ki so mu jih predložili zastopniki strank, sme popraviti, in to mora, če so vprašanja sugestivna. Ne sme pa opustiti pri vprašanjih ničesar, kar se mu zdi potrebno in koristno, da se spozna polna resnica. Vprašanja izroča branilec vezi sodniku v kuverti zapečatena. Sodnik jih sme odpreti šele neposredno pred zaslišanjem. Če se med zaslišavanjem pokaže potreba po novih vprašanjih, jih predloži branilec vezi sodniku.
3. Branilec vezi mora pisati in predlagati ugovore proti neveljavnosti zakona in dokaze za veljavnost ter sploh navajati vse, kar se mu zdi koristno za obrambo zakona.

Branilec vezi ima te-le pravice:

1. V vsakem času sme pogledati sodne spise, čeprav še niso objavljeni;
2. predlagati more, da mu predsednik po pametnem preudarku podaljša roke, da more zgotoviti svoje spise;
3. biti mora obveščen o vseh dokazih in ugovorih, tako da jih more pobijati;
4. zahtevati sme, da se zaslišijo nove priče ali stare, in predlagati nove ugovore, čeprav je bilo postopanje že zaključeno;
5. zahtevati sme, da se izvrše tudi drugi pravdni akti, ki jih je sam predlagal, razen če je sodišče soglasno proti;
6. cerkveni tožilec, ki toži na neveljavnost zakona, mu mora predložiti vprašanja, ki naj se stavijo strankam, pričam in izvedencem. Teh vprašanj pa branilec vezi ne sme spreminjati brez senatovega odloka, more pa sam dodati druga vprašanja;
7. zahtevati sme primerne podatke zlasti od branilca vezi tiste škofije, kjer je bil zakon sklenjen;
8. zahtevati sme od župnika zapisnik o izpraševanju ženina in neveste.

23. Zapisnikar je ve dolžnosti, ki jih našteva čl. 73 pr., so te:¹¹²

1. Skrbno in zvesto mora vse zapisati;
2. spise mora imeti v redu;
3. skrbeti mora, da ne pridejo spisi, zlasti tisti, ki se morajo tajno čuvati, v tuje roke;
4. overovljati mora, kar je potrebno, in s predsednikom sopedpisovati;
5. imeti mora v redu zapisnik o pravnih (liber causarum seu protocollum);
6. sestavljati mora dokazne članke (positiones);
7. prisostvovati mora pri zapriseganju;
8. podpisovati mora vabila in zaznamovati, da so izvršena;

¹¹² Prim. ustrezní odst. 30 v pravilniku za postopanje pri razvezi neizvršenega zakona.

9. biti mora navzoč pri preiskovanju in razpravljanju;
10. potrjevati mora, da se prepisi ujemajo z izvirnikom;
11. skrbeti mora, da se izvrše odgovori, odloki in rešitve;
12. strankam mora priobčiti dispozitivni del sodbe (izrek sodbe);
13. izvirne primerke sodb mora podpisati in overoviti njih prepise.

12. Vabilo, ugotovitev pravnega spora in nepokorščina
 (de citatione necnon de litis contestatione et contumacia)
 (čl. 74—92 pr.; kan. 1711—1731; 1842—1850).¹¹³

24. Ko je sodišče tožbo sprejelo, mora povabiti oba zakonca in branilca zakonske vezi ter cerkvenega tožilca, ako on toži, k ugotovitvi pravnega spora. Če je stranka določila zastopnika, se more povabilo poslati njemu; isto velja, če je stranka določila odvetnika, ne pa zastopnika. Ako je stranka slaboumna ali nezmožna rabiti razum, se vabilo dostavi varuhu ali skrbniku, Varuha ali skrbnika, ki ga je postavila svetna oblast, naj ordinarij pripusti, ako ni posebnih razlogov proti. Ako varuha ali skrbnika svetna oblast ni postavila, naj ga določi ordinarij, ko zasliši drugo stranko in branilca vezi. Proti temu ordinarijevemu odloku je dovoljena pritožba na višje sodišče. Ako se stranki sami oglasita pri sodišču, ju ni treba vabiti; mora pa to zapisnikar v spisih omeniti.

Vabilo se stranki sporoči s pozivnico. Pozivnica za toženo stranko mora vsebovati: a) sodnikov poziv stranki, da mora priti k sodišču na določen kraj, določen dan in uro; b) kratke podatke, kdo jo toži in zaradi česa. Vabilo mora biti datirano in opremljeno s pečatom sodišča. Podpisati ga morata predsednik ali preiskovalni sodnik in zapisnikar. Ako pozivnica ni pravilno sestavljena, je vabilo nično in so zato nična tudi naslednja sodna dejanja.¹¹⁴

Vabilo se mora stranki na zakonit način izročiti. Če je mogoče, naj ga izroči stranki sodni prinašalec, ki sme v ta namen stopiti tudi v drugo škofijo, ako je predsednik smatral to za potrebno in mu je izdal zadevno naročilo. Zaradi upravičenega razloga se sme vabilo dostaviti stranki tudi po pošti (proti povratnici) ali na kak drug način, ki je v kraju zakonit in kar mogoče varen. Ako sodni prinašalec stranke ne dobi doma, sme vabilo izročiti komu njegovih domačih, ako je ta pripravljen izročiti vabilo stranki kar naj hitreje in to tudi obljubi.¹¹⁵ Sodni prinašalec, ki vabilo izroči, vpiše v pozivnici dan in uro izročitve, sodišču pa pismeno sporoči, kdo je vabilo sprejel; po možnosti naj oni, ki je vabilo sprejel, podpiše sprejemnico. Ako pozvani noče sprejeti vabila, vrne prinašalec vabilo sodišču, ko ga podpiše, datira in navede razlog, zakaj se je pozvani branil sprejeti. Kdor se brani sprejeti vabilo, se smatra, da je pozvan.

¹¹³ Ustrezni naslov v pravilniku za postopanje pri razvezi neizvršene-
nega zakona se glasi »de initio processus et de citationibus faciendis«
(odst. 33—38).

¹¹⁴ Gre za popravljivo ničnost (kan. 1894, n. 1).

¹¹⁵ Čl. 79, § pr. ponavlja kan. 1717; dostavlja le, »da je želeli, da se izroči pozivnica zapečatená«.

Ako se navzlic skrbnemu iskanju ne more najti stranka, se vabilo izvrši z razglasom, ki se nabije za čas, ki ga določi predsednik, na vrata škofijske kurije, in se objavi v javnem časopisu; ako se oboje ne more izvršiti, zadošča eno ali drugo. Javni časopis je v prvi vrsti škofijski uradni list (pri sv. stolici Acta Apostolicae Sedis), a tudi drugi listi.¹¹⁵

Ko je vabilo zakonito izvršeno, se je pravda začela; pristojnost sodišča se utrdi in pravda začne teči.¹¹⁶ Vsako vabilo je peremptorično. Sodnik pa more po svojem preudarku vabilo ponoviti, zlasti če se po pameti dvomi, ali je pozvani prejel vabilo ali ne (čl. 74—86 pr.).

25. Predmet sojenja se določi z ugotovitvijo pravnega spora,¹¹⁶ kar pomeni: toženec formalno ugovarja proti tožiteljevemu zahtevku z namenom pravdati se pred sodnikom.¹¹⁷ Ugotovitev pravnega spora se izvrši tako, da se pred predsednikom sporazumeta stranki, v čem je spor. Pri ničnostnih zakonskih pravnih je sporno vprašanje vedno to: ali je zakon v tem primeru neveljaven iz navedenega ali iz navedenih razlogov.¹¹⁸ Ako se stranki sporazumeta o spornem vprašanju, mora to še predsednik potrditi. Ako pa stranki glede spornega vprašanja ne soglašata, ga bo določil senat¹¹⁹ po službeni dolžnosti.

K ugotovitvi pravnega spora se za določen dan povabita obe stranki. Ako toženec k ugotovitvi ne pride ne sam ne njegov zastopnik in navaja za opravičilo le nepristojnost, odloči o tem predsednik, ko zasliši branilca vezi. Ako zavrne ugovor nepristojnosti, izda stranki o tem pismen odlok in jo znova pozove k ugotovitvi pravnega spora. Če se toženec sploh ne oglasi in ne odzove pozivu, ga predsednik proglasi za nepokornega^{119a}, ko prej zasliši branilca vezi. Nato se določi na zahtevo tožitelja sporno vprašanje, ki se takoj nepokorni stranki sporoči, da more uveljavljati prigovore, ako hoče, in se rešiti posledic zaradi nepokornosti. Če se tožena stranka ne odzove vabilu k ugotovitvi pravnega spora, pač pa osebno ali pismeno javi sodišču, da njemu prepušča določitev spornega vprašanja, se sporno vprašanje določi na zahtevo tožitelja in se nato o njem obvesti tožena stranka.

^{115a} Vsaka od teh trditev ima svoj pomen. *Res desinit esse integra*, pomeni, da se je začela zadeva sodno reševati, kar bo treba omeniti, če bi se znova predložila. *Firmatur tribunalis iurisdictionis*; nastopila je prevencija. *Lite pendente nil innovetur*.

¹¹⁶ *Litis contestatio*. Učinke ugotovitve pravnega spora našteva kan. 1731.

¹¹⁷ Ako oba zakonca tožita, da bi se proglasil zakon za neveljaven, tedaj ima »namen pravdati se« (animus litigandi coram iudice) branilec vezi.

¹¹⁸ Sporno vprašanje (*dubium*) se torej glasi: *an constet de nullitate in casu ex capite (n. pr. impotentiae, vis et metus, defectus consensus, conditionis appositae et non verificatae, conditionis contra substantiam matrimonii, clandestinitatis [defectus formae])*. Sodba bo izrekla *constat* vel *non constat*. — Po čl. 88 pr. se mora torej tudi razlog, zaradi katerega naj bi bil zakon neveljaven, navesti v formuli spornega vprašanja. Praksa Rimske rote razlogov v formuli ne navaja.

¹¹⁹ Tako čl. 92, § 2 pr.; kan. 1729, § 3 govori nedoločeno, da določi sporno vprašanje *iudex*.

^{119a} *Contumax*; *contumacia*.

Ako tožitelj ne pride k ugotovitvi pravnega spora, se mora na zahtevo tožene stranke znova povabiti in se mu mora zagroziti s proglasitvijo nepokornosti. Če se tudi drugič ne odzove vabilu, proglasi predsednik, da se je pravda opustila, razen če tožena stranka zahteva, da naj se proglasi zakon za neveljaven. Dovoljeno je tudi, da v takem primeru cerkveni tožilec prevzame pravdo, kadar se zdi, da to zahteva javna blaginja, namreč odprava pohujšanja, o čemer pa gre sodba škofu.

Stranka, ki je bila proglašena za nepokorno, more nehati biti takšna in se tako rešiti posledic, dokler ni izrečena sodba; toda sprejeti mora pravdo v stadiju, v katerem je že, drugače mora nasprotni stranki poravnati stroške (čl. 87—92 pr.).

13. Dokazi

(de probationibus)

(čl. 93—174 pr.; kan. 1747—1836).

26. Oddelek o dokazih v pravilniku ima prav isti napis kot deseti titul v 4. zak. knjigi; glede razleditve in vsebine pa se kljub temu oddelka popolnoma ne krijeta. Oddelek v zakoniku ima poleg treh uvodnih kánonov sedem poglavij, oddelek v pravilniku pa poleg dveh uvodnih členov šest poglavij. Uvodni členi ustrezajo uvodnim kánonom; poglavja pa se ne krijejo. Prvo poglavje v pravilniku ima naslov *generalia de probationibus*. Takega poglavja v zakoniku ni; določbe, ki so v njem, ustrezajo delno določbam v poglavju o pričah, delno pa določbam v 9. titulu pod naslovom »de interrogationibus partibus in iudicio faciendis«. V pravilniku so te določbe veliko bolj smotrno razvrščene kot pa v zakoniku. Drugo poglavje v pravilniku ustreza prvemu poglavju v zakoniku, samó da je napis drugačen (v pravilniku *de partium depositione*, v zakoniku *de confessione partium*). Tretje poglavje v pravilniku z naslovom *de probatione per testes* delno ustreza drugemu poglavju v zakoniku, ki ima napis *de testibus et attestationibus*. Četrto poglavje v pravilniku in tretje v zakoniku govorita o izvedencih (*de peritis*). Peto poglavje v pravilniku ustreza petemu poglavju v pravilniku (*de probatione per instrumenta*); prav tako se ujema šesto poglavje v pravilniku s šestim v zakoniku; oba imata določbe v domnevah.¹²⁰

27. Uvodne določbe v pravilnikú, o katerih je bilo rečeno, da ustrezajo uvodnim določbam 10. titula v zakoniku, govore o tem, česar ni treba dokazovati, koga bremeni dokaz in o sodnikovi dolžnosti glede pripuščanja dokazov.

¹²⁰ Ustrezna poglavja (VI—XIII) v pravilniku za postopanje pri razvezi neizvršenega zakona imajo naslove: 1. *de iureiurando a partibus, testibus et peritis praestando, et de interrogationibus iisdem faciendis* (cap. VI, odst. 39—49); 2. *de examine partium* (cap. VII, odst. 50—57); 3. *de testium productione et aliis probationibus ad rem facientibus* (cap. VIII, odst. 58 do 65); 4. *de examine testium septimae manus* (cap. IX, odst. 66—70); 5. *de testibus, praeter alios septimae manus ad instantiam partium vel ex officio a iudice inducendis* (cap. X, odst. 71—74); 6. *de instrumentis* (cap. XI, odst. 75—78); 7. *de indiciis et praesumptionibus* (cap. XII, odst. 79—83); 8. *de inspectione corporali* (cap. XIII, odst. 84—95).

Dokazovati ni treba notoričnih dejstev in kar se po zakonu domneva (čl. 93 pr.). Dokazati mora tisti, ki trdi (čl. 94 pr.). Dokazil, o katerih se zdi, da se predlagajo le zato, da bi se postopek zavlekel, naj predsednik ne dopušča. Če se predlagajo dokazi, ki bi postopek zavlekli, naj predsednik zasliši branilca vezi in stranke, in potem odloči, ali se dokazi prepuste ali ne. Ako dokaze zavrne, je dovoljena pritožba na senat (čl. 95 pr.).¹²¹

1. Splošno o dokazih

(čl. 96—109 pr.).

28. Pred zaslišanjem je treba pozvano osebo (stranko, pričó, izvedenca) zapriseči. Ako se pozvani brani priseči in sodnik¹²² sodi, da bi bile njegove izpovedi koristne, ga more navzlic temu zaslišati. V spisih pa je treba omeniti, da pozvani ni hotel in zakaj ni hotel priseči. Pred prisego mora sodnik osebo opomniti o svetosti prisege, o zločinu krive prisege in tudi, če se mu zdi primerno, o kaznih za njo. Oseba mora pred prisego izkazati svojo identiteto, ako ni osebno znana kakemu sodnemu organu, kar pa se mora v spisih omeniti. Osebe se zaslišujejo pri sodišču, razen onih, ki so omenjene v kan. 1770, § 2.¹²³ Osebe, ki žive v tuji škofiji, se morejo na zahtevo strank¹²⁴ in ako same na to pristanejo, zaslišati pri tem sodišču, drugače se zaslišijo pri sodišču svoje škofije (čl. 96—98 pr.).

Kan. 1773—1776 vsebujejo določbe o vprašanih, ki se stavijo pri zaslišanju. Pravilnik za postopanje pri razvezi neizvršenega zakona je dodal v odst. 42 še nekatere podrobne določbe. Te je sprejel naš pravilnik v čl. 99—102 in jih še izpolnil. Stari procesni redi so pri določbah o zaslišanju združevali materialno pravno stran s formalno pravno stranjo.¹²⁵ Določbe navedenih veljavnih procesnih redov se bolj pravilno bavijo samo s formalnim pravom.

Vprašanja so splošna in posebna.¹²⁶ Splošna se pri ponovnem zaslišanju v isti pravdi opuščajo. Priče je treba vedno vprašati tudi

¹²¹ Stranka, ki ni zadovoljna, da je sodnik pripustil dokaze, se more prav tako pritožiti na senat.

¹²² V tem in naslednjih odstavkih, ki govore o preiskovanju, se nazivi praeses, instructor ali auditor rabijo »indiscriminatim« kot pravi čl. 96, § 1 pr. Kaj si pridrži predsednik glede preiskovanja, je njegova stvar.

¹²³ Kardinali, škofje in odlične osebe, ki jim po krajevnem državnem pravu ni treba priti k pričevanju na sodišče, določijo sami kraj, kjer bodo zaslišani kot priče (kan. 1770, § 2, n. 1). — Težko bolni in drugi, ki zaradi življenjskih okoliščin (n. pr. redovnice s slovesnimi zaobljubami) ne morejo priti k sodišču, se zaslišijo na domu (kan. 1770, § 2, n. 2). — Priče, ki bivajo zunaj škofije, pa ne morejo brez težke škode priti k sodišču, kjer teče pravda, se zaslišijo pri sodišču škofije, v kateri bivajo (kan. 1770, § 2, n. 3).

¹²⁴ Stranke imajo pravico to zahtevati (ius est partibus, čl. 98, § 2 pr.); morajo pa nositi stroške.

¹²⁵ Prim. BV 1938, 100.

¹²⁶ Pravilnik za postopanje pri razvezi neizvršenega zakona v odst. 42 opisuje namen splošnih in posebnih vprašanj, v dodatku (appendix) pa pod št. XIX, XXVII, XXX prinaša vzorce za vprašanje strankam, pričam in izvedencem.

o tem, od kod ve,¹²⁷ kar je izpovedala, zlasti pa, kdaj je to zvedela. Vprašanja morajo biti kratka; ne smejo eno vsebovati več stvari; ne smejo biti zlonamerno sestavljena in takšna, da bi sugerirala odgovore. Vprašanja stavlja vedno sodnik, sestavlja pa jih branilec vezi; temu jih predlagajo stranke in cerkveni tožilec. Sodnik more dostaviti tudi vprašanja ex officio, kar se mora v zapisniku omeniti. Vprašanja morajo biti vedno primerna izobrazbi tistega, komur se stavlja, in sestavljena v ljudskem jeziku.¹²⁸

Oseba, ki se zaslišuje, se ne sme nikoli vnaprej opozoriti na vprašanja, ki jih bo dobila; odgovarjati mora ustno in ji ni dovoljeno uporabljati zapiskov.^{128a} Odgovore more zapisnikar sproti zapisovati, in sicer do besede, ako se to zdi sodniku potrebno ali primerno ali če tako zahteva stranka, priča ali izvedenec. Ko je zaslišanje končano, se zapisnik prebere in zaslišani se pozove, če ima kaj spremeniti, opustiti ali dodati. Nato se ponovno zapriseže in podpiše zapisnik, ki ga za njim podpišejo še branilec vezi, cerkveni tožilec, če je navzoč, sodnik in zapisnikar (čl. 103—104 pr.).

29. Pismena poročila o tem, kaj je sodišče napravilo ali odločilo, morajo biti spisana latinsko. Vabilo, besedilo prisega, odgovori zaslišanih oseb in poročila izvedencev morajo biti sestavljena v ljudskem jeziku. Če se vloži priziv na sv. stolico, se morajo spisi prevesti v latinski, italijanski ali francoski jezik.¹²⁹ Ako je za prevajanje potreben tolmač, se mora zapriseči, da bo posel vestno opravil in da bo držal tajnost. Ako ima stranka, ki vlaža priziv, pravico ubogih, mora sodišče izvršiti prevod po službeni dolžnosti. Obenem s prevodom je treba poslati tudi spise in listine v avtentičnem prepisu. Spisi in listine morajo biti zložene v fasciklu s kazalom. Originalni spisi se pošljejo le, če to zahteva sodišče sv. stolice (čl. 105 pr.).¹³⁰

Sodno postopanje se deli na seje; kar se ne more izvršiti v eni seji, se dopolni v drugi. Dokler traja preiskovalno postopanje, se morejo stranke, priče in izvedenci ponovno zaslišati. To se zgodi ali na zahtevo branilca vezi ali če tako odloči sodišče po službeni dolžnosti, ko zasliši branilca vezi. Če zahteva ponovno zaslišanje stranka, mora senat zaslišati branilca vezi in nato zaslišanje z dekretom dovoliti ali zavrnuti; paziti pa mora, da ne bo zlorab. Ponovno zaslišanje se vrši kakor prvo.¹³¹ Če se mora zaslišati oseba, ki ne zna krajevnega jezika, sodnik pa ne zna njenega, določi sodnik tolmača; prej pa mora zaslišati stranki in branilca vezi, da vložijo, če hočejo, prigovor proti tej osebi (čl. 106—108 pr.).

¹²⁷ »... an nempe de visu aut propria experientia, an de auditu a videntibus, an de auditu auditus, an ex fama etc.« (čl. 100 pr.).

¹²⁸ V kan. 1775, ki določa, kakšna morajo biti vprašanja, ni tega določila, ki ga ima čl. 102 pr.

^{128a} Zapiske sme rabiti le, kadar gre »de calculo et rationibus« (kan. 1777).

¹²⁹ Teh določb ni v kodeksu (prim. kan. 1642, § 2).

¹³⁰ Prim. kan. 1644.

¹³¹ Prim. o ponovnem zaslišanju kan. 1781.

2. Izpoved strank (čl. 110—117 pr.).

30. Po ugotovitvi pravnega spora se zaslišijo stranke, ko se poprej zaprisežejo. Najprej se zasliši tožitelj, ako važen razlog ne svetuje drugače. Stranka je dolžna po kan. 1743, § 1 sodniku odgovarjati.^{131a} Ako se brani odgovarjati, sodnik oceni, koliko je to upoštevati. Najprej se zasliši tožitelj; po zaslišanju se mu prebere obtožnica in se vpraša, ali jo vzdržuje v vseh njenih delih. Nato se zasliši drugi zakonec; na koncu se mu prebere tožiteljeva obtožnica in se vpraša, ali se bo protivil tožbi ali ne. Ako sta oba zakonca vložila tožbo ali ako tožena stranka izjavi, da nima kaj ugovarjati proti tožbi, naj sodnik previdno preišče, zakaj sta stranki složni ali zakaj druga ne ugovarja. Prav isto mora storiti, ako se iz odgovorov zakoncev pokaže sumnja, da sta dogovorjena. Če je potreba, naj sodnik zasliši o tem tudi priče.¹³²

Po zaslišanju naj se zakonec pozove, če ima kaka vprašanja, ki naj bi se stavila drugemu zakoncu. Ako se odgovori zakonca, ki je bil kot drugi zaslišan, v važnih stvareh ne ujemajo z odgovori prvega zakonca, mora sodnik na zahtevo branilca vezi ali tudi po službeni dolžnosti staviti drugemu zakoncu vprašanja, ki naj bi pojasnila nesoglasje.¹³³ Pri tem sme po razmerah tudi omeniti, kaj je prvi zakonec izpovedal. Ako je potrebno, more sodnik odrediti tudi soocnenje obeh zakoncev (čl. 110—114 pr.).

31. Ako tožitelj ne pride k zaslišanju, se je ravnati po določbah, ki veljajo za primer, ako tožitelj ne pride k ugotovitvi pravnega spora. Ako toženec ne pride k zaslišanju, mora sodnik zaslišati branilca vezi in presoditi, ali naj se vabilo ponovi ali pa naj se na kak drug način skuša toženec pripraviti do tega, da bo prišel k sodišču, n. pr. po kakšnem prijatelju ali po kakšni osebi, ki ima nanj vpliv. Ako toženec navzlic temu noče priti k zaslišanju, odloči senat, ali naj se proglasi za nepokornega ali pa se mu nalože cerkvene kazni (čl. 115 pr.).

Kar je izpovedal zakonec proti zakoncu v času pred sklenitvijo zakona ali po sklenitvi, toda tempore non suspecto, ni pravi dokaz, marveč le dokazno pomagalo, ki ga mora sodnik pravilno oceniti. Sodna izpoved zakoncev ne more dokazati, da je zakon neveljaven (čl. 116—117 pr.).¹³⁴

^{131a} »Nisi agatur de delicto ab ipsis commissis«.

¹³² Praksa kaže, da se more na ta način marsikatera dogovorjena pravda preprečiti.

¹³³ Tako tudi odst. 55 pravilnika za postopanje pri razvezi neizvršeneega zakona.

¹³⁴ Kako se ta pravila v praksi uporabljajo, prim. Hollnsteiner, Die Spruchpraxis der S. Romana Rota in Ehenichtigkeitsprozessen, Freiburg 1934; O d a r, Sodbe Rimske rote v zakonskih pravnih 1934; G a s p a r r i, De matrimonio II, 1932; M e i l e, Die Beweislehre des kanonischen Prozesses 1925.

3. Dokaz po pričah

(čl. 118—138 pr.).

32. V zakoniku je poglavje o pričah, ki ima naslov *de testibus et attestacionibus*, poleg uvodnih dveh kanonov razdeljeno na sedem odstavkov; v pravilniku se ustrezno poglavje *de probatione per testes* ne deli na odstavke.

Čl. 118—122 pr. ponavljajo iz zakonika določbe, kdo more biti priča (kan. 1756, 1974), kdo ne more biti priča (kan. 1757) in kdo ni dolžan odgovarjati, ko je pozvan za pričo (kan. 1755). Za priče morejo biti vsi, ki jih pravne določbe v celoti ali delno ne izključujejo. V zakonskih pravadah morejo biti priče tudi krvni sorodniki in svaki v ravni črti in v prvem kolenu stranske črte, ki so sicer od pričevanja izključeni (kan. 1974).¹³⁵ Od pričevanja se zavračajo nekateri kot neprimerni, drugi kot sumnjivi in tretji kot nesposobni. Kot neprimerne priče se odklanjajo nedorastli in slaboumni. Vendar pa se ti morejo zaslišati, ako to smatra sodnik za primerno. Njihovo pričevanje pa velja le kot indicij in pomožen dokaz. Redno se ti zaslišijo nezapriseženi. Kot sumnjivi se odklanjajo: izobčenci, krivoprisežniki, zloglasni, ako je bila njihova zloglasnost sodno razglašena ali naložena, oni, ki so tako slabega življenja, da ne morejo veljati za verodostojne, in končno javni ter hudi sovražniki stranke. O zaslišanju sumljivih prič in ocenjevanju njih pričevanja velja isto kar pri neprimernih pričah. Kot nesposobne priče se odklanjajo stranke, zastopniki strank, sodnik in sodni organi, odvetnik in drugi, ki zastopajo stranko, dalje duhovniki glede tega, kar jim je bilo zaupano pri spovedi, čeprav bi bili odvezani od spovedne molčečnosti, in končno zakonec v pravdi svojega sozakonca.

Priča mora sodniku, ki jo zakonito vpraša, odgovarjati. Odgovarjati niso dolžni tisti, ki jim je bilo kaj zaupano pod službeno molčečnostjo; razen če so jih ti, ki so jim zaupali, odvezali od tega in sami po pameti sodijo, da morejo izpovedati. Odgovarjati tudi ni dolžan, kdor se boji zaradi pričevanja težkega zla zase ali za svoje krvne sorodnike in svake v ravni črti in v prvem kolenu stranske črte. Pričo, ki bi zavestno izpovedala napačno, more sodnik kaznovati; enako tiste, ki so pričo na kakršen koli način zapeljali v to, da je napačno izpovedala ali resnico prikrila. Kazni so: 1. sodnik kaznuje s primerno kaznijo (n. pr. z izključitvijo ab actibus legitimis, z globo) pričo, ki se noče odzvati ali odgovarjati ali priseči ali pričevanje podpisati; 2. za krivo prisego se naloži laikom personalni interdikt, duhovnikom suspenzija; 3. za zavestno napačno izpoved in zavajanje k temu izključitev ab actibus legitimis (kan. 1766 in 1743).

33. Priče predlagata stranki, branilec vezi in cerkveni tožilec, če je navzoč. Sodnik in senat pa jih moreta pozvati tudi po službeni dolžnosti. Sodnik mora omejevati preveliko število prič. To stori z

¹³⁵ V kan. 1757, § 3, n. 3, na katerega se sklicuje kan. 1974, je dostavljena nekakšna omejitev (... »cuius notitia aliunde haberi nequeat, et bonum publikum exigat ut habeatur«); v čl. 122 pr. te omejitve ni.

dekretom zlasti takrat, kadar se priče predlagajo glede stvari, ki ni v tesni zvezi z dokazovanjem ali se tega sploh ne tiče. Na splošno je omejevati število prič, kadar se te predlagajo, da bi se postopek zavlekel ali da bi imela nasprotna stranka škodo ali je stvar že ob manjšem številu zadosti preiskana (čl. 123 pr.). Priče, ki se same prijavijo, sodnik po svobodnem preudarku pripusti ali zavrne. Zavrniti jih mora, kadar se zdi, da so se zato prijavile, da bi se postopek zavlekel, ali da bi škodovala pravici in resnici (čl. 124 pr.).

Kdor predlaga pričo, mora sodišču naznaniti njeno ime, imeni njenih roditeljev, ako je treba, dalje bivališče; dodati mora tudi točke, o katerih naj se zasliši. Te točke se izroče branilcu vezi, da jih upošteva pri sestavljanju vprašanj. Imena prič se morajo pred zaslišanjem sporočiti nasprotni stranki, da more vložiti prigovor. Iz važnega razloga ali na zahtevo branilca vezi more sodnik to opustiti; sporočiti pa se mora ime priče stranki na vsak način prej, preden se ji da na vpogled, kaj je pričala (čl. 125—126 pr.).

34. Priča, zakonito pozvana, mora priti k sodišču ali se opravičiti. Ako tega ne stori, ali če noče odgovarjati ali priseči ali zapisnik podpisati, jo more sodnik kaznovati in ji vrh tega še naložiti globo, ako sta stranki zaradi tega trpeli škodo (čl. 127, §§ 1, 2 pr., ki ponavlja kan. 1766). Pri zaslišanju prič stranke niso navzoče. O tem se določbi v kan. 1771 in v čl. 128 pr. popolnoma ne krijeta. Kan. 1771 namreč določa: »Pri zaslišanju prič stranke ne morejo biti navzoče, razen če sodnik sodi, da jih je treba pripustiti.« Čl. 128 pr. pa določa: »Redno ne morejo biti navzoče pri zaslišanju prič stranke ali njih zastopniki ali odvetniki. Sodnik pa je pooblaščen, da izjemoma pripusti stranko ali njih zastopnike in odvetnike, ako se mu po pametni sodbi zdi, da okoliščine spornega predmeta to priporočajo.«

Priči se mora odmeriti po kon. 1787, § 2, odškodnina, ako to zahteva.

Odgovori prič se morejo po vprašanih natančno in v celoti zapisati, tako da se nič ne opusti, kar bi moglo vplivati na sojenje. Varovati pa se je, da ne bodo zapisi preobširni, zlasti pa da ne bodo prekratki. Izogibati se je enozložnih odgovorov (čl. 129 pr.). Sodnik more s prisego zavezati k molku zastopnike in odvetnike, ako se je bati, da bi zaradi izpovedi prič nastali prepiri ali bi se priče izpostavile težkemu zlu (čl. 130, § 1 pr.). Ako priča izpove le pod pogojem, da se njeno ime ne bo naznanilo stranki ali strankama in sodnik sodi, da se ta pogoj opira na tehtne razloge, določi dve ali tri osebe, ki na pravde niso interesirane, so pa nad vsak dvom vzvišene in strankama niso sumnjive. Tem osebam nato sporoči ime priče in jih vpraša, ali je priča verodostojna¹³⁶ (čl. 130, § 2 pr.).

35. Stranka, ki se ji je ime priče naznanilo, sme zahtevati, da se priča ne pripusti. To zahtevo mora vložiti v treh dneh, ako ni po sodnikovi sodbi zaradi oddaljenosti kraja potreben daljši rok. Pozneje se ta zahteva ne upošteva, razen če stranka dokaže ali vsaj s prisego potrdi, da takrat ni vedela za napako. Ako razlogi, ki jih

¹³⁶ Teh določb ni v kodeksu; so pa velikega praktičnega pomena.

stranka navaja za to, da naj se priča odkloni, niso takšni, kakršne pozna zakon, naj sodnik določi stranki kratek termin, da zbere dokaze, in naj postopa kakor v incidenčnih sporih. Ako se razlogi za odklonitev ne dajo hitro in lahko dokazati, naj se razpravljanje o tem odloži do konca pravde; medtem pa naj se priča zasliši. Neutemeljene zahteve, da se priča odkloni, mora preiskovalni sodnik z dekretom zavrnuti (čl. 131 pr.). Stranka se more odreči priči, ki jo je sama predlagala. Ostane pa nasprotni stranki in branilcu vezi pravica, zahtevati, da se ta priča pozove. Stranka sme iz razloga, ki je po predlaganju priče nastal, tudi zahtevati, da se zavrne priča, ki jo je ona predlagala (čl. 132 pr.).¹³⁷

Ako je potrebno soočenje priče s pričo ali s strankami, ga odredi sodnik z odlokom, ko zasliši branilca vezi (čl. 133 pr.). Ko so vse priče zaslišane in sodnik ali branilec vezi nimata za potrebno, da se pozovejo priče ex officio, ali da je treba zbrati še druge dokaze, izda predsednik odlok, s katerim se pričevanja objavijo (čl. 134 pr.). Po tem aktu se smejo iste priče še enkrat zaslišati ali nove pozvati le iz važnega razloga. Treba je postopati previdno; odstrani naj se nevarnost za kakršnokoli zlorabo; nasprotna stranka in branilec vezi morata biti prej zaslišana; prav tako tudi cerkveni tožilec, ako je navzoč. Odlok, s katerim sodnik odredi novo zaslišanje, mora vse to omenjati. Ako so pri preiskavi prišla na dan dejstva, o katerih je možno, da stranke za nje niso vedele, imajo stranke pravico zahtevati, da se že zaslišane priče znova zaslišijo ali da pozovejo nove priče (čl. 135 pr.).

36. čl. 136 pr. podaja v treh paragrafih smernice, po katerih naj se presoajo izpovedi, ki jih dajo priče. Prvi od teh paragrafov določa samo, da se je ravnati po kan. 1789, 1790 in 1791. Kan. 1789 določa, da se mora sodnik pri tem presojanju ozirati: 1. na položaj, odličnost in poštenost priče; 2. na to, ali priča ve za to, kar je izpovedala, po lastnem zaznanju, ali je le slišala od drugih; 3. ali je priča stalna in dosledna, ali morda omahljiva in se zapleta; 4. ali samo ta priča to trdi, ali jih morda trdi isto več. Kan. 1790 opozarja sodnika, da more v primerih, ko se priče ne ujemajo, preudariti, ali si njih pričevanja nasprotujejo ali pa le izpovedujejo različne stvari in se le v malenkostih razlikujejo. Po kan. 1791 pričevanje ene priče ne nudi polnega dokaza, razen če je priča kvalificirana in je izpovedala o stvareh, ki spadajo v njeno službo. Če pa pričajo dve ali tri verodostojne priče, ki o njih verodostojnosti ni mogoče dvomiti, o kakih dejstvih, za katera same vedo in se med seboj ujemajo, je podan zadosten dokaz, ako ne smatra sodnik, da je potrebno popolnejše dokazovanje, ker je stvar zelo važna, ali zaradi nasprotnih sumenj.¹³⁸

Drugi paragraf čl. 136 pr. opozarja, da je treba v primeru, kadar gre za okoliščino, od katere zavisi veljavnost zakona, tem bolj pre-

¹³⁷ Prim. s čl. 131 in 132 pr. kan. 1764.

¹³⁸ Ta dokazna pravila mora pač sodnik upoštevati, toda pri formiranju svoje moralne izvestnosti ni nanje vezan. Moralna izvestnost je podana, če je pameten dvom izključen.

iskati poštenost priče, ki izključuje sumnjo krive prisege. Dejstvo, da stranki nista vložila proti priči kakega prigovora, ne dokazuje, da je priča, ki je izpovedala proti zakonu, verodostojna (čl. 136, § 3).

O vseh pričah se mora uradno¹³⁹ zahtevati spričevalo o vernosti, poštenosti in resnicoljubnosti. Verjeti se jim mora tem bolj, čim ugodnejša spričevala imajo o svoji verodostojnosti. Ta spričevala se morajo objaviti, ako ne odloči senat, da naj se katero zaradi tega, da ne nastane težko zlo, ne objavi (čl. 138 pr.).

37. Čl. 137 pr. do besede ponavlja kan. 1975, § 1, ki vsebuje določbo o prisežnih pomočnikih (testes septimae manus).¹⁴⁰ V zakonskih pravnah, kjer gre za spolno nesposobnost ali za neizvršenost zakona, pa se spolna nesposobnost ali nedovršenost zakona ne da drugače izvestno ugotoviti, morata oba zakonca navesti izmed sorodnikov in znancev osebe, ki bi mogle pod prisego potrditi, da sta zakonca poštena in da jima gre verovati v tem, kar izpovedujeta o zakonu. Sodnik more poleg prisežnih pomočnikov, ki so jih predlagale stranke, pozvati tudi druge.

Kan. 1975, § 1, ne določa izrecno, da bi moralo biti prisežnih pomočnikov sedem, pač pa na to spominja izraz »testes, qui septimae manus audiunt«, ki se v njem nahaja. Pravilnik za postopanje pri razvezi neizvršenega zakona pa v odstavku 59 izrecno določa, da mora vsaka stranka navesti po sedem oseb. Če jih toliko ni mogoče dobiti, jih zadošča tudi manj; toda v spisih se mora zaznamovati, zakaj jih ni bilo mogoče dobiti sedem.

Kan. 1975, § 2, in za njim še bolj natančno odst. 60 pravilnika za postopanje pri razvezi neizvršenega zakona določata, kakšno vrednost ima pričevanje prisežnih pomočnikov. Njih pričevanje je le »argumentum credibilitatis quod robur addit depositionibus coniugum« (kan. 1975, § 2). Naš pravilnik določbe kan. 1975, § 2, ne omenja.

4. Izvedenci

(čl. 139—154 pr.).

38. Splošne določbe o izvedencih vsebujejo kan. 1792—1805; o izvedencih, ki pridejo v poštev v zakonskih pravnah, pa podajajo kan. 1976—1982 nekatere posebne določbe. Pravilnik na kratko ponavlja te določbe in nekatere bolj podrobno razloži.

Zakon ukazuje mnenje izvedencev v pravnah, kjer gre za spolno nesposobnost ali za pomanjkanje privolitve zaradi umobolnosti. V drugih pravnah je treba dobiti mnenje izvedencev takrat, kadar ocenjevanje činjenic zahteva strokovnega znanja, n. pr. kadar je treba preiskati, ali je rokopis avtentičen. V teh drugih primerih odredi, da se pozovejo izvedenci, sodnik na zahtevo ene ali obeh strank ali pa tudi po službeni dolžnosti. Zaslišati pa mora prej branilca vezi. Ako se stranki ne ujemata, predloži sodnik stvar senatu (čl. 139—140 pr.).

¹³⁹ Od župnika. B e r n a r d i n i (Apollinaris 1936, 559, op. k čl. 138 pr.) dobro opozarja, da »testimonium mere negativum« (župnik ne ve nič proti, sam pa osebe ne pozna) ni polnovredno spričevalo.

¹⁴⁰ Ostanek iz germanskega prava, ki pa je za to vrsto pravn upravičen, čeprav si v praksi od teh prič ne moremo veliko obetati.

Izvedence same določi predsednik, ko zasliši branilca vezi. Ako zakon ne določa, koliko izvedencev naj se zasliši, določi število predsednik sam. Izvedenci morajo imeti spričevalo o sposobnosti, izdano od pristojne oblasti, dalje morajo biti v svoji stroki na glasu in priporočati jih mora njihova vernost in poštenost. Oseba, ki bi bila izključena od pričevanja kot neprimerna, sumnjiva ali nesposobna, se ne more pripustiti kot izvedenec. Izključene so dalje osebe, ki so s strankama v kakšni posebni zvezi. Prav tako so izključeni v pravadah glede nesposobnosti ali pomanjkanja privolitve zaradi umobolnosti tisti, ki so bili privatno preiskali stranko; ti pa se v pravadah zaradi nesposobnosti morejo in v pravadah zaradi umobolnosti morajo zaslišati kot priče. Ako je izvedenec postal sumnjiv, preden je izdelal mnenje, ali če se zve, da je nesposoben za svojo službo, mu predsednik odredi namestnika, ko zasliši prej branilca vezi. Stranka ali obe stranki moreta zahtevati, da se izvedenec kot pristranski odkloni. V vsakem primeru mora sodnik izdati odlok, v katerem to zahtevo sprejme ali zavrže. Če izvedenca odkloni, mora določiti drugega, ko prej zasliši branilca vezi (čl. 141—145 pr.).

39. Izvedenec mora pred prevzemom posla priseči pred predsednikom, da bo svoje delo vestno opravil in varoval tajnost; k zaprisegi se morata povabiti stranki in branilec vezi. Sodnik mora izdati, ko zasliši stranki in branilca vezi, odlok, v katerem določi točke, okoli katerih naj se vrši izvedenčevo delo, n. pr. ali je duševna bolezen habitualna ali je prehodna ali je dopuščala svetle trenutke; ali je spolna nesposobnost absolutna ali relativna, ali je organska ali funkcionalna, ali je bila pred sklenitvijo zakona ali je nastala po tem, ali je trajna ali pa ozdravljiva brez velike nevarnosti za življenje. Izvedencu se morajo izročiti vsi spisi, ki so mu po sodnikovem mnenju potrebni, da more izdelati strokovno mnenje. Stranke imajo pravico, staviti vprašanja, na katera se morajo izvedenci v svojih poročilih ozirati. Sodnik pa more iz važnega razloga, ko prej zasliši branilca vezi, ta vprašanja zavrniti. Sodnik mora določiti tudi rok, v katerem mora izvedenec opraviti preiskavo in napraviti mnenje; ta rok more sodnik iz pametnega razloga podaljšati, ko zasliši stranki (čl. 146—147 pr.).

Izvedenci morajo vsak zase napraviti preiskavo; napisati o preiskavi poročilo in v njem opisati, kako so prišli do rezultatov. Iz posebnega razloga more predsednik odrediti, da napravijo izvedenci preiskavo skupno. Morebitna različna mnenja, oprta z razlogi, je treba zaznamovati. O preiskovanju izvora rokopisa podaja posebne določbe kan. 1800 (čl. 148—149).

40. V primerih, kjer gre za spolno nezmožnost, sta predpisana dva izvedenca. In sicer pregledata moškega dva zdravnika, ki ju je treba opomniti, da smeta uporabljati le dovoljena sredstva.^{140a} Žensko pregledata dve izkušeni zdravnici, razen če ona sama hoče ali če odloči senat, da naj pregledata dva zdravnika ali vsaj dve večji ba-

^{140a} Priskrbeti seme z masturbacijo je po dekretu sv. oficija z dne 2. avg. 1929. prepovedano.

bici. Pregled ženskega telesa se mora izvršiti v skladu s krščansko moralo in v navzočnosti poštene žene, ki jo določi sodišče po službeni dolžnosti¹⁴¹ (čl. 150 pr.).

Kadar gre za duševno bolezen, naj napravi preiskavo izkušen psihiater, v težjih primerih dva. Izključijo pa naj se taki izvedenci, ki ne priznavajo v tej stvari zdravega (katoliškega) nauka (čl. 151 pr.).

Ko izvedenci predlože pismena poročila, jih pozove sodnik posamič k zaslišanju, kjer morajo pod prisego odobriti svoje zaključke in odgovarjati na vprašanja, ki jih je sestavil branilec vezi.¹⁴² Ako se izvedenca ne ujemata, more predsednik določiti novega izvedenca. Sodišče ni dolžno sprejeti mnenje izvedencev, čeprav se izvedenca ujemata; marveč mora upoštevati še druge razloge.¹⁴³ Mora pa sodišče obrazložiti, zakaj je sprejelo ali zavrnilo zaključke izvedencev (čl. 125—154 pr.).

5. Dokaz z listinami ali dokumenti

(čl. 155—169 pr.).

41. O dokazu z listinami ima zakonik določbe v kan. 1812—1824, ki so združeni v dva odstavka. Naš pravilnik izpisuje od teh do besede kan. 1812, 1813 in 1820; sklicuje pa se na kan. 1814, 1816, 1817, 1818, 1819, 1821. Deset členov o njem pa prinaša nekatere podrobne določbe oziroma razlage.

Dokaz z listinami se dopušča v vsaki vrsti sojenja. Listine so javne in zasebne; javne so cerkvene in državljanske. Čl. 156 pr. ponavlja kan. 1813, ki našteva v § 1 poglobitve cerkvene javne listine. Te so:

1. spisi, ki so jih pri izvrševanju svoje službe v avtentični obliki izdali papež, rimska kurija in ordinariji; dalje avtentična potrdila o takih spisih, ki so jih izdali oni sami ali njih notarji;

2. listine, ki so jih napravili cerkveni notarji;

3. spisi cerkvenih sodišč;

4. vpisi krsta, birme, sv. reda, redovniške zaobljube, zakona, smrti v matičnih knjigah škofijske kurije, župnij in redov; dalje izpisi iz teh knjig, ki jih napravijo župniki, ordinariji ali cerkveni notarji ali njih overovljeni prepisi.

Za javne državljanske listine se smatrajo tiste, ki jih ima krajevni državni zakon za takšne.¹⁴³ Zasebne listine so vsi spisi zasebnikov (pisma, pogodbe, oporoke in drugi spisi) (kan. 1813, §§ 2, 3).

¹⁴¹ Pravilnik za postopanje pri razvezi neizvršenega zakona ima posebno poglavje »de inspectione corporali« (odst. 84—95).

^{142a} Zaslišati se mora tudi »matrona adstans« (kan. 1981).

¹⁴³ Prim. o tem O d a r, Sodbe Rimske rote v zakonskih pravnih 81/2.

¹⁴³ § 388 jugoslovanskega cpp (civilni pravdni postopnik) določa: »Listine, ki jih izda v državi v predpisani obliki in v mejah službenega področja javno oblastvo, ali ki jih izda v svojem poslovnem področju oseba, uživajoča po zakonu samem javno zaupanje (javne listine), dokazujejo ono, kar v njih službeno odreja ali izjavlja ali posvedočuje oblastvo ali oseba javnega zaupanja. Prav to velja tudi za listine, ki so izdane zunaj naše države, toda jih izdado v mejah svojega področja javni organi, podrejeni oblastvu s sedežem v naši državi«. Čl. 389 cpp: »Enako dokazno moč imajo tudi druge

Listine, s katerimi se dokazuje prejem krsta ali sv. reda, smrt, redovniška zaobljuba, duhovno sorodstvo in spregled od zakonskega zadržka, morajo biti cerkvene.

Dokazno moč imajo le originali listin ali njih overovljeni prepisi. Prepis je overovljen, ako je napisan z roko^{143a} in potrjen s podpisom predstojnika arhiva, kjer je original, ali cerkvenega notarja, in opremljen s pečatom. Prepis javne državljanske listine mora biti napravljen tako, kakor določajo državni zakoni.

Listine je treba izročiti sodišču, da jih sodišče in nasprotna stranka moreta preiskati. Ako stranka listine noče prostovoljno izročiti, jih mora sodnik zahtevati. Pri zaslišanju je treba stranke in priče vprašati po listinah. Listine mora zapisnikar hraniti v pisarni in le tam jih morejo preiskati branilec vezi, stranke in sodniki (čl. 157—161 pr.).

Ako nastane dvom o vernosti prepisa, ali če se vloži kakšen prigovor, more sodnik zahtevati, da se predloži original. Ako originala ni mogoče dobiti vsaj brez večje težave, more sodišče odrediti, da gre preiskovalni sodnik oba izvoda primerjati, ali pa prosi ordinarija, da odredi primerjavo. Ako se dvom ali prigovor tiče resničnosti listine, se mora predložiti incidenčni spor in se pokličejo ter sodno zaslišijo vsi, o katerih se domneva, da sta jim znana izvor in resničnost listine (čl. 162 pr.).

42. Izmed zasebnih listin morejo biti velike važnosti pisma, zlasti o pravnih, kjer se toži na proglasitev neveljavnosti zakona zaradi sile in strahu ali zaradi pogoja. Ta pisma morajo biti pisana ali pred sklenitvijo zakona ali tudi po sklenitvi, toda ne šele v sumnjivem času; dokazana pa mora biti njih avtentičnost in čas, v katerem so bila napisana. Sodnik mora opozoriti stranke, naj taka pisma izroče sodišču. Pisma naj sodnik skrbno preišče. Ona pisma, ki jih ena stranka predloži, mora druga potrditi. Privatne listine imajo tolikšno dokazno moč, kolikršna jim gre po okoliščinah,¹⁴⁴ zlasti okoliščinah časa, v katerem so nastale. Anonimna pisma in listine nimajo same po sebi nobene veljave, razen če navajajo dejstva, ki se dajo od drugod dokazati (čl. 163—165 pr.).

Če se navaja le kakšen odstavek iz listine, more nasprotna stranka ali branilec vezi ali tudi sodnik po službeni dolžnosti zahtevati, da se predloži cela listina. Ako stranka izpove, da ima listino in se domneva, da je listina nekoliko važna, stranka pa se brani listino izročiti, mora sodnik na zahtevo druge stranke ali po službeni dolžnosti zahtevati z odlokom, ko prej zasliši branilca vezi, da stranka listino izroči. Če se ta še brani, poroča sodnik senatu, ki presodi, koliko je upoštevati strankino upiranje. Ako stranka pravi, da listine

listine, ki so pripoznane s posebnim zakonitim predpisi za javne listine. Listine, izdane zunaj naše države, ki veljajo v kraju izdaje za javne listine, imajo ob pogoju vzajemnosti tudi v naši državi dokazno moč javnih listin, če so predpisno overovljene.

^{143a} Ali tudi drugače napravljen, n. pr. odtipkan na stroju.

¹⁴⁴ Prim. tudi odst. 77, § 2 pravilnika za postopanje pri razvezi neizvršenega zakona.

nima, jo more sodnik pozvati, da to s prisego potrdi. Ako je bil civilni zakon s sodbo civilnega sodišča razvezan ali proglašen za neveljaven, naj sodnik poskrbi, da se bo dobila tožba, sodba in če je potrebno, tudi spisi civilnega sodišča (čl. 166—168 pr.).

43. O dokazni moči listin vsebujejo določbe kan. 1814, 1816, 1817, 1818, na katere se sklicuje čl. 169 pr. Po kan. 1814 se smatrajo javne listine, tako cerkvene kot civilne, za pristne, dokler se nasprotno jasno ne dokaže. Kan. 1816 določa, da javne listine dokazujejo to, kar se v njih trdi »principaliter et directe«. ¹⁴⁵ Zasebna listina ima proti tožitelju in podpisniku veljavo izven sodnega priznanja. ¹⁴⁶ Proti tretjim osebam pa sama po sebi nima dokazne moči (kan. 1817). Ako je listina kakorkoli pokvarjena ali interpolirana, presodi sodnik, koliko jo je uvaževati ¹⁴⁷ (kan. 1818).

6. Domneve

(čl. 170—174 pr.).

44. V tem kratkem odstavku izpiše pravilnik kan. 1825, 1014, 1828 in dodaja v čl. 172 in 174 nekaj podrobnih navodil.

Čl. 170 pr. ponavlja kan. 1825, ki podaja definicijo domneve in vrste domnev. Domneva (praesumptio) je »rei incertae probabilis coniectura«, pametni zaključek, da obstoji dejstvo, ki je neznano. Do tega pametnega zaključka se pride na osnovi danih dejstev, iz katerih navadno domnevano dejstvo sledi. Domneva je ali praesumptio iuris ali praesumptio hominis. Praesumptio iuris je tista, ki jo zakon sam postavlja; praesumptio hominis pa tista, ki jo sodnik sam napravi. Praesumptio iuris je dvojna: proti prvi je možen nasprotni dokaz; to se imenuje praesumptio iuris simpliciter. Ako pa proti pravni domnevi direktn nasprotni dokaz ni mogoč, se imenuje praesumptio iuris et de iure.

Zakon stoji pod posebno zaščito prava. Zato je imeti v dvomu zakon za veljaven, dokler se nasprotno ne dokaže. Izjema je privilegium fidei. Čl. 172 pr. določa, da mora biti dvom, bodisi pravni bodisi dejanski, pameten, da se je odločiti za veljavnost zakona. Dvom je pameten, ako se opira na verjetno osnovo.

Domnev, ki jih ne postavlja zakon, si sodnik ne sme ustvarjati, razen na osnovi izvestnega in določnega dejstva, s katerim je domnevano dejstvo v direktni zvezi. Te praesumptiones hominis pridejo v poštev zlasti v pravadah, kjer gre za pomanjkanje privolitve v zakon. Da se morejo te domneve utrditi, mora sodnik čim bolj osvetliti vse okoliščine pred sklenitvijo zakona, ob sklenitvi in po sklenitvi ¹⁴⁸ (čl. 173—174 pr.).

¹⁴⁵ Prim. § 388 cpp v opombi 143.

¹⁴⁶ Prim. § 390 cpp: »Zasebne listine, ki jih je izdajatelj podpisal ali na katerih je njegov ročni znak, overovljen od sodišča ali od javnega notarja, dokazujejo, da je podal izdajatelj listine izjave, obsežene v njih«.

¹⁴⁷ Enako § 392 cpp. Prim. tudi odločbo ap. signature z dne 31. maja 1919. (AAS 1919, 195).

¹⁴⁸ Prim. O d a r, Sodbe Rimske rote 51/2.

14. Objava spisov, zaključek postopka in končna razprava
(de processus publicatione, de conclusionem in causa et de causae
discussione)
(čl. 175—186 pr.; kan. 1858—1867).

45. Napisa v pravilniku in kodeksu se popolnoma ujemata. Kakor je iz napisa razvidno, se v tem titulu obravnavajo trije različni predmeti. Titul v pravilniku ima tri poglavja, od katerih vsebuje vsako določbe o enem izmed predmetov v napisu; titul v kodeksu ni razdeljen v poglavja.

Pravilnik prinaša v tem titulu več podrobnih določb, ki jih v ustreznem kodeksovem titulu ni.

1. Objava spisov
(čl. 175—176 pr.).

46. Dokaze, ki so bili v pravdi predloženi, preiščejo branilec vezi, preiskovalni sodnik in predsednik.¹⁴⁹ Nato se morajo spisi strankama objaviti. Predsednik izda o tem odlok, s katerim se daje strankama in njihovim odvetnikom pravica, da pregledajo vse dokaze v spisih, ki so se dosedaj tajno hranili, in da zahtevajo prepis spisov. V odloku se tudi določi rok, v katerem morejo branilec vezi in stranke predložiti listine in razložiti dokaze, ki naj njihovo dosedanje dokazovanje izpopolnijo, oziroma dokazovanje nasprotno stranke oslabe. V tem času se morejo predložiti še nove priče; sodnik pa jih sme pripustiti le, ko je zaslišal branilca vezi in nasprotno stranko in je bila vsaka nevarnost za zlorabo odpravljena.¹⁵⁰

Po preteku določenega roka ali še prej, če so branilec vezi in stranke izjavile, da nimajo ničesar predložiti, se preide k zaključku postopka.

2. Zaključek postopka
(čl. 177—178 pr.).

47. Zaključek postopka odredi predsednik z odlokom. V njem izjavi, da so se izpolnile določbe o objavi spisov in da je zato treba imeti sporni predmet za zadosti preiskan. Predsednik tega odloka ne sme izdati, ako sodi, da je treba preiskovanje še v čem dopolniti. V tem primeru naj zasliši branilca vezi in odredi, da se izpopolni, česar manjka.

V vinkularnih zakonskih pravnih se pripuščajo novi dokazi tudi potem, ko je postopek zaključen. Dovoljeno je zlasti predložiti listine, ki so se šele sedaj našle, ali predlagati priče, ki jih v pravem času iz zakonitega razloga ni bilo mogoče predložiti. Če predsednik pripusti novo dokazno sredstvo, mora izdati o tem odlok. Ako predsednik novo dokazno sredstvo zavrne, je dovoljena pritožba na senat.

Ko so nova dokazna sredstva zbrana, mora preiskovalni sodnik o tem obvestiti branilca vezi in stranke. Določiti jim mora tudi primeren rok, da morejo ta dokazna sredstva proučiti in jih spodbijati. Ako sodnik tega ne stori, je sojenje nično.

¹⁴⁹ Tako jasne določbe o tem v kodeksu ni.

¹⁵⁰ Prim. čl. 135 pr.

3. Končna razprava

(čl. 179—186 pr.).

48. Po občem postopniku nastopi *discussio causae* potem, ko je bil postopek zaključen. Po čl. 121 pravilnika Rimske rote pa je postopek zaključen šele, ko so izmenjani odgovori na obrambe. Po občem postopniku pa že obramba spada v končno razpravo.

Ko je predsednik izdal odlok o zaključku postopka, določi strankam in cerkvenemu tožilcu, če je ta tožeča stranka, rok, v katerem naj izroče svoje obrambe,¹⁵¹ oziroma izvajanja.¹⁵² Obrambo podpiše odvetnik in jo izroči predsedniku. O obrambi se mora napraviti s predsednikovim pismenim dovoljenjem, dodanim na originalu obrambe, toliko prepisov sodb, da dobi vsak sodnik en izvod, dalje branilec vezi, nasprotna stranka in cerkveni tožilec, če se postopanja udeležuje. Predsednik more ukazati, da se obramba natisne.¹⁵³ Odvetnik sme obenem s sodbo izročiti tudi prepis prejšnjih izvajanj in važnejših listin. Obrambe s prepisi listin mora sodišče takoj izročiti zgoraj omenjenim osebam (čl. 179 pr.).

Predsednik določi branilcu vezi rok, v katerem mora oddati sodišču svoje pripombe k obrambi. Stranke imajo pravico v desetih dneh odgovoriti na te pripombe; branilec more v nadaljnjih desetih dneh odgovoriti na ta odgovor. Stranke imajo pravico samo enkrat odgovoriti. Iz važnega razloga more predsednik stranki dovoliti, da odgovori drugič. Dovoljenje, dano eni stranki, velja tudi za drugo stranko. Roke za obrambo in odgovore more predsednik iz pametnega razloga podaljšati; morejo pa se tudi skrócić, ako obe stranki na to pristaneta. Obramba in odgovori ne smejo biti predolgi; obramba naj redno ne presega dvajset strani in odgovor ne deset strani.¹⁵⁴ Predsednik more omejiti predolgo obrambo, tako da vnaprej določi število strani, ako smatra to za primerno (čl. 180—182 pr.).

Predsednik mora poskrbeti ali po službeni dolžnosti, ali pa na zahtevo stranke, branilca vezi, cerkvenega tožilca, če ta sodeluje, da tuje osebe ne bodo dobile prepisov, kadar to narava stvari prepoveduje. V ta namen sme posebej obvezati stranke in njihove zastopnike ter odvetnike (čl. 184 pr.).

Branilec vezi mora biti vedno kot zadnji zaslišan; če v desetih dneh ne odgovori, se domneva, da nima ničesar pripomniti (čl. 183 pr.).

Dan in ura sojenja morata biti strankam znana. Ako nista bila že prej določena, ju določi predsednik in ju naznani strankam. Biti

¹⁵¹ *Defensiones.*¹⁵² *Allegationes.*¹⁵³ Čl. 122, § 1 pravilniku Rimske rote pa določa: »*Advocatorum defensiones latina lingua sunt exarandae typisque imprimendae una cum summariis apud typographiam Vaticanam, nisi alia utendi facultas facta fuerit.*« Če pa stranka sama prevzame obrambo, sme uporabljati italijanski ali francoski jezik (čl. 123).¹⁵⁴ Isto pri Rinski roti (čl. 124, § 1 njenega prav.). Ponens sme tam dovoliti, da je obramba daljša, toda ne dvakrat daljša. Takšno sme dovoliti le senat. Prim. kan. 1864.

pa mora med zadnjo obrambo in dnem sojenja vsaj deset dni¹⁵⁵ presledka (čl. 185 pr.).

49. Po končani pismeni obrambi je možna ustna razprava.¹⁵⁶ Dovoljuje jo predsednik ali po službeni dolžnosti¹⁵⁷ ali na zahtevo branilca vezi, oziroma strank. Ustna razprava se sme zahtevati po zadnjem pisemnem odgovoru na obrambo, v vsakem primeru pa največ sedem dni pred dnem, ki je določen za sojenje.¹⁵⁸

Stranka, ki zahteva ustno razpravo, mora predložiti točke, ki naj se na njej razpravljajo. Predsednik mora paziti, da ustna razprava ne bo prestopila mej umerjenega razpravljanja in da se ne bo brez potrebe ponavljalo, kar se je obravnavalo v obrambah in odgovorih. Pri ustni razpravi mora biti navzoč tudi zapisnikar, ki bo po odredbi predsednika ali na zahtevo branilca vezi, oziroma stranke ob pristanku predsednika zapisal, kaj se je razpravljalo, kaj je stranka priznala in kateri zaključki so se napravili (čl. 185 do 186 pr.).

15. Vmesni spori

(de causis incidentibus)

(čl. 187—195 pr.; kan. 1837—1841).

50. Čl. 187 pr. ponavlja kan. 1837, ki takole opisuje vmesni spor: »Vmesni spor nastane, kadar kaka stranka ali branilec vezi ali cerkveni tožilec, če sodeluje, predloži, potem ko se je postopek že začel vsaj s tem, da je bilo opravljeno vabilo, vprašanje, ki ga sicer obtožnica, s katero se je pravda uvedla, ne vsebuje, pa je vendar v taki zvezi s sporom, da ga je treba navadno rešiti pred glavnim vprašanjem«. Preiskovalni sodnik mora stranki, ki zakonito predlaga zahtevo o vmesnem sporu, ugoditi z odlokom¹⁵⁹ (čl. 188, § 1).

Proti vsakemu odloku preiskovalnega sodnika se more stranka, ki se z njim čuti prizadeto, pritožiti na senat in zahtevati, da naj se pritožba reši kot vmesni spor. Pritožbo mora izročiti sodniku, ki je odlok izdal, v desetih dneh, odkar je za odlok izvedela. Sodnik mora pritožbo takoj izročiti sodišču, razen če sodi, da je prav, če spremeni svoj odlok. Sodišče, ki mu je bil vmesni spor predložen, zasliši nasprotno stranko, branilca vezi in tudi cerkvenega tožilca, če sodeluje, in preudari, prvič, ali ima ta spor zvezo z glavnim sporom, in drugič, ali je utemeljen. Ako oba pogoja nista podana, senat pritožbe zavrne. Če pa sta oba pogoja podana, senat odloči, ali da se pripusti posebno reševanje vmesnega spora, ali da naj se reši obenem z glavnim sporom. Drugi način se izbere, kadar ni potrebno, da bi se vmesni spor reševal pred glavnim (čl. 188, § 2 —189 pr.).

Ko je senat pripustil vmesni spor, nato najprej odloči, ko je zaslišal nasprotno stranko, branilca vezi in cerkvenega tožilca, če

¹⁵⁵ V kodeksu ni o tem določbe.

¹⁵⁶ Discussio oralis; kan. 1866, § 2 jo imenuje: disputatio; enako § 132 prav. Rimske rote. — Ta ustna razprava nima prav nobene sličnosti z ustno razpravo po §§ 235 in nsl. cyp.

¹⁵⁷ Po kan. 1866, § 2 le na zahtevo strank.

¹⁵⁸ Rok je novost.

¹⁵⁹ Vmesni spor more predložiti tudi sodnik.

sodeluje, in presodil važnost vprašanja, ali naj se spor reši z vmesno sodbo¹⁰⁰ ali z odlokom¹⁰¹. Proti tej njegovi odločitvi¹⁰² ni priziva. Senat mora, preden se odloči za rešitev z vmesno sodbo ali z odlokom, zaslišati na zahtevo stranke ali po službeni dolžnosti tudi cerkvenega tožilca, če ta že sicer ne sodeluje, ako stoji, da je prizadeta javna blaginja. Zaslišati pa more senat cerkvenega tožilca, če to narekuje narava ali težava vmesnega spora (čl. 190 pr.).

Ako naj se vmesni spor reši z vmesno sodbo, se mora zanj uvesti resni sodni postopek. Postaviti se mora sporno vprašanje; ravnati se je po vseh določbah, ki veljajo za glavni spor, le termini naj bodo čim krajši. Ako naj se vmesni spor reši z odlokom, se določi strankama in branilcu rok, v katerem naj kratko pismeno predlože svoje razloge. Senat na to odloči, ali naj se na nasprotnikove razloge, ako to stranki ali branilec vezi zahtevajo, dovoli pismen odgovor, ali pa ustna razprava. Odlok, s katerim se reši vmesni spor, mora na kratko vsebovati pravne in dejanske razloge (čl. 192—193 pr.).

Senat more iz upravičenega razloga vmesno sodbo popraviti ali preklicati. To more storiti ali po lastni iniciativi ali na zahtevo stranke. V vsakem primeru pa morajo biti zaslišane stranke, branilec vezi, kakor tudi cerkveni tožilec, če sodeluje (čl. 195 pr.).

Navedenim členom o vmesnih sporih v pravilniku ustrezajo v kodeksu kan. 1837—1841, ki so uvodni kánoni v naslovu o vmesnih sporih. Titul v kodeksu ima nato še tri poglavja; prvo vsebuje določbe o nepokornosti (de contumacia) (kan. 1842—1851), drugo o udeležbi drugih oseb v pravdi (de interventu tertii in causa) (kan. 1852—1853) in tretje o novotah (de attentatis lite pendente) (kan. 1854—1857). V našem pravilniku je govor o nepokornosti na drugem mestu (čl. 89—91 pr.). Udeležba drugih oseb je v vinkularnih pravnih izključena^{102a}; zato so zadevne določbe tu odveč. Glede novot pa je reči, da zadoščajo določbe o vmesnih sporih na splošno.

16. Izrek sodbe

(de pronunciatione sententiae)
(čl. 196—207 pr.; kan. 1868—1877).

51. Ustrezní naslov v kodeksu se glasi de sententia.

Odločbe, ki jih cerkveni sodnik izdaja, so po kan. 1868, ki ga ponavlja čl. 196 pr., ali decreta (odloki) ali sententiae (sodbe)¹⁰³. Isti kanon definira sodbo takole: »Sodba je zakoniti izrek, s katerim reši sodnik spor, ki so ga bile pravdne stranke predložile in je bil sodno obravnan. Sodba se imenuje vmesna, če rešuje vmesni

¹⁰⁰ Sententia interlocutoria.

¹⁰¹ Decretum; tudi decretum interlocutorium (prim. čl. 214, § 1).

¹⁰² V kolikor gre za obliko rešitve.

^{102a} Prim. Roberti, v Apollinaris 1937, 465/7.

¹⁰³ Prim. § 521 cpp: »Kadar sodišče po predpisih tega zakona ne odloča s sodbo, izdaja svoje odločbe s sklepom; sklep je po svoji vsebini ali rešitev ali nalog ali naredba.«

spor, končna, če rešuje glavni spor.« (§ 1)¹⁶⁴. »Ostale sodnikove odločbe (pronuntiationes) se imenujejo odloki (decreta)« (§ 2).

Odloki so dvojni, decreta ordinatoria in decreta decisoria¹⁶⁵. Prvi ne rešujejo spornega vprašanja, marveč urejajo le postopek¹⁶⁶. Decreta decisoria rešujejo vmesne spore¹⁶⁷. Glavne odloke, ki jih sodnik izdaja, smo pri proučevanju našega postopnika že srečali.

Preden sodnik izreče sodbo, mora imeti moralno izvestnost¹⁶⁸ o predmetu, o katerem naj sodi. To moralno izvestnost mora črpati iz spisov in dokazov¹⁶⁹. Dokaze ocenjuje sodnik po svoji vesti, ako zakon o dokazni moči dokaznega sredstva česa ne določa¹⁷⁰. Ako si sodnik v vinkularnih pravnih po skrbni preiskavi ne more dobiti moralne izvestnosti, mora izreči non constare de matrimonii nullitate in casu¹⁷¹ (čl. 197 pr.).

Po dokončani razpravi določi predsednik dan in uro, ko naj se sestanejo sodniki, da izrečejo sodbo¹⁷². Ta seja se mora vršiti na sedežu sodišča, ako poseben razlog ne priporoča drugega kraja¹⁷³. K seji pridejo samo sodniki. Vsak sodnik prinese pismeni zaključek (osnutek sodbe, conclusio), ki mora obsegati pravne in dejanske razloge, na katere se opira. Sodniki prebero na seji svoje zaključke, prvi sodnik poročevalec, nato ostali po precedenčnem redu. Nato se pod predsednikovim vodstvom umerjeno razpravlja zlasti zato, da se ugotovi, kaj naj se izreče v dispozitivnem delu sodbe. Pri tem razpravljanju more vsak sodnik odstopiti od svojega zaključka; mora pa kratko napisati na svoj pismeni zaključek razloge, zaradi katerih je to storil¹⁷⁴. Pismeni zaključki se morajo dati k sodnim spisom, a hraniti se morajo tajno¹⁷⁵. Ako se sodniki na seji nočejo ali ne morejo zediniti glede sodbe, se izrek odloži na prihodnjo sejo,

¹⁶⁴ Čl. 135, § 1 prav. Rimske rote pa pravi takole: »Auditores die et hora constitutis, in Turnum, in plenum Collegium aut in aliam coetus formam congregati in sede Tribunalis, nisi peculiaris causa alio convenire suadeat, definientes causam a litigantibus propositam et iudiciali modo pertractatam, dubiis respondendo legitime propositis et discussis, sententiam dicunt.

¹⁶⁵ Prim. R o b e r t i, De processibus I 297/8.

¹⁶⁶ Izdaja jih nekatere preiskovalni sodnik, druge predsednik, tretje senat. Proti njim ni dovoljen priziv.

¹⁶⁷ Proti njim je dovoljen priziv, če imajo »vim definitivae« (kan. 1880, n. 6; čl. 214 pr.). Kdaj imajo »vim definitivae«, gl. čl. 214, § 1 pr.

¹⁶⁸ Moralna izvestnost ne izključuje možnosti zmote.

¹⁶⁹ Ex actis et probatis. Ex actis: to terja pismeni cerkveni postopek. Et probatis: to je zahteva sodnega postopka sploh. Sodnik se ne sme ravnati »po srcu«, po želji stranki pomagati, odpraviti pohujšanje, zabraniti greh in podobno. »V sodbi ni mesta za srce in čuvstvo« (Brouillard v Études 1932, 231).

¹⁷⁰ N. pr. o dokazni moči priznanja (kan. 1751), javne listine (kan. 1816), pravnih domnev (kan. 1826) in tako dalje.

¹⁷¹ O tej formuli gl. O d a r, Sodbe Rimske rote.

¹⁷² Ad proferendam sententiam. — Pridejo samo sodniki.

¹⁷³ Prim. op. 164.

¹⁷⁴ Dostavka, da mora sodnik motivirati odstop od svojega zaključka, v kodeksu (kan. 1871, § 4) ni; pač pa je v čl. 138 prav. Rimske rote.

¹⁷⁵ Prim. tudi čl. 203 pr. in čl. 143, § 4 prav. Rimske rote

ki mora biti v osmih dneh. O tem se izda reskript: »rešitev bo na prihodnji seji¹⁷⁶« (čl. 198 pr.).

Ako senat sodi, da ničnost zakona ni dokazana, dokazati pa bi se mogla, če bi se preiskava dopolnila, mora odrediti, da naj se preiskava dopolni. Navodila za izpopolnjevanje preiskave se morajo dati tajno, kó se zasliši branilec vezi¹⁷⁷ (čl. 201 pr.).

Ko se je senat zedinil¹⁷⁸ o dispozitivu (o izreku sodbe, decisio), ga sodnik poročevalec zapiše v obliki pozitivnega ali negativnega odgovora na sporno vprašanje. Izrek sodbe podpišejo vsi senatni sodniki, nato se pridruži spisom, Zapisnikar more izrek sodbe takoj sporočiti strankam in jim izročiti tudi njegov prepis, ako ga zahtevajo. Senat pa more odrediti, da se more izrek sodbe držati v tajnosti do formalne razglasitve sodbe. O tej odredbi mora predsednik izdati odlok. Sporočitev izreka sodbe se ne všteva pri računanju roka za vložitev priziva (čl. 198, § 6—199 pr.)¹⁷⁹.

52. Sodba se mora izdati čim prej, vsaj v teku meseca,¹⁸⁰ odkar je bilo sporno vprašanje rešeno, ako ni senat iz važnega razloga določil daljšega časa. Sestaviti se mora v latinskem¹⁸¹ jeziku. Sestavi jo sodni poročevalec, ako ni bil iz upravičenega razloga ta posel izročen kakemu drugemu sodniku. Sestavljena sodba se mora dati vsakemu sodniku senata, da jo pregleda, odobri in podpiše.

Sodba mora vsebovati obrazložitev¹⁸², torej pravne in dejanske razloge, na katere se izrek sodbe opira, in odločbo o pravnih stroških. Razloge, ki jih je treba navesti jasno, določno in kratko¹⁸³, se vzamejo iz zaključkov, ki so jih predložili sodniki, ako ni večina v senatu določila, kateri razlogi se navedejo (čl. 200 pr.).

V formalnem oziru¹⁸⁴ mora sodba vsebovati tole (čl. 202 pr. in kan. 1874):

1. Izreči se mora tako, da se v začetku pokliče božje ime.
2. Nato se mora po vrsti navesti, kdo je sodnik ali kateri sodniki so bili v senatu, kdo je tožilec, toženec, zastopnik, odvetnik;

¹⁷⁶ Teža dostavka v kodeksu ni; pač pa v čl. 140 prav. Rimske rote.

¹⁷⁷ Te določbe v kodeksu ni.

¹⁷⁸ Vsaj z večino glasov. — Pravilnik Rimske rote predvideva poseben način rešitve, ako se tudi na drugi seji ne more dobiti večina; predsednik namreč javi zadevo dekanu, ki da ali povečati število sodnikov ali predloži stvar papežu (čl. 141).

¹⁷⁹ Vse te določbe o izreku sodbe so novost za splošni postopnik, vzete so iz čl. 142 prav. Rimske rote.

¹⁸⁰ Po čl. 143, § 1 prav. Rimske rote vsaj v dveh mesecih.

¹⁸¹ Tako tudi čl. 143, § 2 prav. Rimske rote. — Do sedaj škof. sodišča vobče sodb niso sestavljala v latinskem jeziku. Jasno je, da bodo v naših krajih sodišča izdajala strankam sodbe v ljudskem jeziku. Kadar bo kdo vložil pr. ziv na sv. stolico, se bodo morali pač vsi spisi prevesti v latinski jezik, odnosno oni o zaslišanju strank in prič ter izvedencev v italijanski ali francoski jezik.

¹⁸² Rationes seu motiva.

¹⁸³ Teža dostavka (haec omnia vero distincte, ordinate et breviter exponenda) v ustreznem kan. 1873, § 2 ni.

¹⁸⁴ Glede formalne strani v sodbah Rimske rote prim. O d a r, Sodbe Rimske rote 16—24.

z označbo njih imen in domovališč; dalje branilec vezi in cerkveni tožilec, če je sodeloval.

3. Potem se mora na kratko omeniti spor in zahtevki strank.

4. Nato sledijo pravni¹⁸⁵ in dejanski¹⁸⁶ razlogi ter izrek sodbe, ki se nanje opira¹⁸⁷.

5. Doda se odlok o izvršitvi¹⁸⁸ in odločba o stroških.

Ko je bila sodba izrečena, se zaključki sodnikov izločijo iz sodnih spisov in se shranijo tajno vsaj za deset let v posebnem arhivu. Prizivnemu sodišču se zaključki sodnikov ne pošljejo. Po desetih letih se morejo zaključki sežgati¹⁸⁹. V tajnosti se mora ohraniti vse, kar so sodniki razpravljali, preden so sodbo izrekli (čl. 203 pr.).

Sodba se more objaviti strankam na tri načine: a) ali da se stranke povabijo k sodišču in jim sodnik sodbo slovesno prebere; b) ali da se stranke obveste, da je sodba na razpolago v pisarni sodišča in jo morejo tam prebrati in si dati napraviti prepis; c) ali pa da se strankam odpošlje. Sodba se mora objaviti tudi branilcu vezi in cerkvenemu tožilcu, če je sodeloval; prav tako tudi nepokorni toženi stranki in zastopniku. Od dne, ko se sodba objavi, teče rok desetih dni za prijavo priziva.

Veljavna končna sodba se ne more preklicati, čeprav bi sodniki to soglasno hoteli. Pač pa se morejo popraviti materialne zmote v njenem besedilu, ki so nastale pri prepisovanju dispozitivnega dela ali v navajanju kakega dejstva. Te zmote se popravijo, ko so postale znane, ali na zahtevo stranke ali po službeni dolžnosti. Zaslišati pa se mora nasprotna stranka, odnosno obe stranki in branilec vezi.

¹⁸⁵ Navadno pod naslovom in iure ali quoad ius.

¹⁸⁶ Navadno pod naslovom in facto.

¹⁸⁷ Zunanja oblika obrazložitve ni ukazana. V rabi sta dva načina. Po prvem načinu, ki se uporablja pri naših škofijskih sodiščih, se v odstavku in iure proponirajo bolj ali manj obširno v poštev prihajajoči pravni principi in določbe, teoretični pravni dvomi, pravne domneve, načrt postopanja v tej zadevi, momenti, na katere je treba posebej paziti; pod odstavkom in facto pa se poda natančni opis dejanskega stanja z analizo in dokazili vred. Red v razvrstitvi je včasih zamenjan. Nato pride izrek sodbe, ki se navadno takole začneja: *Quibus omnibus in iure et in facto rite perpensis atque consideratis, Nos infrascripti iudices pro tribunali sedentes Christi nomine invocato nihilque praeter Deum et veritatem prae oculis habentes, edicimus, declaramus, definimus ac definitive sententiamus, proposito dubio respondendum esse, sicut de facto per praesentem respondemus: Affirmative (Negative) seu constare (non constare) de nullitate matrimonii in casu. Item expensas iudiciales ab... solvendas decernimus.*

Po drugem načinu pa se k posameznim analiziranim elementom dejanskega stana (tako zvani rezultando) aplicirajo dotični pravni principi, ki se uvajajo s formulo *considerando*. Nato sledi izrek sodbe kot zgoraj.

¹⁸⁸ Formula se glasi: »*Mandamus igitur curiae administris ad quos spectat, ut iuxta praescriptum can. 1876—1877 C. I. C. et praxim in curia vigentem, hanc nostram definitivam sententiam quamprimum publicent et executioni mandent vel mandari curent, adhibitis ad hoc mediis omnibus, etiam coercitivis, legitimis et opportunis, salvo tamen omni iure appellationis, quoraelae nullitatis et oppositionis ceterisque iuribus et officiis per ss. canones statutis.*«

¹⁸⁹ Tako tudi čl. 143, § 4 prav. Rimske rote.

Ako se nasprotna stranka ali branilec vezi upirata temu, da bi se sodba popravila, nastane vmesni spor (čl. 204—205 pr.).

53. Čl. 206 pr. vsebuje določbe, kako je postopati v onih primerih, ko se neveljavnost zakona ni dokazala, pač pa se je dokazalo, da je ostal zakon spolno neizvršen. Člen povzema določbe iz kan. 1963, § 2 in odst. 3 in 4 pravilnika za postopanje pri razvezi neizvršenega zakona in jih nekoliko spreminja. Razlikovati je treba vinkularne pravde, kjer se je izpodbijala veljavnost zakona zaradi zadržka spolne nezmožnosti, in ostale vinkularne pravde.

Če se je v vinkularni pravdi zaradi spolne nezmožnosti dokazalo, da je ostal zakon spolno neizvršen, ni se pa dokazala spolna nezmožnost, moreta ena ali obe stranki vložiti prošnjo za razvezo neizvršenega zakona. Tedaj pošlje sodišče vse spise s svojim mnenjem vred kongregaciji za zakramente. Mnenje mora podpreti z dokazi, da je ostal zakon neizvršen. Ako sodišče sodi, da zbrani dokazi o neizvršenosti zakona še niso zadostni, naj predsednik ali preiskovalni sodnik dokazno postopanje dopolni. Nato naj sodišče pošlje spise kongregaciji za zakramente obenem z mnenjem škofa in s pripombami branilca vezi¹⁰⁰.

Če pa se je veljavnost zakona izpodbijala iz kakšnega drugega razloga, ne iz razloga spolne nezmožnosti, pa se po mnenju senata neveljavnost zakona ne dá dokazati, pač pa se je vmesno pojavil zelo utemeljen dvom, ali je ostal zakon spolno neizvršen, imata stranki ali ena od njiju pravico vložiti na papeža prošnjo za razvezo neizvršenega zakona;¹⁰¹ predsednik ali preiskovalni sodnik pa ima pravico¹⁰², da izvrši postopek, kakor ga predpisuje pravilnik za postopanje pri razvezi neizvršenega zakona. Nato se vsi akti z mnenjem škofa in pripombami branilca vezi pošljejo kongregaciji za zakramente.

¹⁰⁰ Po pravilniku za postopanje pri razvezi neizvršenega zakona je bila stvar bolj nejasna. Odst. 3, § 1 se je namreč glasil: »Si tamen iudex competens auctoritate propria iudicium peregerit de matrimonio nullo ex capite impotentiae, et ex eo, non impotentiae, sed nondum consummati matrimonii emerit probatio, omnia acta, una cum libello unius vel utriusque coniugis pro apostolica dispensatione impetranda, ad sacram congregationem transmittantur, quae iis uti potest ad sententiam super rato et nou consummato ferendam (can. 1963, 2).« § 2 pa določa: »Si vero probationes de non secuta matrimonii consummatione hactenus instructae, habeantur non sufficientes iuxta normas hęc positas, eadem compleantur et acta dein plene instructa ad Sl. S. C. remittantur.«

¹⁰¹ Odst. 3, § 4 v prav. za postopanje pri razvezi neiz. zak. se glasi: »Pariter si in iudicio in prima aut in altera instantia peragendo de matrimonii nullitate, ex alio capite (ex. gr. ex defectu consensus, ex vi et metu, etc.) matrimonii nullitas evinci non possit, sed incidenter dubium valde probabile emerit de nou secuta matrimonii consummatione, tunc integrum est alterutri, vel utrique parti libellum porrigere Romano Pontifici inscriptum, pro dispensatione a matrimonio rato et non consummato; at quin preces ad hanc Sacram Congregationem remittantur pro obtinenda consueta commissione facultatum, fit potestas iudici, vi huius praescriptionis seu ex delegatione a iure, causam instruendi iuxta Regulas hęc determinatas.«

¹⁰² Odstavek o delegaciji (prim. prejšnjo opombo) je odpadel. Tako je v pravilniku za razv. neizv. zakona v vzh. cerkvi.

17. Pravna sredstva proti sodbi

(de iuris remediis contra sententiam)

(čl. 207—223 pr.; prim. kan. 1878—1901).

54. Kodeks obravnava pod naslovom pravna sredstva proti sodbi popravek sodbe, priziv (apelacijo), ničnostno pritožbo in opozicijsko tožbo¹⁹³. O popravku tožbe govori kan. 1878, ki nima posebnega napisa; za ostala tri pravna sredstva pa je po eno poglavje za vsako izmed njih in sicer vsebuje prvo poglavje določbe o prizivu (kan. 1879—1891), drugo o ničnostni pritožbi (kan. 1892 do 1897) in tretje o opozicijski tožbi (kan. 1898—1901).

Naš pravilnik bolj pravilno omenja popravek sodbe v poglavju o sodbah, ker popravek ni pravno sredstvo proti sodbi. Opozicijske tožbe ne omenja; tako ostaneta le še priziv in ničnostna pritožba. Vrstni red med njima pa je zamenjal; zato vsebuje prvo poglavje določbe o ničnostni pritožbi (čl. 207—211 pr.) in drugo določbe o prizivu (čl. 212—223 pr.).

1. Ničnostna pritožba

(čl. 207—211 pr.).

55. Pravilnik ponavlja iz kodeksa določbe o ničnostni pritožbi¹⁹⁴.

Sodbe so nične, če je prekršen formalni zakon v supozitih ali v sestavnih aktih ali v procesu ali v sami sodbi. Zakonik razlikuje med popravljivo ničnimi (vitio sanabilis) in nepopravljivo ničnimi (vitio insanabilis) sodbami. Razlikovanje je oprto na razliki v dobi, v kateri se more vložiti ničnostna pritožba.¹⁹⁵

Sodba je po kan. 1892, ki ga ponavlja čl. 207 pr., nepopravljivo nična: 1. ako jo je izdal absolutno nepristojni sodnik; 2. ako jo je izrekel nezadostno zasedeni senat; 3. ako stranki nista imeli tožbene legitimacije; 4. ako zastopnik ni bil zakonito poverjen. Ničnostna pritožba proti nepopravljivo ničnim sodbam se more vložiti v roku tridesetih let, kot prigovor pa vedno.

Sodba je popravljivo nična (kan. 1894, čl. 209 pr.): 1. če stranke niso bile pravilno vabljeni; 2. če sodba ne navaja motivov; 3. če sodba ni podpisana, kakor je predpisano; 4. če sodba ni datirana ali ni dostavljen kraj, kjer je bila izdana.

Ničnostna pritožba proti popravljivo ničnim sodbam se more vložiti obenem s prizivom v roku desetih dni, ali pa ločeno od priziva v roku treh mesecev. Če se vloži obenem s prizivom, se vloži pri prizivnem sodišču; če pa se vloži sama zase, jo je vložiti pri sodišču, ki je sodbo izreklo (čl. 210 pr.).

Ničnostno pritožbo morejo vložiti stranke, branilec vezi in cerkveni tožilec, če je sodeloval. Sodišče samo more po službeni

¹⁹³ Oppositio tertii.

¹⁹⁴ Prim. Hansen, De sanctione nullitatis in processu canonico, Apollinaris 1938, 71—109; 215—263 in Bernardinijeve opombe v Apollinaris 1936, 576/7.

¹⁹⁵ Prim. Roberti, De processibus II, 223.

dolžnosti preklicati nično sodbo v roku, ki velja za ničnostne pritožbe, in izdati novo sodbo. Ako je pretekel rok za vlaganje ničnostne pritožbe, pa ta ni bila vložena ali sodbe sodišče ni popravilo, je nična sodba sama po sebi popravljena.

Ako se stranka boji, da bi utegnili biti sodniki, ki so izrekli nično sodbo, pristranski, sme prositi, da se razpravlja o njeni ničnostni pritožbi sicer pri istem sodišču, a pred drugimi sodniki (čl. 211 pr.).

2. Priziv

(čl. 212—223 pr.).

56. Pravilnik v tem poglavju razlaga nekatere kánone iz kodeksa, dodaja jim nekatere podrobne določbe; uvaja pa tudi nekatere novosti.

Priziv more vložiti stranka, ki se čuti s sodbo prizadeto, dalje tudi cerkveni tožilec, ako je sodeloval. Branilec vezi mora vložiti priziv v zakonitem roku proti sodbi, ki se je izrekla, da je zakon neveljaven. Ako bi branilec vezi to dolžnost zanemaril, ga mora predsednik prisiliti. Priziv, ki ga je vložil branilec vezi, koristi tudi stranki, ki je za veljavnost zakona; more pa tudi sama vložiti priziv. Če pa stranka vloži priziv proti sodbi, ki je bila za neveljavnost zakona, ni s tem branilec vezi odvezan od svoje dolžnosti (čl. 212 pr.).

Priziv se vloži proti končni sodbi. Proti odločbi, ki je rešila vmesni spor, najsi bo vmesna sodba ali odlok, se more vložiti priziv le tedaj, kadar ima moč končne rešitve¹⁰⁶. Ima pa taka odločba moč končne rešitve takrat, kadar prinaša »gravamen«, ki se ne dá popraviti z definitivno sodbo; tako n. pr. odločba, ki ni pripustila dokazov, ki bi mogli vplivati na sojenje (čl. 214 pr.).¹⁰⁷

Pravilnik suponira, da se vloži priziv pri rednem prizivnem sodišču, ko določa v čl. 216, da imajo stranke kakor tudi branilec vezi pravico, da vložijo priziv, če smatrajo to za primerno, zlasti v pomembnih sporih, na Rimsko roto, odnosno na sv. oficij, kadar ena izmed strank ni katoliške vere. Stranka ali branilec vezi imata pravico zahtevati, da se priziv obravnava pri sv. stolici, četudi je priziv že vložen pri škofijskem prizivnem sodišču, če to sodišče še ni izvršilo pozivov¹⁰⁸. Če stranka vloži priziv na sv. stolico, potem se mora priziv obravnavati izključno samo pri sv. stolici¹⁰⁹ (čl. 216 pr.).

Priziv se mora prijaviti pri sodišču, ki je sodbo izreklo, v desetih dneh po objavi sodbe. Prijaviti se more ustno pri sodišču ali pismeno. V nadaljnjih tridesetih dneh mora stranka priziv vložiti pri prizivnem sodišču. Ta rok ji more sodišče, pri katerem je priziv

¹⁰⁶ *Vim definitivae sententiae.*

¹⁰⁷ Tekst: ... quum gravamen inferant, quod non potest per definitivam sententiam reparari, ut puta si probationes, quae in iudicium ferendum vere influere possunt, sententia vel decretum admittere recusent.

¹⁰⁸ To pravico ima stranka, ki je apelirala, ne druga.

¹⁰⁹ Sodišča sv. stolice imajo prednost. — Je pa določba novost, čeprav je aplikacija pošpšnega načela.

prijavila, podaljšati. Za vložitev priziva zadošča, da stranka pozove prizivno sodišče, naj sodbo popravi; priložiti mora prepis sodbe in prepis obtožnice, s katero je prijavila priziv²⁰⁰ (čl. 215, § 1). Ako nastane spor o pravici vložiti priziv, ga rešuje prizivno sodišče (čl. 215, § 2).

O sestavi prizivnega sodišča in o postopku pri njem veljajo iste določbe kot za prvostopno sodišče; opravljena morajo biti tudi vabila in določiti se mora sporno vprašanje (čl. 213 pr.).

57. Sodbe v zakonskih pravnih ne postanejo nikoli pravno-močne. Zato se morejo te pravde pri višjem sodišču zopet začeti; to tudi v primerih, ko se je priziv opustil ali je zapadel. Če pa sta bili izdani že dve soglasni sodbi, se sme nadaljnji postopek le tedaj dopustiti, če se predlože novi in to važni dokazi ter listine. Ne zahteva pa se, da bi bili ti dokazi in listine izredno važni ali celo taki, da bi peremptorično zahtevali nasprotno rešitev. O njih moči za revizijo pravde sodi sodišče tretje stopnje, ko zasliši branilca vezi (čl. 217 pr.).

Interpretacijska komisija je v odgovoru z dne 16. junija 1931 h kan. 1989 pojasnila, da o zakonskem sporu, ki ga je sodišče že razsodilo, ne more več soditi sodišče iste stopnje; marveč le višjestopno sodišče, ako je vložen priziv. Ta odgovor ponavlja čl. 218, § 1 pr.; v § 2 istega člena pa se poudarja, da to velja, če gre res za taisti spor, torej za isti zakon in za isti razlog neveljavnosti.

Ako se v teku pravde predloži nov razlog neveljavnosti, more sodišče po predpisih o pristojnosti odločiti, ali ga pripusti ali ne. Če ga pripusti, se je ravnati po predpisih za preiskovanje. Če pa se nov razlog neveljavnosti predloži na prizivni instanci in temu nihče ne ugovarja, naj ga sodišče pripusti in ga potem sodi kakor v prvi instanci²⁰¹ (čl. 219 pr.).

Zakoncem je dovoljeno skleniti nov zakon, ako sta izrekli neveljavnost zakona soglasno dve sodbi in branilec vezi v desetih dneh ni prijavil priziva. Proti drugi sodbi za neveljavnost zakona branilec vezi ni v vsakem primeru dolžan vložiti priziva, ampak le, če sodi po svoji vesti, da ga mora. Branilec vezi sodišča, pri katerem bo v tem primeru priziv vložen, more priziv po svoji vesti nadaljevati ali opustiti. Če ga opusti, moreta stranki skleniti nov zakon, potem ko sta zvedeli za odlok, v katerem senat določa, da se je priziv opustil ali da je zapadel (čl. 220—221 pr.). Če pa ena stranka ali obe skušata skleniti zakon, potem ko je bila samo ena sodba za neveljavnost ali tudi dve sodbi, pa je vložen priziv, tedaj sodišče po službeni dolžnosti ali na zahtevo branilca vezi odredi, da se zabrani izvrševanje zakonske pravice²⁰² do končne sodbe (čl. 223 pr.).

²⁰⁰ Tako določajo kan. 1881—1884, na katere se sklicuje čl. 215, § 1 pr.

²⁰¹ To je novost, ki razveljavlja kan. 1891.

²⁰² *Inhibitio exercitii iuris*. V primeru seveda, da je prvi zakon neveljaven. Veljavnost drugega zakona je namreč odvisna od objektivne veljavnosti ali neveljavnosti prvega zakona.

Če se med pravdo pred sodbo z avtentičnimi listinami ugotovi, da je eden izmed zakoncev umrl, se spisi polože v arhiv. Iz važnih razlogov pa more drugi zakonec ali dediči umrlega zahtevati, da se postopanje nadaljuje²⁰³. V tem primeru morejo isti vložiti tudi priziv. Branilec vezi pa po smrti enega ali obeh zakoncev nima ne dolžnosti ne pravice vložiti priziv²⁰⁴ (čl. 222 pr.).

18. Kako je postopati po proglasitvi neveljavnosti zakona

(de iis quae fieri debent post declaratam matrimonii nullitatem)

(čl. 224—225 pr.; kan. 1987—1988).

58. Ko je bila druga sodba, ki je izrekla neveljavnost zakona, izdana in strankama pravilno javljena in branilec vezi ni vložil priziva v roku desetih dni, mora predsednik o sodbi obvestiti ordinarija kraja, kjer se je zakon sklenil. Ta ordinarij je dolžan čimprej naložiti župniku, kjer je zakon vpisan v poročni knjigi, da naj v isti knjigi zaznamuje, da je bil zakon proglašen za neveljaven. Vpisati se tudi mora eventualna prepoved skleniti nov zakon. Prav tako se župniku naroči, da naj v krstni knjigi, če sta bila zakonca ali eden od njiju v isti župniji krščena, zaznamuje proglasitev neveljavnosti zakona in morebitno prepoved²⁰⁵ skleniti nov zakon (čl. 224—225, § 1).

Župnik je dolžan na omenjeni poziv v poročni matici takoj zaznamovati oboje. Isto mora storiti v krstni matici, ako sta bila zakonca ali eden od njiju krščena v njegovi župniji. Ako pa kateri zakonec ni bil krščen v njegovi župniji, mora obvestiti pristojnega župnika, da vpiše v matico proglasitev neveljavnosti zakona in eventualno prepoved skleniti nov zakon ter da o tem obvesti svojega ordinarija (čl. 225, § 2).

19. Postopek v izjemnih primerih

(de modo procedendi in casibus exceptis)

(čl. 226—231 pr.; kan. 1990—1992).

59. V zakoniku ima ustrezní oddelek napis »de casibus exceptis a regulis hucusque traditis« in je uvrščen kot sedmo poglavje v titulu o zakonskih sporih. Obsega tri kánone. Izjemni primeri v smislu tega odstavka so tisti, kjer se dovoljuje skrajšano postopanje. Po kan. 1990 se skrajšano postopanje dovoljuje: a) Kadar gre za katerega izmed tehle sedmih zadržkov: 1. različne vere; 2. sv. reda; 3. slovesne zabljuje; 4. zakonske vezi; 5. krvnega sorodstva; 6. svaštva; 7. duhovnega sorodstva; b) zadržek je izkazan z nesumljivo in avtentično listino, proti kateri ni ne nasprotovanja ne prigovora; c) obenem pa

²⁰³ ... gravibus de causis, ut puta ad prolem forsan ex attentato matrimonio natam legitimandam vel ad hereditatem consequendam.

²⁰⁴ Tako sodba Rimske rote z 20. 6. 1920 (c. Aegypti).

²⁰⁵ N. pr. spolno nezmožni stranki ali tudi sicer. Odloki o razvezi nezvršenega zakona večkrat obsegajo take prepovedi.

je prav tako evidentno, da spregled od zadržka ni bil dan. Izraz prav tako evidentno (pari certitudine) je interpretacijska komisija v odgovoru z dne 16. junija 1931 ad I k kan. 1990 tako pojasnila, da ne pomeni samo dokaza z listinami, marveč vsak drug zakonit način dokazovanja.

Kadar se oficialu predloži kak takšen primer, zasliši zakonca, ako prideta, in preudari vse okoliščine, ali so pogoji za skrajšano postopanje podani. Če se mu zdi, da so podani, izroči sporno zadevo ordinariju (čl. 226 pr.).

Ordinarij zasliši v funkciji sodnika²⁰⁶ stranke in zahteva mnenje branilca vezi in cerkvenega tožilca, ako je ta vložil tožbo na proglasitev neveljavnosti zakona, oziroma, če ordinarij smatra to za potrebno. Nato ordinarij po svojem preudarku izreče sodbo, da je zakon neveljaven. V sodbi mora kratko navesti pravne in dejanske razloge. Ako ordinarij sodi, da razlogi za skrajšano postopanje niso podani, izroči zadevo škofijskemu sodišču v redno postopanje. Ako je ordinarij odsoten ali zadržan, more z njegovim posebnim pooblastilom sodbo izreči oficial (čl. 227—228 pr.).

Proti gornji sodbi ordinarija ali oficiala mora vložiti branilec vezi na prizivno sodišče priziv, ako po pameti sodi, da obstoj zadržka ni izvesten ali da je verjetno, da je bil podeljen spregled. Pravico vložiti priziv ima tudi cerkveni tožilec, če sodeluje, in stranka, ki se čuti s sodbo prizadeto. Če se priziv vloži, se pošljejo spisi prizivnemu sodišču in se v njih omeni, da gre za izjemni primer (čl. 229 pr.).

Prizivno sodišče zasliši stranke, branilca vezi in cerkvenega tožilca, kakor zgoraj ordinarij, in nato odloči, ali naj se sodba potrdi ali pa naj se izvrši redno sodno postopanje. V drugem primeru pošlje spise sodišču prve stopnje (čl. 230 pr.).

Čl. 231 pr. omenja administrativni postopek, ko vsebinsko ponovi odgovor interpretacijske komisije z dne 16. oktobra 1919 h kan. 1990 na vprašanje, kako je postopati v primeru, ko je zakon evidentno neveljaven, ker ga je katoličan sklenil civilno ali pa pred nekatoliškim duhovnikom. Besedilo čl. 231 § 1 pr. se glasi: »Ako je koga nedvoumno vezala kanonična oblika sklenitve zakona, sklenil pa je le civilni zakon ali pa je sklenil zakon pred nekatoliškim verskim predstavnikom, ali če so odpadniki od katoliške vere v apostaciji civilno sklenili zakon ali v tujem obredu, se za ugotovitev njihovega samskega stanu ne zahteva ne sodno postopanje ne sodelovanje branilca vezi; marveč naj te primere reši ordinarij²⁰⁷ sam ali župnik, ko obvesti ordinarija, pri preiskavi pred sklenitvijo zakona po kan. 1019 in nsl.« § 2 pa dostavlja: »Če nastane kak dvom glede pogojev, omenjenih v § 1, se mora vprašanje rešiti po rednem sodnem postopku.«

²⁰⁶ Do sedaj je bilo zelo sporno vprašanje, ali je ta postopek sodni ali je upravni. Prim. literaturo v Apollinaris 1936, 581/2.

²⁰⁷ Tudi gen. vikar, ker je postopek administrativen.

20. Sodni stroški in pravica ubogih ali znižanje sodnih stroškov
 (de expensis iudicialibus et de gratuito patrocinio aut expensarum
 iudicialium reductione)
 (čl. 232—240 pr.; kan. 1909—1916).

60. Titul v kodeksu ima napis »de expensis iudicialibus et gratuito patrocinio« in se deli na dve poglavji, prvo »de expensis iudicialibus« (kan. 1909—1913) in drugo »de gratuito patrocinio, aut expensarum iudicialium deminutione« (kan. 1914 do 1916).

Stranke se morajo prisiliti, da nekaj plačajo z naslova sodnih stroškov, razen če so tega oproščene, ker se jim je podelila pravica ubogih. Vsako sodišče mora imeti poseben red sodnih pristojbin, ki ga sestavi provincialni koncil ali škofovska konferenca. V tem redu morajo biti določene: 1. takse, ki jih morajo plačati stranke sodišču za posamezna sodna dejanja; 2. honorarji odvetnikov in zastopnikov; 3. plačila za prevode in prepise; njih preiskovanje in overovljanje; 4. plačila za prepise listin v arhivu (čl. 232—233 pr.).

Sodišče mora paziti: 1. da se sodni stroški ne bodo povečavali zaradi nepotrebnih in nekoristnih dejanj; 2. da ne bodo stranke neupravičeno obremenjene s honorarji in stroški za izvedence; 3. da ne bodo odvetniki in zastopniki zahtevali drugih honorarjev, razen tistih, ki jim gredo po tarifi. Honorarje in stroške za izvedence odmerja predsednik in sicer tako, kakor je običaj za podobne posle pri svetnih sodiščih. Na zahtevo stranke predsednik tudi določi, koliko ima stranka plačati zastopniku ali odvetniku (čl. 234 pr.).

Predsednik more zahtevati, da stranka na račun stroškov založi pri sodišču določeno vsoto, ki se mora po uvidevnosti predsednikovi v teku pravde še zvečati. Denar navadno založi tožitelj; predsednik pa more zahtevati isto tudi od druge stranke, ki se je pridružila tožbenemu zahtevku. Stranki, ki noče denarja založiti, se more določiti nepodaljšljivi rok (zapade postopek, ne tožbena pravica) v katerem mora to storiti (čl. 235 pr.).

61. Po občem načelu mora nositi stroške stranka, ki je pravdo izgubila (kan. 1910, § 1). Ako pa je stranka le delno zmagala, ali če sta si stranki v sorodstvu, oziroma v svaštvu, ali če je bil spor zelo zapleten, in sploh iz katerega koli upravičenega razloga more senat naložiti, da plačata stroške obe stranki (kan. 1911). V vinkularnih zakonskih pravadah pa je stvar drugačna. Pravilnik Rimske rote v čl. 148, § 1 izrecno določa, da nosi v zakonskih pravadah stroške redno tožeča stranka. Naš pravilnik pa določa v čl. 136, § 1, da odloči senat v končni sodbi, ali naj stroške nosi samo tožitelj ali tudi nasprotna stranka, če se je pridružila tožbenemu zahtevku. Senat tudi določi, koliko naj plača ena in koliko druga stranka. Pri odmerjanju stroškov je treba upoštevati siromaštvo stranke, ki je izgubila pravdo.

Proti odločbi o stroških ni dovoljen samostojen priziv. Priziv proti sodbi v glavni stvari vsebuje tudi priziv o izreku stroškov. Stranka, ki se čuti z odločbo o stroških prikrajšano, sme vložiti pri sodišču, ki je sodbo izdalo, v desetih dneh ugovor proti stroškom.

Sodišče more odločbo o stroških popraviti in stroške znižati (čl. 236 pr.).

Senat mora tožitelju, čigar siromaštvo je ugotovljeno, in je dognano, da se ne pravda iz objestnosti, določiti brezplačno pravno zaščito in mu dati odvetnika, ki ga določi predsednik. Isto more doseči tožena stranka, ako senat smatra iz zelo važnih razlogov to za potrebno. Ako stranka ni popolnoma siromašna, pač pa ne zmorednih pravnih stroškov, more doseči znižanje stroškov, odvetnik pa se ji določi *ex offio*. Stranka, ki hoče, da se ji oprostite ali znižajo pravni stroški, mora izročiti predsedniku prošnjo, podprto z dokumenti, kjer je razviden njen gnotni položaj; obenem mora dokazati, da se ne pravda objestno in predrzno. Predsednik prouči prošnjo; zahteva mnenja branilca vezi in cerkvenega tožilca, ko jima prošnjo in listine pošlje v pregled; in zbere še druge podatke, tudi tajne, ki se mu zdijo potrebni. Nato kolegij podeli pravico ubogih ali zniža stroške. Senat more podeljeno milost po službeni dolžnosti ali na zahtevo branilca vezi, oziroma cerkvenega tožilca preklicati, ako se pozneje v taki pravdi pokaže, da stranka ni uboga, kakor zatrjuje, ali da se pravda objestno (čl. 237—239 pr.).

Odvetnik, določen, da brezplačno štiti stranko, se svojemu poslu ne sme izogniti, razen iz razloga, ki ga je odobril predsednik; drugače ga more predsednik kaznovati in kazen more senat poostriiti do odvzeta službe. Če pa odvetnik posel sicer sprejme, a ga zanikrno opravlja, ga predsednik opomni bodisi po službeni dolžnosti ali na zahtevo branilca vezi, oziroma cerkvenega tožilca, če ta sodeluje (čl. 240 pr.).

Al. Odar.

NEDELJSKI BLAGOSLOV PRED SVETO MAŠO.

S tem, da smo dobili rimski obrednik v slovenskem jeziku, smo duhovniki prejeli tudi še večjo dolžnost, kot smo jo imeli prej, da ga sami dobro proučimo in vernikom razložimo. Prej je bila ta bogata liturgična knjiga za ljudi po večini knjiga zapečatená s sedmimi pečati; sedaj je stvar postala drugačna. Ko nas poslušajo, kadar iz njega molimo ter po njem vršimo svete obrede, razumejo *b e s e d e*, ki jih izgovarjamo. Ali pa tudi razumejo njih vsebino, pomen svetih obredov? To je v naših rokah. Ako se bomo v svojih pridigah in krščanskih naukah, pa tudi že pri pouku v šoli, ozirali na rimski obrednik in skušali njegovo vsebino vsaj v onih poglavjih, ki se v praksi pogosto ponavljajo, ljudem približati, bodo verniki še bolj vzljubili cerkev, ki tako lepo zanje skrbi, in bodo imeli vedno več umevanja za zakramente in tudi zakramentale.

Tak zakramental, pri katerem je navadno navzočnih mnogo ljudi, je tudi *n e d e l j s k i b l a g o s l o v p r e d s v e t o m a š o*. Zapovedan je le po kolegiatnih cerkvah pred konventno mašo,¹ z navado je pa vpeljan tudi po skoraj vseh župnih cerkvah v naših krajih.

¹ S. R. C. 15. dec. 1899, n. 4.051 ad 1.

Raba vode pri bogoslužnih opravilih je bila pri vseh narodih v navadi, predvsem kot simbol očiščevanja.² Še danes se n. pr. Indijci umivajo in kopljejo v reki Gangesu; to umivanje in kopanje naj bi očistilo v prvi vrsti njih duše. Judovskemu ljudstvu so bila v stari zavezi zapovedana pogostna kulturna umivanja. Sv. pismo nove zaveze nam poroča tudi o vodi v Jeruzalemu, ki je imela čudežno z d r a v i l n o moč. To je bila kopel pri Ovčjih vratih, o kateri nam poroča sv. Janez: »Od časa do časa je angel Gospodov prihajal v kopel in je voda plivkala. In kdor je po plivkanju vode prvi stopil, je ozdravel, naj je imel katero koli bolezen³. S svojim krstom v reki Jordanu je hotel naš Gospod — kakor pravi sv. Tomaž, sklicujoč se na sv. Janeza Hrizostoma — očistiti vode »ut ablutae per carnem Christi, qui peccatum non cognovit baptismatis vim haberent, et ut sanctificatas aqua relinqueret postmodum baptizandis.«⁴ Jezus Kristus je tudi primerjal sebe ž i v i v o d i, ko je dejal: »Kdorkoli bo pil od vode, ki mu jo bom jaz dal, ne bo nikdar žejen, marveč bo voda, ki mu jo bom dal, postala v njem studenec vode, tekoče v večno življenje.«⁵ In na drugem mestu: »Če je kdo žejen, naj pride k meni in naj pije.«⁶ Preden je odšel v nebesa, je apostolom naročil, naj gredo po vsem svetu in ljudi krščujejo. S tem je določil tudi t v a r i n o za zakrament sv. krsta, v katerem bodo ljudje prerajeni za božje otroke.

1. Z g o d o v i n s k e o p a z k e. Zato je kaj naravno, da je že stara Cerkev po Jezusovem nauku in njegovem zgledu rabila v liturgiji vodo ne le kot tvarino pri zakramentu sv. krsta, ampak tudi kot z a k r a m e n t a l. V atriju starokrščanske cerkve je bil postavljen umivalnik (cantharus), kjer so si verniki umivali roke, preden so stopili v cerkev. To umivanje je imelo najprej praktičen pomen, dokler so verniki dobivali posvečeni kruh, sv. obhajilo, v roko, ne v usta kakor danes. Roke so morale biti snažne, umite. Obenem pa so s tem tudi zaznamovali dušno čistost, ki naj bi bil z njo kristjan pri sv. maši in pri sv. obhajilu.

Kmalu so pričeli vodo tudi b l a g o s l a v l j a t i. Na vzhodu so rabili blagoslovljeno vodo že v 3. stoletju, na zapadu pa po nekaterih krajih gotovo že v 5., splošno pa v 6. stoletju. Najprej so jo blagoslovljali le po h i š a h in z njo po hišah kropili. Na to nas spominja še danes molitev, ki jo molimo ob koncu pri nedeljskem blagoslovu pred sv. mašo: »Usliši nas, sveti Gospod, ... in pošlji nam dobrotljivo iz nebes svojega svetega angela, ki naj ... brani vse, ki bivajo v tem bivališču.« Od 7. stoletja naprej pa so vodo blagoslovljali tudi v cerkvah.

Gotovo je, da je bila že v 8. stoletju navada, da so po samostanskih cerkvah pokropili z blagoslovljeno vodo cerkev, samostan

² Prim. F. U š e n i č n i k, Pastoralno bogoslovje² (Ljubljana 1932) 417 sl. — Isti, Liturgika (Ljubljana 1933) 350 sl. — Dragutin K n i e w a l d, Liturgika (Zagreb 1937) 119.

³ Jan 5, 4.

⁴ Summa theol. III, quaest. 39, ad. 1 corp.

⁵ Jan 4, 14.

⁶ Jan 7, 37.

in ljudstvo. Glede prostorov, ki so jih pokropili v samostanu, ni bila povsod ista navada; ponekod so kropili le po prostorih, ki jih je rabila vsa komuniteta, drugod pa so pokropili skoraj vse prostore, tudi posamezne celice.⁷ V 9. in 10. stoletju je bila ta navada vpeljana tudi že vsaj po nekaterih sekularnih cerkvah. Tako nam n. pr. poroča H i n k m a r, nadškof v Reimsu, da so duhovniki ob nedeljah blagoslovljali vodo in z njo vernike kropili.⁸ Ponekod se je to kropljenje razvilo v obred, ki je bil zelo slovesen in je dolgo časa trajal. Tako n. pr. v mestu V i e n n e na Francoskem, Tam je celebrant pokropil najprej glavni oltar in potem oltar sv. Rešnjega Telesa. Zatem je šel v kor in med molitvami in petjem pokropil še kler in ljudstvo. Nato pa je šel v hiše duhovnikov, ki so bile takoj pri cerkvi. Kler in ljudstvo je celebranta spremljalo.⁹ Drugod pa to ni bilo mogoče, ker duhovniki niso stanovali kar takoj pri cerkvi. Mesto kropljenja po hišah se je razvila procesija okrog cerkve. Spomin na to je še danes rubrika, ki določa, da duhovnik gre po cerkvi in kropi z blagoslovljeno vodo; prične naj po epistelski strani in vrača naj se po evangelijski strani.¹⁰ Sme pa pokropiti ljudstvo tudi kar izpred oltarja.¹¹

2. Razlaga sedanjega obreda. — A. Med letom. Nedeljski blagoslov nas najprej spominja milosti, ki smo jih po sv. krstu prejeli. Kropljenje samo nas spomni onega velikega dogodka, ko smo bili prerajeni z vodo in sv. Duhom: takrat smo s Kristusom zaživelih novo življenje. Apostol Pavel piše: »Pokopani smo bili z njim v smrt, da bi tako, kakor je Kristus vstal od mrtvih s slavo Očeto, tudi mi zaživelih novo življenje.«¹² To dušno vstajenje nas torej spomni Gospodovega vstajenja od mrtvih, pa tudi prihoda sv. Duha, ki smo njegovih milosti prav pri sv. krstu postali deležni v tako veliki meri. Jezus je pa v n e d e l j o vstal od mrtvih, tudi sv. Duh je prišel nad apostole v nedeljo. Zato se že od nekdanj kropi z blagoslovljeno vodo po cerkvah le o b n e d e l j a h, ne pa ob delavnikih in praznikih¹³. V stari cerkvi na to niso mislili; tem bolj pa v srednjem veku¹⁴. Potem, ko smo bili krščeni, je za nas veljala apostolova

⁷ Prim. F r a n z Adolf, Die kirchlichen Benediktionen im Mittelalter I (Freiburg i. Br. 1909), 636—644. Molitve, ki so jih med kropljenjem molili, so bile jako lepe. Spominjale so na moralne dolžnosti onih, ki so v prostorih, ki so jih kropili, prebivali ali so v njih delali.

⁸ Capitula presbyteris data, a 852, c. 5 (Migne PL 125, 774).

⁹ Prim. F r a n z o. c. 99. — E i s e n h o f e r L., Handbuch der katholischen Liturgik I (Freiburg i. Br. 1932) 479. — P. Bede K l e i n s c h m i d t O. F. M., Geschichtliches über das »Asperges« (Theol. prakt. Quartalschrift 1904, 945—947).

¹⁰ S. R. C. 7. dec. 1844, n. 2867 ad 1.

¹¹ S. R. C. 22. marc 1862, n. 3114 ad 2.

¹² Rim 6, 4.

¹³ M a y r Karl, Das Asperges (Theol. prakt. Quartalschrift 1901 101 sl.).

¹⁴ Tako n. pr. piše R u p e r t, benediktinski opat v Deutz († 1135): »Non enim ad hoc aspergimur, ut rebaptizemur, sed divini nominis gratiam super nos, cum hoc memoriali baptismatis nostri, frequenter invocare debemus. Idcirco aspergimur dominicis, quia in sacrosancta primae huius dominicæ (namreč na veliko noč) vespera baptismum universaliter sancta celebrat ecclesia.« (De div. off. VII, c. 20 Migne PL 170, 200).

beseda: »Očistili ste se, posvetili ste se, opravičenje ste dosegli v imenu Gospoda našega Jezusa Kristusa in v Duhu našega Boga.«¹⁵

Ko torej duhovnik ob nedeljah pokropi sebe in vernike z blagoslovljeno vodo, naj bi se on in verniki spomnili milosti sv. krsta, ki smo jih postali deležni po oblitvanju z vodo. Tistega dušnega očiščenja, ko na duši ni bilo prav nobenega greha in je bila vsa napolnjena z milostjo. Te dušne čistosti naj bi se spomnili zlasti ob n e d e l j a h, pa tudi druge dneve, kadar se pokropimo z blagoslovljeno vodo. Vselej naj bi kropljenju pridružili srčno prošnjo, ki jo duhovnik moli ob nedeljah: »Pokropi me, Gospod, s hizopom in očiščen bom; umij me in bolj ko sneg bom bel.« Tako je prvič molil David, ko se je zavedel in skesal svojega strašnega greha ter je ponižno prosil Boga odpuščanja¹⁶. Vsak greh je madež na človekovi duši; in madeže je treba izmiti in izprati zlasti tedaj, ko se bližamo oltarju. V stari zavezi so v nekaterih primerih one, ki so bili levitsko nečisti, pokropili s posebno vodo (aqua lustrationis) ter so se pri tem poslužili hipoza (vejice od grma hizop) in tisti, ki so bili tako pokropljeni, so bili levitsko čisti;¹⁷ tako naj bi blagoslovljena voda izmila dušne madeže pri vseh, ki jo pobožno rabijo.

Tej vodi, ki se ob nedeljah z njo kropi, je primešano nekaj b l a g o s l o v l j e n e s o l i. Pri tem mislimo predvsem na njeno z d r a v i l n o m o č. Cerkevno zarotovanje dá naravni moči, ki jo ima sol, še nadnaravno moč v blagor človeštvu, kakor pravi cerkvena molitev: »da boš sol zarotena v blagor verujočim; da boš vsem, ki te bodo rabili, v dušno in telesno zdravje; da s kraja, na katerem te bodo sipali, pobežne in se umakne vsako slepilo in zloba ali zvitost vražje prevarę in vsak nečisti duh... naj bo vsem, kateri jo bodo rabili, v dušni in telesni blagor; in karkoli se nje dotakne ali z njo posuje, naj bo brez vsake nečistoče in brez vseh napadov zlobnega duha.« In res pobožna raba blagoslovljene vode, ki ji je primešana blagoslovljena sol, zdravi dušne bolezni, to se pravi, zbrisuje male grehe in odganja iz duše vpliv hudobnega duha.

V začetku molitve pri blagoslavljanju soli moli duhovnik: »Zarotim te... pri Bogu, ki te je po preroku Elizeju dal vsuti v vodo.« Kako je umeti te besede? Spomnimo se na ono zdravljenje nezdrave vode, ki se nam popisuje v 4 Kr 2, 19 sl. Elizej pride v Jeriho, kjer mu mestni možje potožijo, da je voda v mestu nezdrava in zemlja nerodovitna. On pa gre k studencu, vsuje vanj soli in od tistega časa je bila voda zdrava.

Da se duhovnik in ljudstvo še bolj zavé svojih slabosti in grešnosti, zato med kropljenjem ponižno prosi: »Usmili se me, Bog, po svoji milosrčnosti.« Tistega, ki ima spokornega duha, bo blagoslovljena voda očistila.

Za sveto mašo mora biti vse čisto: d u h o v n i k, ki mašuje, in l j u d s t v o, ki sodaruje. Pa tudi o l t a r j a, ki se bosta na njem

¹⁵ 1 Kor 6, 11.

¹⁶ Ps 50, 9.

¹⁷ Prim. n. pr. 4 Moz 19, 18 sl.

darovala Telo in Kri Gospodova, naj izginejo vsi hudobni duhovi, in naj bo za daritev očiščen in nekako na novo posvečen.¹⁸

Tako je za daritev vse očiščeno in vse pripravljeno. Sklepna molitev pri nedeljskem blagoslovu ljudstva z blagoslovljeno vodo spominja, kot že omenjeno, na ono dobo, ko so vodo blagoslovljali po hišah in z njo kropili po stanovanjih. Splošno torej lahko povzamemo vse učinke blagoslovljene vode v te-le besede: voda zdravi, čisti in posvečuje.¹⁹

B. V velikonočnem času pa se moli mesto običajne molitve: »Pokropi me«, druga: »Videl sem vodo, tekočo od templja, od desne strani, aleluja: in vsi, h katerim je dospela ta voda, so se zvelečali in bodo govorili: aleluja, aleluja. — Hvalite Gospoda, ker je dober, vekomaj traja njegovo usmiljenje. — Slava Očetu in Sinu in svetemu Duhu. Kakor je bilo v začetku, tako zdaj in vselej in vekomaj. Amen.«

Začetne besede so povzete po preroku Ezehielu. V 47. poglavju beremo pri preroku o viziji, ki je v zvezi z našim blagoslovom. Prerok je v duhu gledal pred seboj tempelj, ki pomenja Kristusa.²⁰ Na desni strani templja je izviral izpod praga mogočna voda, ki je postajala večja in večja. Narastla je v veletok, se razlivala po deželi, vse namakala in napravljala deželo rodovitno, tako da so ob bregovih rastla mogočna drevesa. Povsod, kamor je ta voda pritekla, se je širilo zdravje in življenje. In še dalje je prerok gledal v podobi pred seboj: Drevje, ki je rastle ob vodi, ne bo nikoli izgubilo listja in bo vedno imelo sadje. Sadje se bo vsak mesec obnavljalo. Ljudje bodo uživali sadje za hrano, listje pa rabili za zdravilo.

Tako prerok. S tem se lepo ujema, kar je zapisal sv. Janez: »Pokazal mi je reko žive vode, kakor kristal svetlo, ki je izviral od prestola božjega in Jagnjetovega: po sredi njegovih ulic in na obeh straneh reke pa drevje življenja, ki rodi dvanajstero sadov, ker daje vsak mesec svoj sad; in listi tega drevja so v zdravilo narodov.«²¹

Seveda te besede obračamo na milost odrešenja, ki smo jo dobili po Jezusu Kristusu. Najprej pa na milosti zakramenta s v. k r s t a, saj je to reka, ki je pritekla iz prebodene Gospodove strani ter prinesla blagoslov vsemu svetu. Stari ordo Romanus (knjiga rubrik)

¹⁸ Durandus piše v *Rationale divinatorum officiorum* (Venetiis 1577) l. 4. c. 4. n. 5: »Altare aspergitur propter reverentiam sacramenti, quod ibidem consecrandum est, ut inde omnium malignorum spirituum praesentia arceatur.«

¹⁹ Prim. P. Dudli Notker, O. S. B., *Das Segensbuch der heiligen Kirche* (Paderborn 1936) 78—84. — V srednjem veku so pa njene učinke vse bolj na dolgo in široko razlagali. Tako je n. pr. pisal l. 1433. dominikanec Johannes de Turrecremata o moči blagoslovljene vode: 1. Profrugatio sive propulsio spiritus immundi. 2. Purificatio mentis perturbatae a fantasticis illusionibus. 3. Revocatio cordis ad se. 4. Venialium peccatorum remissio. 5. Praeparatio sive dispositio ad orationis puritatem. 6. Utilitas ad peragendum devotius ministeria divina et ad suscipiendum ipsa sacramenta. 7. Ablatio sterilitatis. 8. Virtus ubertatis. 9. Munimen contra aegritudinem. 10. Profrugatio pestilentis annuae. (Franz o. c. 118 sl.)

²⁰ Prim. Jan 2, 19.

²¹ Raz 22, 1 sl.

nam popisuje, kako je papež velikonočno popoldne šel v cerkev Matere božje (Maria Maggiore) in tam obiskal krstno kapelo. Prejšnjo noč se je slovesno delil sveti krst. Odtod so šli v procesiji, duhovščina in ljudstvo, najprej v krstno kapelo lateranske bazilike in končno še h cerkvi sv. Andreja pri Vatikanu. Vmes so pa prepevali antifono: Videl sem vodo...²² Tako so se te besede nanašale direktno na sveti krst. Kasneje so to antifono porabili v velikonočnem času pri kropljenju z blagoslovljeno vodo pred mašo.

Sicer nam pa že tudi prve strani sv. pisma poročajo o veliki reki, ki je namakala raj, kamor je Bog postavil Adama in Evo. Potem se je razdelila v štiri reke ter je napravljala rodovitne vse štiri strani sveta. Tako je z odrešilno vodo sv. krsta, ki se razliva po vsem svetu. Krstne milosti so bile tudi nekako nakazane po oni čudežni kopeli pri Ovcjih vratih v Jeruzalemu; nakazane tudi po onih jordanskih vodah, ki se je v njih umil Sirec Naaman in je bil očiščen. Sv. krst prerodi človeškega otroka v božjega otroka; vlije mu novo, nadnaravno življenje, vcepi ga na vinsko trto Kristusa, napravi ga za živega uda njegovega mističnega telesa. Zato ob nedeljah, ko duhovnik vernike pokropi pred sv. mašo z blagoslovljeno vodo, po pravici lahko moli: »Videl sem vodo, tekočo od desne strani, aleluja: In vsi, h katerim je dospela ta voda, so se zveličali in bodo govorili: aleluja, aleluja.«

V psalmu, ki sledi tej antifoni, pesem prekipeva od svetega veselja in hvaležnosti, ko se spomni dobrega in usmiljenega Boga: »Hvalite Gospoda, ker je dober, vekomaj traja njegovo usmiljenje.« V psalmu 117., iz katerega je ta vrstica vzeta, se besede »ker je dober, vekomaj traja njegovo usmiljenje« štirikrat ponové. V ps. 135, kjer nam psalmist slika posamezna dela božjega usmiljenja, pa kar venomer ponavlja: ker je dober, vekomaj traja njegovo usmiljenje. Nič manj ko 27 krat samo v tem psalmu.

»Videl sem vodo« — s prvo vrstico 117. psalma se moli ob nedeljah v velikonočnem času. Pomislimo! Še nam je pred očmi Kalvarija in na njej Križani. Pa tudi velikonočno jutro z zmagošlavinim Kristusom še vedno ožarja duše vernikov. Kaj nam preostaja drugega, če se le bežno spomnimo milosti in dobrot, ki nam jih je Gospod naklonil s svojo smrtjo in s svojim trpljenjem, da s psalmistom ponavljamo: Ker je dober, vekomaj traja njegovo usmiljenje. Najprej nas je očistil v sv. krstu in napolnil s posvečujočo milostjo ter nas napravil za božje otroke. Pripravil nam je v sv. Rešnjem Telesu Kruh življenja, da opešani in slabotni ne omagamo. Postavil je sveto daritev, da nebeškega Očeta lahko dostojno hvalimo. Dal nam je zakrament sv. pokore, da vstanemo, ako smo padli: Ker je dober, vekomaj traja njegovo usmiljenje. Vseh teh in še nešteti drugih milosti nas spominja kropljenje z vodo ob nedeljah v velikonočnem času.²³

²² Ordo Romanus I (Migne PL 78, 938. 966).

²³ Prim. Weigl Eduard, Heiliges Schuljahr. I. Jahrgang. Winter Halbjahr (München 1930) 17—21. — Isti: Sommer Halbjahr (München 1930) 18—24.

Duhovnik odmoli ali odpoje prve besede: »Videl sem vodo« k l e č e na obeh kolenih prav kakor pri »Pokropi me,« čeprav je velikonočna doba.²⁴ Na prvi hip nas to morebiti preseneti, ko se prav od prvih početkov krščanstva v velikonočnem času molitve, ki nimajo strogo prosilnega značaja, opravljajo s t o j é. Toda kropljenje z blagoslovljeno vodo naj bi v nas vedno budilo spokornega duha, tudi v velikonočnem času, da bomo deležni milosti, ki jih ta zakrament deli. Cerkvena liturgija lepo združuje oboje; zavest grešnosti in vero v neskončno dobrega Boga, ponižnost in zaupanje in veselje.

S to kratko zgodovinsko in asketično razlago sem hotel spomniti dušne pastirje na poglavje iz rimskega obrednika in podati nekaj tvarine, ki bi se lahko pri cerkvenih govorih homiletično obdelala. Mislim, da bi take in podobne razlage — seveda v domači prikupljivi obliki — za ljudi ne bile brez koristi. Ciril Potočnik.

²⁴ Rubrika v rimskem obredniku se glasi: »Duhovnik, kateri bo maševal... pristopi k oltarju, skupaj s služitelji na stopnico poklekne, tudi o velikonočnem času, prejme od diakona kropilo ter pokropi trikrat oltar, potem sebe in stojé tudi služitelje.« (Slov. prevod Ljubljana 1932, 448.)

Slovstvo.

Wilpert Giuseppe, *La fede della Chiesa nascente secondo i monumenti dell'arte funeraria antica*. (Collezione »Amici delle Catacombe.«) Città del Vaticano 1938, Pontificio Istituto di Archeologia cristiana. 8°, VIII in 326 str. Lire 35.

Nestor krščanskih arheologov, apostolski protonotar Jožef Wilpert (roj. leta 1857.), je v tej knjigi pregledno posnel teološko vsebino starokrščanskih umetnostnih spomenikov, slik, skulptur in tudi mozaikov. Povzel je izsledke svojih raziskovanj, ki so raztreseni po njegovih mnogoštevilnih publikacijah v nemškem, italijanskem in francoskem jeziku. Nad petdeset let njegovega življenja so izpolnile arheološke študije. Dela, katera je v tej dolgi dobi objavil, se bavijo skoraj izključno z rimskimi spomeniki. V sintezi, ki jo v tej knjigi podaja, pa v veliki meri upošteva tudi spomenike od drugod, vse, ki so važni za celotno podobo. Da bi jih spoznal neposredno, ne samo po fotografijah, je potoval enkrat na Angleško, po dvakrat v Španijo in Afriko, mnogokrat na Francosko, zlasti v Arles. Lahko torej zatrjuje: »Ničesar nismo opustili, da bi poglobili in razširili svoje znanje,« in pripominja, da namerava prihodnjo pomlad še v Kairo, da bi de visu spoznal tudi spomenike koptske umetnosti.

Wilpertova knjiga je nekaka »theologia monumentalis«, če smem tako reči. V 1. poglavju opisuje in razlaga W. spomenike, ki se nanašajo na krščanski pouk v cerkvi. V nadaljnjih treh poglavjih razpravlja o spomenikih, ki predstavljajo preroške napovedi Zveličarja, njegovo rojstvo, njegova otroška leta (2. pogl.), njegove čudeže (3. pogl.) in njegovo trpljenje in vstajenje (4. pogl.) V primeri s številom podob iz otroških let Zveličarja in podob njegovih čudežev, je število podob iz trpljenja manjše. Križanje se sploh ni upodabljalo. V dolgem 5. poglavju tolmači W. cikle slik v grški kapeli v katakombah sv. Priscile (iz prvih desetletij 2. stoletja) in v dveh kubikuli Kalistovih katakomb (t. zv. »cubicoli dei sacramenti«; konec 2. stoletja). Uporabljač drugotno primerjalno gradivo razpravlja o podobah, ki se nanašajo na krst, evharistijo, božjo pomoč v stiskah in predstavljajo ladjo kot simbol cerkve in dobrega pastirja. Obsežno 6. poglavje obravnava podobe sv. Petra, ki jih je na starih spomenikih, začeni od drugega stoletja, izredno veliko, toliko, da stopajo sv. Pavel in drugi apostoli močno v ozadje. Zadnji del tega poglavja je zelo zanimiva razprava o grobu sv. Petra pred Konstantinom, za Konstantina in pozneje. V 7. poglavju pojasnjuje W. upodobitve Konstantinove prikazni in zmage sv. križa. Nadaljnja tri poglavja govore o podobah iz življenja v cerkvi: o Bogu posvečenih devicah (8. pogl.), o zakonu (9. pogl.) in o pokori (10. pogl.). Poglavji 11. in 12. se bavita z upodabljanjem vesoljne sodbe in mučencev. Poglavje 13. razlaga in ocenjuje sarkofag v Tebesi (Alžir), edini svoje vrste, predstavljajoč rimsko cerkev kot zaščitnico resnice. V 14. poglavju razpravlja W. o podobah nebeške gostije, v 15. pa o spomenikih vere v občestvu svetnikov. Dodatek se bavi s podobami iz heretičnih krogov in o upodobitvah predmetov iz apokrifnih knjig.

Ta bežni pregled per summa capita ni niti senca bogate vsebine, katero pomaga izkoriščati dobro stvarno kazalo. Tekst bi bil mrtev in deloma neumljiv, če ne bi bilo v knjigi podob. Teh je 156 in so snažno natisnjene.

O arheološki plati knjige ne morem soditi. Nestrokovnjak v arheologiji pa čuti, da ga vodi več, zanesljiv vodnik. Opomniti pa sem hotel na to lepo Wilpertovo delo, ker je važno za apologetiko, dogmatiko in zgodovino dogem. F. K. Lukman.

Steidle Basilius O. S. B., *Patrologia seu Historia antiquae litteraturae ecclesiasticae scholarum usui accommodata*. Friburgi Brisgoviae 1937, Herder & Co. 8°, XVIII in 294 str. M 5; vez. M 6.80.

Altaner Berthold, *Patrologie*. Freiburg im Breisgau 1938, Herder & Co. 8°, XX in 353 str. M 6; vez. M 7.80.

Naglo zapored, niti pol leta vsaksebi, sta izšli pri Herderju dve patrologiji. Beuronski benediktinec Steidle je svoji latinski knjigi napisal predgovor na god sv. Avgušтина (28. avgusta) leta 1937., breslavski profesor Altaner pa je svoji nemški patrologiji napisal uvodno besedo mesec dni kasneje, na god sv. Hieronima (30. septembra). Obe sta zamišljeni kot učbenika, hočeta pa z bogatim navajanjem strokovnega slovstva, zlasti najnovejšega, služiti tudi podrobnejšemu raziskovanju. Altanerjeva patrologija ima 60 strani več teksta ko Steidlejeva; v tej je osebno kazalo ločeno od stvarnega, v oni je le eno kazalo, osebno in stvarno. Obe imata obsežna seznama kratic za navedene časopise in zbornike ter za mesta, v katerih so navedene knjige izšle. Toliko o zunanostih.

Steidle je v štirih paragrafi obdelal navadna uvodna vprašanja. Gradivo je razdelil na štiri dele: trem, ki obravnavajo cerkveno slovstvo v časovnem redu (cerkveno slovstvo prvih treh stoletij; »zlato dobo« cerkvenega slovstva in zadnjo dobo starega cerkvenega slovstva), je kot četrti del dodal zgodovinsko, hagiografsko in liturgično slovstvo ter dogmatske in cerkvenopravne zbirke; ta del ima pa za privesek apokrifno slovstvo stare in nove zaveze in v privesku je še kratek paragraf o Sekstovih izrekih, sibilski oraklji pa so uvrščeni med starozavezne apokrife. Že naslov četrtega dela, ki našteva spise tako različne vsebine, in potem še privesek, ki je zgolj od zunaj prilepljen, kaže, da je ta razdelitev in izločitev umetna in da bi bilo treba spise, tu obdelane, postaviti v prejšnje dele na mesta, kamor spadajo. Kar nekam čudno je, če srečaš apostolski symbolum na 266. ali t. zv. Barnabov list na 281. in Hermovega Pastirja na zadnji, 284. strani. Pisatelje od 3. do 5. stoletja, grške in latinske, je v drugem in tretjem delu razporedil po njih domovini; v drugem delu je celo Egipčane ločil od Aleksandrijcev kot posebno skupino. V istem drugem delu je v posebnem poglavju v dveh skupinah obdelal sirske in armenske pisatelje ter Armencem privesil poseben, zelo skop paragraf (manj ko eno stran) o stari koptski, etiopski in georgijski (gruzinski) krščanski literaturi. To je hvale vredno. Bolje pa bi bilo, če bi bil o teh slovstvih, ki so nam ohranila mnogo spisov, v izvirnem jeziku izglubljenih, povedal

vsaj malo več, jih postavil kot posebno skupino poleg Sircev in Armencev in jim dodal še kratko poročilo o začetkih arabske krščanske literature. Pri Sircu Filoksenu iz Mabbuga bi bil lahko omenil Tixerontov članek »La lettre de Philoxène de Mabboug à Abou-Niphir« v Revue de l'Orient chrétien 1903, zopet natisnjen v Mélanges de patrologie et d'histoire des dogmes, Paris 1921, 228—236 (tudi Altaner tega članka ni zabeležil).

Steidle je hotel sestaviti »compendium, in quo omnium sanctorum Patrum scriptorumque ecclesiasticorum vita omnia-que eorum opera brevi conspectu exhiberentur«. Zato je v knjigo sprejel tudi manj pomembne pisatelje, ki jih omenjajo samo večje zgodovine starokrščanskega slovstva. Hoteč to silno obsežno gradivo spraviti v knjigo, ki ima samo 284 strani teksta (od teh obravnava 10 strani uvodna vprašanja), je moral pisati kar v brzobjavnem slogu. Kot učbenik je knjiga težka. Učiteljeva naloga je, da odbere, kar je potrebno, in z živo besedo pojasni, kar pisatelj le na kratko omenja. Ker pa knjiga upošteva tudi manj znane pisatelje in navaja bogato literaturo, je pripraven kažipot vsakomur, kdor se hoče natančneje baviti s patristično literaturo. Začetniku bo moral učitelj pokazati pot skoz goščavo, da se v njej ne izgubi.

Prebirajoč Steidlejevo patrologijo, sem zasledil nekaj tiskovnih napak in nekaj manj srečnih formulacij. Te podrobnosti bom rajši pisatelju v pismu sporočil, da jih bo upošteval pri drugi izdaji, ki bo gotovo prej ali slej potrebna.

Altanerjeva patrologija ima svojo daljšo zgodovino. Je naslednica Rauschenovega »Grundriß der Patrologie«, ki je prvič izšel leta 1903., leta 1910. pa že v 4. in 5. izdaji. Ko je G. Rauschen leta 1917. umrl, je J. Wittig priredil dve dvojni izdaji (6. in 7. l. 1921., 8. in 9. leta 1926.). Že Wittig je Rauschenovo knjigo močno predelal in spopolnil. Altaner je za njim prevzel skrb za 9. in 10. izdajo, ki sta izšli leta 1931., in knjigo zelo predrugačil. Nekaj odstavkov je nanovo napisal, sicer pa tekst temeljito pregledal, tako da skoraj nobena stran ni ostala, kakršna je bila v prejšnjih izdajah. Popolnoma je spremenil slovstvene podatke: starejšo literaturo je izpustil, češ, kdor jo potrebuje, jo lahko najde v večjih delih (O. Bardenhewer, O. Stählin, G. Krüger, U. Moricca), pač pa je skrbno zbral in zabeležil literaturo od leta 1925. dalje. To spremenbo je grajal G. H. Opitz (Theolog. Literaturzeitung 57 [1932] 233).

Prيرهajoč novo izdajo knjige je Altaner besedilo tako spremenil, da je bil upravičen izpustiti na naslovni strani Rauschenovo ime. Razporedba gradiva je zlasti v drugem in tretjem delu, kjer je obdelana doba najlepšega razcveta in počasnega pojemanja patristične literature, v marsičem srečno spremenjena. Življenjepisi pomembnih pisateljev so mični, označbe prav dobre, posnetki nauka pretehtani. V svojo knjigo je Altaner na novo sprejel nad 80 pisateljev, ni pa hotel natrpati jo z imeni, katera se v učbeniku tega obsega lahko pogrešajo. Povsod je porabil najnovejše izsledke. V prepornih vprašanjih je svojo sodbo previdno povedal. Čisto predelal je slovstvene

podatke: sprejel je zopet važna starejša dela, skrajšal navedke publikacij pred letom 1931., a skrbno zabeležil vse, kar je tehtnejšega izšlo v zadnjih sedmih letih. Glede slovstvenih navedkov je torej izdaja iz leta 1931. poleg nove za dopolnilo potrebna.

Altanerjeva patrologija je odličan učbenik, pa tudi zelo poraben pripomoček za nadaljnja raziskovanja. Pisatelj obeta v uvodu obširnejšo zgodovino starokrščanskega slovstva v dveh zvezkih, kjer bo podal kritičen pregled o današnjem stanju in današnjih smereh patroloških študij. Altaner je mož za tako delo, ki bo spopolnilo veliko Bardenhewerjevo zgodovino starocerkvenega slovstva.

F. K. Lukman.

Biehl, Dr. theol. Ludwig, Das liturgische Gebet für Kaiser und Reich. Ein Beitrag zur Geschichte des Verhältnisses von Kirche und Staat. Paderborn 1937. 8°, 173 S. (= Görres-Gesellschaft zur Pflege der Wissenschaft im kathol. Deutschland. Veröffentlichungen der Sektion für Rechts- und Staatswissenschaft, 75. Heft.)

Priročniki katoliške liturgike le na kratko omenjajo, kako so nekdaj pri skupni molitvi po evangeliju ali po pridigi molili tudi za kralje in poglavarje, in kako so po Kyrrie ali po kolekti v svečanih »laudes« tudi kralju klicali: Christus Salvator, tu illum adjuva. L. Biehl je problem liturgične molitve za cesarja in državo obdelal v celoti ter sistematično. Zbral je, kar so že drugi pred njim pisali o tej stvari, obenem pa je zajemal iz prvih virov, iz ne še objavljenih kodikov (zlasti iz kodikov državne biblioteke v Münchenu). Posebej nam je razkril, kako je ta molitev v liturgiji bila tesna duhovna vez med cerkvijo in državo; koliko cerkvene in svetne zgodovine je združeno s to molitvijo, ki se morda komu zdi le majhen drobec naše liturgije. Zato je tako zanimivo brati Biehlovo knjigo.

Molitve in darila za vladarja ter državo so bile običajne že pri starih Asircih, Babiloncih, Egipčanih in Rimljanih. Tudi Izraelci so se v psalmih spominjali kralja. O vsem tem razpravlja avtor v uvodu.

Kristjani so od početka molili za kralje in oblastnike. Apostol Pavel je to dolžnost točno izrazil v I. listu do Timoteja (2, 1—3). Krščanski apologeti govoré o molitvi za vladarje. Avtor nadrobno dokazuje, kako so se v vzhodni in zapadni Cerkvi spominjali vladarjev v skupni molitvi pri maši; kako so, zlasti od 12. stol. naprej, molili zanje po pridigi; kako so od 9. stol. med mašo pozdravljali kralje z »laudes«.

Ime vladarjevo so sprejeli tudi v kánon. Dokler je bil bizantinski cesar vladar tudi zapadnih dežel, so v rimski liturgiji v kánonu imenovali njegovo ime. Ko pa je l. 800. Karel Veliki bil kronan za cesarja, so v zapadni Cerkvi njegovo ime uvrstili v kánon in opustili ime bizantinskega cesarja. S tem je Cerkev Karlu Vel. priznala cesarsko vrhovno oblast obnovljenega rimskega imperija na zapadu.

V boju za investituro so začeli cesarjevo ime v kánonu izpuščati. Sredi 13. stoletja so frančiškani sestavili Ordo missalis Fratrum minorum secundum consuetudinem Romanae curiae. V tem misalu, ki je bil v 14. stol. že povsod v rabi, ni bilo več cesarjevega imena.

Tudi Pij V., ki je l. 1570. izdal nov, reformiran misal, cesarjevega imena ni več sprejel v kánon, obenem pa je prepovedal vsako izprembo za prihodnje. Tako je ostalo pri poznejših revizijah rimskega misala. Pač pa je Pij V. dovolil izjemo ter ugodil prošnji španskega kralja Filipa II., da se je njegovo ime smelo imenovati v kánonu v priznanje za njegove zasluge za Cerkev. Isto je l. 1761. Klemen XIII. dovolil cesarici Mariji Tereziji.

Zgodaj so uvedli tudi posebne votivne maše za vladarje. V Gelazijevem in Gregorijevem zakramentarju je že taka maša. Iz teh votivnih maš so posneli molitve za cesarja in kralja, ki so v sedanjem rimskem misalu uvrščene med »orationes diversae« (nn. 5, 6).

Posebej so se spominjali vladarja v liturgiji velikega petka v slovesnih molitvah in veliko soboto v velikonočni hvalnici. Besedilo se je ohranilo v sedanjem misalu.

Stari psalteriji in antifonarji nam pričajo, kako so v srednjem veku molili za vladarje pri oficiju. V brevirju Pija V. je v »preces feriales« še vpleten verzikelj za kralje.

V litanije vseh svetnikov so vdeli prošnjo za mir in edinstvo med krščanskimi kralji in poglavarji. Zgodaj so se pojavile molitve za zmagó v vojski; imamo jih že v Leonovem zakramentarju. Z Grisarijem sodi avtor, da je treba tudi formularje treh predpostnih nedelj umeti zgodovinsko: nastali da so v času vojská.

Od 9. in 10. stol. naprej je Cerkev kralje in cesarje mazilila in kronala. Maziljenje so v onem času nekateri umevali kot nekak zakrament, ki vtisne maziljenemu neizbrisno znamenje. Maziljeni kralj, cesar, je bil »na pol klerik«. Ob prihodu v cerkev so kralje in cesarje sprejemali s posebnimi liturgičnimi obredi, podobno kakor škofa. Še sedaj je v rimskem pontifikalu določen obred za kraljev in cesarjev sprejem. Ob posebnih prilikah so kralji, cesarji skupaj z duhovniki molili oficij v koru. Cesar Friderik III. je v božični noči l. 1468. v Rimu vpríčo papeža pel sedmo lekcijo: *Ex i i t e d i c t u m a C a e s a r a e A u g u s t o*.

Avtor je med dodatki ob koncu po Mabillonu (*Museum Italicum* 2, 262 ss) ponatisnil poročilo o tem dogodku, ki ga je popisal Avgustin, patricij iz Siene: *Augustini Patricij Senensis descriptio adventus Friderici III. Imperatoris ad Paulum Papam II.* Za našo domačo zgodovino naj denem sém, kar veli to poročilo o cesarjevem tajniku: Ob vznožju cesarjevega prestola so v oni božični noči med oficijem sedeli škof lavantinski, ki je bil cesarjev tajnik, in drugi. »Ad pedes autem Caesaris sedebant Lavantinus episcopus, qui est ab eius secretis, et alii.« Lavantinski škof, cesarjev tajnik, ki o njem govori poročilo, je bil Ivan I Rott, profesor dr. Kovačič piše o njem, da je postal cesarjev tajnik, ko je bil še breslavski kanonik. L. 1468. je kot tajnik spremljal cesarja v Rim. Prav takrat pa se je izpraznila lavantinska škofovska stolica. Cesar je izposloval pri papežu Pavlu II., da je 17. maja 1468 imenoval Rotta za lavantinskega škofa. Novoimenovani škof je še nekaj časa ostal s cesarjem v Rimu in je tam sprejel tudi škofovsko posvečenje. (Zgodov. lavant. škofije, str. 185). Iz poročila sienskega patricija Avgustina je razvidno, da se je novi škof lavantinski o božičnih praznikih l. 1468. še mudil v Rimu.

Na str. 143 se bere, kakor da je Gregor XIII. izdal rimski pontifikal l. 1594.; izdal ga je Klemen VIII. l. 1596. F. U.

Publikacije »Bogoslovne Akademije« v Ljubljani.

Vsem našim publikacijam smo cene znižali za 20 do 25%. Starejše letnike BV (od tretjega letnika dalje) oddajamo po 40 Din. Od nekaterih publikacij je v zalogi le malo izvodov.

Naročajo se v Prodajalni Kat. tisk. dr. (prej H. Ničman), Ljubljana, Kopitarjeva ulica 2.

I. Dela:

1. knjiga: A. Ušeničnik, **Uvod v filozofijo**, Zvezek I: Spoznavno-kritični del. 8°. (XII in 504 str.) Lj. 1921. (Razprodano.)
2. knjiga: A. Ušeničnik, **Uvod v filozofijo**, Zv. II: Metafizični del. 1. sešitek 8°. (IV in 384 str.) Lj. 1923. 50 Din. 2. sešitek 8°. (234 str.) Lj. 1924. 50 Din.
3. knjiga: F. Grivec, **Cerkveno prvenstvo in edinstvo po bizantinskem pojmovanju**. 8°. (112 str.) Lj. 1921. 20 Din.
4. knjiga: F. Kovačič, **Doctor Angelicus sv. Tomaž Akvinski**. 8°. (IV in 101 str.) Lj. 1923. 15 Din.
5. knjiga: F. Grivec, **Cerkev**. 8°. (IV in 320 str.) Lj. 1924. (Razprodano.)
6. knjiga: A. Ušeničnik, **Ontologija, Učbenik**. 8°. (60 str.) Lj. 1924. 25 Din.
7. knjiga: **Sveto pismo Novega zakona**, Prvi del: **Evangeliji in Apostolska dela**. Mala 8°. (XVI in 431 str.) Lj. 1925. V platno vezana knjiga 36 Din; boljše vezave po 50, 62 in 90 Din.
8. knjiga: **Acta I. Conventus pro studiis orientabilibus anno 1925 in urbe Ljubljana celebrati**. 8°. (IV et 168 pag.) Lj. 1925. 25 Din; vez. 40 Din.
9. knjiga: **Sveto pismo Novega zakona**, Drugi del: **Apostolski listi in Razodetje**. 8°. (XVI in 349 str.) Lj. 1929. Cene kakor pri prvem delu.
10. knjiga: F. Grivec, **Vzhodne cerkve in vzhodni obredi**. 8°. (50 str.) Lj. 1930. 8 Din.
11. knjiga: J. Turk, **Breve Pavla V. Tomažu Hrenu z dne 27. nov. 1609**. 8°. (107 str.) Lj. 1930. 15 Din.
12. knjiga: A. Odar, **Sodbe Rimske rote v zakonskih pravadah**. 8°. (99 str.) Lj. 1934. 12 Din.

II. Razprave:

1. F. Grivec, **Pravovernost sv. Cirila in Metoda**. (Razprodano.)
2. A. Snoj, **Staroslovenski Matejev evangelij** (De versione palaeoslavica Evangelii S. Matthaei. — Praemisso Summario et addito Apparatu critico in lingua latina). Lj. 1922. 8°. (34 str.) 5 Din.
3. F. Grivec, **Bolševiška brezbožnost** (De atheismo bolševismi.) Lj. 1925. 8°. (15 str.) (Razprodano.)
4. F. Grivec, **Ob 1100 letnici sv. Cirila**, Pojasnilo k apostolskemu pismu Pija XI. »Quod S. Cyrillum Thessalonicensem z dne 13. februarja 1927. 8°. (16 str.) Lj. 1927. 3 Din.
5. J. Turk, **Tomaž Hren**. 8°. (30 str.) Lj. 1928. 5 Din.
6. F. Grivec, **Mistično telo Kristusovo**, Metodična in praktična vprašanja. 8°. (17 str.) Lj. 1928. 4 Din.
7. F. Grivec, »**Rerum Orientalium**«, Okrožnica papeža Pija XI. o proučevanju vzhodnega krščanstva. 8°. (23 str.) Lj. 1929. 4 Din.
8. F. Grivec, **Fjodor M. Dostojevskij in Vladimir Solovjev**. 8°. 46 str. Lj. 1931. 10 Din.
9. A. Odar, **Škof in redovništvo**, Veljavne določbe. 8°. (52 str.) Lj. 1936. 8 Din.
10. A. Odar, **Postopnik za ničnostne zakonske pravde pri škofijskih sodiščih**. 8°. (60 str.) Lj. 1938. 10 Din.

III. Cerkvениh očetov izbrana dela.

Izbrani spisi svetega Cecilija Cipriana. Prvi del: Pisma. Knjižica »Opadlih«. Poslovenil, uvod in pripombe napisal dr. F. K. Lukman. V Celju 1938. Založila Družba sv. Mohorja. Mala 8°, 214 strani. Cena: za ude Družbe sv. Mohorja (pri Družbi v Celju ali njeni knjigarni v Ljubljani) 27 din za broširano, 36 din za vezano knjigo; za neude in v knjigarnah 36 din za broširano, 48 din za vezano knjigo.

Opomba uredništva. Ta zvezek obsega osem in pol tiskovnih pol, ker ni kazalo daljših razprav deliti. Zadnji zvezek bo obsegal štiri pole.

»Bogoslovni Vestnik«, publikacija Bogoslovne Akademije v Ljubljani, izhaja štirikrat na leto v celotnem obsegu do 20 tiskovnih pol.

Naročnina: 50 Din za Jugoslavijo, 60 Din za inozemstvo na leto.

Urednika: prof. dr. Franc Ksaver Lukman, Ljubljana, Fračiškanska ulica 2/I, in prof. dr. Alojzij O'dar, Ljubljana, Vidovdanska cesta 9. — Njima naj se pošilja vse, kar je uredništvu namenjeno.

Uprava: Prodajalna Kat. tisk. društva (prej H. Ničman), Ljubljana, Kopitarjeva ulica 2. Njej naj se pošiljajo naročila, reklamacije in podobno.

Čekovni račun pri ljubljanski podružnici Poštne hranilnice, lastnica Bogoslovna Akademija, Ljubljana, ima št. 11903.

Oblastem odgovorna sta prof. dr. F. K. Lukman za uredništvo in izdajateljico, ravnatelj Karel Čeč za Jugoslovansko tiskarno.

Ponatisniti se smejo razprave in njih deli, ocene in drugi prispevki, ako se prej dobi dovoljenje uredništva in ako se v ponatisu navede vir.

»Bogoslovni Vestnik« quater per annum in lucem editur.

Pretium subnotationis extra regnum Jugoslaviae est Din 60.

Scripta quae sive ad directionem sive ad administrationem commentarii nostri spectant, inscribantur: »Bogoslovni Vestnik«, Ljubljana, Faculté de Théologie (Yougoslavie).